
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

De Waal

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

EERSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1865.

VOORBERIGT.

Ik heb alleen te zeggen, dat de gekozen verzameltitel slechts een wensch, geene verbindtenis, uitdrukt.

Gedurende eene veeljarige werkzaamheid op het koloniale veld, ginds en hier, hield de schrijver voor eigen gebruik tal van aanteekeningen. (Ja, mijnheer, *zonder* overtreding van het bewuste verbod.) Daaronder zijn er die misschien, voor de pers bewerkt, nog eenig nut kunnen stichten.

Eene eerste vrucht van zulke bewerking gaat hierbij. Indien en naarmate de albeheerschende Omstandigheden het gedoogen, zullen meer opstellen van gelijken of anderen aard volgen.

De uitgave geschiedt bij afzonderlijke, wat de betrekking tusschen kooper en uitgever aangaat geheel op zich zelve staande, brochures.

—

Deze manier, voor den lezer gewis de minst onaangename, verschaft den schrijver onder meer het voordeel, dat zij hem geheel vrijlaat in de rangschikking der onderwerpen. De volgorde kan even onregelmatig zijn als in een tijdschrift.

INHOUD.

Andere onderwerpen, ter gelegenheid van de bovengemelde behandeld.

DE OPIUMPACHT OP JAVA.

September 1864.

Hoe luide menig ander koloniaal onderwerp onze belangstelling inroepe, de opiumkwestie behoort tot die, welke altoos aan de orde zijn.

Zij heeft, met slechts weinige van nabijkomend gewigt, voor liefhebbers van een bedaard onderzoek dit aantrekkelijks, dat men over haar kan redekavelen zonder de partijhartstogten aan te blazen, die heden ten dage bij de behandeling van zoo vele Oostersche « stoffen » terstond in vuur en vlam geraken.

Voor hen die lezen wat gedrukt wordt, is de opiumpacht op Java een der meest bekende onderdeelen van onze Indische staatshuishouding.

Reeds twintig jaren geleden bestond eene vrij breedvoerige historisch-kritische beschrijving van de hoofdtrekken dezer pacht, uit officieele bescheiden, inzonderheid over het tijdvak van 1817 tot 1843. Ik bedoel natuurlijk het dikwerf aangehaalde opstel van zekeren minderjarige die mijn naam droeg, (en voor wiens doen en denken ik inkonsequent genoeg ben mij niet meer verantwoordelijk te houden,) in het *Indisch Magazijn* van 1844.

In 1848 verscheen te Batavia een bundel staten van de opbrengst der pacht voor ieder gewest van Java over 1833 tot 1848, door den heer EMBRECHTS getrokken uit aanteekeningen bij de Direktie der Middelen.

In 1851 had de heer VAN HOËVELL de goedheid, van het opstel van 1844 eene nieuwe, met glossen getooide, uitgave te bezorgen in zijn *Tijdschrift*, afl. September en Oktober. De afl. Januarij 1852 bevat van zijne hand eene voortzetting van de geschiedenis der pacht, weder uit officieele bescheiden, tot 1851.

Onze bijdragen werden in 1853 geheel overschaduwd door de kolossale verhandeling van J. C. BAUD, onder den ietwat ironischen titel: PROEVE *van eene geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch Indië*, en met de precieze dagteekening 10 Januarij 1853, geplaatst in het *Tijdschrift van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I.*, Eerste Deel. Zij loopt van den nacht der tijden tot 1850. Vooral de opiumpolitiek der Edele Compagnie wordt er ontkleed. Merkwaardig tevens zijn vele mededeelingen over 1834 en later, omdat zij maatregelen betreffen van BAUD zelven.

Aan die mededeelingen sluit zich de statistieke inleiding van mijn brief als Direkteur der Middelen aan de gewestelijke besturen op Java van 23 Maart 1857, door den heer VAN HOËVELL zonder mijne toestemming eene plaats in zijn *Tijdschrift* waardig geacht. Zie de afl. Mei 1859.

Het overige van de jongste geschiedenis der pacht blijkt uit de regeringsverslagen over Nederlandsch Indië en andere stukken van het Bijblad der Staatscourant. Gedeeltelijk vindt men den inhoud dier verslagen in een artikel der afl. Augustus 1860 van vaakgenoemd *Tijdschrift*.

Zoo iemand hongerde naar nog meer «gedachten en gevoelens» (art. 8 Grw.) over de opiumpacht dan al de voormelde stukken aanbieden, sedert het midden van 1858 kon hij zich verzadigen aan den poespas daarvan door den heer

Canter Visscher bereid voor de tafel van het Indisch Genootschap. Zie de *Handelingen en Geschriften* van dat «ligchaam»: vergadering van 25 Mei 1858.

Met volle regt derhalve zou het denkende publiek thans eene elementaire ontvouwing dezer stoffe, b. v. eene beschrijving van het voorwerp der pacht en eene omstandige opgave van hare lotgevallen en uitkomsten, als beneden de hoogte zijner kennis wraken.

Ik bepaal mij dan ook bij zoodanige historische aanteekeningen wier bijeenvoeging zelfs heden deskundigen welkom kan zijn; voorts bij eenige toelichting en kritiek.

Ziehier een overzigt van hetgeen over de opiumpacht voorviel tusschen onze afgevaardigden en de regering sedert de geboorte der *Proeve* van Baud, die inderdaad voor het onderwerp een nieuw tijdperk ontsloot.

De heer Mackay, reeds lang in de Tweede Kamer de tolk der tegenstanders van de opium, deelde ter zitting van 10 Dec. 1853 den indruk mede, welken dat «volledige» en «allerbelangrijkste» opstel op hem gemaakt had. Hij verlangde nu niet meer als ter zitting van 6 Dec. 1851 eene aanschrijving aan den Gouverneur-Generaal «om het vertier van opium te verhinderen en zoo mogelijk te verbieden», maar slechts middelen «om den smokkelhandel in opium en het overmatig gebruik daarvan tegen te gaan». De minister Pahud antwoordde met eene aanprijzing der pacht als het beste middel om het misbruik te temperen.

Men was toen bezig aan het regeringsreglement. Dat van 1836 behelsde een artikel, luidens welk de uitsluitende handel in opium werd gehandhaafd tot zoo lang de Koning anders zou bevelen, en de teelt of vervaardiging van opium in Nederlandsch Indië niet mogt vergund worden zonder

's Konings toestemming. Het voorgedragen ontwerp zweeg hiervan. De regering oordeelde het niet met den aard van het reglement strookend, daarin enkele grondtrekken van het belastingstelsel aan te wijzen, tenware om bijzondere redenen, welke zij voor de opium niet vond. De meerderheid der vertegenwoordiging evenzoo. Eene minderheid in de Tweede Kamer hield het aangevoerde voor eene onvoldoende verontschuldiging van onvolledigheid. Volgens haar moest de wet (namelijk het reglement) beslissen, of de uitsluitende handel in opium in stand gehouden zou worden. Door het punt voorbij te gaan zou men aan de regering vrijheid geven om het monopolie al dan niet te behouden. « Maar die magt kon aan het uitvoerend gezag niet worden toegekend ten aanzien van voorschriften van zoo exceptioneelen aard, waardoor de bijzondere handel en nijverheid aan banden werden gelegd en het eigendomsregt beperkt. Het gold hier eene zaak voor de Indische bevolking van overwegend belang. De zeer gewigtige bezwaren, die tegen de deelneming der Indische gouvernementen in den opiumhandel bestaan, zijn wereldkundig. » Men wenschte daarom in het reglement « de bepaling der opheffing van het monopolie binnen zekeren termijn, des noods onder voorbehoud van schorsing der bepaling, zoo het geldelijk belang van Indië dit gebiedend vorderde ». De regering antwoordde zeer kort, zulk eene bepaling bedenkelijk te achten. De afschaffing van het monopolie, merkte zij tevens aan, « is niet blootelijk eene kwestie van inkomsten; zij hangt zamen met de produktie en den handel van opium in het algemeen ». Zie de beide Voorloopige Verslagen en Memoriën van 1853 en 1854 over het reglement, inleiding, § 6, IX. Daarbij bleef het. De zaak werd voortaan beheerscht door het algemeene voorschrift, bij art. 58 van het reglement gegeven omtrent de belastingen, volgens welk « de Gouverneur-Generaal zorgt dat in Nederlandsch Indië geene belastingen geheven worden, dan die bij alge-

meene verordeningen zijn bepaald». Tegelijk verzekerde art. 132 de handhaving der op 1 Mei 1855 verbindende verordeningen op het stuk der opium, «totdat zij door andere zijn vervangen».

Spoedig na de vaststelling van het regeringsreglement, meende de heer MACKAY den ouden aanval te moeten hervatten. Hij had, zeide hij ter zitting van 16 Dec. 1854, een gewigtig feit vernomen. «In eene streek in de Oost, die geheel open ligt aan de zee, de Preanger-regentschappen», was het gebruik van opium met goed gevolg verboden. Dus bleek de afschaffing mogelijk Hij verlangde daarom weder van de regering «middelen om dit verderfelijk kwaad tegen te gaan». De minister PAHUD betuigde, op dat oogenblik het gezegde over de Preanger niet te kunnen beoordeelen; doch dit leed geen twijfel: de pacht strekte tot inkrimping van het gebruik; men kon alzoo de zaak gerust aan de regering overlaten. De heer BAUD vulde 's ministers antwoord aan (18 Dec.) met eene geographische les (die niet geheel juist was) ten behoeve van den heer MACKAY omtrent de Preanger; zij moest den leerling doen begrijpen, dat de goede gevolgen van het verbod van opium hier niets bewezen voor de noodzakelijkheid van gelijke uitkomsten elders.

Daarop lieten de Staten-Generaal de opiumkwestie ruim vier jaren lang bij de debatten rusten. Zij werd alleen aangevoerd bij de rapporten — van Maart 1855, September 1856, Julij 1857 en Februarij 1859 — der kommissiën tot onderzoek van de Oost-Indische regeringsverslagen over 1851 tot 1855. Het eerste van deze rapporten wilde «meerdere zorg» besteed hebben aan «het opsporen en nagaan» van den sluikhandel in opium. Het tweede bestreed de toelating van opium in de entrepôts. Het derde trad in bespiegelingen over mogelijke gevolgen der omwenteling in China. Het vierde opperde drie middelen om het gebruik van opium «krachtig te beteugelen»: verbetering

(*welke* wordt niet gezegd) in de pacht; vermindering van kitten; verbod van het gebruik aan inlandsche hoofden. De regering antwoordde op geen.

Gedurende dien tijd publiceerde de heer VAN HOËVELL, in de afl. Oktober 1856 van zijn *Tijdschrift*, de officieele stukken over het verbod van opium in de Preanger-regentschappen.

Intusschen had het koloniale bestuur twee groote maatregelen genomen.

1°. Voor 1855 en volgende jaren was bij de voorwaarden der opiumpacht bepaald, dat de pachters, indien zij opium begeerden boven de vastgestelde hoeveelheid (tiban), niet meer gebonden zouden zijn aan eene sedert de laatste jaren bij de voorwaarden telkens aangewezen grens, maar zoo veel konden bekomen als zij zouden «aantoonen te behoeven», en dat die toegevoegde opium (siram) zou verstrekt worden tegen een prijs, nagenoeg gelijk aan het kostende in den handel, dus beduidend lager dan ooit.

2°. Bij ordonnantie van 5 December 1858 was, krachtens koninklijke magtiging van 19 April 1858, het bovenbedoelde Preanger-verbod met 1° 1859 op een gedeelte van Cheribon toegepast.

Over beide sprak ter zitting van 25 Februarij 1859 de heer VAN TWIST. Hij ontwikkelde breedelijk de motieven van het nieuwe siramstelsel, door hem ingevoerd, en prees den maatregel van 1858. Uitbreiding van dezen maatregel over de oorden waar geen of zeer weinig opium gebruikt werd achtte hij raadzaam, een algemeen verbod doelloos. — De heer VAN LIJNDEN ontkende het laatste; hij was het meer eens met den keizer van China, die om de opium te weren een oorlog waagde, dan met den heer VAN TWIST. Een verbod van opium zou op Java evenzeer gehandhaafd kunnen worden als in sommige streken van Engeland en Noord-Amerika het verbod van sterken drank. — De minister ROCHUSSEN verklaarde zich onvoorbereid, maar kon met de

meeste beschouwingen van den heer VAN TWIST, vooral wat de doelloosheid van een algemeen verbod betrof, instemmen. Hij was met het Indische bestuur in briefwisseling over het verminderen van kitten.

In Julij 1859 verschafte de Tweede Kamer den minister gelegenheid om voorbereid zijne meening te zeggen. Het rapport (ook van Julij 1859) der kommissie tot onderzoek van het regeringsverslag over 1856 behelsde opmerkingen omtrent het sterk toenemen der siram. De kamer zond het aan den minister met verzoek om nadere mededeelingen en inlichtingen op de daarvoor vatbare punten. — De minister ROCHUSSEN verdedigde nu schriftelijk, bij nota van 21 Januarij 1860, het bestaande siramstelsel.

Het rapport van Julij 1860 der kommissie tot onderzoek van het regeringsverslag over 1857 opperde eene kleine verhooging van den sirامprijs, ten einde, met behoud van het stelsel, uitvoer der siram te beletten. Hierop werd niet geantwoord.

In 1861 besloot de regering het siramstelsel op te heffen. De aanleiding bleek ter zitting der Tweede Kamer van 26 April 1861. Op eene vraag van den heer ELOUT, die «de goede bedoelingen van de regering en van vele ambtenaren» ten opzigte van de opium erkende, «of het geen tijd werd verder te gaan dan bedoelingen», berigtte de minister LOUDON, reeds gehandeld te hebben. Getroffen door «het schromelijke misbruik» van opium op Java, zijns inziens duidelijk uit den steeds hoogeren pachtschat, had hij met toestemming des Konings het Indische bestuur aangeschreven om tot inkrimping zoo veel mogelijk van dat misbruik maatregelen te nemen bij de eerstvolgende verpachting. De keuze der maatregelen, omtrent wier moeijelijkheid hij naar de rede van den heer VAN TWIST van Februarij 1859 verwees, was aan den landvoogd overgelaten.

De kommissie tot onderzoek van het regeringsverslag over 1858, zijnde de heeren ELOUT, VAN HOËVELL, VAN

Nispen, Mijer en van Twist, gaf bij rapport van 7 Mei 1861 over deze behartiging haar genoegen te kennen. Het was echter, merkte zij aan, «gemakkelijker, verandering en verbetering ten deze te bevelen, dan de middelen aan te wijzen die daartoe zullen leiden». Dat het stelsel van ruime siram het gebruik had beperkt, durfde geen harer leden bevestigen; doch evenmin dat door de stijging van den pachtprijs en de vermeerdering van de verstrekte opium het vermeerderde verbruik volledig was bewezen. «Misschien», zoo eindigde zij, «ligt eene betere toekomst in de eerste plaats in uitbreiding van den maatregel, ten opzigte van de zuidelijke Soendadistrikten van Cheribon genomen, tot alle plaatsen waar dit nu reeds mogelijk is of later mogelijk mogt worden; in de tweede plaats in het voortdurend streven naar verhooging van den konsumtieprijs en daardoor naar beperking van het gebruik, ten einde, bijaldien dat streven mogt gelukken, voortdurend het aantal plaatsen te vermeerderen waar zonder overwegende bezwaren de invoer en het bezit van opium kan worden verboden.»

Het gevolg der ministerieele aanschrijving werd bekend gedurende de begrootingsdiskussiën. Eene Indische ordonnantie van 12 Oktober 1861, Staatsblad n°. 98, regelende de voorwaarden der opiumpacht op Java en Madura voor 1862, bepaalde, dat pachters zouden zijn wie het meest boden voor het regt, om in aangewezen perceelen opium te verkoopen, die door het gouvernement zou verstrekt worden tegen *f* 20 de katti (nagenoeg het kostende in den handel); terwijl niet meer opium zou verstrekt worden dan de bij de voorwaarden genoemde hoeveelheden voor elk gewest. Die hoeveelheden, te zamen 87528 katti, waren op veel minder gesteld dan hetgeen de pachters aan tiban en siram in 1861 zouden ontvangen. — Eene andere ordonnantie van denzelfden dag, Staatsblad n°. 97, verbood den invoer en het bezit van opium in gedeelten van de gewesten Bantam, Tagal en Banjoemaas, en in het geheele gewest Banjoewangi.

De minister Loudon deelde deze maatregelen ter zitting van 30 November 1861 aan de Tweede Kamer mede. Hij voegde er bij, niet te weten welk het geldelijk gevolg voor 's lands kas zou zijn, maar toch te «durven zeggen», dat «de strekking aller goedkeuring verdiende».

Het laatste ondervond in de kamers op verre na geene algemeene beaming, met opzigt tot de gewijzigde pachtregeling. Zie de zittingen der Tweede van 18, 19 en 20 December 1861, het verslag der Eerste van 29 d°. en de zittingen der Eerste van 3 en 4 Januarij 1862. In de Tweede droegen de heeren Nolthenius, Hoffman, Heemskerk Az. en Schimmelpenninck, bedenkingen voor; de heeren Mijer, van Twist en van Heukelom verklaarden niet te kunnen oordeelen zonder meer toelichting; de heer Elout prees, maar verlangde naar bijzonderheden; alleen de heer Mackay «durfde zeggen» dat «Gods zegen op den maatregel rustte». Het verslag der Eerste gewaagt van «onderscheidene» leden die bedenkingen opperden; «meerdere» die nadere inlichting wenschten. Tot beiden behoorden volgens de debatten de heeren Schimmelpenninck van der Oije, Cremers, Hartsen, van Beeck Vollenhoven en Huydecoper; goedkeurend spraken de heeren de Kempenaer (met eene vraag) en Sassen.

De minister antwoordde (20 Dec. 's ochtends en 's avonds en 4 Jan.) dat de maatregel niet van hem was, maar na rijp beraad genomen door deskundige autoriteiten; lichtte evenwel sommige punten toe, en beloofde overlegging der stukken.

Toen de heer Uhlenbeck als minister was opgetreden, maakten beide kamers zich het ontwerp omtrent het koloniaal batig slot van 1859 te nut, om over de opiumkwestie licht te vragen. Zie het Voorloopig Verslag van 5 Mei 1862 en het Verslag van 19 Junij 1862. De minister antwoordde, 6 Mei en 18 Junij: met de uitbreiding van het verbod in te stemmen; van de gewijzigde pachtregeling minder gunstige verwachtingen te koesteren; aangaande de

uitkomsten van deze regeling nog geene berigten te kunnen geven; en dat al het mogelijke gedaan zou worden ter beteugeling van smokkelhandel. Bij de debatten sprak hierover alleen de heer VAN TWIST, 27 Mei; hij keurde de verbodsuitbreiding goed, de pachtregeling af.

Kort daarna, bij brief van 24 Julij 1862, zond de minister de vroeger toegezegde stukken. Uit den rijken inhoud zullen wij voor's hands het volgende opteekenen, vooral om te doen zien wat sedert 1858 ter zake officieel *meer* gebeurde dan gelijktijdig aan de vertegenwoordiging medegedeeld of in het Staatsblad gelezen werd.

Bij depêche van 3 Mei 1858 — welligt dezelfde die ten geleide strekte van de koninklijke magtiging van 19 April 1858 (blz. 10) tot het verbod in Cheribon — onderhield de minister ROCHUSSEN het Indische bestuur over eene stelselmatige vermindering van het gebruik van opium op Java. (En op Sumatra; doch dit ligt buiten den kring van ons opstel.) Van die depêche bevatten de stukken drie uittreksels, namelijk:

«Tot vermindering van het gebruik van opium onder de inlandsche bevolking op Java schijnt mij, zoo lang het verbod van invoer slechts tot vermeerderden sluikhandel en tot aanzienlijke schade voor 's lands geldmiddelen moet leiden, geen meer afdoend middel te kunnen worden aangewend, dan het getal der opiumkitten te verminderen. Het is toch door de vermenigvuldiging van deze, dat de inlandsche bevolking zich meer en meer in de verzoeking gebragt ziet om zich aan het gebruik van dat verderfelijk heulsap over te geven, en de amfioenpacht zelve van het doel, dat met haar beoogd moet worden, zich van lieverlede verwijdert.»

«Bij eene regering, die het zedelijk en stoffelijk welzijn van de onder hare heerschappij gestelde volken wenscht te bevorderen en in hare welvaart een steun erkent voor haar gezag, mag dat doel geen ander wezen dan om, door het

opdrijven van den prijs der amfioen, dit artikel onder het bereik te stellen van het geringst mogelijk getal; en elke regeling zoude daarom ook moeten worden veroordeeld, die de strekking had om door een vermeerderd debiet de rijzing van den pachtschat te verkrijgen.»

«Ik zoude het dan ook betreuren, indien het meerdere bedrag, hetwelk de opiumpacht in 1858 boven die van 1857 zal afwerpen, in plaats van aan den dood van den Chinees Beh Ingtjoe, aan eene toenemende zucht om amfioen te schuiven of aan een slechte werking van het in 1854 vastgesteld reglement moet worden toegeschreven.»

De Gouverneur-Generaal raadpleegde reeds op 1 Julij 1858 den Direkteur der Middelen en deze aanstonds de gewestelijke besturen.

Hangende dit onderzoek ontving het Indische bestuur eene depêche van denzelfden minister van 5 Maart 1859, waarbij, «naar aanleiding» der diskussie in de Tweede Kamer van 25 Februarij 1859 (zie boven), verzocht werd tot geene verandering in «de beginselen of hoofdzakelijke strekking» van het toenmalige stelsel van opiumpacht over te gaan zonder magtiging des Konings.

Ofschoon de gewestelijke besturen nog in 1858 en een paar achterstalligen in den aanvang van 1859 hun advies aan den Direkteur der Middelen hadden ingezonden, bleef de zaak bij dezen buiten behandeling tot 24 September 1860. Het arme departement had trouwens gedurende dien tijd driemaal van hoofd gewisseld. (Ten behoeve van zeer weetgierigen zij gezegd, dat *meine Wenigkeit* reeds in Februarij 1858 was afgetreden.) Doch zou dat driemaal wisselen van hoofd op zich zelf eene voldoende verklaring zijn voor het twee jaren laten liggen eener zaak van zoo veel gewigt? Opmerkelijk is hetgeen de Direkteur in den aanhef van zijn rapport van 24 September 1860 schrijft: «Nadat de betrokken autoriteiten waren gehoord en derzelver antwoorden ingekomen, is dit onderwerp, om redenen mij onbekend,

niet verder behandeld, en vermeen ik, nu daarvan door mij is kennis genomen, bij het doen van de verpligte voorstellen omtrent de amfioenpachtvoorwaarden voor het volgende jaar, dit kommissoriaal niet langer buiten behandeling te mogen laten.» Dus was de Direktie zelfs van gouvernementswege niet aan het kommissoriaal herinnerd? Het is alsof men tegen het door den minister voorgeschreven onderzoek opzag, of vreesde vergeefschen arbeid te verrigten. Gebrek aan belangstelling mag ondenkbaar geacht worden.

Ook de antwoorden der gewestelijke besturen, te oordeelen naar de analyse welke het rapport van 24 September 1860 daarvan geeft, en vooral naar hetgeen in dat rapport op de analyse volgt, maken dien indruk. De meesten vergenoegden zich hoofdzakelijk met eene omhelzing van het ministerieele denkbeeld.

Niet alzoo de Direkteur. Wel was hij mede voor het verminderen der kitten, mits langzaam, gelijk reeds geschiedde en verder geschieden kon zonder «de dadelijke tusschenkomst van het gouvernement» (het opiumreglement belast met de jaarlijksche vaststelling van het getal kitten den Direkteur der Middelen); maar zijns inziens zat de knoop elders. Klaagden «bijna alle hoofden van gewestelijk bestuur over de te bejammeren toename van het gebruik van opium», de oorzaak lag naar zijne overtuiging in het sedert 1855 aangenomen stelsel van onbeperkte siram. Hij stelde derhalve den Gouverneur-Generaal voor, nu de ministerieele aanschrijving van 5 Maart 1859 de vroegere vrijheid der Indische regering had weggenomen, magtiging van het opperbestuur te vragen tot «zoodanige veranderingen omtrent de beginselen of de hoofdzakelijke strekking» der opiumpacht als zouden «blijken noodig te zijn».

Op dit voorstel den 1 Oktober 1860 gehoord, adviseerde de Raad van Indië *acht maanden daarna*, in buitengewone vergadering van 21 Mei 1861. De slotsom zijner omstandige beschouwingen kwam met die des Direkteurs overeen;

alleen moest volgens den Raad (I) niet slechts de voorgestelde magtiging gevraagd worden, maar tevens eene verklaring, dat het «de ernstige wil» was van het opperbestuur, «het verbruik van opium meer en meer te doen verminderen», «ook met geleidelijke opoffering van de aanzienlijke voordeelen, uit dat middel voor 's lands kas voortvloeijende». Zonder die verklaring af te wachten, wilde de Raad (III) aan de gewestelijke besturen hebben te kennen gegeven, «dat het ernstige verlangen der regering is, dat geene gepaste middelen onbeproefd worden gelaten om het verbruik van opium binnen hun gebied geleidelijk te doen afnemen, en dat het haar daarom aangenaam zal wezen daartoe door tusschenkomst van het betrokken departement van algemeen bestuur zoo dikwerf voorstellen te ontvangen als zij ter bereiking van het doel dienstig en tijdig zullen achten». Voorts moest (II) de Direkteur, na raadpleging der gewestelijke besturen, dienen van berigt, konsideratiën en advies, omtrent eene regeling der pacht in dier voege, dat de pachters niet meer opium zouden bekomen dan zekere «in verband tot de voor het oogenblik gebleken behoefte» te bepalen hoeveelheden, tegen een prijs «niet hooger dan het kostende, met zoo veel daarboven dat geen sluikhandel met voordeel gedreven konde worden», en omtrent het vaststellen van minima van verkoopprijzen voor de opium.

Terwijl de Raad overwoog, was reeds door het opperbestuur het hoofdpunt beslist. Schier tegelijk met 's Raads advies ontving de Gouverneur-Generaal eene depêche van den minister LOUDON van 19 April 1861, houdende, dat het des Konings «ernstig verlangen» was, «dat vóór de eerstvolgende verpachting door het Indisch bestuur, voor zoo veel noodig onder nadere goedkeuring, eene nieuwe regeling van de opiumpacht op Java en Madura wierd vastgesteld, met het doel niet alleen om verdere toeneming van het verbruik te verhinderen, maar ook om de reeds

bestaande noodlottige uitbreiding van dit kwaad te beperken, al ware het ook dat zoodanige nieuwe regeling het verlies van een gedeelte van de tegenwoordige opbrengst der pacht ten gevolge moest hebben ». Voor de beweegredenen dezer wilsverklaring verwees de minister naar zijn in afschrift overgelegd rapport aan den Koning van 17 April 1861. Dit zouden wij in zijn geheel gekend hebben, ware men niet bij het departement van Koloniën op den geestigen inval gekomen, om in het onder de stukken van Julij 1862 aanwezige afschrift van het Indische besluit van 12 Oktober 1861, n°. 14, daar waar *fiat insertio* staat, deze twee woorden over te nemen in stede van daaraan gevolg te geven. Thans blijkt van die beweegredenen slechts dit: de minister was tot het vertoog aan den Koning gedreven door « de overtuiging van de dringende noodzakelijkheid, dat zonder langer verwijl maatregelen worden genomen, ten einde de toeneming van het gebruik van opium op Java en Madura te beperken »; « een nieuw plan tot verbetering », had hij aan den Koning gezegd, « was bijna niet meer te opperen »; « in Indië kon ongetwijfeld beter dan in Nederland beoordeeld worden, hoedanig de vereischte regeling zou moeten zijn »; « maar eene eerste voorwaarde voor alle verbetering was, dat de regering bereid ware een deel der inkomsten, die uit deze noodlottige bron voortsproten, op te offeren; deze opoffering, door zedelijkheid en menschelijkheid gebiedend voorgeschreven, zou strekken tot vermeerdering van welvaart onder de bevolking en daardoor indirekte voordeelen voor het gouvernement in het leven roepen ».

De Gouverneur-Generaal gelastte nu den Direkteur: aan de gewestelijke besturen 's gouvernements bedoelingen omtrent het opiumverbruik mede te deelen, overeenkomstig § III van 's Raads advies; en na raadpleging van die besturen te dienen van konsideratiën en advies omtrent sommige der geopperde denkbeelden. Aan het eerste voldeed de Direk-

teur bij missive van 2 Julij 1861, aan het andere bij die van 14 September 1861, van wier inhoud wij lager gebruik maken. Daarop adviseerde de Raad den 4den Oktober, en in overeenstemming met dezen werden de op blz. 12 vermelde twee ordonnantiën van 12 Oktober uitgevaardigd. Tevens werd de Direkteur aangeschreven, na Junij 1862, of indien hij het noodig achtte vroeger, over de werking der nieuwe verordeningen te rapporteren.

Zoo ver de Indische stukken. De minister UHLENBECK voegde daarbij eene nota van toelichting, waar men zijn gevoelen wedervindt, dat de nieuwe pachtregeling geenszins het beoogde doel zou treffen, maar integendeel sluikhandel der pachters en aanmoediging van het verbruik ten gevolge moest hebben. Die bedenkingen hadden echter den minister niet weerhouden om den Koning voor te stellen het gebeurde goed te keuren, «omdat hij in eene zoo ingewikkelde zaak als de opiumkwestie geene onbepaalde waarde hechtte aan subjektieve beschouwingen, maar liever van de ervaring, na verloop van eenigen tijd, eene uitspraak verwachtte, waarop men zich met meerdere zekerheid zou kunnen verlaten». Evenwel was «aan den Gouverneur-Generaal aanbevolen om, na zekeren proeftijd, in het stelsel der opiumpacht nadere wijzigingen te brengen», partij trekkende van door den minister gegeven wenken. In plaats van *aanbevolen* moet men volgens eene noot onder het regeringsverslag over 1860, door denzelfden minister ingediend, *gemagtigd* lezen. Eene noot onder het regeringsverslag over 1861, door den volgenden minister ingediend, bevestigt dit: zij gewaagt van eene in 1862 «op den Gouverneur-Generaal verstrekte magtiging, om eerst na zekeren proeftijd in het nieuwlings aangenomen stelsel nadere wijzigingen te brengen».

Het Indische bestuur behield dan ook het ingeslagen spoor. Voor 1863 en 1864 werd bij ordonnantiën van 22 Oktober 1862, Staatsblad nº. 125, en 9 Oktober 1863, nº. 129, bepaald dat de pacht zou afgestaan worden op den voet

van 1862, met vermindering van de maxima der te verstrekken opium tot 76560 en 70548 katti. Tevens werden de verboden kringen vermeerderd: na ult°. 1862, bij ordonnantie van 22 Oktober 1862, n°. 122, met gedeelten der gewesten Buitenzorg, Krawang, Banjoemaas, Kediri en Djokjokarta; en na ult°. 1863, bij ordonnantie van 9 Oktober 1863, n°. 127, met het overblijvend gedeelte van Krawang, met gedeelten van de gewesten Tagal, Probolinggo, Banjoemaas en Madura, en met het eiland Bawean.

Eene derde ordonnantie van 9 Oktober 1863, n°. 128, behelst — let wel — bepalingen tot strengere bestraffing van den smokkelhandel in opium.

Onderwijl had eene kommissie der Tweede Kamer, de heeren van Bosse, Mijer, Blussé, van Lijnden en Guljé, op 29 Mei 1863 over den bundel stukken van 24 Julij 1862 rapport uitgebragt. Het betoogde hoofdzakelijk de behoefte aan kennisname van latere stukken. De kamer vereenigde zich daarmede ter zitting van 19 Junij. Dien ten gevolge zond de minister van de Putte, bij brief van 29 Oktober 1863, «nadere stukken», bestaande uit vijf brieven van den Direkteur der Middelen: *a.* van 8 en 12 Julij 1862, ter voldoening aan de aanschrijving van 12 Oktober 1861 om te rapporteren over de werking der nieuwe opiumverordeningen; *b.* van 10 en 11 September 1862, houdende voorstellen omtrent de opiumpacht voor 1863; *c.* van 5 Januarij 1863, ter voldoening aan een last van 22 Oktober 1862 om onder ult°. 1862 omstandig te berigten omtrent de werking der opiumpachtbepalingen. Ook van deze stukken maken wij hierna gebruik. De minister schreef daarbij, dat «ofschoon zijns inziens de inhoud dier stukken de kennisname daarvan voor de kamer wel niet belangrijk kon doen achten», hij zich «niet had willen onttrekken aan eene mededeeling, waarop de kamer scheen prijs te stellen».

Dezelfde kommissie deed hierover verslag ter zitting van 12 December. Zij wees nu inzonderheid op de moede-

loosheid of flaauwheid van vele gewestelijke ambtenaren tegenover den sluikhandel, en verzocht «bij voortduur mededeeling aan de kamer van den loop der zaak, vooral van hetgeen door de Indische regering of door den minister naar aanleiding van de rapporten omtrent de werking der genomen maatregelen verordend zou worden». «Geleidelijke uitbreiding van de terreinen of distrikten, waar invoer en verbruik van opium volstrekt verboden zijn», achtte zij «buiten twijfel het eenige afdoende middel om het kwaad tegen te gaan». «De vraag was alleen, of dat verbod aldaar krachtig kon worden gehandhaafd». Zij eindigde met het voorstel om haar verslag aan den minister mede te deelen. De kamer besloot dienovereenkomstig den 18 Maart 1864.

Een passend slot voor dit overzigt levert het berigt van den minister VAN DE PUTTE van 6 November 1863, bij de Memorie van Beantwoording aangaande de begrooting van Koloniën voor 1864, dat hij «tot nadere beperking» van het verbruik van opium «voorstellen van de Indische regering wachtte».

Wil dit zeggen dat het Indische bestuur toen weder alle vrijheid in de opium-aangelegenheden verloor?

Tot «eenige toelichting en kritiek» overgaande, eene algemeene opmerking vooraf omtrent de twee bundels officieele stukken door de regering aan de Tweede Kamer gezonden.

Niet echter omtrent de daad der ministers, die goed vonden de stukken zelve aan te bieden in stede van het voor publiciteit vatbare in nota's over te gieten. Dat is een onderwerp buiten het terrein, waarop wij ons nu bewegen; trouwens reeds behandeld in *De koloniale politiek der Grondwet*, en verder te behandelen in welligt uit te geven vervolgen op dat werk.

Ik wil alleen zeggen, dat zulke geenszins voor de pers geschreven stukken, door eene beslissende magt zonder toestemming der auteurs publiek verklaard, van de zijde der publieke kritiek aanspraak hebben op de meest mogelijke onthouding. Zij mogen nimmer op ééne lijn geplaatst worden met «vrijwillige» brochures. Zijn deze met hare schrijvers terstond eene prooi voor al wat recenseert, wij behooren die stukken, althans gedurende een geruimen tijd, te beschouwen als brieven, ons ter lezing gegeven met verlof om van de feiten en redeneringen gebruik, maar niet om de schrijvers bekend, te maken.

Maar is dit zoo, dan behoort de publieke kritiek, ten aanzien van de schrijvers dier stukken, zich evenzeer van lofspraak te onthouden; want wie in het openbaar een der schrijvers met name prijst, stelt hem aan een openbaar min aangenaam tegenbetoog bloot. Ik zou, zelfs uit onze parlementaire debatten, voorbeelden van zoodanige loftuiting kunnen aanhalen, die schier onweerstaanbaar prikkelt om den onpartijdigen oordeelaar op de schaduwzijden van het geprezen stuk te wijzen.

Kieschheid en regtvaardigheid zullen vermoedelijk het best betracht worden, wanneer wij, wat het ook koste, ons gedragen als waren niet de brieven, maar eene resumerende nota van gebeurde zaken en voorgedragen meeningen overgelegd.

Deze aanteekening scheen noodig, omdat zij in de nu volgende kritiek vele verzwijgingen kan ophelderen, die anders bevreemden zouden.

Hetgeen bij het nagaan van de jongste geschiedenis der opiumkwestie mij het meest heeft getroffen, is de eenparige hulde, aan het stelsel der *verboden kringen* gebragt. Elk ander denkbeeld vond bestrijders, dit niet. Verlangden

enkelen meer, den maatregel op zich zelven beaamden ook zij.

Vraagt men, van wien het vruchtbare officieele initiatief uitging? De bundel van 1862 zegt daarvan niets. Ik hecht er hooge waarde aan, ten behoeve van — «het dankbare nageslacht», het gebeurde te boekstaven.

Op mijne langdurige dienstreis in 1856 en 1857 behoorde de werking van het opiumverbod in de Preanger-regentschappen tot de punten, die met meer dan gewone zorg onderzocht en besproken werden. De kennis der waarheid dienaangaande moest van groot gewigt zijn voor eene juiste beschouwing van het opiumvraagstuk in het algemeen.

Na de Preanger zelve en hunne Buitenzorgsche en Cheribonsche grenslanden met de hoofden van gewestelijk bestuur doorkruist, en regts en links — van de regenten, van Europesche ambtenaren, landheeren en andere ondernemers, van Chinesche pachters en agenten *in* de kitten die op dezen weg lagen — alle bereikbare inlichtingen verzameld te hebben, kreeg ik de overtuiging, dat het opiumverbod in de Preanger niet was «een wassen neus», waarvoor men het wel eens heeft doen doorgaan (zelfs is het plan geopperd om er de opiumpacht in te voeren), maar integendeel eene wezenlijke kracht had.

En van waar die kracht? Eenvoudig uit afkeer van opium bij de massa der bevolking, de Soendanezen, en uit het steunen dezer volksgezindheid, dus ook van het verbod, door de regenten. Aan overtredingen ontbrak het niet: dit bewezen ettelijke aanhalingen; de daders waren echter bijna zonder uitzondering vreemdelingen, namelijk Chinezen, of hunne tot Mahomed overgegane afstammelingen, en doortrekkende Javanen (handelaren, koelies). Zij werden trouwens geholpen door snuggere regelaars, die in de naburige pachtdistrikten kitten geplaatst hadden vlak aan de grenzen van het verbodsgebied. (Deze kitten liet ik zoodra doenlijk sluiten.)

De opiumvliedende eigenschap nu van den Soendanees vindt men terug in de door denzelfden landaard bewoonde zuidelijke (grootere) helft van de residentie Cheribon. Volgens verklaring van elken kithouder aldaar, persoonlijk door mij ondervraagd, konden zij hunne waar slechts aan zeer enkele Soendanezen kwijt raken. De regenten van Madjalengka, Galoe en Koeniengan, door vertrouwelijken kout openhartig, betuigden, evenzeer als hunne Preanger-ambtgenooten de opium voor hunne onderhoorigen verderfelijk te achten. Zij zagen met leede oogen te hun midden die openbare verkoopplaatsen, terwijl aan den overkant een verbod bestond, waarop de collega's niet weinig roem droegen. Men wist niet beter, of het gouvernement wenschte — buiten de Preanger, waar het gansche stelsel anders was dan elders — bevordering, althans ongehinderde werking, van het belang der pachters.

Deze bevinding moest wel tot het besluit brengen om aan de regering de uitbreiding van het Preangerverbod over het Soendasche gedeelte van Cheribon voor te stellen. Het zou toch al te onstaatkundig, ja ongerijmd zijn, tegen den beredeneerden zin der volkshoofden den verkoop van opium toe te laten en zoo indirekt aan te moedigen, alleen ten believe van onzedelijke vreemdelingen. Hier hadden de autochthonen gelijk regt op bescherming tegen de opiumkwaal met haar bijsleep als in de Preanger. De resident DE SERIÈRE, grondig kenner van den landzaat der beide gewesten, stemde geheel met mij in. De drie regenten verzochten, toen ik het opgevatte voornemen in gesprekken met hen liet doorschemeren, elk op zijne wijze met aandrang de uitvoering. Het geldelijk effekt zou neerkomen op het verlies van een pachtgebied, waar het hoogste bod had bedragen *f* 51,000 aan pachtschat en tibanprijs; van die som moest, behalve het kostende der tiban, afgetrokken worden hetgeen de verhuizende schuivers voortaan in andere distrikten aan de pacht zouden gaan bijdragen.

Doch het bevondene omsloot gevolgtrekkingen van vrij wat ingrijpender natuur. Het wees duidelijk op eene nieuwe methode van behandeling der opiumkwaal in het algemeen. Een verbod, had men tot dus ver gezegd, zou nimmer doel treffen; het zou een sluikhandel op groote schaal in 't leven roepen, veel schadelijker dan de pacht; een sluikhandel, georganiseerd door vermogende gewetenlooze lieden, die reeds als pachters dikwerf dat middel te baat namen, en wien men het bedrijf zeker niet onsmakelijker zou maken door hen van het betalen der zoo aanzienlijke pachtsommen te ontheffen; een sluikhandel, begeerd door de sterke menigte der opiumbehoevenden, die dus met de smokkelaars zouden zamenspannen tot een onophoudelijk hartstogtelijk verzet tegen het bestuur en zijne werktuigen. Deze bewering duldde geene tegenspraak, zoo lang men zich een land voorstelde met eene aan opium verslaafde bevolking. Maar ons onderzoek leerde, dat op een aanmerkelijk gedeelte van Java de bevolking niet aan opium verslaafd was. Ook buiten de Preanger en Zuid-Cheribon zijn gansche streken door opiumvreezende Soendanezen bewoond. Goed zoekende, zouden ongetwijfeld nog meer zulke oasen gevonden worden. Welnu, wij konden beginnen met het Preangerverbod over die door opiophoben bevolkte oorden uit te breiden. Wij zouden dan ten minste de pogingen van pachters om het gebruik veld te doen winnen stuiten; menigen Chinees, die alleen als pachter of pachterstrawant in de binnenlanden toegang kreeg, naar de hoofdplaatsen kunnen verwijderen; een hoop schuivers uit de verboden kringen zien verhuizen; deze kringen hierdoor steeds meer zuiveren; in één woord, op verscheidene plekken tegelijk de methode van doodbranding der wonde toepassen.

Of men zoo doende verwachten mogt de kwaal eindelijk geheel meester te worden, was de vraag niet. Het doel moest zijn te redden wat blijkbaar niet verloren behoefde te gaan. Met zulk oogmerk onverpoosd opsporende wat

door kauterisatie gezond kon blijven, zou op den duur meer gedaan worden dan men in den aanvang mogelijk dacht. Eene krachtige hulp bij dat streven, ons onderzoek leerde ook dit, kon de eerzucht der inlandsche hoofden zijn.

Ik verzuimde niet, bij het voorstel omtrent Zuid-Cheribon de aandacht der regering op deze beschouwingen te vestigen.

Dat voorstel, gedagteekend 30 November 1857, door het Indische bestuur ondersteund bij missive van 24 Januarij 1858, verwierf reeds op 19 April 1858 (zie blz. 10) 's Konings toestemming en werd in December 1858 wet.

Wat echter schreef de landvoogd aan den minister, de minister aan den Koning en naar Indië, over die beschouwingen van algemeene strekking? De minister Uhlenbeck heeft niet oorbaar geacht er iets van mede te deelen bij den bundel van Julij 1862. Alleen verneemt men daar, uit fragmenten der depêche van den minister Rochussen van 5 Mei 1858, waarvan zelfs de Direkteur der Middelen slechts een extrakt mogt zien (gouvernementsmissive van 1 Julij 1858), dat deze minister geen maatregel zoo schoon vond als het verminderen der kitten. Daarover straks.

Bedacht op de eventualiteit eener bloote inwilliging van het voorstel omtrent Cheribon door het opperbestuur zonder uitdrukkelijke goed- of afkeuring der algemeene beschouwingen, gaf ik mijnen opvolger in overweging, in dat geval de gewestelijke bestuurders met de motieven van het voorstel bekend te maken, opdat ieder, die gelijken maatregel voor zijn gewest verlangde, tot eene voordragt wierd aangemoedigd. Ook van zoodanige bekendmaking dragen de stukken van Julij 1862 geen spoor.

Nogtans gewagen zij van een voorstel van den Direkteur der Middelen van 12 November 1858 om den invoer en het bezit van opium te verbieden in het gewest Banjoewangi, hoofdzakelijk omdat de inheemsche bevolking zich van het gebruik onthield. Dit, bij het opperbestuur aanbevolen, werd door den minister Rochussen in het begin van 1859 afgewezen.

Eene zoo ongunstige ontvangst van den eersten stap tot voortzetting der nieuwe politiek schijnt de Indische autoriteiten van nadere schreden op dezelfde baan te hebben weêrhouden. Terwijl noch het rapport van den Direkteur der Middelen van September 1860, noch de adviezen van den Raad van Indië en van zijn dissentiërend lid van Mei 1861, het stelsel der verboden kringen aanvoerden, werd het in de gouvernementsmissive van 26 Junij 1861 ter sprake gebragt met de opmerking, dat wel is waar de afgetreden minister de toepassing daarvan op Banjoewangi had gewraakt, maar dat «krachtens de ministerieele depêche van 19 April 1861 (zie blz. 17) aan het Indische bestuur in dezen wederom vrijheid van handelen was gegeven». Op grond van die herboren vrijheid gelastte de Gouverneur-Generaal PAHUD, wien dat stelsel een «veelbeduidend middel»[1] voorkwam, «tegen welks verwezenlijking geen ernstig bezwaar kon bestaan», den Direkteur «onverwijld» te onderzoeken, «in welke residentiën zich afdeelingen of des noods distrikten bevonden waar weinig opium onder de inlandsche bevolking gebruikt werd», ten einde daar het verbod in te voeren. (Hij gaf den Direkteur zelfs residentiën op, «zoo als Bantam, Banjoemaas, enz.», die zijns inziens «bepaaldelijk» in de termen vielen.) En naauw had de Gouverneur-Generaal dit geopperd, of èn de Direkteur èn de Raad grepen het aan. De Direkteur schreef o. a. (missive 14 September 1861): «dat wanneer deze bepaling met beleid en bedaard overleg door de hoofden van gewestelijk bestuur wordt gehandhaafd, en vooral in den beginne daarbij niet met te veel voortvarendheid wordt te werk gegaan, maar integendeel jaarlijks dit stelsel langzamerhand wordt vervolgd, hiervan de schoonste resultaten zullen worden verkregen». Den Raad scheen het «schier» buiten twijfel, of de maatregel zou aan de verwachting beantwoorden.

Het stelsel behaalde dan ook sedert eene volkomen zege. In de drie jaren 1862, 1863 en 1864 (ordonnantiën van

12 Oktober 1861, 22 Oktober 1862 en 9 Oktober 1863) werden voor de opium gesloten:

1°. in het gewest Bantam: de afdeelingen Pandeglang, Lebak en Tjiriengien;

2°. het daaraan grenzende distrikt Djasienga in het gewest Buitenzorg;

3°. het geheele gewest Krawang;

4°. in Tagal: de distrikten Gantoengan, Bongas, Mandiradja, Boemiaijoe, Lebaksioe, Salem, Pangka, Doekoewriengien en Tjomalkidoel;

5°. in Banjoemaas: de distrikten Daijaloehoer, Madjenang, Pegadingan, Djamboe, Adjibarang, Poerwokerto, Kertanegara, Tjahaijana en Bandjar;

6°. in Bageleen het regentschap Ambal; (sedert 1857 bestaat in dit gewest een niet gepubliceerd verbod op den verkoop van opium in het vogelnestendistrikt Karangbollong, waaruit dan ook de Chinezen geweerd worden;)

7°. in Djokjokarta het distrikt Goenoengkidoel;

8°. in Kediri het regentschap Trengaleh;

9°. in Probolinggo de bergdistrikten Loemadjang, Kandangan en Ranoelamongan;

10°. het geheele gewest Banjoewangi;

11°. het eiland Bawean;

12°. op Madura het regentschap Pamakasan.

Ik moet zeggen, — hoezeer ik aan de idee der verbodskringen, zoo ze maar eenmaal vat kreeg, een werkzaam vermogen toekende, en juist daarom zoo *con amore* arbeidde om haar ingang te verschaffen, — deze snelle loop overtreft mijne verwachting. Haast zoude ik vragen, of men niet te veel op eens deed. De overgelegde stukken geven geen voldoende stof om over de betrachte maat van voorzigtigheid een gestaafd oordeel te vellen: men vindt er slechts voor weinige kringen de motieven.

Hopen wij dat de regering zich aan geen terugtred blootstelle; dat zij niet luistere naar onbezonnen ijver, maar

elke voordragt van verbodskringen gestreng toetse aan de voorwaarde: vermijding der politieke en sociale nadeelen van een door den inlander ondersteunden sluikhandel. — Raadzaam ware het, omtrent elken kring jaarlijks verslag te vorderen van de werking des verbods.

Aan den anderen kant heeft het mij verwonderd, ter gelegenheid van het onderzoek omtrent de verbodskringen, in de stukken op een enkel na geen woord te ontmoeten van de regenten. Werden zij niet gehoord? Achtte men de impulsie die van hen kan uitgaan (na hun gegeven te zijn) gering? Vergelijk het gezegde over de regenten in Zuid-Cheribon op blz. 24 en 26.

Naast het stelsel der verbodskringen staat dat der voortgaande inkrimping van het getal *kitten*.

Weet de lezer naauwkeurig wat kitten zijn? Misschien verkeert hij nog onder den indruk, door den een of anderen «gloeijenden» schrijver of redenaar over koloniale «gruwelen» medegedeeld, die hem elke opiumkit op Java voor een huis van ontucht, een «hol van verdierlijking» deed aanzien. Hoe menigeen ontstak in regtmatigen vromen toorn bij de gedachte: uit den verkoop van licentiën tot zulke afschuwelijkheden trekt het Nederlandsche gouvernement in Indië een voornaam deel zijner inkomsten! — De prozaische werkelijkheid is niet alzoo. Eene opiumkit op Java is in den regel, gelijk de wet haar noemt, eene *verkoopplaats*, geene verbruikplaats, van opium. Bij uitzondering, in volkrijke hoofdsteden, op sommige passers der partikuliere landen, hebben spekulanten die verkoopplaatsen in verband gebragt met bamboezen hokjes voor opiumverbruik en prostitutie, ongeveer als de bedoelde schrijvers en redenaars ze afschilderen. (Zij zagen alleen deze, of een van deze, en

stuks had hunne verbeelding gansch Java met dergelijke «verblijven des verderfs» bezaaid. Zoo gaat het met menig koloniaal onderwerp.) Maar al zulke accessoires zijn vreemd aan de pacht. Ook ontmoet men langs de voorname handelswegen kitten als warongs ingerigt, waar opium verkocht wordt aan reizende kooplieden en koelies, die er een poosje uitrusten en zich door eenige halen aan de amfioenpijp restaureren, om dan den vermoeijenden togt opgewekt te hervatten: kitten dus, zonder een zweem van de afzigtelijke tooneelen der voormelde berigtgevers. Deze kombinatie wederom is vreemd aan de pacht. De pacht kent alleen plaatsen waar door de pachters opium verkocht mag worden. En verre de meeste kitten zijn niets anders. De groote meerderheid der opiumschuivers neemt het daar gekochte «heulsap» mede naar huis en verorbert het elk in zijne binnenkamer. — Zie over dit alles de brieven der gewestelijke besturen van 1861 in den bundel van Julij 1862.

Het getal kitten nu op Java, dat jaarlijks voor de pacht van het volgende jaar door den Direkteur der Middelen naar aanleiding van opgaven der gewestelijke besturen wordt vastgesteld, bedroeg:

	1848	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861
Bantam . . .	12	9	9	9	10	10	10	10	10	10	10	10
Batavia . . .	55	55	55	55	55	55	55	55	55	55	53	52
Buitenzorg .	12	13	13	13	13	13	13	11	10	10	10	10
Krawang . .	14	14	14	14	14	14	14	14	12	12	12	12
Cheribon . .	32	38	38	34	34	34	34	34	29	17	17	17
Tagal	116	116	116	114	115	116	118	117	62	62	37	38
Pekalongan .	106	59	63	63	63	64	63	63	49	50	50	50
Samarang . .	179	169	154	148	130	130	130	130	120	144	142	142
Japara . . .	69	69	69	69	68	69	69	69	67	67	67	67
Rembang . .	78	70	70	59	57	58	57	47	40	34	34	34
Soerabaija . .	160	171	172	172	171	165	163	161	98	96	93	93
Madura . . .									60	60	54	54
Pasoeroean .	47	46	46	46	47	47	48	34	32	32	32	32

	1848	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861
Bezoeki . . .							23	23	22	19	12	12
Probolinggo.	41	38	38	38	37	37	15	15	14	14	14	14
Banjoewangi		3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Banjoemaas.	187	146	118	109	105	105	105	105	67	67	64	64
Bageleen . .	155	134	135	129	129	129	129	129	99	99	90	91
Kadoe. . . .	110	112	112	112	84	84	84	84	78	78	78	78
Djokjokarta.	371	371	252	267	264	264	264	264	263	258	250	250
Soerakarta .	681	681	581	584	576	569	569	569	509	503	444	414
Madioen . .	101	100	100	100	100	109	109	109	109	108	108	109
Patjitan. . .	29	29	29	30	30	30	30	30	30	30	28	28
Kediri. . . .	238	221	221	217	217	217	218	218	193	160	150	132
	2793	2064	2407	2384	2331	2321	2322	2293	2030	1980	1858	1812

Cijfers van latere jaren zijn mij niet bekend. Waarom heeft men in het jongste regeringsverslag aan de Staten-Generaal over 1861 niet bij noot het vastgestelde getal kitten voor 1862, 1863 en 1864 opgegeven? De vertegenwoordiging zou dan den invloed hebben kunnen beoordeelen, dien de ministerieele aanschrijving van April 1861 op dit onderdeel der opiumzaak had.

Intusschen bewijst onze opgaaf, dat men in Indië geene aanschrijvingen uit Nederland afwachtte om het getal kitten langzamerhand in te krimpen. Vóór de depêche van 1858 (blz. 14) waren reeds de 2793 kitten van 1848 tot 2030 voor de pacht van 1858 teruggebragt.

Daar mijn aandeel is geweest het vaststellen der cijfers voor 1857 en 1858, toen niet minder dan 292 kitten van de staten verdwenen, (voor de pacht van 1858 zelfs 263 tegelijk,) telt men mij welligt onder de voorstanders eener *snelle* vermindering. Die eer ware onverdiend. Omstreeks de helft der 292 bestond uit kitten die — niet bestonden; namelijk uit plaatsen, voorkomende op de tijdens de verpachting vastgestelde staten der kitten, maar waar de pachter van het verlof tot verkoop geen gebruik maakte omdat hij er geen voordeel in zag. Wat de overige helft

aangaat: er waren aan eenige grenzen kitten die meer kwaad dan goed deden (zie b. v. blz. 23); ik trof op reis kitten aan, wier houders een zoo gering debiet opgaven dat het onmogelijk de kosten kon dekken; sommige kithouders erkenden te verliezen; elders verkocht men slechts aan Chinezen die op de plaats niet wonen mogten. Nergens werd eene kit ingetrokken tegen de overtuiging der gewestelijke autoriteit.

Ik belijd echter gaarne, eene meer doortastende herziening te hebben voorbereid. Bij brief van 5 Augustus 1857 raadpleegde ik daarover de gewestelijke besturen. Op welke plaatsen werd werkelijk opium verkocht? Hoe veel in elke kit? Welke was de onderlinge afstand en verbinding tusschen de kitten? Wat bragt de kithouder aan den pachter op, of welk loon trok hij van den pachter? Wat ontving hij voor de verkochte opium? Werd door bijzondere omstandigheden de intrekking of verplaatsing der kit aanbevolen? Omtrent deze punten was bij mijn vertrek in Februarij 1858 een onderzoek gaande. Eene beredeneerde nieuwe regeling had het resultaat kunnen worden.

Doch nimmer ware door mij vermindering *quand même* als beginsel aangenomen. Is het schadelijk den verkoop van opium op te vele, schadelijker bijna komt het mij voor dien op te weinig, plaatsen te veroorloven. Wat baat het, een klein getal openbare kitten te hebben, indien een groot deel der verslaafden zich buiten deze in het geheim van opium voorziet? Waar beduidende groepen van schuivers wonen, en men hen kwalijk kan laten verhuizen, mag met een gerust geweten aan den verpachten opiumwinkel de voorkeur gegeven worden boven den sluikhandel. De overleggingen met de gewestelijke besturen ten gevolge van den brief van 5 Augustus 1857 zouden ons in staat gesteld hebben, eene kaart van zulke groepen te formeren. Dan hadden wij getracht de plaatsing der kitten zoo te regelen,

dat èn die groepen niet tot verboden wegen gedwongen èn de enkele schuivers elders niet noodeloos geholpen wierden. De laatsten zouden wel eindigen met de nabijheid der kitten op te zoeken. En daardoor konden allengs binnenslands weder kringen ontstaan, geschikt voor het verbod.

NB. De Raad van Indië verhaalt in het advies van Mei 1861, dat « de pachters, waar de kitten te ver zijn afgelegen, de opium dikwerf *doen rondventen*, hetgeen naar het schijnt moeijelijk te beletten is ». Eene openbare overtreding moeijelijk te beletten?! Dit rondventen *moet* ten krachtigste tegengegaan worden. Het is eene regtstreeksche en ongetwijfeld wèlslagende aansporing tot verbruik. Het werpt ons geheele kittenstelsel omver.

Veel zal altijd afhangen van eene goede *regeling der pacht.*

Is de tegenwoordige regeling goed?

Deelen wij de vraag in tweeën:

1°. Was het goed, de regeling van 1855 te verlaten?

2°. Was het goed, daarvoor in plaats te stellen hetgeen thans bestaat?

Ad 1um. Het in 1861 genomen besluit, om met 1862 een einde te maken aan de feitelijk grenslooze verstrekking van siram tegen handelsprijs, komt mij verstandig voor. Men had mijns inziens dit reeds vrij wat vroeger behooren te doen, en wel toen schijver dezes daartoe aan de Indische regering het voorstel deed bij missive van 30 Junij 1857 voor de pacht van 1858.

« Dus stemt gij in met hen die over den maatregel van den Gouverneur-Generaal van Twist den staf breken? »

Neen. Mijn gevoelen is dit:

De regeling van 1855 was, toen de heer VAN TWIST haar invoerde, in hare strekking noodzakelijk en in hare inrigting over het algemeen doeltreffend. Zie §§ 1, 2 en 4 van mijn gedrukten brief van 23 Maart 1857. Maar zij had na een paar jaren werkens uitgediend. Men kende nu ongeveer de hoeveelheid opium, welke de sluikhandel plagt aan te brengen. De ervaring had tevens geleerd, dat het overlaten der bepaling van de hoeveelheid siram aan de « overtuiging » der gewestelijke besturen, ondanks hunne bevoegdheid om « zoo mogelijk bewijs van werkelijke behoefte » te vorderen, *op den duur* moest leiden tot buitensporigheden en tot toeneming van het opiumverbruik. Er bleef over, van beide ervaringen partij te trekken in den geest van het stelsel, waarvan slechts het onderdeel betreffende de siram bij de regeling van 1855 werd gewijzigd.

De heer VAN TWIST zou dan ook voorzeker den maatregel niet bestendigd hebben, ware de ervaring omtrent de siram tijdens zijn bestuur opgedaan. Dit waarborgt ten overvloede zijne rede ter zitting der Tweede Kamer van 23 Februarij 1859. Ik zeg: ten overvloede; omdat ik als Algemeen Sekretaris het ontstaan der regeling van 1855 bijwoonde en mij den toenmaligen gedachtenloop herinner. In alle geval is het onregtvaardig, den landvoogd van 1855 aan te spreken over het gebeurde na zijne aftreding. Jaarlijks worden de voorwaarden der pacht vastgesteld. Niets bewijst noch kan bewijzen, dat de heer VAN TWIST, ware hij niet afgetreden, voor de pacht van 1857 tot 1861 dezelfde voorwaarden zou hebben vastgesteld als in 1855. De voortduur der regeling van 1855 in 1857 en vervolgens blijve voor rekening van de daders, de heeren PAHUD en ROCHUSSEN. Laatstgenoemde heeft zelfs eene bijzondere mate van verantwoordelijkheid op zich geladen door in Maart 1859 elke verandering in de hoofdtrekken van het stelsel van 1855 aan het Indische bestuur te verbieden.

Men wijte derhalve niet aan de invoering, maar aan de

voortzetting, van het stelsel van 1855, dat de gouvernements opiumverstrekkingen aan de pachters op Java, bedragende in

	1855	1856	1857	
tiban . . .	41496	41496	41502	
siram . . .	20706	29291	43127	
	62202	70787	84629	katti,

later beliepen:

	1858	1859	1860	1861	
tiban . . .	41430	41472	41598	41598	
siram . . .	49870	58336	64022	60587	
	91300	99808	105620	102185	katti.

Nota. Het cijfer der siram 1860, verschillende van opgaven in den bundel van Julij 1862 en in het regeringsverslag over 1860 (waar het 63959½ bedraagt), is genomen uit het regeringsverslag over 1861, dat zich op «later ingekomen opgaven» beroept.

De vermindering der siram in 1861 ontstond door het besluit van den resident van Soerabaija om, hoezeer de siram in 1860 daar 21705 katti bedroeg, in 1861 niet meer te verstrekken dan 10620. Zonder dat besluit, waarbij het denkbeeld van «werkelijke behoefte» werd ter zijde geschoven, zou de siram in dit gewest gedurende 1861 vermoedelijk niet minder zijn geweest dan in 1861. Om dus den gang van het debiet onder eene ongestoorde voortzetting der pacht op den voet der vorige jaren aan te toonen, telle men bij het cijfer van 1861 minstens het verschil tusschen 21705 en 10620; dan verandert het totaal 102185 in 113270.

Ad 2um. De regeling, sedert 1862 in de plaats van die van 1855 gekomen, onderscheidt zich van deze door:

a. een maximum voor de hoeveelheid opium, in het geheel aan elken pachter te verstrekken;

b. de bepaling van den prijs voor die hoeveelheid op hetgeen het gouvernement gemiddeld betaalt.

Alzoo geene afdeeling meer in tiban en siram. Of liever: geen siram meer; alles tiban, maar tegen siramprijs. De opdrijving van den prijs wordt uitsluitend aan den pachtschat vertrouwd.

Zou dit systeem het beste zijn?

Wat *a* betreft: het denkbeeld van een maximum voor het wettig verbruik van opium op Java is m. i. volkomen rationeel. Met de aanschaffing der opium behoort het gouvernement òf geene òf eene beperkende bemoeijenis te hebben. Wil men aan de pachters zoo veel verstrekken als zij verlangen, het gouvernement onthoude zich van levering en kenne aan de pachters het regt van invoer toe. Wil men dat niet, — en de redenen om het niet te willen, vermeld aan het slot van mijn gedrukten brief van 23 Maart 1857, zijn door het gebeurde met de onbeperkte siram tamelijk versterkt! — dan moet wel gedacht worden aan bepaalde hoeveelheden. Nu kan het gouvernement òf bepaalde hoeveelheden zelf leveren, òf aan de pachters vergunnen ze in te voeren. Wie de zaak in al de bijzonderheden der praktijk overweegt, zal spoedig het laatste verwerpen.

Aan elke bepaling van maxima kleeft echter het gevaar van raming beneden het onvermijdelijke en van opwekking dien ten gevolge der pachters tot sluikhandel. Voorzigtigheid is hier de boodschap. De Indische regering heeft zich niet gehaast daarvan een voorbeeld te geven. Terwijl het wettig verbruik in 1860 105600 katti bedroeg en in 1861 niet veel minder beloofde te zijn, bepaalde zij bij ordonnantie van 12 Oktober 1861 voor 1862 de maxima op slechts 85700. Men nam eenvoudig aan, dat «zonder eenig bezwaar» de maxima gesteld konden worden op ongeveer het gemiddelde der verstrekkingen van 1857 tot 1860, verminderd met tien ten honderd! En dit geschiedde trots de duidelijke wassende rigting van het verbruik en trots de erkenning van het feit dat ruime verdiensten der bevolking in de opiumstreken steeds tot dien aanwas moeten bijdragen.

Voor 1863 was men over het algemeen voorzigtiger: in 13 van de 23 gewesten bleef het cijfer onveranderd; maar daarentegen in de 10 overige onvoorzigtig genoeg om de maxima op nieuw met 11000 katti te verlagen. Voor 1864 daalde het maximum met 6000 katti, weder door verandering in 10 van de 23 gewesten. Het gedeelte der verschillen, waarvoor eene verklaring kan gezocht worden in de gelijktijdige sluiting van eenige distrikten voor de opium, is zeer klein; daarbij moet in het oog gehouden worden, dat vele schuivers uit zulke streken na het verbod de opium elders zoeken. — De heeren pachters c. s. lieten dan ook niet na, den sluikhandel terstond te hervatten. In 1862 werden volgens het rapport van den Direkteur der Middelen van 3 Januarij 1863 den smokkelaren « gevoelige verliezen toegebragt ». Het effekt dier gevoelige slagen was, dat in 1863 — veel beduidender blijken van sluikhandel zich vertoonden. Men haalde toen o. a. op ééne plaats binnenslands tegelijk 800 à 900 katti aan, ingevoerd door den vermogendsten pachter. Iedere aanhaling binnenslands wijst op het insmokkelen eener aanzienlijk grootere hoeveelheid aan de stranden.

Doch moedwillige mistastingen in het bepalen der maxima kunnen geen motief zijn om het denkbeeld-zelf af te keuren. Eenige sluikhandel moge met iedere beperking gepaard moeten gaan, toch kan men zeer wel de hoeveelheden van het wettig verbruik zoo bepalen, dat sluikerijen geweerd worden van *die* soort, welke het gouvernement bovenal te bestrijden heeft. Wij komen hierna op den sluikhandel terug.

Wat *b* betreft. De Indische regering meende aan de pachters elke aanleiding tot sluikhandel te benemen door hun de maxima te verstrekken tegen handelsprijs. Probatum — indien de maxima de behoefte evenaren. Maar hoe kon het ontvangen der gouvernementsopium tegen handelsprijs de pachters van sluikhandel terughouden, toen de hoeveel-

beden dier opium bepaald werden zóó verre beneden het in de laatste twee jaren verkochte? Werd dan daardoor de sluiksche invoer van het verschil minder voordeelig?

Ook op zich zelf beschouwd komt het leveren der geheele hoeveelheid opium aan de pachters tegen handelsprijs bedenkelijk voor. Het laat de ruimste speling aan den wisselvalligen pachtschat en maakt dezen tot éénigen hefboom (buiten der pachters beheerkosten) voor de opdrijving van den verbruikprijs.

Over de wisselvalligheid van den pachtschat valt niet te twisten. In den gedrukten brief van 23 Maart 1857 werd de ervaring van eene reeks van jaren geresumeerd met de woorden: «Het bedrag van den pachtschat hangt over 't geheel af van den uitslag der pogingen van zekere vermogende Chinesche partij, om de pacht op de voor haar voordeeligste wijze te behouden. Eene wezenlijke, geregelde, voortdurende mededinging ontbreekt. Niet de waarde der pacht, maar bijzondere omstandigheden, welke op de handelingen dier partij invloed hebben, bepalen den pachtschat. Het is zelfs mogelijk met lage sirampríjzen een lager pachtcijfer te bekomen dan met hoogere sirampríjzen, zonder eenige omwenteling in het inwendige der pacht».

Het verschijnsel heeft na de daar behandelde jaren niet opgehouden. Met nagenoeg dezelfde tiban, en terwijl telkens zoo veel siram beloofd werd als men zou noodig hebben, bedroeg de pachtschat in 1857 *f* 3,219,900, in 1858 *f* 4,803,636, in 1859 *f* 4,423,408, in 1860 *f* 5,100,888, in 1861 *f* 6,975,780.

De plotselinge buitengewone rijzing der geboden som voor het pachtjaar 1858, een der onderwerpen van den bundel van Julij 1862, is te merkwaardig om haar niet nog nader toe te lichten.

Van het verschil met 1857, *f* 1,576,000, werd ruim de helft verkregen in de gewesten Kadoe, Bageleen, Banjoemaas, Soerakarta en Djokjokarta. Voor den aanslag der opium-

pacht aldaar bestond sedert jaren eene Chinesche vennootschap (kongsi), opgerigt en bestuurd door den majoor Beh Ing Tjoe. Deze man, als eenvoudig avonturier op Java gekomen, die zijn loopbaan begon in de ondergeschiktste betrekkingen bij pachters, had zich door wezenlijke talenten in pachtzaken en den handel een ontzaggelijk vermogen en langs verschillende wegen een verregaanden invloed verworven. Tot het laatste werkte de Indische regering in haren «zwarten tijd» onnadenkend mede door hem te begiftigen met den hoogsten titel, voor Chinezen op Java weggelegd, zonder dat hij inderdaad hoofd zijner landslieden was. Ambtenaren van den eersten rang hielpen hem in aanzien klimmen door eene in het oog loopende onderscheiding. Zeer eerzuchtig, maakte Beh Ing Tjoe van zijn fortuin bij voorkeur gebruik tot verheffing van zijn naam. Hij leefde op weidschen voet, strooide met vorstelijke mildheid geld onder de klassen die gaarne geld ontvingen, deed in den handel zaken die verbazing wekten. Eindelijk behaalde hij in China een der voornaamste «knoopen» van dat rijk. Meer bijzonder waren het 's lands verpachte middelen, en bovenal de opiumpacht, waarin en waardoor hij streefde naar heerschappij. Van daar, na allerlei andere verbindingen die telkens afsprongen, in 1848 of 1849 de oprigting der bedoelde magtige vennootschap. Sedert zag men voor de opiumpacht in de vijf genoemde gewesten tot 1857, met eene enkele uitzondering voor een enkel perceel, steeds dezelfde namen: Beh Ing Tjoe, (zijn zoon) Beh Bau Tjoan, Li Tjo Dji, Beh Tjo Lok, Beh Ting Sioe, Tan Sioe Kang, (alle vermoedelijk hier onjuist gespeld,) als pachters en borgen elkaar afwisselen. — Die Beh Ing Tjoe nu stierf in 1857, ettelijke maanden vóór de opveiling der pachten. Terstond bleek de onbestaanbaarheid eener zoo groote vereeniging zonder een uitstekend hoofd. Velen die vroeger niet mededongen uit vrees voor «den majoor», want hij had wel eens iemand die den strijd ernstig tegen hem waagde

pekunieel ten onder gebragt, kwâmen op. Overeenkomsten tusschen hem persoonlijk en andere vermogende Chinesche familiën, om elkander op het wederzijds gekozen gebied ongehinderd te laten, vervielen. Kortom, er was na jaren van zamenspanning weder eens groote mededinging. (Daar de dood van Beh Ing Tjoe alles genoeg verklaart, zwijg ik van de door mij, reizende over Java, tijdens zijn leven genomen maatregelen om zijn gezag te breken.)

Iets dergelijks gebeurde in de gewesten Bantam, Batavia, Buitenzorg en Krawang, uitmakende de «eerste afdeeling» der opiumpacht. Ook daar had eene kongsi eenige jaren die pacht in handen weten te houden, tegen uitkoop van mededingers, en zoo doende de opbrengst (tibanprijs en pachtschat) doen dalen van f 997,200 in 1853 tot f 874,800 in 1856. Tijdelijke onmin der verbondenen gaf voor 1857 reeds f 1,002,000. Toen de scheiding bij de verpachting voor 1858 door splitsing van het perceel in vier afzonderlijke bevorderd was, verkreeg men f 1,312,000.

Na 1858 leverde 1861 een nieuw voorbeeld van buitensporige rijzing. Van de oorzaken zegt de minister van Koloniën in de Memorie van Beantwoording omtrent zijne begrooting voor 1864: «dat de hoogere opbrengst der opiumpacht aan verschillende omstandigheden is te wijten. Gewoonlijk vereenigen zich de gegadigden vóór de verpachting tot een kongsi of kompagnieschap, zoodat er weinig of geen mededinging bestaat. Op vele plaatsen echter schijnt in de laatste jaren, misschien wel ten gevolge der wijziging van het pachtstelsel, verdeeldheid te zijn ontstaan onder de gegadigden, zoodat zij het niet eens konden worden omtrent den prijs waarvoor van mededinging zou worden afstand gedaan. Let men ook op de hardnekkigheid en den trots der Chinesche pachters, die zich liever verliezen getroosten dan zich eene eenmaal verkregen pacht te laten ontvallen, dan» enz.

Men vrage zich af, of bij eene zoo telkens bevestigde

wisselvalligheid der mededinging, het tegenwoordige stelsel, waarvan juist regelmatige mededinging de hoeksteen is, rationeel mag heeten.

Gedurende een aantal jaren vóór 1862 werd de speling van den pachtschat belemmerd, en de prijs voor den verbruiker tot zeker hoog peil gedwongen, door eene bepaalde hoeveelheid opium (de tiban) aan de pachters te leveren tegen vijfmaal den tegenwoordigen prijs. Gegadigden beschouwden den tibanprijs als de som, beneden welke de pacht niet verkrijgbaar was. Zou het weggeven van deze waarborgen eene verbetering zijn?

De tibanprijs besloeg van 1848 tot 1857 het grooter deel der opbrengst van de pacht. Na 1857 keerde de verhouding om; de pachtschat overtrof steeds meer den tibanprijs. Mijns inziens ware het raadzaam den vorigen toestand in dit opzigt te herstellen. Het kan, zonder de aangename vereenvoudiging te laten varen, die men door afschaffing van het onderscheid tusschen tiban en siram won. Men behoeft slechts bij de opveiling voor ieder perceel een minimum van pachtschat te bedingen, b. v. 80 % van den hoogsten pachtschat der laatste jaren; met het voornemen om, indien het minimum niet geboden wordt, het perceel voor 's gouvernements rekening te laten administreren. Voor die administratie zal het nimmer aan deskundigen, zoo staartdragenden als anderen, ontbreken.

Wat verder met opzigt tot de regeling der pacht in acht te nemen zij, zullen wij beter zien bij het bestuderen van den sluikhandel in opium.

Een en andermaal werd hierboven gesproken van den *sluikhandel*. Die zijde der opiumkwestie verdient nog een afzonderlijk bezoek.

Dat het verbieden van den invoer, en het duur verpachten van het regt tot verkoop, *per se* sluikhandel ten gevolge hebben moet, is nooit betwist: de pachtverordeningen wedijverden van ouds in het uitdenken van straffen voor smokkelaars.

Maar daarbij beging men zeer lang twee kapitale vergissingen. Men zag in de pachters onze natuurlijke bondgenooten tegen de smokkelaars, terwijl zij zelve de voornaamste smokkelaars waren. En men schatte de hoeveelheden, die konden ingesmokkeld worden, veel te laag.

De pachters waren de grootste smokkelaars. Zij wilden de regering wel believen door voor eene beperkte hoeveelheid gouvernementsopium in te schrijven, maar vulden die tot het cijfer der behoefte aan uit den sluikhandel. De lagere prijs van dat meerdere maakte het mogelijk om den prijs van het geheel terug te brengen tot een bedrag, bereikbaar voor de geldmiddelen der verbruikers. Der pachters belang was het dus den sluikhandel tot hun voordeel aan te wenden. Het was dit te meer, omdat zij daardoor de geheime wegen en schuilhoeken der sluikers leerden kennen en alzoo beter het sluiken door anderen konden beletten. Trouwens niemand bezit zoo zeer als de pachters de gelegenheid tot sluiken. Beschikkende over een aantal personen, die van hen afhangen, dringen zij overal in de distrikten en dessa's door. Anderen hebben om opium in te voeren èn met der pachters èn met 's gouvernements policie te kampen; en zijn zij door deze hindernissen heengeworsteld, wacht hun nog de misschien meest beduidende in het slijten der ingevoerde waar. Dit toch kan alleen door den pachter en de zijnen geschieden.

Ik herinner mij met genoegen, hoe de jeugdige napluizer, die in het *Indisch Magazijn* over opium schreef, door bejaarden verketterd werd toen hij zoo iets durfde beweren (blz. 125—127 aldaar). Zeker was eene dergelijke aanranding van de steunpilaren der zoogenaamde (al heel

ongelukkig zoo genaamde) « territoriale » ontvangsten ontijdig. Wij leefden onder een opiumreglement, Staatsblad 1842 n°. 30, dat in alle boeten en verbeurdverklaringen een aandeel aan de pachters toekende! Wij leefden daaronder nog verscheidene jaren, want in 1847 bevestigde een nieuw opiumreglement, Staatsblad n°. 42, die aandeeltoekenning. — Evenwel, het beweerde bleek allengs een feit. Eindelijk in 1853 verkreeg men daarvan bewijzen genoeg om bij het weder vaststellen van een opiumreglement, Staatsblad n°. 87, het aandeel der pachters te schrappen. Onder die bewijzen kwamen bijzonderheden voor van hoog politiek gewigt. « Men ontdekte vereenigingen van vermogende Chinezen (pachters en hunne vrienden), die den sluikhandel op groote schaal ten doel hadden, en met eene verregaande vermetelheid te werk gingen. In 1852 werden in de residentie Pasoeroean *bewijzen* aangetroffen van eene zoo drieste verkrachting van 's lands wetten door die vreemdelingen, van zooveel brutaal geweld jegens den inlander, alles voor den sluikhandel in opium, dat eene geregtelijke afdoening ongeraden scheen. Hier ontzagen de Chinezen zelfs niet, inlandsche huisgezinnen, die hen konden verraden, buiten dezer haardsteden en tot in andere gewesten te verbannen, op straffe des doods bij terugkeer zonder vergunning! » Zie den gedrukten brief van 23 Maart 1857. Laten wij niet vergeten te zeggen, dat ook Baud, die tijdens zijn ministerie zoo veel werk van de opiumpacht maakte, reeds vóór het vernemen van deze bijzonderheden, het feit, schoon noode, had aangenomen. Zie zijne *Proeve*, blz. 175 en volgg.

Wat de tweede vergissing aangaat, de resultaten van het stelsel van 1853 hebben over haar uitspraak gedaan. De pachters, die van 1833 tot 1854, toen zij belang bij den sluikhandel hadden, met minder dan 43000 katti gouvernementsopium in het jaar tevreden waren (slechts viermaal namen zij iets meer), namen plotseling in 1855

tot 1857, toen hun belang bij den sluikhandel ophield, van het gouvernement gemiddeld 72500 katti — ongerekend het ter sluik aangevoerde in 1855 en 1856 op onafgeloopen bestellingen.

Zijn onze bewindslieden thans op beide punten bedacht met den ernst dien de zaak eischt?

Hetgeen tot dus ver bekend werd, verschaft een anderen indruk. Zie blz. 36.

Men schijnt alles te verwachten van de zwaardere straffen, bij de ordonnantie van 9 Oktober 1863, Staatsblad n°. 128, gevorderd, en van het beleid en den ijver der plaatselijke besturen.

Die straffen zullen vermoedelijk in den regel alleen de kleine, niet de groote overtreders treffen. De groote plegen, door geld en nog eens geld, voor hunne ongeregtigdheden zich van gérants te voorzien, wien gevangenisstraf niet ondragelijk is. Zeer zelden vangt men den waren man.

Van den waren man gesproken: wat is het lot geweest van den vermogenden Chineschen pachter, die in 1863, zoo ik meen vóór de ordonnantie van 9 Oktober, op sluikhandel in opium betrapt werd? Heeft men hem slechts de boete laten betalen en de aangehaalde opium verliezen? Hij was tevens hoofdofficier zijner natie. Mij dunkt, wanneer het gouvernement verklaart het gebruik van opium te willen tegengaan en een hoofdofficier der Chinezen daarop antwoordt met sluikschen invoer, moet die daad als verzet beschouwd worden. De bovenbedoelde Pasoeroeansche Chinezen werden politiek gebannen; zij hadden schatten geboden aan een praktizijn, zoo hij maar hunne geregtelijke veroordeeling tot de hoogste boete bewerken kon!

Het beleid en den ijver der plaatselijke besturen, welke mishandeling hun in den bundel van 29 Oktober 1863 te beurt valle, trek ik niet in twijfel. Maar ik betwijfel de toereikendheid dezer deugden tegenover het kwaad waarvan hier de rede is. Men denke aan de ruime belooning, door

het gouvernement voor het ontdekken van opiumsluikerijen uitgeloofd. Eene aanhaling van 30 katti bezorgt, indien de overtreder de hoogste boete betaalt, aan den inlandschen officier van justitie *f* 900, aan de aanbrengers en aanhalers *f* 7000, aan de dienaren der policie of recherche *f* 1800. Waar zulke opwekking van het eigenbelang, niet slechts der van regeringswege bezoldigden, maar van *allen*, om sluikerijen te ontdekken, vruchteloos blijft, zullen mondelinge aanbevelingen of andere bemoeijenissen der plaatselijke besturen het wel evenzeer. Dit maakt het ook begrijpelijk, dat de plaatselijke besturen zich van het aanvragen van meer fondsen voor policie of recherche onthielden, hetgeen in den pas genoemden bundel onmeêdoogend gegispt wordt. In stede dus van het geringe getal aanhalingen zoo vaardig door « laauwheid en onverschilligheid » der plaatselijke besturen te verklaren, zullen wij liever wijzen op den bijstand, dien de opiumsmokkelaar van de menigte der verbruikers ondervindt; op het gemak, waarmede kleine hoeveelheden opium vervoerd en verborgen kunnen worden waar het geschiedt voor pachters en hunne vrienden; op de afhankelijkheid waarin een aantal inlanders, ook van rang, verkeeren jegens die Chinezen die gewoonlijk, heden of morgen, pachters of pachtersagenten zijn.

Nog eens, het te bestrijden kwaad is van hooge beteekenis, diep grijpend in de weefsels van het maatschappelijke ligchaam. Naar mijn inzien zal het nimmer afdoende te weren zijn met maatregelen zonder zamenhang als de tegenwoordige. Er moet systematisch te werk gegaan worden.

Daartoe schijnt noodig:

1°. de maxima der gouvernements opiumverstrekkingen zoo te bepalen, dat geen te sterke prikkel tot sluikhandel in het groot ontsta (blz. 37);

2°. de boeten, en daardoor het loon van djaksas, aanhalers, aanbrengers, recherche en policie, te verhoogen. Dit oppert ook Baud (*Proeve*, blz. 177), op grond van

bijzonderheden uit het *Indisch Magazijn*, die zich in latere jaren gewis menigmaal herhaalden. Zie b. v. onze mededeeling op blz. 44. Men kan de thans bepaalde cijfers zonder bezwaar verdubbelen;

3°. den inlander bij plegtige gelegenheden te vermanen, zich niet door vermogende lieden tot deelname aan sluikhandel te laten omkoopen; belooning en bescherming te verzekeren aan ieder, die van pogingen tot zulke omkoopingen en tot sluikhandel in het algemeen aan het Europesche plaatselijke bestuur kennis geeft;

4°. na elk geregtelijk onderzoek ten gevolge van aanklagt wegens opiumsluikhandel het wetenswaardige zoo spoedig mogelijk te doen zamenvatten in een gedetailleerd relaas; dit relaas telkens gedrukt onder de gewestelijke ambtenaren te verspreiden; uit die relazen jaarlijks een geheel te maken voor het regeringsverslag.

Iets van dien aard gaf Baud in overweging met de woorden (*Proeve*, blz. 183): « Hoedanig en waar die sluikhandel hoofdzakelijk gedreven wordt, zal waarschijnlijk kunnen blijken uit de gedane aanhalingen en uit de regtsgedingen die daarvan de gevolgen zijn geweest. De aanteekeningen deswege bij de residenten, bij het openbaar ministerie en bij de regterlijke kollegiën, gedurende de laatste tien jaren gehouden, zullen een rijkdom van leerzame feiten behelzen, waarvan het verzamelen en ontleden waarschijnlijk een nieuw en nuttig licht zou verspreiden over de verborgenheden van den opiumhandel ». Later, in Maart 1853, werd door de kommissie tot onderzoek van de regeringsverslagen over 1851—1852, van welke kommissie Baud lid was, aanbevolen: « voortaan eenige meerdere zorg te besteden aan het opsporen en nagaan van den sluikhandel in opium »; « ten einde de punten te leeren kennen waar deze bovenal gedreven wordt, beknopt te vermelden alle aanhalingen op Java en Madura gedaan, met korte bijvoeging van de uitspraak des regters en of de bekeur-

den zelve pachters of borgen van de pachters waren». — Vergun mij in herinnering te brengen, welk groot nut eene periodieke bewerking der verklaringen van uit handen der zeeroovers ontvlugten gehad heeft voor de opsporing der schuilkwartieren en koersen van den zeeroof;

5°. eene gezette aandacht te wijden aan de kitten, ja daarvan eene hoofdstudie te maken; gedurige nasporingen te doen omtrent hare inwendige statistiek: de maten of vormen bij den verkoop in gebruik, den prijs van in- en uitslag, het totaal verkoopsbedrag, de personen die koopen; de regeling der standplaatsen van de kitten algemeen te herzien; het verbod tegen verkoop buiten de kitten ten gestrengste te handhaven. Zie over een en ander blz. 32. Het streven moet wezen, allengs, zonder voorbarigheid, te geraken tot het verpachten van elke kit afzonderlijk;

6°. opdat het aanbevolene bij 4°. en 5°. overal mogelijk zij, aan elken resident organiek de beschikking te geven over een Europeschen hoofdambtenaar voor de algemeene leiding der policie en statistiek in zijn gewest. Policie en statistiek zijn naauw verwant. Dezelfde hoofdambtenaar zou het redaktiewerk van beide takken moeten verrigten.

De meeste residenten hebben reeds lang de hier bedoelde hulp zeer noodig. Oorspronkelijk was aan ieder een sekretaris toegedacht, die hen van redaktie, onder andere der omstandige jaarverslagen, zou ontslaan. Maar de sekretarissen werden langzamerhand met allerlei komptabele en winstgevende bijbetrekkingen belast, die hen voor hun eigenlijken werkkring in vele opzigten onbruikbaar maakten. Van daar verlamming van den gewestelijken bestuurder, die zich vrij moest kunnen bewegen. In de behoefte zal voorzien worden door den sekretarissen die bijbetrekkingen af te nemen en daarvoor een nieuw stel ambtenaren te bezigen. Zoo doende vermeerdert men tevens de stof voor ettelijke plaatselijke eereposten, b. v. voor onderwijs, wier goede vervulling eene geenszins onverschillige zaak

is. Veel geld zal deze reorganisatie niet kosten. De regering kan zich daarvan overtuigen uit mijne voordragt als Direkteur der Middelen van 12 Augustus 1856 omtrent de vendumeesters-notarissen. Gewis bedraagt de som, die bij het ontheffen der sekretarissen van hunne bijbetrekkingen zou vrijvallen ter verhooging van hun vast traktement en ter bezoldiging van afzonderlijke ambtenaren, thans aanmerkelijk meer dan toen. Ik zou dan ook nu, acht jaren later, *meer* voorstellen: namelijk niet alleen afzonderlijke vendumeesters-notarissen, maar, waar noodig, nog afzonderlijke kashouders. Laat den sekretaris volkomen de steeds gereede regterhand des residents wezen. Misschien kan het zonder de vrijvallende som der bijbetrekkingen te overschrijden. — Doch al moest er geld zijn...... gij wilt immers een deel, des nóods een groot deel, der opbrengst van de opiumpacht missen voor beperking van het opiumgebruik? De maatregelen, onder 4°. en 5°. omschreven, leiden regtstreeks tot dat oogmerk. Zij kunnen echter niet ten uitvoer gelegd worden dan na toevoeging van bekwaam gewestelijk personeel. Hervorm nu, dit is mijn voorstel, het gewestelijk personeel zóó, dat de gansche gewestelijke inrigting verbeterd worde: gij ontvangt dan voor uwe bijdrage uit de opiumbeurs de verbetering, die verkregen zal worden buiten het gebied der opiumzaak, gratis

---

In de stukken worden nog eenige maatregelen tot fnuiking van het opiumverbruik behandeld, die wij niet mogen voorbijgaan. Sommige hebben betrekking op de pachtvoorwaarden, andere treden daarbuiten. Wij beginnen met de eerste.

1. *Het voorschrijven aan de slijters van een minimum van verkoopprijs.*

Dit geschiedde bij het opiumreglement van 1842, Staatsblad n°. 30, waar artikel 8 luidt: «Het is den onderpachters en allen debitanten van amfioen verboden om tjandoe te verkoopen beneden den prijs van *f* 20 per thail, en ongeprepareerde amfioen beneden den prijs van *f* 15 per thail, en zulks op verbeurte der boete bepaald bij art. 28.» Die boete bedroeg, naar goedvinden des regters, van *f* 1000 tot *f* 10000.

Het volgende reglement van 1847 en latere hebben geene bepaling van dien aard.

Sedert werd meer dan eens het weder uitvaardigen van zoodanig voorschrift geopperd. Zie b. v. § 7 van mijn gedrukten brief van 23 Maart 1857.

De bundel van Julij 1862 bevat dienaangaande, op het initiatief van den Raad van Indië, de adviezen van 23 gewestelijke bestuurders en van den Direkteur der Middelen.

Van de 23 moeten 2 ter zijde gesteld worden: een, die het resultaat der overige verordeningen tegen de opium wil afwachten, en een, die niet over minima maar over maxima van verkoopprijzen adviseert. De andere 21 verdeelen zich in 12 tegen en 9 voor. Het hoofdbezwaar der tegenstanders is de onmogelijkheid of moeijelijkheid, in verscheidene schakeringen geschetst, van de handhaving eener bepaling, tot wier overtreding kooper en verkooper zouden zamenspannen, terwijl elk vergrijp slechts door haarfijne navorschingen zou kunnen bewezen worden. Onder de voorstemmers zijn er, die de moeijelijkheid der handhaving erkennen, maar de bepaling te zeer toejuichen om daarvoor terug te deinzen; anderen wenschen in alle geval eene proef. Een der tegenstemmers zoude ook wel eene proef goedkeuren. De Direkteur raadt den maatregel af wegens het hoofdbezwaar der meerderheid.

Tot hetzelfde besluit als de meerderheid kwam ik in 1857, na persoonlijke inspektie van een groot getal kitten. Ik zag er de opium verkoopen in allerlei vormen, hier onvermengd en droog, ginds vloeibaar (zonder weging) op een blad gestreken, elders met gekorven bladeren vermengd. Dit zal vermoedelijk heden nog zoo zijn. Al kon de regering voor iedere kit en voor iederen vorm een minimumprijs bepalen, hoe gemakkelijk lieten de vormen zich onmerkbaar eenigermate wijzigen, of welke kwellingen zouden er vereischt worden om den kithouder het verkoopen beneden den gewilden minimumprijs moeijelijk te maken! Wie openbaren verkoop gedoogt om de ongewenschte gevolgen van een verbod te ontgaan, moet den openbaren verkoop niet omringen met kwellingen die daarvan te eenenmale afschrikken.

Naar opdrijving van den prijs voor den verbruiker behoort langs andere wegen gestreefd te worden, die wij meer en meer zullen leeren kennen door ernstige bestudering van de statistiek der kitten (bl. 47).

2. *Het verbieden van het gebruik van opium buiten de kitten.*

Ook een der punten, bij den Raad van Indië in overweging genomen tijdens het onderzoek van 1860 en 1861. De Raad vreesde van zoodanig verbod te vele «moeijelijkheden» om het voor te stellen. De Gouverneur-Generaal Pahud echter liet het advies van den Direkteur der Middelen en de gewestelijke besturen inwinnen met de opmerking, dat de gewigtige resultaten, welke de maatregel beloofde, de regering verpligtten niet tegen moeijelijkheden op te zien, althans «al dadelijk» over het voorbereiden der zaak na te denken.

Twee derden der 24 adviseurs stemden tegen. Zag de minderheid in het verbod een middel om door schaamte

velen van het kwaad terug te houden, en om den sluikhandel een geduchten slag toe te brengen, de meerderheid wees voornamelijk op den geheel nieuwen toestand dien men zou scheppen. Het opiumschuiven in het openbaar, thans uitzondering, ware dan regel. Verre de meesten uit de lagere klassen zou geene schaamte beletten om zich aan het genot te blijven overgeven. In de plaats der tegenwoordige kitten, gemeenlijk nietige winkeltjes, zouden gebouwen verrijzen die volgens statistische berekeningen veelal honderd tot tweehonderd menschen moesten kunnen bevatten, menschen van verschillende kunne, natie en stand. Het schuim des volks zou elkaar daar ontmoeten; menigeen, die nu in stilte weinig schuift, door gelegenheid en voorbeeld tot meer en tot misdrijf verleid worden. Wilde men geene groote amfioenhuizen, men zou een aantal kleinere moeten dulden, op een aantal plaatsen meer dan thans, — dus het beginsel van inkrimping opofferen. En wat zou de uitkomst van het verbod zijn ten opzigte van de talrijke gegoeden die opium gebruiken? Voor de Chinezen, meest alle aan opium gewoon, kon eenigermate gezorgd worden door de oprigting van afzonderlijke opiumhuizen. Maar de gegoede inlanders, waaronder hoofden, zelfs ambtenaren van den eersten rang, ja vorstelijke personen? Zou de schaamte, die hen van de publieke huizen terughield, noodwendig afstand van het gebruik ten gevolge hebben, of niet veeleer pogingen om de opium bedektelijk te verkrijgen? Die pogingen, zouden de pachters ons helpen om ze te verijdelen? Men zou inderdaad over gansch Java eene verbroedering tusschen inlandsche grooten en vermogende Chinezen bevorderen. — Voeg daarbij de werkingen der wraakzucht, den inlander eigen. Hoe dikwijls wordt het verbergen van opium op 's vijands erf te baat genomen om hem aan onheil bloot te stellen! Deze drift zou door den maatregel een uitgebreider terrein bekomen. — Een paar adviseurs voorspelden oproerige bewegingen. Andere achtten

hetgeen tegen den maatregel aangevoerd was, of kon worden, reden genoeg om voorloopig daarvan af te zien.

Het oordeel der Indische regering na de adviezen blijkt niet. Wel werd omtrent het verbruik buiten de kitten eene verordening uitgevaardigd; doch zij drukt aangaande de gezindheid voor of tegen een verbod geene bepaalde gedachte uit.

De ordonnantie van 9 Oktober 1863, Staatsblad n°. 128, namelijk verklaart: « Met onwettige verkoopplaatsen van opium worden gelijk gesteld alle plaatsen waar, buiten magtiging van het hoofd van gewestelijk bestuur, aan het algemeen gelegenheid gegeven wordt om medegebragte opium te verbruiken. » Zij was de slotsom van ons onbekend gebleven overwegingen betreffende een voorstel van den Direkteur der Middelen in het rapport van 14 September 1861, om het verbruik « buiten de opiumverkoopplaatsen in gezelschap met anderen », zoomede « ter gelegenheid van inlandsche feesten », te verbieden. « Door deze bepaling », schreef de Direkteur, « zal eene groote afbreuk aan het opiumverbruik worden gebragt; want juist het schuiven in gezelschap met anderen en ter gelegenheid van feesten, waarbij de gastheer gewoon is aan zijne gasten opium aan te bieden, opent de gelegenheid voor den oningewijde om dat gif te leeren kennen en om hem langzamerhand tot een onverbeterlijken opiumschuiver te maken. » Volgens hem hadden « vele rijke en aanzienlijke Chinezen en inlanders de gewoonte om mingegoeden bij zich op eene afzonderlijke plaats uit te noodigen, waar zij dezen onder gesprek en kout weten over te halen om met hen en te hunnen kosten opium te schuiven ».

Ik herhaal, de uitgevaardigde verordening draagt geen stempel eener bepaalde gedachte. Er wordt niets voorgeschreven dan het vragen van verlof aan het gewestelijk bestuur. De toestand zal in de hoofdzaak onveranderd blijven of geheel omgeworpen worden, naar gelang de

gewestelijke bestuurder tot inwilliging of tot weigering gezind zal zijn. Rekende de regering op weigering? Rekende zij op afschuw, bij de trakteerders, van het vragen om verlof? Wat beoogt zij: verstikking der kiemen van lust om in gezelschap te schuiven, of aansporing om dat alleen te doen in geoorloofde huizen? Door het laatste wordt een verbod op het schuiven buiten de kitten genaderd, door het andere verwijderd.

Overigens dient, voor zoo ver de *plaatsen*, in de ordonnantie bedoeld, *huizen* zijn, in het oog gehouden te worden, dat Java een «reglement op de openbare huizen» bezit. Zie Staatsblad 1853, n°. 28.

3. *Verpachting bij groote perceelen met verbod van onderverpachting. Verpachting van kitten.*

In mijn tijd was het regel, de opiumpacht bij kleine perceelen op te veilen. Zie § 11 van den gedrukten brief van 23 Maart 1857. — Groote perceelen, zoo redeneerde men, zijn slechts voor groote kapitalen bereikbaar. Hoe meer mededingers, te hooger pachtschat; hoe hooger pachtschat, te duurder opium voor den verbruiker. Groote perceelen geven groote pachters en groote pachters krijgen bedenkelijken invloed. Daarenboven mogen groote pachters volgens de verordeningen hunne perceelen door onderverpachting splitsen: doen zij dit met vrucht, waarom zou het gouvernement het niet doen en liever hun de winst der splitsing laten?

Een der gewestelijke bestuurders in den bundel van Julij 1862 en de Direkteur der Middelen bij het rapport van September 1861 stonden het tegendeel van dezen regel voor: zij verlangden groote perceelen, met verbod van onderverpachting. De Raad van Indië, het verschil tusschen onderverpachting en opdragt aan bezoldigde agenten niet opmerkend, maakte zich over dit voorstel vrolijk. Het

verbod van onderverpachting zou, meende hij, één van beide tot gevolg moeten hebben, òf dat de pachter verpligt wierd in elke kit van zijn perceel persoonlijk de opium te verkoopen, òf dat men iedere kit afzonderlijk verpachtte. De regering liet de bevoegdheid tot onderverpachting bestaan. Doch niettemin vond het denkbeeld van groote perceelen ingang: de 7 opiumperceelen van de residentie Soerabaija werden bij ordonnantie van 12 Oktober 1861 tot 3 teruggebragt, en bij ordonnantie van 9 Oktober 1865 werd de residentie Rembang, toen in 4 perceelen verdeeld, als 1 perceel verpacht.

Mij dunkt, hier was de regering zich niet getrouw. Wie groote perceelen wil moet geene onderverpachting toelaten.

Als stelsel beschouwd is de terugkeer tot groote perceelen in mijn oog een misslag. Men beweert, dat kleine perceelen de «overtredingen en knoeijerijen», waarmede elke pachter zijn buurman tracht afbreuk te doen, vermenigvuldigen, waardoor het werk der policie en der landraden «in eene met derzelver werkkrachten niet bestaanbare verhouding» verzwaard wordt. Dit kunnen wij (*cum grano*) aannemen zonder het stelsel van kleine perceelen te veroordeelen. Verder beweert men, dat, vermits onder de strijdmiddelen tusschen pachters gemeenlijk verlaging van den prijs der opium aan de grenzen de eerste rol speelt, kleine perceelen de opium goedkooper maken. Dus zou de opium goedkooper worden onder een stelsel dat meer dan eenig ander een hoogen pachtschat verzekert?

Naar mijne overtuiging zal integendeel de opium steeds duurder worden, indien wij het stelsel van kleine perceelen tot het uiterste doordrijven. Ons ideaal zij: eene regtstreeksche betrekking tusschen het bestuur, namelijk een agent van het bestuur, en elke kit. Even als de pachter van een gewest, of van een perceel, sluite de gouvernementsagent overeenkomsten voor elke kit afzonderlijk. Worden de kitten door den perceelpachter verpacht, of

bezigt hij bezoldigde kithouders die last hebben om de opium tegen bepaalde prijzen te verkoopen, dezelfde regelingen treffe onze agent. De spekulerende grootpachters moeten verdwijnen. Elke kit worde in pacht of in beheer afgestaan op zich zelve, zonder aanwijzing als thans van een bijbehoorend gebied; het sta den verbruiker vrij, te koopen in welke kit hij verkieze. Dit stelsel worde voorbereid door ernstigen toeleg op de statistiek der kitten (blz. 47). Zij zal ons de waarde van elke kit voor een pachter leeren kennen en tevens hoe wij pogingen van pachters om den verkoopprijs te verlagen kunnen dwarsboomen. Hier en daar, waar het getal kitten aanzienlijk is, zal nog een geruime tijd verloopen eer het ideaal verwezenlijkt kan worden; in perceelen met weinig kitten daarentegen moet eene proef reeds spoedig mogelijk zijn.

Buiten de pachtvoorwaarden zijn, indien wij ze uit de overgelegde stukken goed hebben opgeteekend, de volgende voorschriften uitgevaardigd:

1°. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal VAN TWIST van 14 April 1855, over den binnenlandschen handel, werd «de aandacht der hoofden van gewestelijk bestuur (op Java) bijzonderlijk gevestigd» onder andere op «het op eene gepaste wijze tegengaan van het gebruik van opium, door voor de vervulling van alle inlandsche ambten en bedieningen steeds bij voorkeur personen te kiezen die geen opium gebruiken».

2°. Artikel 77 der Instruktie voor den Gouverneur-Generaal, goedgekeurd bij koninklijk besluit van Junij 1855, bevat den last om het gebruik van opium bij de inlandsche hoofden met nadruk tegen te gaan.

3°. Eene sekretarismissive van 1 Oktober 1857 deelt aan de gewestelijke besturen op Java, «met referte tot»

het bij 1°. vermelde besluit, het verlangen van den Gouverneur-Generaal mede, « dat het gebruik van opium door de inlandsche hoofden en ambtenaren, zoo veel mogelijk, worde te keer gegaan »; dat « vooral bij voordragten tot benoeming en bevordering van hoofden er op worde gelet, of zij, die voor eenige vakature overigens in aanmerking komen, al of niet van opium, en in welke mate, gebruik maken »; « dat van deze omstandigheid uitdrukkelijk uit de voordragten blijke: een en ander om te verzekeren dat de minderen door een goed voorbeeld der meerderen zullen worden voorgegaan »; « dat op deze aangelegenheid worde gelet bij de invulling van de conduitestaten der inlandsche hoofden en ambtenaren ».

4°. Gelijk wij op blz. 18 en 19 meldden, gaf de Direkteur der Middelen, onder dagteekening van 2 Julij 1861, aan de gewestelijke besturen op Java kennis van het « ernstig verlangen » der regering « dat geene gepaste middelen onbeproefd worden gelaten om het verbruik van opium geleidelijk te doen afnemen », en dat het haar « daarom » aangenaam zou zijn, daartoe door zijne tusschenkomst zoo dikwerf voorstellen te ontvangen als het gewestelijk bestuur ter bereiking van het doel dienstig en tijdig zou achten.

Een paar adviseurs in den bundel van Julij 1862 verlangden ten aanzien van de inlandsche hoofden krachtiger maatregelen. Volgens hen behoorde aan « allen die met eenig gezag bekleed zijn of eenige bezoldiging uit 's lands kas genieten » het gebruik van opium op straffe van ontslag verboden te worden.

Een ander schreef: « De regering behoort gedurig en opregt van haar ernstig verlangen te doen blijken, dat aan het misbruik van opium een einde kome. Daartoe moeten de residenten, adsistent-residenten en kontroleurs bij de landelijke inkomsten en kultures iedere geschikte gelegenheid, zoo als den aanslag van landrenten, de oproepingen tot het ontvangen van plantloonen enz., aangrijpen om het

den dessa- en anderen inlandschen hoofden voor te houden, dat de regering het toenemend verbruik van opium betreurt en met alle middelen, onder haar bereik, wenscht te zien tegengaan. De medewerking der geestelijkheid behoort te worden ingeroepen om de bevolking van het gebruik van het voor haar zoo verderfelijk heulsap terug te brengen.»

De Raad van Indië gleed over deze punten heen. Alleen vindt men in zijn advies van Mei 1861, dat «voortgegaan» moest worden met «eene gestrenge toepassing» van het boven aangehaalde artikel 77 en «steeds gepoogd om door zedelijken invloed van hoofden en geestelijken op de minderen het verbruik van opium te doen afnemen». Van daar de aanschrijving bij 4° vermeld.

Een verbod aan de hoofden werd dus niet uitgesproken. Mijns inziens met reden. Het gebruik van opium is luidens de stukken onder de hoofden vrij algemeen. Zou men met één stoot al de opiumgebruikers opruimen? Men liep gevaar vele goeden te verliezen. Plotselinge aflegging van deze hebbelijkheid gaat gewone moreele krachten te boven, wordt zelfs door hygienische bedenkingen ontraden. De aangenomen politiek van geleidelijke hervorming, door niet-benoeming van opiumgebruikers en door algemeene afkeuring van het gebruik, zal wel de menschkundigste, gelijk mede de menschlievendste zijn.

Wat de algemeene afkeuring betreft, zij werd gewis voor een goed verstaner onbewimpeld genoeg uitgedrukt door den last aan de gewestelijke besturen om geene gepaste middelen onbeproefd te laten. Doch ware het niet beter geweest, zulken last te stofferen met opmerkingen in den geest der laatste alinea op de vorige blz., een en ander tot een kabinetsbrief van den Gouverneur-Generaal regtstreeks aan de gewestelijke besturen te verwerken, en dien brief door het officieele nieuwsblad aan alle ingezetenen mede te deelen met een berigt van den Algemeenen Sekretaris, dat de Gouverneur-Generaal deze openbare mededee-

ling beval opdat bij niemand omtrent 's gouvernements meening twijfel konde bestaan?

Men heeft nu van alle beschikbare vormen den minst indrukwekkenden gekozen. Geene direkte aanschrijving van het hoofd des bestuurs, maar eene aanschrijving door de derde hand. Die aanschrijving zoo kort mogelijk. Niets openbaars. En dan nog eene aanschrijving in bewoordingen, die de aangeschrevenen in den waan konden brengen als moesten zij zich bij *voorstellen* bepalen, en wel bij voorstellen binnen den kring van de Direktie der Middelen. Van bereidvaardigheid tot opoffering van een groot deel der inkomsten uit de opiumpacht geen jota.

Moge deze aanteekening bevoegden opwekken om te onderzoeken, wat al zoo door iedere autoriteit, sedert den last om niets onbeproefd te laten, beproefd is.

Men gelieve dan tevens te vragen, waarom de aanschrijvingen en overige maatregelen van zedelijken aard alleen op de inlandsche bevolking doelen en niet mede op de *vreemde Oosterlingen*. Zou het ondoenlijk zijn, ook uit hen bij voorkeur hoofden te benoemen die geen opium gebruiken? De eerste vakature kan te baat genomen worden om zich daarvan te vergewissen. Eene schoone gelegenheid voor karakterstudiën omtrent die klasse onzer onderdanen.

Wij bewaarden voor het slot van deze afdeeling het gezegde in een der adviezen, dat het gebruik van opium «niet geheel uitgeroeid, zelfs niet tot een voor de algemeene volkswelvaart onschadelijk minimum teruggebragt» kan worden, ten zij al de overige middelen «gepaard gaan met een welingerigt stelsel van volksonderwijs», «dat tot het Christendom den weg kan banen». «Het opiumverbruik», merkt dezelfde adviseur aan, «dankt mede zijne ontwikkeling aan de meerdere welvaart, die de teelt van voedingsmiddelen en van voortbrengselen voor de Europesche markt met al den aankleve van dien (gedurende de laatste jaren)

onder de inlandsche bevolking verspreid heeft. Het Christendom alleen is in staat om die voordeelen van landbouw, handel en nijverheid tot duurzaam heil te doen strekken van de inlandsche bevolking; terwijl zonder zijnen heiligenden invloed stoffelijke vooruitgang slechts eene bron wordt van boozen lust en begeerlijkheid.»

De Raad van Indië liet dit punt liggen. Misschien dacht hij aan het misbruik van sterken drank en aan andere booze lusten en begeerlijkheid bij Christelijke natiën met veel volksonderwijs.....

Hoezeer een door daden gebleken voorstander van volksverlichting op Java, — daden waarvoor ik niet aarzelen zal, bij gelegenheid, mij publiek verantwoordelijk te stellen, — meen ik hier 's Raads voorbeeld te moeten volgen.

Hiermede onze afzonderlijke beschouwing van ieder hoofddeel der opiumkwestie sluitend, trekken wij de verdedigde grondstellingen aldus zamen:

De opium worde door verbod van invoer en bezit geweerd uit die duidelijk begrensde oorden, waar het geschieden kan zonder de inlandsche bevolking te nopen tot deelname aan een georganiseerden sluikhandel, die het karakter zou hebben van stelselmatig verzet.

Elders worde alleen de invoer verboden en de opium door het gouvernement verkrijgbaar gesteld, onder verordeningen die den lust voor de waar te keer gaan, weder zonder te nopen tot een georganiseerden sluikhandel. Deze verordeningen moeten bestaan in het zoo duur mogelijk verpachten van het regt tot verkoop van beperkte hoeveelheden op bepaalde plaatsen, uit door het bestuur gekeurde winkels, niet door rondventers. Om zoo duur mogelijk te verpachten worde een minimum van pachtschat gevor-

derd; biedt men dit niet, het bestuur drage den verkoop aan agenten op, met bepaling van den verbruikprijs naar rede van den hoogsten pachtschat. Waar het kan, worde het regt tot verkoop voor elken winkel afzonderlijk verpacht (of bij het niet slagen der opveiling aan een agent opgedragen); waar het nog niet kan, verpachte men groepen van kitten en make die groepen (perceelen) steeds kleiner.

Ter verkrijging van deugdzame regelingen, ook tot tegengang van sluikerij, worde het grootste gewigt gehecht aan eene gestadige studie van de statistiek der opiumaangelegenheden en daarvoor in elk gewest ervaren personeel aangewezen.

Onverpoosd worde de opiumlust tevens door moreele middelen bedwongen, aanvangende bij de hoogere klassen.

De vraag, of met deze en de materieele middelen het kwaad «uitgeroeid, althans tot een voor de volkswelvaart onschadelijk peil teruggebragt» kunne worden, bekommere ons niet. Zeker is het dat de Nederlandsche regering, zulke middelen aanwendend, en de ontvangsten voor de opium, zoo lang zij duren, ten meesten nutte harer onderdanen in Indië bestedend, zeer kalm kan neerzien op hen die haar verwijten (gelijk een der adviseurs in den bundel van 1862), «haar voordeel te doen met de verdierlijking van den Javaan».

Als aanhangsel nog wat statistiek.

Wij beginnen met eene opmerking ten behoeve van de regering.

In het Bijblad op het Indische Staatsblad (deel V, afl. III, blz. 327) komt eene korrespondentie voor over de «openbaarmaking van administratieve bijzonderheden (statistieke feiten) *omtrent de onderscheidene gewesten* van Nederlandsch Indië». De Direkteur der Middelen, lezen wij daar, had in 1857 de aandacht van den Gouverneur-Generaal gevestigd op het nut hiervan voor de gewestelijke ambtenaren, die dan in staat zouden zijn om de toestanden te hunnent steeds met die van andere gewesten te vergelijken, waaruit goede ideeën konden geboren worden. De Direkteur (schrijver dezes) had daarom en op andere gronden magtiging verzocht tot het jaarlijks uitgeven van een of twee boekdeelen, bevattende statistische opgaven van zijn departement. De Gouverneur-Generaal Pahud meende de zaak aan het opperbestuur te moeten onderwerpen! En de minister Mijer besliste afwijzend!! Zijne depêche van 25 Januarij 1858 hield in, dat, hoezeer 's lands belang zich niet tegen het voorgestelde verzette, en het nut erkend moest worden, het «minder voegzaam» scheen «ter zake betrekkelijke partieele bouwstoffen bekend te maken alvorens de regering daarvan ter dienste van het jaarlijksch verslag, bedoeld bij art. 60 Grw., had gebruik gemaakt». Hij gaf dus in overweging om de opgaven, die de Direkteur ten spoedigste wilde publiceren, te doen inzenden voor het verslag aan de Staten-Generaal, welk verslag in druk algemeen verkrijgbaar zou zijn, zoodat de gewestelijke besturen de voor hen nuttige opgaven dan toch zouden ontvangen, en wel naar 's ministers gevoelen «op meer regelmatige wijze». De Gouverneur Generaal gehoorzaamde.

(Een aardig staal van koloniaal onvermogen en ministerieele willekeur.)

Nu is het mijn plan niet 's ministers gevoelen breedelijk te weerleggen. Het verschil in nuttig effekt voor de gewestelijke ambtenaren tusschen het ministerieele denkbeeld en het mijne, vooral bij de tot adat geworden late indiening der verslagen aan de Staten-Generaal, springt in 't oog. Ieder begrijpt dat beleefdheid jegens de volksvertegenwoordiging geene reden mag zijn om drie jaren te wachten met het publiceren van feiten, wier bekendmaking, en dus te meer wier spoedige bekendmaking, in Indië voor de werktuigen des bestuurs nuttig wordt geacht. De minister heeft er niet aan gedacht, welk gevolg zijne zienswijze logisch zou moeten hebben ten opzigte van velerlei mededeelingen in het officieele nieuwsblad.

Maar het zij mij vergund met eenigen aandrang te vragen, waarom zelfs het *ministerieele* denkbeeld onuitgevoerd bleef. Immers de regeringsverslagen aan de Staten-Generaal leveren nog altoos omtrent schier alle belastingen en monopoliën globale opgaven, hetzij voor geheel Nederlandsch Indië, hetzij voor geheel Java. Waarom de nuttig verklaarde bijzonderheden *omtrent de onderscheidene gewesten* steeds weggelaten?

Daar het nut der gewestelijke specifikatiën, niet alleen voor de gewestelijke ambtenaren, maar tevens voor de Staten-Generaal en voor ieder studerende in koloniale zaken, wel sedert de depêche van 23 Januarij 1858 geene tegenspraak ondervonden zal hebben, moet hier een misverstand in het spel zijn.

Moge de regering goedvinden de gewestelijke statistiek voortaan èn terstond in Indië te doen publiceren èn tevens op te nemen in het detailverslag aan de Staten-Generaal, voorgesteld op blz. 419 van *De koloniale politiek der Grondwet.*

Eene tweede opmerking geldt het *Aardrijkskundig en statistisch woordenboek van Nederlandsch Indië.* Vond ik

in den regel vrijheid mij van recensie der over ons onderwerp geschreven werken of opstellen te onthouden, zóódanige arbeid *mogt* hier niet zwijgend voorbijgegaan worden. Ik zal slechts het hoog noodige zeggen.

Aan *Opium* is in het *Woordenboek*, nadat daarvan breedvoerig sprake was geweest onder *Java*, nog een afzonderlijk artikel gewijd, groot 15 bladzijden van twee kolommen. Deze vrij aanzienlijke ruimte wordt meerendeels ingenomen door een lang uitgesponnen politiek-wijsgeerig vertoog, vreemd aan den titel van het werk. Al ware het vertoog voortreffelijk, zou zulk eene overtreding, op kosten der inteekenaren, van de voorwaarden der inteekening afkeuring verdienen. (Dezelfde overtreding is bij menig ander artikel in het *Woordenboek* aan te wijzen. Daardoor werd het noodeloos duurder, dan de inteekenaren, die zich verbonden om eene voor een iegelijk bruikbare verzameling van geographische en statistische feiten, niet om fraaije verhandelingen te koopen, met regt mogten verwachten.) Doch het vertoog over de opium, welke talenten de steller inderdaad bezitte, kan op voortreffelijkheid geen aanspraak maken. Gebrek aan grondige kennis van het onderwerp doet hem in zijne ontelbare snelle gevolgtrekkingen fout op fout begaan. Eene beduidende vergissing zal hij zelf reeds ontdekt hebben bij het vergelijken van zijne voorspelling op blz. 615 omtrent de siram van 1861 met het gebleken cijfer dier siram. Die vergissing ontspruit uit het niet-bestuderen der elementen van den pachtschat, welken hij telkens voor een juisten maatstaf van de waarde der pacht, ja der uitgebreidheid van het verbruik, aanziet. Zie blz. 58 hiervóór. De overige vindt de deskundige evenzoo zonder moeite.

Wat echter erger is, als statistische bijdrage staat het artikel verre beneden de hoogte der publieke kennis tijdens de verschijning. Het werd opgesteld toen het regeringsverslag over 1860 reeds algemeen verkrijgbaar was (blz.

613 bevat daaruit eene aanhaling), dus in 1863. En toch wordt er ons niets, hoegenaamd niets, medegedeeld uit den parlementairen bundel van Julij 1862 (in het Bijblad der Staatscourant gedrukt vlak voor het regeringsverslag), die zoo vele belangrijke statistische feiten aanbood. En toch praalt het *Woordenboek* op zijn titel met de verzekering: *bewerkt naar de jongste en beste berigten.* — Trouwens, zelfs indien wij den bundel van Julij 1862 voor een oogenblik uit de gedachten zetten, kan van het artikel kwalijk getuigd worden, dat de steller zich met pligtmatige zorg op het bijeenbrengen van statistische feiten over de opium in Nederlandsch Indië heeft toegelegd. Hij was blijkbaar te zeer politiek verhandelaar, om veel moeite te besteden aan hetgeen voor zijn betoog overbodig scheen.

En nu onze statistische bijdrage.

Wij bedoelen geenszins de onvervuld gebleven taak van het *Woordenboek* over te nemen. Dan zou b. v. de gansche statistische inhoud van den bundel van Julij 1862 teruggegeven moeten worden. In stede van het gebruik van die stukken, en andere over ons onderwerp, onnoodig te willen maken, raden wij het aan. Werd hierboven er nu en dan iets uit opgeteekend, het geschiedde met eene bepaalde reden. Zoo ook lager.

Wij willen te dezer plaatse alleen eenigermate in de behoefte aan gewestelijke opgaven voorzien, hopende dat latere regeringsverslagen ze zullen voortzetten. Men vindt die opgaven mijns wetens elders niet, behalve over het tijdvak van 1833 tot 1848 in de staten van den heer Embrechts, welke wij te eer *verbeterd* inlasschen, omdat zij thans zeer schaarsch zijn. Onze bronnen zijn dezelfde als die hem ter dienste stonden.

a. De pachtschat bedroeg van 1817 tot 1826, toen de pachters zelve zich van opium voorzagen:

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam	f 4488	f 3960	f 10164	f 15549	f 15840					
Batavia	70400	155760	211200	185328	177408					
Buitenzorg.	13200	17160	20064	17028	19008					
Krawang.					24763	f 388080	f 362208	f 488664	f 488664	f 488664
Cheribon	5840	12060	20280	29160	24600					
Tagal	10020	21180	26640	36600	36600					
Pekalongan	26400	24120	36000	45960	54000					
Samarang	89880	72600	138000	192000	240000					
Kadoe	30120	31080	82320	90000	94800					
Soerakarta.	132000	108600	179640	180000	237600	948000	684000	1716000	1716000	1716000
Djokjokarta	132000	114750	198480	180000	237600					
Japara.	27000	31800	60480	48480	102000					
Rembang	9680	14460	28800	24120	58800					
Soerabaija met Grissee.	39800	50880	73860	99840	144720					
Madura	15840	16380	22500	27420	32400					
Pasoeroean	4800	4860	8160	9360	8400	180000	198720	384000	384000	384000
Bezoeki	3440	6900	7440	6300	10920					
Banjoewangi.	0	2400	2160	3120	3480					
Totaal . . .	f 614908	f 688950	f 1126188	f 1190265	f 1522939	f 1516080	f 1244928	f 2588664	f 2588664	f 2588664

Nota. In Krawang behoorde de opium in 1819 en 1820 bij de passerpacht. Voor 1822 tot 1826 werd de opiumpacht op Java afgestaan bij groepen van gewesten, die welligt niet zoo waren als ze hier uit onduidelijke bronnen worden voorgesteld.

Deze totalen, wanneer men voor de Preanger in 1818 *f* 633, 1819 *f* 8580, 1820 *f* 13146 bijvoegt, komen met de opgaven van Baud overeen; uitgezonderd 1826, waar zijn cijfer *f* 2388664 bedraagt, denkelijk ten gevolge van eene schrijffout.

Behalve pachtschat ontving 's lands kas inkomende regten op de opium. Het juiste bedrag daarvan kan niet opgegeven worden. Baud berekent het, grootendeels uit gissingen, op *f* 121000, *f* 99000, *f* 99000, *f* 143280, *f* 145460, *f* 238550, *f* 114050, *f* 120350, *f* 61750, *f* 74700.

b. Van 1827 tot 1832, toen de Nederlandsche Handel-maatschappij de pacht beheerde en de pachters van opium voorzag, zijn de gewestelijke bijzonderheden ons onbekend.

De totalen van 's lands inkomsten beliepen volgens onze aanteekeningen dezelfde sommen als bij Baud, namelijk: 1827 *f* 2716547, 1828 *f* 2697889, 1829 *f* 2738130, 1830 *f* 3162637, 1831 *f* 3140188, 1832 *f* 3041892.

Volgens Baud namen de pachters in die jaren 512, 420, 577, 734, 482 en 430 kisten (à 100 katti) opium.

c. Van 1833 tot 1854 bedroeg de aan de pachters door het gouvernement verstrekte opium in katti's:

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842
Eerste afdeeling (*)	6033	5712	5832	5640	5640	Als 1837	Als 1837	Als 1839	Als 1839	Als 1841
Cheribon	941	1056	1056	1008	960					
Tagal	1341	1500	1440	1368	1320					
Pekalongan	912	936	1056	960	960					
Kadoe	3300	2652	2832	2700	2640					
Samarang	9863	10812	6084	4800	4560					
Soerakarta			5652	5400	5280				5700	
Djokjokarta	3600	3372	3840	3600	3480				3900	
Banjoemaas	948	1080	1152	1092	1080				Als 1839	
Bageleen	2250	2280	2712	2580	2520					
Madioen en Patjitan	1365	1884	2148	1998	1920					
Japara	1800	1812	1920	1824	1680					
Rembang	1575	1812	1704	1620	1560					
Kediri	1932	2460	2280	2280	2280					
Soerabaija met Madura	6456	7296	4320	3888	6004	8224	8220			
Pasoeroean			1692	1524						
Bezoeki met Banjoewangi . .			780	720						
	42816	44664	46500	43002	41884	41824	41820	41820	42660	42660
Ongerekend de siram, waarvan wij geene gewestelijke opgave bezitten, bedragende ongeveer	0	0	0	0	1500	1800	1500	2200	1500	0
Te zamen kisten à 100 katti:	423	447	465	430	484	431	433	440	442	427

(*) Bantam, Batavia, Buitenzorg, Krawang en Lampongs.

	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854
Eerste afdeeling	5508			7284	5412	6128	5869	5819	6208	5865	6094	
Cheribon . . .	852			744	696	720	780	795	795	870	1015	
Tagal	1572			1380	1380	1320	1311	1320	1320	1063	1140	
Pekalongan . .	1188			1356	1224	1108	1189	1178	960	960	960	
Samarang . . .	4704			5160	5157	5527	3880	4200	3975	3750	4125	
Kadoe	2664			2184	1858	2560	2450	1768	1656	1688	1813	
Bageleen. . . .	2280			1704	1296	1955	1890	1020	1126	1148	1148	
Banjoemaas . .	1500	Als 1843	Als 1843	960	720	840	963	834	928	840	840	Onbekend.
Soerakarta. . .	4440			4212	4732	6662	7000	7144	5963	6075	6525	
Djokjokarta . .	3924			4080	4006	4710	4469	3445	3313	3375	3625	
Madioen en P.	2712			2760	2810	3094	3206	2813	2970	3149	3346	
Japara.	1308			1584	1363	1960	1606	1986	1987	2169	2320	
Rembang . . .	1284			1308	1456	1740	1680	1789	1789	1957	3021	
Kediri	3600					3624	3480	3480	3837	4200	4205	
Soerabaija c. a.	3780			9872	9889	3945	3829	3700	4008	4351	4647	
Pasoeroean. . .	1404					1232	1148	1259	1257	1378	1494	
Bezoeki c. a. .	1020					1145	1077	1080	1090	1155	1196	
Totaal kisten	437	437	437	446	420	483	458	436	432	440	475	451

In de cijfers van 1843—1854 is de verstrekte siram (voor 1843 tot 1847 = 0) begrepen. Tevens werd daar na 1847 afgetrokken hetgeen de pachters op het einde van het jaar teruggaven. Van 1854 kan ik dezelfde gegevens voor ieder gewest niet invullen.

Om te doen zien hoeveel gedurende die jaren de siram, na aftrek van het teruggegevene, bedroeg, volgt eene opgave van de tiban, die met 1848 weder werd ingesteld.

	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854
Eerste afdeeling . . .	5160	5160	5700	5700	5700	5700	5700
Cheribon	720	720	720	720	720	840	900
Tagal	1320	1320	1320	1320	960	960	960
Pekalongan	1200	1200	1200	960	960	960	960
Samarang.	4715	3600	4200	3600	3600	3600	3600
Kadoe.	2110	2400	1680	1500	1500	1500	1500
Bageleen	1640	1680	1020	1020	1020	1020	1020
Banjoemaas.	840	840	840	840	840	840	840
Soerakarta	5575	6150	6600	5400	5400	5400	5400
Djokjokarta.	3900	3900	3120	3000	3000	3000	3000
Madioen en Patjitan.	2700	2700	2700	2700	2700	2880	2940
Japara	1680	1540	1800	1800	1800	1920	1920
Rembang.	1440	1440	1620	1620	1620	2580	2880
Kediri.	3480	3480	3480	3480	3480	3480	3480
Soerabaija c. a. . . .	3420	3420	3600	3648	3648	3864	3864
Pasoeroean	1020	1020	1140	1140	1140	1236	1236
Bezoeki c. a.	1080	1080	1080	1080	1080	1080	1080
Totaal katti	42000	41650	41820	39528	39168	40860	41280

NB. De regeringsverslagen aan de Staten-Generaal — over vroegere jaren zulke opgave niet doende — geven voor het totaal van tiban en siram in 1852 44923, in 1853 47945, in 1854 48660 katti. Het verschil met onze totalen 43995, 47514 en 45100, ontstaat uit niet-aftrekking van de door de pachters teruggegeven opium, wier hoeveelheid in 1854 bijzonder groot was ten gevolge der vermindering van den prijs der siram in 1853.

d. De in 1853 tot 1861 (tijdvak der onbeperkte siramverstrekkingen) door de pachters genomen tiban en siram (zonder aftrekking van het teruggegevene), en de met 1862 ingevoerde maxima, waren gewestelijk aldus verdeeld:

	1855		1856		1857		1858		1859		1860		1861		1862	1863	1864
	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Tiban	Siram	Maxima	Maxima	Maxima
Bantam . . .	240						240	385	Als 1857 met een onbekend verschil van 40 katti.	440	240	520	Als 1860	Onbekend.	600	600	396
Batavia met Lampongs .	4620	1050	5700	900	5700	300	4620	1933		2200	4620	2330			6120	6120	6120
Buitenzorg .	600						600	475		560	600	540			1020	660	660
Krawang . .	240						240	320		385	240	405			480	240	0
Cheribon . .	900	250	900	420	900	420	900	398		155	996	365			1200	1200	1200
Tagal	960	200	960	240	960	240	960	230		240	Voorts als 1857	540			1140	1140	1020
Pekalongan .	960	10	960	320	960	470	960	500		720		720			1404	1404	1404
Samarang . .	3600	1400	3600	2045	3600	1350	3600	2050		2557		2200			5076	5076	5076
Kadoe	1500	440	1500	440	1500	770	1500	970		1100		1000			2208	2100	2100
Bageleen . .	1020	440	1020	400	1020	760	1020	760		760		780			1608	1608	1320
Banjoemaas .	840	0	840	0	840	0	840	200		0		160			840	600	600
Soerakarta .	5400	2550	5400	2300	5400	3425	5400	3700		4100		4300			8352	8160	7200
Djokjokarta .	3000	1230	3000	1650	3000	2150	3000	1850		1200		1200			4140	2700	2700
Madioen . .	2400	876	2400	876	2400	1626	2400	2560		2880		3811			4920	4920	3600
Patjitan . . .	516		516		516		516	820		960		1375			1416	1200	900
Kediri	3480	725	3480	2370	3480	3790	3480	2920		4320		4320			6540	5640	5640
Japara . . .	1920	250	1920	0	1920	857	1920	1570		1896		2399			3240	3240	3240
Rembang . .	2880	480	2880	2800	2880	3800	2880	4280		5980		5790			7068	7068	7068
Soerabaija . .	3252	9095	3252	12410	3252	17355	3252	16720		20788		21706			20688	13500	11400
Madura . . .	876		876		876	3000	792	4158		3442		4480			4404	4320	4056
Pasoeroean .	1236	1130	1236	1600	1236	1800	1236	2000		2200		2300			2976	2976	2976
Probolinggo .					600	530	600	500		450		850			1056	1056	840
Bezoeki . . .	1056	580	1056	520	420	470	420	567		1000		1850			1032	1032	1032
Banjoewangi					42	14	54	4		0					0	0	0
	41496	20706	41496	29291	41502	43127	41430	49870	41472	58336	41598	64022	41598	60587	87528	76560	70548
Totaal kisten	622		708		846		913		998		1056		1022		875	766	705

Nota. De optelling der siram van 1859 geeft slechts 58333 en die van 1860 63941. Deze kleine verschillen met de totaalcijfers op blz. 35 kan ik niet ophelderen.

e. De *opbrengst der pacht* sedert 1833 bedroeg volgens onze bronnen 100 maal het hieronder vermelde getal guldens van 120 duiten. Wij hebben de gewestelijke sommen alle in door 100 deelbare veranderd.

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Eerste afdeeling	5941	5712	5832	5835	6889	8390	8595	8200	9158	10145	9639		
Cheribon	889	1056	1056	1201	1235	1738	1681	1390	1660	1510	1491		
Tagal.	1297	1500	1440	1478	1802	2250	2191	2250	2320	2680	2751		
Pekalongan. . .	912	936	1056	1257	1479	1982	1884	1703	2061	2051	2079		
Kadoe	2915	2652	2832	3310	3740	5176	4771	4201	4600	4540	4662		
Samarang	9662	10812	6084	6555	6760	7710	6310	6330	8390	7760	8232		
Soerakarta . . .			5652	6000	6602	8040	7751	6820	8120	8301	7770		
Djokjokarta. . .	3194	3372	3840	4070	4581	6009	5624	5118	6710	6400	6867		
Banjoemaas. . .	948	1080	1152	1212	1381	1800	2013	2041	2096	2420	2625		
Bageleen	1988	2280	2712	2990	3120	3945	3345	3070	3430	3420	3990	Als 1843	Als 1843
Madioen en P.	1206	1884	2148	2198	2401	3059	3226	3279	3721	4272	4746		
Japara	1590	1812	1920	1924	2061	2794	2218	2153	2283	2584	2289		
Rembang	1391	1812	1704	1690	1812	2281	1981	1872	2560	2161	2247		
Kediri	1715	2460	2280	2403	2643						6300		
Soerabaija c. a.			4320	4298		10526	10770	11520	14220	15420	6615		
Pasoeroean c. a	5751	6591	1692	1764	7646						2457		
Bezoeki c. a. .			780	875							1785		
Totaal	39399	43959	46500	49060	54152	65700	62360	59957	71389	73664	76545		

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Eerste afdeeling	12747	9471	9480	9840	9024	9710	9612	9972	9792	9289	8748	10020	13158
Cheribon	1302	1218	1200	1120	1080	1080	1044	1464	1632	1380	1620	1620	2032
Tagal.	2415	2416	2520	2234	1716	1548	1650	1613	1764	1636	1800	2429	1774
Pekalongan. . .	2373	2142	2041	1860	1559	1080	1022	1034	1082	1080	1116	1192	1752
Kadoe	3822	3024	3024	2882	2041	1512	1620	1694	1812	1887	2460	2460	4512
Samarang	9030	8400	7800	6672	5284	3960	4440	4728	5280	5641	7812	7812	9600
Soerakarta . . .	7371	6930	7380	7584	6722	5520	9120	9372	10320	6720	8160	8160	10920
Djokjokarta. . .	7140	6300	5700	5532	3240	3240				3984	4800	4800	6036
Banjoemaas. . .	1680	1260	1320	1260	1146	846	962	985	960	1014	1020	972	1189
Bageleen	2982	2310	2292	1980	1032	1050	1110	1152	1260	1338	1681	1681	3408
Madioen en P.	4830	4830	4549	3913	3204	3413	3540	3584	4950	4620	4711	5135	5921
Japara	2772	2982	3072	2401	2040	1849	2018	2520	3012	2935	3727	3300	4825
Rembang	2289	2415	2196	2126	1981	1961	1957	2976	4081	3784	3696	4260	4644
Kediri			6480	5916	4742	5789	6268	6280	6280	6600	7080	7320	7440
Soerabaija c. a.	17262	17304	6232	6032	5669	5009	5588	6192	6758	7151	8588	9064	8760
Pasoeroean c. a			1712	1740	1541	1688	2083	2387	2460	2413	2316	1897	2131
Bezoeki c. a. .			1944	1572	1526	1388	1312	1520	1347	1382	1459	1589	1365
Totaal	78015	71001	68942	64664	53547	50643	53346	57473	62790	62854	70794	73701	89467

Alles ongerekend de siram en zonder aftrekking van het teruggegevene (zie *c* hierboven).

Ook zonder aftrekking van het kostende der opium aan het gouvernement, door Baud gesteld voor 1833 tot 1840 op *f* 15, later op *f* 10 per katti (*Proeve*, blz. 170), terwijl wij ergens uit rekeningen opgeteekend vonden voor 1836 tot 1840 gemiddeld *f* 27, voor 1840 tot 1854 gemiddeld *f* 12.

De regeringsverslagen aan de Staten-Generaal geven als het geraamde kostende der opium op: in 1851 *f* 15, in 1852 *f* ?, in 1853 *f* 15, in 1854 *f* 15, in 1855 *f* 12, in 1856 *f* 12, in 1857 *f* 12, in 1858 *f* 18, in 1859 *f* 18, in 1860 *f* 20, in 1861 *f* 20 en *f* 28½ (het laatste voor 9747 van de 60587 katti siram). Voor 1862 en vervolgens staat het kostende ongeveer gelijk met den prijs van *f* 20, waarvoor de opium aan de pachters geleverd werd.

Na 1858 verlaten ons de gewestelijke cijfers van de opbrengst. Zij beliep voor geheel Java en Madura in:

1859	*f*	8572600.	Zie de regeringsverslagen.
1860	-	9260700.	
1861	-	11135600.	
1862	-	10780300.	Zie het regeringsverslag over 1861 en de begrootingen van N. I. over 1862 en 1863.
1863	-	12203600.	

f. Mogt iemand lust gevoelen uit de bovenstaande opgaven te berekenen hoeveel de opium in elk gewest den pachter kostte, en zich dus doende een begrip willen vormen van het noodzakelijk minimum van prijs voor den verbruiker, hij lette op den storenden invloed van den sluikhandel tijdens het beperkingstelsel van vóór 1853.

Over het tijdvak der onbeperkte siramverstrekkingen, 1853—1861, zijn zulke becijferingen reeds gemaakt in mijn gedrukten brief van 23 Maart 1857 en het advies van den

Raad van Indië van Mei 1861. Het kan zijn nut hebben ze hier in te lasschen, evenwel zonder verzekering van volstrekte naauwkeurigheid (er kunnen drukfouten zijn en wij ontwaren geen roeping tot nacijferen), en met de opmerking dat in 1855 en 1856 blijkbaar nog aanvoeren ter sluik plaats hadden op vroegere bestellingen. In alle geval moet een overzigt van de gewestelijke verschillen de hierboven herhaaldelijk aanbevolen studie van de details der opiumzaak bevorderen.

De pachters dan betaalden volgens die berekeningen aan het gouvernement per katti (breuken van den gulden weglatend, $\frac{1}{2} = 1$):

<table>
<tr><th></th><th>1855</th><th>1856</th><th>1857</th><th>1858</th><th>1859</th><th>1860</th></tr>
<tr><td>Bantam</td><td rowspan="4">f 139</td><td rowspan="4">f 134</td><td rowspan="4">f 168</td><td>f 231</td><td>f 243</td><td>f 146</td></tr>
<tr><td>Batavia</td><td>134</td><td>169</td><td>131</td></tr>
<tr><td>Buitenzorg</td><td>199</td><td>201</td><td>181</td></tr>
<tr><td>Krawang</td><td>247</td><td>241</td><td>134</td></tr>
<tr><td>Cheribon</td><td>123</td><td>126</td><td>127</td><td>170</td><td>185</td><td>133</td></tr>
<tr><td>Tagal</td><td>143</td><td>152</td><td>205</td><td>153</td><td>174</td><td>178</td></tr>
<tr><td>Pekalongan</td><td>111</td><td>90</td><td>87</td><td>126</td><td>112</td><td>116</td></tr>
<tr><td>Samarang</td><td>116</td><td>143</td><td>162</td><td>176</td><td>121</td><td>165</td></tr>
<tr><td>Japara</td><td>137</td><td>194</td><td>123</td><td>146</td><td>88</td><td>123</td></tr>
<tr><td>Rembang</td><td>114</td><td>71</td><td>71</td><td>76</td><td>58</td><td>82</td></tr>
<tr><td>Soerabaija</td><td rowspan="2">62</td><td rowspan="2">61</td><td rowspan="2">47</td><td>45</td><td>59</td><td>60</td></tr>
<tr><td>Madura</td><td>35</td><td>45</td><td>45</td></tr>
<tr><td>Pasoeroean</td><td>107</td><td>88</td><td>70</td><td>77</td><td>77</td><td>80</td></tr>
<tr><td>Probolinggo</td><td rowspan="3">90</td><td rowspan="3">96</td><td>85</td><td>76</td><td>79</td><td>74</td></tr>
<tr><td>Bezoeki</td><td>78</td><td>66</td><td rowspan="2">44</td><td rowspan="2">45</td></tr>
<tr><td>Banjoewangi</td><td>102</td><td>130</td></tr>
<tr><td>Banjoemaas</td><td>121</td><td>121</td><td>116</td><td>118</td><td>114</td><td>162</td></tr>
<tr><td>Bageleen</td><td>95</td><td>122</td><td>100</td><td>199</td><td>112</td><td>112</td></tr>
<tr><td>Kadoe</td><td>100</td><td>130</td><td>112</td><td>190</td><td>107</td><td>116</td></tr>
<tr><td>Djokjokarta</td><td>98</td><td>107</td><td>98</td><td>131</td><td>120</td><td>142</td></tr>
<tr><td>Soerakarta</td><td>88</td><td>109</td><td>99</td><td>127</td><td>103</td><td>110</td></tr>
<tr><td>Patjitan</td><td rowspan="2">126</td><td rowspan="2">127</td><td rowspan="2">117</td><td>69</td><td>76</td><td>68</td></tr>
<tr><td>Madioen</td><td>115</td><td>117</td><td>122</td></tr>
<tr><td>Kediri</td><td>159</td><td>139</td><td>107</td><td>124</td><td>109</td><td>114</td></tr>
</table>

Tot afscheid worde aan ieder die over deze aanteekeningen nadenkt, hij zij minister of ander dienaar van het gezag, vertegenwoordiger des volks, publicist of maar student, de ontvangenis (konceptie) toegewenscht van ideeën, oneindig beter dan de onze.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

II.

HET ONTWERP VAN WET OP DE IN- EN UITGAANDE REGTEN IN NEDERLANDSCH INDIË.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1864.

HET ONTWERP VAN WET OP DE IN- EN UITGAANDE REGTEN IN NEDERLANDSCH INDIË.

November 1864.

Weinige jaren geleden nog ambtshalve in deze aangelegen zaak betrokken, en over de haar te geven nieuwe grondslagen geheel anders denkende dan de regering, zou ik haast met zeker praeludium van HORATIUS kunnen zeggen: *Poscimur!*

Doch — wat zou een tegenschrift baten? De geschiedenis ware eene zeer duistere voorspelster, indien de groote meerderheid der kamers zich niet spoedde om het regeringsontwerp, des noods met eenige wijziging van ondergeschikten aard, aan te nemen. Schier iedere parlementaire partij kan in het ontwerp bekoorlijke punten vinden uit haar eigen gezigtskring. Allerlei «kommittenten» mogen tevreden zijn. Uwe katoenen inzonderheid, «liberale» beschermers der meest illiberale bescherming! konden er niet «beter» afkomen. Alleen de *Indische* maatschappij wordt te leur gesteld....

De slotsom onzer overleggingen is geweest, dat in alle geval behoort gebruik gemaakt te worden van het regt van elke minderheid op inlevering van haar advies, van het regt der publieke kritiek om ook een voldongen feit niet goed te keuren.

Overigens heeft deze *Aanteekening*, van begin tot einde, hetzelfde oogmerk als hare zusters: tijdbesparing, en zoo mogelijk lichtontsteking, voor hen die zich aan koloniale studiën wijden.

I. *Kronijk.*

Evenals de minister van Koloniën in de Memorie van Toelichting van 23 Sept., beginnen wij met de jongere parlementaire geschiedenis der gedachte waaraan het ontwerp zijn oorsprong ontleent. Het vroeger gebeurde mag vergeten worden.

Natuurlijk bepaalt de minister zich bij algemeene omtrekken; uiteenzetting der historische details was zijne taak niet. De beoordeelaar evenwel, zal hij beneden het oppervlak doordringen, heeft aan omtrekken niet genoeg. Hij moet het gebeurde in al zijne wendingen kennen. Hij moet — het Bijblad lezen. Dezen arbeid nu willen wij trachten hem te besparen.

Daartoe waren twee manieren beschikbaar. Wij konden uit hetgeen in het parlementaire geschiedboek door ons gevonden werd een aaneengeschakeld verhaal opstellen, òf slechts de ruwe stof naar tijdsorde verzamelen en aan den gebruiker overlaten er voor zich een beeld van het voorgevallene uit te vormen. Het laatste scheen verkieslijk. Een aaneengeschakeld verhaal moge veelal den gewonen lezer meer behagen, het wordt zoo ligt naar de indrukken van den schrijver gekleurd. In het belang der onderzoekers getroosten wij ons de nadeelen eener ephemeridische kronijk — hortend en stootend als de loop der gebeurtenissen zelf. Eerst na die kronijk onze opvatting.

De aanvang der bedoelde nieuwere geschiedenis dagteekent van 1 December 1849. Dien datum dragen de eerste ontwerpen voor de scheepvaartwetten van 1850. In de geleidende memorie schreef de minister VAN BOSSE:

« De beginselen van vrijzinnigheid en wederkeerigheid, welke in de Europesche handelsbetrekkingen meer en meer wortel schieten, hebben op het koloniale terrein nog geen gelijken trap van ontwikkeling bereikt.

« In meer dan één opzigt zijn de omstandigheden daar dan ook verschillend, en dezelfde gronden, welke die rijken, op wier stranden eene uitgebreide kustvaart plaats vindt, bewegen deze aan de nationale vlag voor te behouden, zouden ter verdediging, zoo al niet eener geheele uitsluiting van den vreemdeling, althans eener blijvende begunstiging der eigen vlag in het scheepsverkeer tusschen het moederland en de koloniën kunnen worden gebezigd.

« De Nederlandsche regering intusschen doet gaarne ook op dit gebied een stap voorwaarts. Het beding eener billijke wederkeerigheid is echter hier zoo onbeteekenend en daarom ook zoo overbodig niet als bij de vaart op vreemde havens. Zij heeft het daarom noodig geacht, hier de gelijke toelating aan de voorwaarde te verbinden, dat de natie, welke haar verlangt, de Nederlandsche schepen op denzelfden voet in hare eigene koloniën ontvange; en terwijl zij van den eenen kant de natiën, welke geene koloniën bezitten, van deze gunst niet heeft willen uitsluiten, heeft zij ook hier gevorderd, dat die natiën de voortbrengselen der Nederlandsche koloniën op denzelfden voet als de gelijksoortige waren van andere herkomst toelaten en daarenboven den regtstreekschen aanvoer uit overzeesche gewesten door geene differentieele regten begunstigen; eene begunstiging, welke natuurlijk eene gelijke belemmering van den uitvoer der koloniale voortbrengselen uit Nederlandsche havens daarstelt.

« Overigens echter spreekt het van zelf, dat anderen voortbrengselen hunner eigene koloniën en derzelver regtstreekschen aanvoer bevoordeelen kunnen, zonder aan de vereischte wederkeerigheid te kort te doen. Die bevoegdheid toch blijft ook onze wetgeving zich voorbehouden.

« Hetzelfde beginsel omtrent den aanvoer uit de overzee-

sche bezittingen in het moederland aangenomen, behoort voorts, naar het oordeel der regering, ook in die bezittingen zelve, zoo bij den in- als bij den uitvoer, te worden toegepast. De verschillende differentieele regten derhalve, welke ter bescherming, hetzij der Nederlandsche vlag, hetzij van den regtstreekschen aanvoer naar Nederland, in de koloniale tarieven zijn opgenomen, zullen daaruit moeten verdwijnen.

« Zoodra dan ook de beide kamers der Staten-Generaal door de aanneming der haar thans aangebodene wets-ontwerpen getoond zullen hebben de vrijzinnige handelspolitiek der regering te deelen, zullen onverwijld de noodige maatregelen getroffen worden, om hetzelfde stelsel ook in de koloniën ter toepassing te brengen. »

Hieromtrent bevat het Voorloopig Verslag van 6 April 1850:

« Algemeen gevoelde men, dat, zoo ooit wijze behoedzaamheid door het staatsbelang als een gebiedende pligt voorgeschreven wierd, dit dààr het geval was, waar het bezittingen gold, eenmaal ten koste van zooveel bloed en schatten voor het moederland verworven, en waaruit dat moederland thans vruchten plukt, aan welker voortdurend genot, zoo al niet het bestaan van den staat, dan toch voorzeker de algemeene welvaart der ingezetenen ten naauwste verbonden is. Die behoedzaamheid moest te grooter zijn, omdat koloniaal bezit uit zijnen aard altijd tot zekere hoogte het denkbeeld van uitsluiting medebrengt; zoodat dan ook Engeland bij de scheepvaartwet van 26 Junij 1849 met opzigt tot de koloniën, even als omtrent de kustvaart van het moederland, beperkingen van het nieuw aangenomen vrijgevig stelsel noodig geoordeeld heeft........

« Men kon het eenigermate als een gevolg van de aan te nemen gelijkstelling der vlaggen aanmerken, dat deze gelijkstelling ook tot de vaart op de overzeesche bezittingen wierd uitgestrekt. Daarenboven werd met opzigt tot de

koloniën het genot van wederkeerige begunstiging der vlag als de onvermijdelijke voorwaarde gesteld, waarop de gelijkstelling door de vreemde vlaggen zou worden genoten, en zagen dus ook zoodanige leden, die in het door de regering voorgedragen stelsel het beginsel van wederkeerigheid opgenomen wenschten te zien, hier dat verlangen bevredigd.

«Algemeen en met den meesten nadruk echter heeft men er bijgevoegd, de voorgedragene bepaling omtrent de koloniale vaart dàn alleen aannemelijk te kunnen achten, wanneer het de bedoeling was de te verleenen vrijheid werkelijk tot de gelijkstelling der vlag te beperken, en wanneer uit hare aanneming niets kon voortvloeijen wat verandering bragt in het koloniaal stelsel omtrent de begunstiging zoowel van den in- als uitvoer naar gelang van den oorsprong en de bestemming der goederen en produkten. Men wilde, met andere woorden, alle thans bestaande beschermende regten onaangeroerd gelaten hebben, waardoor aan den eenen kant de invoer van Nederlandsche fabriekwaren en voortbrengselen in de koloniën, aan den anderen kant de uitvoer van de voortbrengselen der koloniën regtstreeks naar Nederland begunstigd wordt.

«Bij de overtuiging der leden, dat in het welbegrepen belang van den staat het aangeduide beginsel behoort te worden gehandhaafd, konden zij niet ontveinzen, met groote bevreemding de redenering gelezen te hebben, die omtrent dit onderwerp in de M. v. T. voorkomt. Daar toch werd nagenoeg onbewimpeld het voornemen der regering aangekondigd, om de bescherming van den regtstreekschen aanvoer der koloniale voortbrengselen naar Nederland uit de koloniale tarieven te doen verdwijnen, en ging men zoover van te kennen te geven, dat de regering, na de aanneming der tegenwoordige wets-ontwerpen «*onverwijld*» maatregelen zou treffen, om deze hare bedoeling ten uitvoer te leggen. Het is waar, te midden dier redenering kwam eene meer

geruststellende verzekering voor, waaruit af te leiden was, dat, ook naar het gevoelen der regering, de wetgeving den regtstreekschen aanvoer uit de koloniën zou kunnen blijven begunstigen; maar behalve dat het verband tusschen deze verzekering en het overige moeijelijk te begrijpen was, werd zij door het onmiddellijk daarop volgende als 't ware weder geheel omvergeworpen. Nagenoeg algemeen heeft men dan ook afkeuring over deze uitlatingen in de M. v. T. aan den dag gelegd. Zij hebben er meer dan iets anders toe bijgedragen, om omtrent den aard der voorgedragene wetsbepalingen bezorgdheid te doen ontstaan, en velen, die anders op het stuk van handel en scheepvaart vrijgevige beginselen huldigen, tegen die voordragt te stemmen.

«Er was nog meer, wat hier bevreemding wekte. In de aangeduide gezegden der M. v. T. lag de aankondiging van eene zeer gewigtige, kort aanstaande verandering in de koloniale handelswetgeving opgesloten, en toch draagt dat stuk alleen de onderteekening van den minister van Financiën, niet tevens die van den minister van Koloniën, tot wiens bevoegdheid eene zaak van dezen aard toch meer uitsluitend behoorde. Men vroeg, waarin de reden van dit vreemd verschijnsel te zoeken was.

«Het is waar, sedert het indienen der meermalen aangehaalde M. v. T., heeft de regering in de Nederlandsche Staatscourant van 29 December ll. eene verklaring doen plaatsen, die de bestaande bezorgdheid eenigermate moest verminderen. Intusschen kunnen vele leden der kamer ook deze verklaring, zoowel wat den vorm, als wat den inhoud betreft, niet als volkomen bevredigend aanmerken. Daarbij wordt toch alleen verzekerd, dat het verminderd regt, waarop goederen met certifikaten van Nederlandschen oorsprong in de koloniën worden toegelaten, onaangeroerd zal blijven; doch wordt het stilzwijgen bewaard over de regten van *uitvoer* in de koloniën, en in 't onzekere gelaten, of de goederen en produkten, bestemd voor den

regtstreekschen aanvoer uit de koloniën naar Nederland, voortdurend aan een minder regt zullen worden onderworpen, dan de goederen en produkten met eene andere bestemming.

«Daarenboven heeft zoowel de verklaring in de Staatscourant, als de M. v. T. onzekerheid laten bestaan over de gewigtige vraag, of de regering zich onder de bestaande omstandigheden en na de herziening der Grondwet bevoegd rekent, om verandering in de Indische tarieven der regten van in- en uitvoer te brengen, dan wel of zij de medewerking der wetgevende magt in het moederland tot het tot stand brengen van zoodanige veranderingen meent te behoeven. Men zou uit de gebezigde uitdrukkingen het eerste moeten opmaken. In zoodanige zienswijze zouden de leden der kamer echter geenszins kunnen deelen.

«Naar aanleiding van deze verschillende beschouwingen heeft men nagenoeg algemeen nadere opheldering van de zijde der regering omtrent hare bedoelingen met opzigt tot de koloniale tarieven van in- en uitvoer, maar vooral ook de stellige en onbewimpelde verklaring verlangd, dat in die tarieven geene verandering zal worden gebragt dan bij de wet. Sommige leden gaven uitdrukkelijk te kennen, dat zij hunne toestemming aan de voorgedragene wets-ontwerpen van eene bevredigende verklaring van dezen aard afhankelijk maakten; terwijl anderen zoo ver gingen, dat zij in het wets-ontwerp lit. *A* de bepaling opgenomen wenschten te zien, dat in de koloniale tarieven geenerlei verandering zou worden gebragt dan bij de wet.»

Uit het antwoord van de regering, het Eindverslag, de debatten der Tweede en de geheele behandeling der Eerste Kamer, behoeft voor ons oogmerk niets overgenomen te worden. Zij betreffen hoofdzakelijk de bevoegdheidskwestie. Enkele uitlatingen over de waardij van het koloniale stelsel kunnen wij te eer voorbijgaan, omdat partijen

den strijd verdaagden. Men weet, dat, door zamenwerking van beschermingsgezinden die eene vrijheidsgezinde, en van vrijheidsgezinden die eene beschermingsgezinde, regering binden wilden, met de voorstanders eener zuivere toepassing van de konstitutioneele idee, in de wet van 8 Augustus 1850 de bepaling kwam. (art. 5):

« In de bestaande koloniale tarieven der regten van in-, uit- en doorvoer wordt geene verandering gebragt dan bij de wet. Alleen in dringende omstandigheden is de Gouverneur Generaal bevoegd die tarieven tijdelijk te wijzigen. Van zoodanige wijziging wordt aan de beide kamers der Staten-Generaal onverwijld kennis gegeven. »

Voorts bepaalde omtrent de koloniën art. 6 dezelfde wet:

« De vlaggen van zoodanige staten, die:

a. de Nederlandsche vlag bij de vaart op en van hunne eigen havens gelijk stellen met hunne eigen vlag (de kustvaart en de visscherij uitgezonderd), —

b. de Nederlandsche vlag met hunne eigen vlag gelijk stellen bij de vaart op en van hunne koloniën, zoo zij koloniën bezitten, — en

c. geene differentieele regten heffen ten nadeele van de voortbrengselen der Nederlandsche koloniën, of ten nadeele van den aanvoer van voortbrengselen van andere werelddeelen uit Nederlandsche havens, andere dan die welke ter begunstiging der voortbrengselen van eigen koloniën en van hunnen regtstreekschen aanvoer dienen, —

worden door Ons in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen met de Nederlandsche vlag gelijk gesteld. Deze gelijkstelling strekt zich niet uit tot de kustvaart in Nederlandsch Oost-Indië. Alleen de Nederlandsche schepen, de schepen in Nederlandsch Oost-Indië te huis behoorende, en de inlandsche vaartuigen aan deze schepen gelijk gesteld, zijn geregtigd tot de kustvaart in Nederlandsch Oost-Indië, zoo als die volgens de bestaande verordeningen mag worden uitgeoefend. »

Van art. 6 elders handelend, houden wij ons hier verder bezig met art. 5.

Dit werd voor de Oost met 1°. Mei 1855 vervangen door art. 129 van het regeringsreglement, luidende:

« De tarieven van in-, uit- en doorvoer worden vastgesteld door de wet. Alleen in dringende omstandigheden is de Gouverneur Generaal bevoegd die tarieven tijdelijk te wijzigen, onder nadere bekrachtiging door de wet. Van zoodanige wijziging wordt aan de beide kamers der Staten Generaal onverwijld kennis gegeven. »

Het had, zoo voor als na zijne gedaantewisseling, drieërlei gevolg.

a. Ten eerste maakte het Indische bestuur zich het artikel te nut tot het uitvaardigen der publikatiën en ordonnantiën van:

1. 31 Julij 1852, houdende verbod, voor een jaar, van den invoer van vuurwapens en kruid te Palembang en te Moeara Kompee;

2. 8 Julij 1853, gelijk verbod voor nog een jaar;

3. 2 Oktober 1853, vrijstelling van uitgaand regt tot ult°. December 1853 in Nederlandsch Indië voor goud en zilver, gemunt en ongemunt;

4. 3 April 1854, vrijstelling van inkomend regt gedurende 1854 in Nederlandsch Indië voor padi en rijst;

5. 23 Junij 1854, verlenging van het verbod n°. 2 voor een jaar;

6. 24 Maart 1855, vrijstelling van inkomend regt gedurende 1855 te Moeara Kompee voor padi en rijst;

7. 9 Junij 1855, als n°. 5;

8. 1 Februarij 1856, voortzetting van n°. 6 over 1856;

9. 15 Junij 1856, als n°. 5;

10. 6 Oktober 1857, voortzetting van het verbod n°. 2 tot ult°. 1862;

11. 1 April 1861, vrijstelling van inkomend regt gedurende 1861 op Java en Madura voor padi en rijst.

12. 20 Augustus 1862, gelijke vrijstelling tot herroepens.

Van de vóór 1 Mei 1855 genomen maatregelen 1—6 deed de minister van Koloniën telkens mededeeling aan de Staten-Generaal. De Tweede Kamer verzond iedere mededeeling aan eene kommissie tot onderzoek. Deze adviseerden telkens, na of zonder opmerkingen, tot aanneming voor kennisgave, waarmede de vergadering instemde.

De ordonnantiën 7—12 zijn alle door de wetgevende magt bekrachtigd, en wel:

7—9	bij	twee wetten	van	13 Junij 1857,	voorgedragen	19 April 1857,
10	〃	eene wet	〃	4 Junij 1858,	〃	30 Jan. 1858,
11	〃	〃 〃	〃	16 Aug. 1861,	〃	30 Junij 1861,
12	〃	〃 〃	〃	1 Mei 1863,	〃	10 Dec. 1862.

Bij de toelichting der voordragt omtrent 7—9 onderwierp de minister Mijer aan de Tweede Kamer een tusschen hem en het Indische bestuur gerezen verschil van gevoelen over de vraag, of art. 5 der wet van 8 Augustus 1850 moest geacht worden door art. 129 van het regeringsreglement vervangen te zijn. De minister meende ja. De landvoogd daarentegen zag in art. 5 eene bijzondere bepaling, die van kracht bleef totdat de wet overeenkomstig art. 129 nieuwe tarieven zou hebben vastgesteld. Door aanneming der voordragt (want art. 5 spreekt niet van bekrachtiging door de wet) gaven de Staten-Generaal den minister gelijk.

Ten overvloede zij gemeld, dat het koloniale bestuur, bij ordonnantiën van 23 December 1858 (opgeheven bij ordonnantie van 21 Februarij 1860), 31 Maart 1860, 22 December 1861 en 20 November 1863, omtrent Makasser, Bandjermasin en Sampit, maatregelen als n°s. 1, 2, 5, 7, 9 en 10 hierboven heeft genomen zonder voorbehoud van bekrachtiging door de wet, op grond van de bevoegdheid, bij art. 43 van het regeringsreglement «in geval van oorlog of opstand» verleend.

b. In de tweede plaats gaf het artikel aanleiding tot voordragten, waaruit geboren werden de wetten van:

A. 3 Mei 1851, houdende: dat «op alle werktuigen, toestellen en gereedschappen, ter dienste van landbouw, fabriekwezen, stoomwezen en mijnontginning, alsmede ijzeren laadbooten of praauwen, spoorstaven, assen en wielen van voertuigen, ijzeren geraamten van pakhuizen of loodsen, en ook op gedeelten van die voorwerpen», bij den invoer in Nederlandsch Indië aan inkomend regt zal verschuldigd zijn: wanneer de aanvoer geschiedt in Nederlandsche of daarmede gelijk gestelde schepen en met bewijs van Nederlandschen oorsprong, niets, en bij anderen aanvoer 6 pCt.; en dat steenkolen in Nederlandsch Indië kunnen ingevoerd worden vrij van regten.

B. 8 September 1853, waarbij de havens van Amboina, Banda, Ternate en Kajeli, opengesteld worden voor den vrijen in- en uitvoer van alle goederen, onverschillig onder welke vlag, behoudens de plaatselijke verordeningen omtrent de opiumpacht en tegen het ontvoeren van gouvernements-specerijen; met bepaling dat in de niet vrij verklaarde of kleine havens der Molukken geene in- en uitgaande regten worden geheven van goederen met inlandsche vaartuigen van of naar de vrijhavens bestemd.

C. 15 April 1854, houdende vrijstelling van inkomende regten in Nederlandsch Indië voor guano en andere ter dienste van den landbouw ingevoerde meststoffen.

D. 22 April 1855, waarbij de regten op den uitvoer van gouden en zilveren munt, en van ongemunt goud en zilver, Japansche kobangs en stofgoud inbegrepen, in Nederlandsch Indië worden afgeschaft.

E. 1 Mei 1863, afschaffende de regten op den invoer van padi en rijst in Nederlandsch Indië.

F. 29 Junij 1863, als voren van:

ijzer, in staven, stukken, roeden of platen, spoorstaven, land- en verbindingsplaten voor spoorwegen, bouten en spijkers;

koper, ruw en gaar, geslagen of geplet, platen en bladen

voor het koperen der schepen, muntzmetaal, bouten en spijkers;

lood, ruw en geplet;

staal, in staven, bladen en platen;

zink, ruw en geplet, platen en bladen voor het bekleeden van schepen, bouten en spijkers.

c. Eene derde reeks van gevolgen derzelfde verordening bestond uit overleggingen omtrent eene algemeene herziening der Indische tarieven en omtrent de daarbij aan te nemen beginselen. Hetgeen wij hiervan in het Bijblad vonden wordt nu kortelijk ephemeridisch opgeteekend. Wij voegen daartusschen redeneringen en feiten aangaande de onderwerpen bij *a* en *b* zoo even vermeld, voor zoo ver zij in deze *parlementaire kronijk der denkbeelden over belasting van in- en uitvoer in Nederlandsch Indië sedert de wet van* 8 *Augustus* 1850 te huis behooren.

20 *December* 1850. M. v. T. voor wet A (zie vorige blz.). — De minister Pahud draagt een ontwerp voor dat niet spreekt van *gedeelten*, noch van steenkolen. Hij beoogt vooral aanmoediging van mijnbouw buiten Java en Banka, in verband met het bekende koninklijk besluit van 24 Oktober 1850. Mede is gelet op «reeds vroeger» ontvangen voorstellen uit Indië tot wijziging der tarieven voor machinerieën, ijzer- en koperwerken, ten behoeve van landbouw en stoomwezen. Wat landbouw betreft strekt de maatregel hoofdzakelijk slechts ter bevestiging van het Indische besluit van 1841, Staatsblad n°. 2. De invloed op 's lands inkomsten kan dan ook niet groot zijn. De minister acht noodig er op te wijzen, dat het stelsel van bevoorregting der voortbrengselen van Nederlandsche nijverheid boven die van vreemden in het ontwerp behouden wordt.

11 *Maart* 1851. V. V. op wet A. — Men vraagt, «of niet in het algemeen de in Nederlandsch Indië bestaande tarieven van inkomende regten aan eene herziening behoorden onderworpen te worden? Menig voorwerp was daarop

te zeer bezwaard, menig onderwerp vorderde dringend herziening». Zoo zijn scheepsbehoeften bezwaard met 6 en 12 pCt., en bladkoper en touwwerk, dus het voornaamste deel der scheepsbehoeften, met 12 en 24 pCt.; die hooge regten hebben ten gevolge dat Nederlandsch-Indische schepen naar Singapoera gaan om gekoperd te worden. Evenwel, hoe sterk de herziening drong, meer noodzakelijke veranderingen moeten voorgaan, b. v. opheffing van passerpachten, herziening der heerendiensten. — «Een niet onaanzienlijk aantal leden», doch niet de meerderheid, is van oordeel, dat ook de invoer van werktuigen van vreemden oorsprong behoort vrijgesteld te worden. «Het verschil van oorsprong diende niet in aanmerking te komen, omdat daarin de strekking doorstraalt om nijverheid in het moederland te beschermen, hetgeen op zich zelf eene onbillijkheid jegens de kolonie zou zijn; terwijl het twijfelachtig scheen of de werktuigfabrieken in Nederland bescherming behoefden.» «Het was waarschijnlijk dat de eerste mijnontginners de benoodigde werktuigen uit Engeland zouden ontbieden, omdat de industrie van het mijnwezen daar inheemsch is.» «Onderscheidene» leden wenschen den voorgedragen maatregel niet alleen voor werktuigen enzv., maar ook voor *gedeelten* daarvan. Vrij algemeen verlangt men vermindering of geheele vrijstelling van regten voor steenkolen, die eerste en voortdurende behoefte van stoom en mijnwezen.

29 *Maart* 1851. De minister Pahud, omtrent *gedeelten* en steenkolen toegevend, antwoordt, dat vrijstelling voor werktuigen van vreemden oorsprong inbreuk zou maken op het gansche stelsel der tarieven, welks handhaving wenschelijk is voorgekomen; en dat eene algemeene herziening dier tarieven «eene zaak is, welke een vooraf gaand veelzijdig onderzoek vereischt, vooral wanneer die herziening in zoodanigen zin moet plaats hebben, dat daardoor eene aanzienlijke vermindering van inkomsten zou worden ver-

oorzaakt». «In het voorbijgaan wordt opgemerkt, dat eene vermindering der bescherming, aan voortbrengselen der Nederlandsche nijverheid thans verzekerd, behalve eene inkrimping van inkomsten ook eene benadeeling dier nijverheid zoude na zich slepen.»

5 *April* 1851. Beraadslagingen der Tweede Kamer daarover. — De heer SLOET zal, nu met maagdelijken schroom eene schrede gezet wordt op de baan van koloniale handelsvrijheid, vóór stemmen; echter onder protest tegen de redeneringen des ministers over bescherming. Hij wil den minister niet verwijzen naar het tal van handboeken over staatshuishoudkunde; liever naar de redevoeringen van 's ministers ambtgenooten van Financiën en Binnenlandsche Zaken ter gelegenheid van de scheepvaartwetten en de visschers-premiën. [De minister THORBECKE had o. a. ter zitting van 21 Dec. 1850 gezegd, dat, «in het stelsel van het gouvernement, de afschaffing (der premiën), als beginsel, een besliste zaak» was; dat het gouvernement wilde trachten «levenskracht op te wekken door heilzame vrijheid», «vrijmaking van bescherming». Ook: «Er mag geen tak van nijverheid door de regering bevoorregt worden boven een anderen.» Doch tevens: «Bevindt men zich eens in een toestand van bevoorregting, dan kan de regering daarin reden vinden om niet aanstonds over te gaan tot geheele vrijheid.» Het gouvernement wilde zeer langzaam tot afschaffing geraken.] Spreker hoopt dat de minister PAHUD, voor wien uithoofde van vroegere betrekkingen een veelzijdig voorloopig onderzoek minder noodig moet zijn, zich door de eigenschappen van Java als eene aanstaande stapelplaats van het Oosten, door de verwonderlijke ontwikkeling der Engelsche koloniën in Australië, door de toenemende scheepvaart op de Westkust van Amerika en de Oostkust van Azië, sterk late prikkelen om de wijziging der Indische tarieven zoo spoedig mogelijk ter hand te nemen.

De minister PAHUD antwoordt, dat juist zijne bekendheid

met de belangen van handel en scheepvaart in Indië hem tegen een zoo veel omvattend werk als eene algemeene herziening der tarieven doet opzien. In alle geval zou ruggespraak met het Indische bestuur vooraf moeten gaan. Hij zal met die herziening, «zoo die later mogt noodig bevonden worden», verwijlen «totdat de koloniale organieke wetten over het algemeen zijn afgehandeld».

Niemand verzet zich.

De wet wordt met algemeene (53) stemmen aangenomen.

30 *April en* 2 *Mei* 1851. De Eerste Kamer keurt bij het voorloopig onderzoek «de strekking van het voorstel tot bevordering der nijverheid in onze koloniën» «vrij algemeen» goed en neemt de wet aan met algemeene (33) stemmen.

19 *Dec.* 1851. Ter gelegenheid van het handelsverdrag met België spreekt de heer Baud over gelijk verdrag van 1846, bijzonder over art. 15, waarbij aan België werd toegestaan 4000 last aan koloniale produkten van Java uit te voeren tegen het regt, voor naar Nederland bestemde Nederlandsche schepen bepaald. Van die vergunning heeft België geen gebruik gemaakt; onze onderhandelaars in 1846 hadden dus gelijk toen zij het onschadelijke van dat art. betoogden. — Spreker haalt o. a. het volgende aan, door hem als minister van Koloniën gezegd ter zitting van 2 Aug. 1847: «Reeds sedert eenigen tijd zijn bij de regering overwegingen aanhangig om dit stelsel» (van differentieele *uitgaande* regten) «te wijzigen. Die wijziging wordt wenschelijk geoordeeld, eerstelijk, uit een staatkundig oogpunt, omdat men zich meermalen de vraag heeft gedaan, of het geraden is dat wij in onze koloniën het voorbeeld geven van differentieele regten.» [Wij achten niet overbodig te herinneren dat de bedoelde rede van 1847 aldus voortgaat: «Die wijziging wordt in de tweede plaats noodig geacht voor het belang der partikuliere produktie in N. I., daar het eene bekende daadzaak is, dat die produktie lijdt

onder het hooge uitgaande regt. Eindelijk is eene wijziging dier regten nuttig voorgekomen in verband tot het koloniaal geldstelsel, bij de bekende daadzaak dat overvloed van produkten voor remisen den uitvoer van specie tegengaat en den wisselkoers schraagt.» Zie *N. I. in de S. G.*, deel III, blz. 751.] Aan de Belgische regering werd uitdrukkelijk verklaard, dat de wijziging, die bestaan zou hebben in geheele opheffing of minstens aanmerkelijke vermindering, meer dan waarschijnlijk was. — Vraagt men nu, waarom het stelsel toch in wezen bleef, spreker «zou geen ander antwoord weten te geven dan dat de aanhangige overwegingen nog niet tot rijpheid waren gekomen. Men wilde zich, in dien stand der zaak, niet met de intrekking haasten, zoolang daarvoor geene dringende noodzakelijkheid ontstond. Hadden inmiddels andere mogendheden dezelfde gunst gevraagd, men zou hebben geantwoord: België heeft ze tegen een aequivalent verkregen; wilt gij dat ook aanbieden, welnu dan zullen wij onderhandelen». Spreker herinnert zich niet dat zulke aanvragen gedaan zijn. — Maar weinige regels verder laat spreker volgen: «Vóór 1848 was ons Indisch handelsstelsel vastelijk gevestigd; de beginselen waarop het rust schenen tot de zoodanige te behooren waarvan niet ligtelijk zou worden afgegaan: er was geene reden om te vreezen dat men den regel zou verlaten om de gouvernements-produkten steeds met Nederlandsche schepen naar de Nederlandsche markt te brengen. Onder dat stelsel achtte ik het staatkundig om de produkten, niet aan het gouvernement behoorende, maar aan den partikulieren handel verbleven, te ontheffen van differentieele uitgaande regten. Het kwam mij voor dat de nationale scheepvaart en de eigen markt, uitsluitend bevoordeeld met bijna de gansche produktie van Java, niet in billijkheid konden eischen, dat ook hetgeen aan den partikulieren handel overbleef, door differentieele regten gedwongen zou worden om met Nederlandsche schepen herwaarts vervoerd te worden,

met gevaar om maatregelen van wedervergelding bij andere natiën uit te lokken. Sedert 1848 is die toestand veranderd. Thans kan ik ons Indisch handelsstelsel niet meer als zoo vastelijk gevestigd beschouwen. Of bedrieg ik mij daarin? Hetgeen ik in deze vergadering gehoord heb sedert ik de eer had daarvan lid te zijn, doet mij vreezen dat vele aanvallen tegen dat stelsel staan gerigt te worden. Nu is het de schuld aan de Handelmaatschappij waartegen aanvallen worden aangekondigd. Dan weder hoort men de wetenschap tegen het bestaande stelsel inroepen, als of de staathuishoudkunde wiskunde ware, en als of het bewijs dat eenig stelsel met de *wetenschap* strijdt, voldoende ware om het te doen verlaten. Op een anderen tijd hoort men, in naam der belangen van Nederland, eischen dat de produkten worden verkocht dáár waar ze geproduceerd worden, en dat men ze aan de algemeene markt overgeve zonder kleingeestige pogingen om eenig indirekt voordeel aan Nederland te verzekeren. Kortom, bij mij bestaat de indruk dat tegen ons koloniaal stelsel meer dan ééne batterij staat te worden opgerigt. Of zij het zullen kunnen vernietigen, zal de tijd leeren; ik wensch dat die pogingen zullen afstuiten op de betere overtuiging der regering. Maar tegenover zulk eene onzekerheid vervalt het argument waarom ik de differentieele regten op Java wilde afgeschaft hebben. Wanneer toch het bestaande stelsel mogt in duigen vallen; wanneer de produkten grootendeels aan meestbiedenden op Java mogten verkocht worden, zonder eenige bepaalde verpligting om ze met Nederlandsche schepen naar Nederland te voeren, dan zeker zal een differentieel regt kunnen strekken om ten minste een gedeelte van die produkten onder de Nederlandsche vlag naar Nederland te doen vloeijen.» — Ten slotte vraagt spreker, wat het stelsel der regering is omtrent het beschermend regt op katoenen en wollen stoffen op Java. De regering van 1846 had het vaste voornemen dit te handhaven.

De minister VAN BOSSE zegt, waar hij over de differentieele uitgaande regten in Indië handelt, dat de regering, toen zij in 1850 het voornemen meldde om ze af te schaffen, èn in het algemeen èn bij de kamers in het bijzonder grooten tegenstand ondervond, en dat hij die kwestie verder onaangeroerd laat, omdat het thans het oogenblik niet is om daaromtrent eenige beslissing te nemen. Doch in een vorig deel derzelfde rede heeft hij gezegd: «Ik houd de bescherming voor een kwaad dat op alle wijzen moet worden tegengegaan.»

De minister PAHUD antwoordt den heer BAUD slechts dit: «dat natuurlijk niet ligtvaardig de hand zal worden geslagen aan de bestaande beschermende bepalingen omtrent den invoer van wollen stoffen en manufakturen in N. I.»

Junij tot Sept. 1853. Genesis van wet B op blz. 85.

De minister PAHUD stelt deze wet voor «met het doel om de Molukken tot meer ontwikkeling te brengen en uit hun kwijnenden toestand op te beuren». Trouwens, ondanks alle verbodsbepalingen had er een toenemende sluikhandel plaats ten nadeele van den wettigen, vooral na de vrijverklaring van Singapoer. De geldelijke gevolgen van de opheffing der in- en uitgaande regten kunnen buiten aanmerking blijven, daar de ontvangsten te dier zake in de Molukken veelal door de perceptiekosten overschreden worden. Wel zal de schatkist ook de inkomende regten derven, welke op Java voldaan worden voor lijnwaden en andere goederen voor de konsumtie der Molukken bestemd, waarvan het bedrag niet met juistheid is op te geven; maar dit gemis zal vergoed worden door meerdere opbrengst der verpachte middelen bij toegenomen welvaart, en des noods kan men hier even als te Makasser eene matige direkte belasting invoeren.

Volgens het V. V. wordt het hoofddenkbeeld algemeen toegejuicht. Echter vragen sommigen, of deze openstelling niet bewaard moet blijven totdat ze gebruikt kan worden

als aequivalent voor onzerzijds te bedingen voordeelen bij eene verandering van het Londensche traktaat van 1824. Men geeft in bedenking, of niet meer havens in de Molukken, b. v. Saparoea, onder den maatregel begrepen kunnen worden. Enkelen vragen, of de maatregel niet ook buiten de Molukken hier en daar, b. v. op Koepang, zou kunnen worden toegepast. — De minister antwoordt (3 Aug.), dat met Engeland geene onderhandelingen gaande zijn, noch vermoedelijk weldra gevoerd zullen worden; dat men voorshands in de Molukken met de vrijverklaring der hoofdplaatsen meent te kunnen volstaan; dat omtrent openstelling van meer havens buiten de Molukken een onderzoek aanhangig is; dat de behoefte aan vrijverklaring der sedert 1825 voor den grooten handel toegankelijke haven Koepang zich nog niet heeft geopenbaard.

Bij de beraadslagingen, 15 Aug., prijst de heer Sloet den maatregel, niet twijfelend of de vrije handel zal ook eenigen zegen voor deze bevolking opleveren. Makasser's bloei weêrspreekt veler ongunstige voorspellingen omtrent die vrijhaven. — De heer van Bosse betuigt groot genoegen over deze schrede op den weg, dien « wij allen » voor onze koloniën wenschen ingeslagen te zien. Hij hoopt, « dat men in redelijkheid tot de toepassing van meer vrijgevige handelsbeginselen voor de koloniën moge overgaan », en « met name, dat het tijdstip niet ver meer verwijderd zij, waarop men omtrent de nog bestaande differentieele regten in de koloniën een ander stelsel zal kunnen aannemen, dan hetgeen tot dus ver is gevolgd ». — De heer Stolte meent, dat eene Nederlandsche vrijhaven in O. I. « nimmer, ten minste niet zoo spoedig, een bijzonderen trap van grootheid kan bereiken, althans niet de hoogte van Singapoer », omdat het Nederlandsche gouvernement niet, als het Engelsche, in het bezit is van het monopolie van opium; maar ook omdat de Nederlanders van den tegenwoordigen tijd in het algemeen niet met de

ondernemingszucht hunner voorvaderen bezield zijn. Hij verwacht echter voor de aan voortbrengselen zoo rijke Molukken veel van de kooplieden, die op den bedoelden regel eene uitzondering maken. Saparoea, beter gelegen dan Amboina, behoorde onder de vrijhavens opgenomen te worden. — De heer Rochussen acht de vrijverklaring der Moluksche havens door de billijkheid gevorderd na het gebeurde met Makasser en Menado, die den handel nog meer van de Molukken wegtrekken. In het gevoelen van hen die van den maatregel weinig goeds verwachten kan hij niet deelen, althans indien voor eene welgeordende zilvercirkulatie gezorgd wordt, die in al de vrijhavens onmisbaar is.

De wet wordt met algemeene (48) stemmen aangenomen.

Op de Eerste Kamer maakt het ontwerp over het algemeen een gunstigen indruk. Eenige leden betuigen hun genoegen over de daarbij betrachte voorzigtigheid. Andere berusten, weinig heils verwachtend. Onderscheidene verlangen de toepassing van dergelijke bepalingen op andere deelen van N. I. — De wet wordt met algemeene stemmen (29) aangenomen.

December 1853 *tot April* 1854. De wet C wordt door den minister Pahud voorgedragen, omdat «bij de bekendheid dat de grond door sommige produkten, vooral door den indigo, wordt uitgeput», «er alle reden bestaat om den aanvoer van meststoffen aan te moedigen». (Ze waren toen belast met 12 of 6 pCt. naar gelang van de vlag.) Beide kamers nemen zonder bedenkingen het ontwerp met algemeene (63 en 34) stemmen aan (23 Maart en 11 April).

Junij 1854 *tot April* 1855. Ontwerp en behandeling van wet D. — De uitvoer van gouden en zilveren munt was bij de tarieven van Java en Madura sedert 1830 met 4 pCt. belast om dien tegen te gaan. Ongemunt goud en zilver betaalde bij uitvoer onder Nederlandsche vlag 2 pCt., anders ook 4 pCt. Deze regten bragten betrekkelijk weinig op: voor munt op Java hoogstens *f* 12,000 's jaars. De onder-

vinding beweeс dat het een ijdel streven was, de specie door dwangmaatregelen in omloop te houden. Intusschen strekten die bepalingen, dikwijls ontdoken, den eerlijken handelaar tot groot bezwaar bij verzendingen over en weder van specie of stofgoud tusschen onze bezittingen en de omliggende landen. Het bezwaar werd bijzonder gevoeld bij toenemend verkeer met Australië. Van daar de tijdelijke opheffing van 1853 (blz. 83). De regering acht nu voortdurende afschaffing wenschelijk. Beide kamers nemen, 21 Feb. en 18 April, met algemeene (51 en 30) stemmen aan.

16 *en* 18 *December* 1854. Bij de beraadslagingen over de begrooting van Koloniën zegt de heer THORBECKE: « Er is, behalve de graanhandel, in onzen tijd geen tak van den wereldhandel, zóó uitgebreid als die in katoen. Ook onze fabriekvlijt in die stoffen is, gelijk het vertier harer fabrikaten op onze Oost-Indische markt, sedert de laatste jaren over het algemeen zeer toegenomen; maar een deel, de handel in gekleurde weefgoederen, schijnt bij dien, welke die artikelen uit Duitschland en Zwitserland trekt, ver ten achter. — Een zaakkundige heeft een opzettelijk onderzoek ingesteld naar de oorzaken, welke aan de Duitsche en Zwitsersche goederen dier soort op Java den voorrang boven de onze verschaffen. De eerste vraag betrof de arbeidsloonen. Men bevond, dat zij in Beijeren, Saksen en Zwitserland niet lager zijn dan de standaard der arbeidsloonen in Overijssel en Gelderland, waar gelijke fabrikaten worden geleverd. Zijn wij welligt ten aanzien van den prijs der garens in het nadeel? Wij ontvangen de garens, zoo als het schijnt, voornamelijk uit Engeland. Welnu, doorgaans — zoo luiden mijne berigten — zijn de garens hier beterkoop, althans niet duurder, dan die welke men in Saksen, Zuid-Duitschland en in Zwitserland bezigt. Laat men de garens aldaar komen uit Engeland, dan zijn zij bezwaard met de beschermende regten van het Tolverbond;

voorziet men zich, gelijk in Zwitserland, uit inlandsche spinfabrieken, zelfs dan schijnen de garens in prijs met die, welke onze fabrikanten uit Engeland ontbieden, althans gelijk te staan. — De verwstoffen, die men grootendeels uit Engeland en van hier ontleent, zijn in de staten van het Tolverbond en in Zwitserland, volgens mijne bescheiden, duurder dan bij ons. — Wat de vrachten betreft zijn wij blijkbaar in het voordeel. Uit Saksen, Beijeren en Zwitserland moeten de goederen een verren weg afleggen naar de zeehavens, naar Hamburg, Bremen, Marseille of Rotterdam. Wij hebben de havens van expeditie in de buurt. Onze fabrikanten hebben den handel, die hunne voortbrengselen moet vertieren, digt onder hun bereik; de Duitsche en Zwitsersche fabrikanten moeten dien op een afstand zoeken. — Bij dat alles komt nu het beschermend regt van 12½ per cent, dat onze fabrikanten genieten. Desniettegenstaande schijnen zij tegen de Duitsche en Zwitsersche mededinging hiertoe niet opgewassen. Men zegt mij, dat er te Hof in Beijeren fabrikanten zijn die 3 à 400 wevers voor Java laten werken. Men raamt het aantal der wevers van de goederen, waarop ik nu doel, voor de Javasche markt, in Saksen, Beijeren en Zwitserland op meer dan 4000. Fabrikanten, verzekert men, die niet weten dat Batavia op Java ligt of dat Java eene Nederlandsche bezitting is, zijn onze fabrieken in het vervullen van behoeften onzer kolonie verre vooruit gesneld.» Spreker wenscht te vernemen, «waaruit de regering dat verschijnsel, ondanks ons beschermend regt, meent te kunnen verklaren». Ontvangt hij daarover inlichting, hetzij nu, hetzij later, dan zal hij zijn gevoelen ook over het beschermend regt zeggen.

De minister Pahud antwoordt, dat de meer of mindere aftrek der gekleurde, zoo geverwde als gedrukte, katoenen in Indië voornamelijk afhangt van den smaak der inlanders, de voorkeur die zij geven aan zekere kleuren, aan zeker patroon, aan allerlei kleinigheden; minder van de deugd-

zaamheid. Indien nu Duitsche en andere vreemde fabrikanten op die oogenschijnlijk min beduidende omstandigheden, door hunne korrespondenten voorgelicht, acht geven, laat zich het bedoelde feit daardoor verklaren. De minister deelt dit mede als zijn persoonlijken indruk: de regering heeft met den katoenhandel sedert de laatste herziening van het kontrakt met de Handelmaatschappij geene bemoeijenis.

De heer Sloet (18 Dec.) noemt de Indische tarieven aanstootelijk voor alle zeevarende volken en schadelijk voor ons-zelve. Hij voor zich gelooft dat ons fabriekwezen zelfs de differentieele regten zou kunnen missen. Daar dit een teeder punt is voegt hij er bij, de nijverheid niet op stel en sprong daarvan te willen berooven. Verminderden wij de differentieele regten jaarlijks met 50 cents, zij zou in den dan beschikbaren tijd van 16 jaren wel tegen de vreemde mededinging opgewassen zijn. «Vroeger heeft men altijd zeer opgezien tegen eene tariefsverandering; men beschouwde dit als een der moeijelijkste vraagstukken van staathuishoudkunde. En dat was zij dan ook, omdat men toenmaals zoovele tegenstrijdige beginselen te vereenigen had. Men wilde tot elken prijs beschermen en vrijgevig zijn. Intusschen is men het tegenwoordig algemeen eens om dat beginsel te laten varen. Men is het gelukkig eens, dat de regten slechts moeten geheven worden met het doel om de schatkist te stijven, en dat de laagste regten op den duur de grootste en zekerste opbrengst geven. Men is het eens, dat de goederen van algemeen verbruik minder moeten worden belast. Welnu, men heeft tegenwoordig zooveel bekwame menschen hier te lande, die met den handel van Indië bekend zijn, die zelve aldaar lange jaren met koopmanshuizen in betrekking zijn geweest. Als het dus den minister regt ernst is het tarief te veranderen, hij zou in het moederland genoegzame inlichtingen over dat gewigtig onderwerp kunnen bekomen. Men heeft ons verzekerd,

dat de regten op sommige waren met de ongelden wel eens 30 per cent beloopen. Zulk een tarief is niet meer dienstig.»

De heer THORBECKE vraagt, of het door den minister toegelichte verschijnsel niet deze drie oorzaken heeft: Vooreerst het beschermend regt. «Bescherming, beschermend regt, aktieve bescherming van regeringswege, is geenszins altijd een prikkel tot werkzaamheid. Men doet minder wanneer men weet dat men ook zonder inspanning een voorregt heeft boven anderen.» Ten andere, de Handelmaatschappij. Zal dergelijk ligchaam doorgaans in staat zijn om ten aanzien van zulk een tak van industrie de fabrikanten even goed en ijverig voor te lichten als de partikuliere handel? Onze partikuliere handel werd welligt van een veld, door de Handelmaatschappij reeds ingenomen, afgeschrikt. Ten derde, de aard, het karakter van onzen partikulieren handel. «Is men bij ons over het algemeen wel zóo overtuigd, als in andere landen, b. v. in Engeland en Duitschland, dat de handel in manufakturen een hoofdelement van de hedendaagsche gemeenschap der volken is en meer en meer zal worden? Heeft men zich ten aanzien van onze Oost-Indische koloniën niet meer toegelegd op hetgeen wij van daar konden trekken, dan om de ontwikkeling harer binnenlandsche behoefte na te gaan? In allen gevalle, zoo hier aan iemand een verwijt van nalatigheid wordt gedaan, kan het, dunkt mij, niet zijn gerigt aan de fabrikanten; want de handel is bestemd om hen te onderrigten wat er toe behoort om de voortbrengselen van zekere industrie ingang te doen vinden. De fabrikant, die den handel beschuldigt, dat hij hem de wegen niet heeft geopend, zou wel eens gelijk kunnen hebben.» Spreker herhaalt, slechts te vragen; hij wil «belangstelling voor dit gebied inroepen en door anderen licht doen onstaan». Hij gaat aldus voort:

«Zooveel schijnt zeker, dat de nijverheid, die ik bedoel, in eenige deelen van Overijssel en Gelderland, en ook in

Noordbrabant uitgeoefend, algemeen waardering en hulp, waar zij die behoeft, bijzonder verdient.

«Die nijverheid gaat nog op twee krukken: de eene is het beschermend regt, de andere zijn de voorschotten van de Handelmaatschappij. Waartoe dienen die twee krukken? Om twee zware beletselen te overwinnen. Welke?

«Vooreerst wordt de arbeid gedrukt door belastingen, die de mededinging met den buitenlandschen arbeid verzwaren. Wordt de arbeid verligt, verkrijgt ons belastingstelsel eene andere rigting, zoodat het onze nijverheid niet meer belemmert, dan zal eene van die krukken kunnen wegvallen.

«De tweede zal kunnen worden gemist, wanneer een ander gebrek zal zijn hersteld. Die streken zijn, vooral de streken van groote nijverheid, buiten de gemeenschap met de beschaafde wereld; althans hetgeen ze aan grondstoffen voor hare industrie behoeven, dat kunnen ze niet dan met veel te hooge kosten verkrijgen. Wanneer een spoorweg die landen zal doorsnijden, mij is verzekerd dat dan de prijzen der steenkolen 50 à 60 per cent minder zullen bedragen dan tegenwoordig.

«Het beschermend regt af te schaffen, zonder dat men die twee beletselen had weggenomen, zou mij eene groote onregtvaardigheid schijnen; want het is rekenende op die hulp, dat men de kapitalen in de industrie heeft gestoken. Maar mij dunkt het streven moet wezen, — en daartoe moet de regering, die te dezen aanzien zeer veel kan doen, medewerken — de hinderpalen, waarvan ik gewaagde, op te ruimen; ons belastingwezen zoo te hervormen, dat het de nijverheid vrij late, en de groote kommunikatiën te vermenigvuldigen.

«Dan zal het beschermend regt kunnen vallen. En ik geloof dat het nu reeds te pas komt hen, die bij het bestaan daarvan belang hebben, de fabrikanten in het publiek te waarschuwen, dat het beschermend regt dan zijn tijd zal hebben gehad.»

De minister, noodig achtend zich te bekorten, kan omtrent de ware oorzaken van het bedoelde verschijnsel in geene ontwikkeling treden. Hij zal, waar het kan, de nationale belangen ook met opzigt tot de manufakturen bevorderen.

26 *Junij* 1855. De kommissie tot onderzoek van de Indische publikatie van Maart 1855 (blz. 83) — de heeren Dullert, Jespers, van der Poel, Sloet en Stolte — geeft in overweging, «of dergelijke rampen niet door een vrijen handel in padi en rijst kunnen worden voorkomen. Men vleit zich dat hierdoor eene groote levendigheid in den archipelagischen handel zoude ontstaan, welke de Indische kas ruimschoots schadeloos zou stellen voor het verlies van de regten. De produktie van rijst zou daardoor in verschillende oorden van Indië worden aangewakkerd, wat ook bij de toenemende konsumtie van rijst in het moederland, vooral in dure tijden, als geene onverschillige zaak kan worden aangemerkt. Daar het bekend is dat de rijst het hoofdvoedsel van de Indische volkeren uitmaakt, schijnen dezelfde gronden van staathuishoudkunde en menschenliefde voor de vrijmaking van den rijsthandel in Indië te pleiten, als voor die van den graanhandel in het moederland gegolden hebben en nog gelden.»

Verder deelt de kommissie mede, dat bij haar te dezer gelegenheid ook de Indische tarieven in het algemeen zijn ter sprake gekomen en dat zij het «wenschelijk» acht, «onderscheidene artikelen dier tarieven te veranderen of te wijzigen». Zij teekent dit aan, «ten einde daardoor de aandacht der regering meer bepaald op dat gewigtig onderwerp te vestigen». Evenwel bevat haar rapport geen voorstel tot toezending van afschrift aan de regering.

In de kamer heeft over dat rapport geen debat plaats (28 Junij).

11 *December* 1855. Beraadslaging over begrooting Koloniën. — De minister Pahud heeft op 25 Oktober aan de kamers van koophandel de vraag gerigt: «of er, in verband

tot de tegenwoordige omstandigheden, overwegende bezwaren bestaan tegen de opheffing van het stelsel van differentieele *inkomende* regten in Nederlandsch Indië, en zoo ja, welke.» Dit geeft den heer Thorbecke aanleiding om het volgende te zeggen:

«Zoo iemand, ben ik een *freetrader.* Niettemin heeft mij die vraag bevreemd, omdat zij mij toescheen en nog toeschijnt — wat los, luchtig, wild, gesteld te zijn. Vooreerst toch schijnt bij het stellen daarvan niet overwogen te zijn, welke groote verscheidenheid van goederen onder die beschermende invoerregten is begrepen; en dat dus de grond, om die bescherming te laten voortduren of op te heffen, grootelijks kan en moet verschillen naar gelang van het onderscheid tusschen die onderscheidene klassen van goederen. Zoo de minister daaraan niet gedacht heeft, hij is daarop reeds gewezen door het antwoord, dat hij van de kamer van koophandel te Rotterdam dd. 23 November jl. heeft ontvangen, en dat ik hier voor mij heb.

«Ware de vraag aldus gesteld: is het raadzaam nu reeds tot eene langzame vermindering dier regten, en in welke reden, over te gaan? ik zou het opwerpen der vraag, bij inachtneming van het onderscheid der goederen, hebben toegejuicht.

«De vraag, gesteld als zij nu is, wettigt het vermoeden, dat men bij het departement van Koloniën het beschermend regt voor dadelijke opheffing rijp en vatbaar acht. Want er wordt, zonder van trapsgewijzen overgang te gewagen, gevraagd of er, in verband met de tegenwoordige omstandigheden, overwegende bezwaren tegen de opheffing bestaan. Daargelaten, dat: «in verband met de tegenwoordige omstandigheden» eene duisterheid doet ontstaan, die onderscheidene kamers van koophandel moeijelijk uit den weg zullen weten te ruimen.

«Onder de goederen, die bij invoer in onzen Oost-Indischen archipel beschermd zijn, bekleeden de voortbreng-

selen onzer katoennijverheid eene eerste plaats. Volgens de kamer van koophandel te Rotterdam maken zij omstreeks de helft uit van onzen geheelen invoer op Java.

«Met betrekking nu tot deze vraag, door den minister aan de kamers van koophandel gedaan, wensch ik aan deze vergadering tweederlei overweging aan te bevelen. Vooreerst: welke is de stand onzer katoennijverheid, vergeleken met hare vreemde mededingsters? Ten andere: welke is de betrekking van de regering tot die nijverheid?

«I. De Rotterdamsche kamer volgende, kan men vier hoofdtakken onderscheiden: spinnen; weven, zoowel van witte goederen als van die welke uit gekleurde garens worden vervaardigd; bleeken; drukken en verwen. Zien wij, welke nadeelen deze, aldus zamengestelde, industrie hier te lande te overwinnen heeft.

«In de eerste plaats moeten de garens doorgaans komen van elders en zijn zij dus met de aan het vervoer verbondene kosten en inkomende regten bezwaard. Wij hebben eenige spinfabrieken, maar deze voorzien op verre na niet in de behoefte. De waarde van het garen bedraagt althans $^3/_4$ of 75 pCt. van de waarde van het geweven produkt, zoodat het weven de waarde met niet meer dan 25 pCt. verhoogt.

«In de tweede plaats: ook de machineriën moeten, voor een deel ten minste, van buiten worden ontboden.

«In de derde plaats: het voedingsmiddel van de beweegkracht, die men behoeft, de steenkolen, moet niet alleen eveneens van elders worden ontboden, maar is hier ten gevolge van den accijns bezwaard.

«Daarbij komt, ten vierde, de beperktheid onzer débouchés, vergeleken inzonderheid met de wegen van vertier, die voor de Engelsche, Duitsche en Zwitsersche nijverheid openstaan. De Engelschen, Zwitschers en Duitschers werken, behalve voor Java, voor alle markten der nieuwe wereld; wij voor onzen Archipel alleen. En waaraan is

dit toe te schrijven? De schuld is aan tweederlei oorzaak te wijten. Vooreerst aan de bescherming van onzen invoer op Java, waardoor onze nijverheid de rigting kreeg om uitsluitend voor de behoeften van Nederlandsch Indië te arbeiden. Ten andere aan den steun, dien men aan onze katoennijverheid in de Handelmaatschappij gaf. Zij verliet zich op de Handelmaatschappij als den noodzakelijken tusschenpersoon; zij leverde aan haar; ja de fabrikant vroeg niet wat hij op de overzeesche markt, maar wat hij aan de Handelmaatschappij kon afzetten.

«Welk natuurlijk voordeel staat tegen deze nadeelen over? Één voordeel hoofdzakelijk, dat wij ook in het vertoog der Rotterdamsche kamer van koophandel aangeteekend vinden. Het is echter slechts een voordeel vergeleken met Engeland, niet in vergelijking met Duitschland en Zwitserland: het is het lager arbeidsloon.

«Ik wensch evenwel, dat men dat voordeel niet te hoog schatte. Men mag het voor het oogenblik, niet in het uitzigt op eene groote vlugt onzer nijverheid, in rekening brengen. Het schijnt mij zelfs niet wenschelijk, dat de prijs van den arbeid op den duur laag blijve. Hooger loon zal ook bij ons een bloeijenden toestand der industrie vergezellen. Uit het gezigtspunt van den arbeider, en dus van de massa, *altijd* wenschelijk, is hoog loon dat waarvoor hij veel kan koopen. De ondernemer of fabrikant noemt hoog loon hetgeen een aanzienlijk deel der kosten van voortbrenging uitmaakt. De ondernemer in Engeland kan zonder nadeel een hoog loon betalen, voor zooverre hij òf minder handen- en meer machinearbeid gebruikt, òf zijn hoog betaalde arbeider hem, in denzelfden tijd, zoo veel meer en beter werk levert. Daarom zou ik het tijdelijk voordeel van een lager loon, tegenover al die nadeelen geplaatst, niet zeer hoog durven waarderen.

«II. Van waar nu, dat, ondanks die nadeelen, de katoennijverheid bij ons is ontstaan? Hier ontmoeten wij

het gouvernement; het is het gouvernement dat haar ontstaan heeft uitgelokt.

«Vooreerst door de beschermende regten. Daarbij maak ik indachtig op eene zonderlinge anomalie. Het beschermend regt geldt in den regel voor alle goederen, aan welke een certifikaat van Nederlandschen oorsprong kan worden verleend. De wever en verwer, die hunne garens uit Engeland ontbieden om daaruit hunne stoffen te vervaardigen, of ze tot Turksch garen te kleuren, genieten bij uitvoer naar Indië het beschermend regt; maar de drukker, die katoenen stoffen drukt en daardoor de waarde ten minste verdubbelt, geniet dat regt alleen dan wanneer hij inlandsche katoenen heeft genomen. Deze anomalie, die van een besluit van 28 November 1839 dagteekent, beschermt den wever *hier te lande* tegen den drukker. Indien deze de betere, dunnere, voor hem geschiktere soorten van katoen uit Engeland of België bezigt, dan is hij van het beschermend regt in Indië verstoken. Hij moet zich de grovere, dikkere weefsels onzer fabrieken laten opdringen, om deel aan het beschermend regt te erlangen. Tot zulke verkeerdheden en tegenstrijdigheden vervalt men ongemerkt, wanneer zoo gewigtige belangen aan regeling bij koninklijke besluiten worden overgelaten.

«Bij het beschermend regt voegde de regering voorschotten, die gelukkig hebben opgehouden, uit het Fonds van de nijverheid. Een derde en werkzamer middel was de ondersteuning, welke de regering aan de katoennijverheid in de Handelmaatschappij gaf, eene ondersteuning evenwel, die te gelijk onze fabrikanten evenzeer, als onze handelaars, belette zich met de duizenderlei behoeften der Oost-Indische markt zelve. bekend te maken, en onze manufakturen in eene eenzijdige, eenvormige produktie deed volharden.

«Ik wensch, dat mijne medeleden het aangehaalde antwoord van de kamer van koophandel te Rotterdam later

eens gelieven in te zien. Op iedere bladzijde van dat vertoog zullen zij als een hoofdnadeel onzer katoen-industrie *gebrek aan kennis* aangemerkt vinden; *gebrek aan kennis* bij de Handelmaatschappij, *gebrek aan kennis* bij den partikulieren handel, *gebrek aan kennis* bij den fabrikant; een *gebrek aan kennis*, dat, zegt de kamer van koophandel, zeer ongunstig afsteekt bij de rijke kennis van de overzeesche markt en van het bedrijf, niet alleen in Engeland, maar ook in Zwitserland en Duitschland.»

Spreker herinnert hier het regeringsplan omtrent de school te Delft, waar «zelfs geene gedachte doorschemerde» van hetgeen «eene algemeene nijverheidsschool» behoort te zijn. Daarop vervolgt hij:

«Uit dit alles meen ik het besluit te mogen opmaken, dat het gouvernement door *kunstmiddelen* eene nijverheid in het leven heeft geroepen, die het te gelijk en voortdurend belette zich *natuurlijk* te ontwikkelen. Zoo die nijverheid dus als het werk van maatregelen der regering moet worden beschouwd, kan deze het dan een oogenblik ernstig in gedachte nemen om zonder van haren kant de voorwaarden eener onafhankelijke industrie verzekerd, zonder de lasten, welke op haar drukken, verligt, zonder eenige middelen van vooruitgang en ontwikkeling verstrekt te hebben, — kan, zeg ik, eene ernstige regering zonder zoodanige voorbereiding, de vraag in overweging nemen, of een der grondslagen, waarop die nijverheid rust, plotselijk zou kunnen worden afgebroken? De regering heeft partikuliere belangen eene bepaalde wending doen nemen; zij heeft aanleiding gegeven tot ondernemingen, waarover zij, nu eensklaps keerende, het doodvonnis zou uitspreken; ondernemingen, wier belang niet voornamelijk naar dat van hen, die daarin hunne kapitalen hebben, moet worden afgemeten, maar naar dat, hetwelk onze handel en onze overzeesche bezittingen hebben bij de ruilmiddelen welke die industrie verschaft.

«Zonder twijfel mag en moet bij deze, zoo als bij elke *beschermde* nijverheid, de vraag worden gedaan: heeft zij hier te lande eene toekomst? zal zij met der tijd op zich zelve kunnen staan? Ja of neen: doch in beide gevallen mag haar de bescherming niet dan allengs en met beradenheid worden onttogen en niet dan nadat haar de voorwaarden van vrijen, zelfstandigen wasdom, voor zoo veel die van de regering afhangen, zullen zijn verleend.

«De vraag is nu eenmaal gedaan, en heeft, zoo als zij is gesteld, natuurlijk bij alle belanghebbenden ongerustheid veroorzaakt. Doch nu zij is gedaan, moet zij ook *ten spoedigste* worden beslist, opdat diegenen, die kapitalen in deze nijverheid hebben of die genegen mogten zijn hunne kapitalen daarin te steken, niet langer in onzekerheid blijven.

«Deze bedenkingen rigt ik niet juist aan *dezen* minister, maar aan de regering en aan de kamer. Hetgeen deze minister binnen kort welligt niet meer onder zijn bereik zal hebben, dat zal door zijn opvolger moeten worden behartigd. In allen gevalle wensch ik die bedenkingen niet als eene voorbijgaande interpellatie te zien beschouwd, maar als het ter tafel brengen eener zaak, welke de meest zorgvuldige overweging van de vertegenwoordiging, gelijk van het gouvernement, waardig is en blijft.»

De heer Rochussen vereenigt zich met deze beschouwingen.

De minister Pahud antwoordt, dat de bedoelde vraag is gedaan in verband met eene «sedert geruimen tijd aanhangige gedachtenwisseling tusschen het opperbestuur en de Indische regering over hetgeen met betrekking tot de Indische toltarieven behoort te worden gedaan». Een vooraf genomen besluit tot opheffing der bestaande regten wordt verkeerdelijk daaruit afgeleid. Hij is «te zeer overtuigd van het gewigt der zaak om eene ondoordachte of overijlde afschaffing van het bestaande voor te staan». «Maar van den anderen kant mag men ook niet voorbijzien, dat het stelsel

van tolregten, zoo als dat in Indië bestaat, niet goed sluit aan het stelsel dat in Nederland is aangenomen.» In hoever het vroeger van regeringswege gebeurde met de katoen-nijverheid leiden moet tot het voortdurend behoud van het beschermingstelsel in Indië, wordt nu onderzocht; hij kan daarover zich niet verder uitlaten. Trouwens, alles zal beslist worden bij de wet. Dat de meerdere aftrek der vreemde fabrikaten alleen zou te wijten zijn aan het gemis eener industrieschool te onzent, betwijfelt hij. Wat de kwestie over drukken en weven betreft, de billijkheid brengt mede dat onderscheid gemaakt worde tusschen manufakturen in Nederland geweven en gedrukt, en katoenen stoffen die, in den vreemde vervaardigd, in Nederland slechts ééne bewerking, het drukken, ondergaan. Nu zou het kwalijk gaan, bij den invoer in Indië te onderscheiden wat op Nederlandsch en wat op vreemd fabrikaat gedrukt is, en men heeft dus volhard bij het beginsel om het beschermende regt alleen toe te kennen aan het fabrikaat, van begin tot einde produkt der Nederlandsche nijverheid.

22 *April* 1856. Beraadslaging Tweede Kamer over handelsverdrag met Oostenrijk. — De heer VAN BOSSE herinnert, dat in 1850 de regering voornemens was «terug te komen op het stelsel van differentieele *uitvoer*regten in de koloniën», maar grooten tegenstand ontmoette, die steun vond bij den toenmaligen minister van Koloniën. Hij vraagt nu aan diens opvolger, of deze de kwestie in overweging zal nemen met de strekking om eindelijk te geraken tot afschaffing van een beginsel, dat «met den geest der wet van 8 Augustus 1850, met den geheelen geest waarin men later zoo vele verdragen heeft gesloten, met den geheelen gang van denkbeelden omtrent het handelsstelsel in het algemeen, te eenenmale in strijd is». — De minister MIJER antwoordt, «nog tot geen bepaald besluit gekomen» te zijn. Wèl heeft hij sedert de wet van 1850 veel over de zaak nagedacht. Hij zal op nieuw overwegen.

21 *Oktober* 1856. V. V. begrooting Koloniën. — «De aandacht is bijzonder gevestigd geweest op de Oost-Indische tarieven van in- en uitvoer. Een vlugtige blik slechts in een der tarieven, namelijk dat bestemd voor Java en Madura, geeft genoegzame overtuiging van de wenschelijkheid, ja van de hooge noodzakelijkheid, om de regten te verminderen en in eenig verband te brengen met ons vrijgevig handelsstelsel hier te lande.» Men noemt ettelijke voorbeelden. Een inkomend regt van 12 pCt. is veel te hoog, «terwijl het onverklaarbaar voorkomt dat de Nederlandsche handel, scheepvaart, landbouw en nijverheid op zoo vele voorwerpen als hier bedoeld worden een beschermend regt van 12 pCt. zouden behoeven». «Het gevolg van vermindering en billijke regten zal aan den handel in vele voorwerpen, thans ingevoerd met een regt, dat in Europa met een verbod op den invoer gelijk staat, eene groote uitbreiding geven.» «Ook is het wenschelijk dat de zoogenaamde differentieele regten naar gelang der bestemming van de goederen in overweging worden genomen.»

11 *November* 1856. M. B. daarop. — «De regering stemt toe, dat de Oost-Indische tarieven, zoowel die op den invoer als die op den uitvoer, herziening vorderen. Ten einde echter die gewenschte uitkomst te verkrijgen is het geraden voorgekomen, niet op eens te veel te ondernemen, maar een begin te maken met de tarieven op den *uitvoer*. Reeds eenigen tijd geleden is van den Gouverneur-Generaal een voorstel daaromtrent gevraagd. Hem is daarbij verzocht tot grondslag te nemen, dat alle verschillen in de uitgaande regten, gegrond op de plaats der bestemming buiten het Indische tolgebied, thans behooren te vervallen, en dat alleen verhoogde regten blijven vastgesteld voor den uitvoer onder de vlaggen van die weinige natiën, die nog niet voldoen aan de voorwaarden, gesteld in art. 1 der wet van 8 Augustus 1850.»

11 *December* 1856. Beraadslaging der Tweede Kamer daar-

over. — De heer VAN BOSSE acht zoodanige behandeling uiterst geschikt om de zaak op de lange baan te schuiven. In 1850 reeds was door de regering beslist dat de differentieele uitvoerregten binnen kort zouden verdwijnen. Waartoe uitstel? Spreker meent geene onvoorzigtige gissing te wagen wanneer hij den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal voor geen groot voorstander van die afschaffing houdt. Is zijn advies binnen zekeren termijn gevraagd? — De heer ROCHUSSEN keurt goed dat het advies van den landvoogd is ingewonnen. Dit strookt met het regeringsstelsel. Ook zal Indische hulp noodig zijn om het nieuwe tarief op te maken. — De heer STOLTE gelooft, dat de zaak der differentieele regten op den uitvoer, daar men voornamelijk de stapelartikelen van Java bedoelt, wel zonder advies uit Indië afgedaan had kunnen zijn. Doch men zal zich niet bij de uitgaande regten kunnen bepalen. Intusschen verlangt de handel geene langwijlige herziening van den « chaos van besluiten en bepalingen op het stuk der in- en uitgaande regten », maar spoedige verandering en vermindering der tarieven. — De heer BAUD heeft geen bezwaar tegen herziening, in dien zin dat « ongelijkmatigheden en leemten » weggenomen worden. Men vergete echter niet, « dat de in- en uitgaande regten in Indië nog eene onmisbare en gewigtige bron van inkomsten zijn », bij welker aanzienlijke vermindering een nadeelig verschil tusschen de territoriale ontvangsten en uitgaven zou ontstaan, vooral bij de aanwezige neiging tot verhooging der uitgaven. — De heer STOLTE merkt aan, de financieele zijde der kwestie geenszins uit het oog verloren te hebben. Hij verwijst naar den § ter zake in het V. V. (zie boven), waaraan hij een voornaam deel had. Dáár is geene sprake van de wollen en katoenen goederen. Men wil hetzelfde als de heer BAUD, maar ook meer. Er zijn vele voorwerpen waarop de regten wezenlijk in het belang van onzen handel en onze nijverheid verminderd moeten worden. — De minister MIJER

gedraagt zich aan het gezegde van den heer ROCHUSSEN en zal, na ontvangst van het advies uit Indië, op de wenken der twee laatste sprekers letten.

26 *Mei* 1857. VV. batig slot 1855. — «Ook naar aanleiding van het deswege in de kamer verhandelde, heeft men de aandacht der regering op nieuw gevestigd willen hebben op de wenschelijkheid en noodzakelijkheid eener algemeene herziening van het Indisch tarief der regten van in- en uitvoer, waarbij het beginsel van verlaging dier regten op den voorgrond moest staan. Het geopperd bezwaar, alsof de belangen der schatkist daardoor ligt te zeer zouden worden gekrenkt, behoefde, naar veler oordeel, van zulk eene poging tot verbetering niet af te schrikken. In eene der afdeelingen heeft men eene uitgewerkte becijfering, op het Indische handelsverslag over 1854 gegrond, ter tafel gebragt, waaruit bleek, dat indien de regering de bestaande regten van invoer op zeer enkele hoofdartikelen, te weten: lakens, wollen stoffen, katoenen goederen, gambier, Japansche goederen, en wijnen, onveranderd liet, maar daarentegen die regten op alle andere artikelen tot de helft verminderde, het verlies aan inkomsten op het papier slechts 4 tonnen gouds 's jaars zou bedragen, zoodat de vermindering met een vierde niet meer dan 2 ton verlies zou aanbrengen. Hoogst waarschijnlijk zou de werkelijke schade nog veel minder zijn, of zelfs, althans na eenigen tijd, in 't geheel niet gevoeld worden. Veilig toch liet zich onderstellen, dat bij eene vermindering der tegenwoordige regten van 24 en 12 op 12 en 6 ten honderd, het verbruik der meest bezwaarde artikelen aanmerkelijk zou toenemen en tevens het aanloksel tot aangifte der goederen beneden de waarde veel van zijne kracht verliezen. Welligt kon men nog verder gaan en zonder de hier te lande gevestigde fabrieken van katoenen goederen voor Nederlandsch Indië te benadeelen, van trap tot trap het beschermend regt, dat thans te haren behoeve op zoodanige manufakturen van

vreemden oorsprong geheven wordt, doen afnemen. De denkbeelden omtrent dit punt in een onlangs uitgekomen geschrift ontwikkeld, schenen allezins de overweging der regering te verdienen.» (Men bedoelt H. MULLER, *De Nederlandsche katoennijverheid en het stelsel van bescherming in Nederlandsch Indië.*)

28 *September* 1857. M.T. nieuw ontwerp batig slot 1855. — De minister MIJER antwoordt op het bovenstaande, dat hij steeds wacht op het advies uit Indië omtrent de uitgaande regten en de inkomende niet uit het oog verliest. Eene voorzigtige trapsgewijze vermindering van de beschermende regten op den invoer komt der regering wenschelijk voor, zoo in het belang der Indische bevolking als in het welbegrepen belang van Nederland.

28 *November* 1857. Beraads. over begrooting Koloniën. — De heer SLOET vestigt de aandacht op de «meer dan ooit» dringende behoefte aan eene herziening van onze Indische handelswetgeving. Hij heeft «nog zeer onlangs in een openbaar geschrift al de gebreken van die handelswetgeving uiteengezet». (Spreker doelt op twee opstellen: *De handel en scheepvaart in N. I.* en *De handelswetgeving in N. I.* in zijn *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek*, veertiende deel.) Hij wil nu inzonderheid bij het politieke nut der herziening stilstaan. Uit dit oogpunt komt zij hem in den tegenwoordigen tijd hoogst wenschelijk voor. Onze tarieven hebben de algemeene denkwijze van den wereldhandel tegen ons in het harnas gejaagd. Een matig en voor alle volken der aarde gelijk tarief zou groote verandering brengen in den ongunstigen dunk die omtrent ons Indisch bestuur verspreid is. Alle handeldrijvende en zeevarende volken, vooral de Engelschen, zouden de uitbreiding van het Nederlandsche gezag in onzen archipel met genoegen zien. Waarom vertraagt men iets waarover de handelsstand, de mannen van de wetenschap en de regering het volkomen eens schijnen? Spreker onderstelt drie redenen: 1°. Men vreest eene ver-

mindering van inkomsten. Naar zijne meening eene ongegronde vrees, daar de handel in Indië voor onbeperkte uitbreiding vatbaar is en lage regten op den duur meer inkomsten moeten geven dan de exorbitante regten die thans geheven worden. 2°. «Men ducht welligt een grooten tegenstand van onze fabrieknijverheid.» Spreker «weet niet of die tegenstand wel zoo groot zou zijn, en zoo ja, zou hij betwijfelen of eene goede staatkunde medebragt om daarvoor te zwichten. Sinds jaren is onze nijverheid door zeer aanmerkelijke differentieele regten beschermd. Wanneer zij nu nog niet op de hoogte van de buitenlandsche nijverheid is, zij zal daarop wel nimmer komen. Spreker wil echter die nijverheid aan geene schokken blootstellen. Hij verlangt trapsgewijze afschaffing binnen een bepaalden tijd. 3°. Men ziet welligt op tegen de moeijelijkheid der zamenstelling van een nieuw tarief. Maar is die moeijelijkheid zoo geweldig groot? Omtrent de wetenschappelijke beginselen van een tarief is men het eens. De behoeften van de Indische markt zijn hier te lande even goed bekend als in Indië. Er zijn bovendien hier onderscheidene bekwame Indische handelaars, die de regering genoeg inlichtingen zouden kunnen verschaffen». Spreker waarschuwt tegen partieele verbetering der tarieven.

De minister Mijer «deelt in de overtuiging dat onze handelswetgeving in Indië, speciaal met betrekking tot de zoogenaamde Buitenbezittingen, eenige herziening vereischt en wel in een milden zin»: zoo uithoofde van «het hooge cijfer in vele tarieven», als wegens «gemis van eenheid en verband in die wetgeving», en «met het oog op het stelsel van vrijhavens», «waardoor de handel van het centraal en hoofdpunt onzer bezittingen met andere gedeelten der bezittingen stelselmatig belemmerd wordt». Hij wenscht echter «de behandeling dezer aangelegenheid vast te knoopen» aan de zaak der Buitenbezittingen in het algemeen, waarover eene staatskommissie zal adviseren.

12 *December* 1857 *en* 13 *Februarij* 1858. V. V. en M. B. op nieuw ontwerp batig slot 1855. — In verband met de hangende herziening vestigt men de aandacht op de noodzakelijkheid der afschaffing van in- en uitgaande regten op het verkeer tusschen deelen van Nederlandsch Indië onderling. Die heffing is eene anomalie. De afschaffing van zulke binnenlandsche tarieven kan geschieden zonder wet, daar art. 129 van het regeringsreglement blijkbaar alleen op het verkeer met het buitenland betrekking heeft. — De minister Mijer acht het beamen dezer laatste meening bedenkelijk. Ons gebied is in een aantal tolstelsels verdeeld. Het geheel eischt hervorming. « De herziening der uitgaande regten, die, naar de regering zich vleit, nog in deze zitting der Staten-Generaal volbragt zal worden, zal de gelegenheid verschaffen om, ten aanzien van deze, alle bezittingen waar tolkantoren gevestigd zijn als één tolgebied te beschouwen. »

28 *November* 1857 *tot* 23 *Februarij* 1858. Traktaat met België. — De regering heeft in Oktober een handels- en scheepvaartverdrag met België gesloten, waar o. a. voorkomt, art. 17, dat de voortbrengselen der Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië bij uitvoer naar België niet hooger belast zullen worden dan bij uitvoer naar Nederland, zoodra de algemeene wetgeving in dien geest zal gewijzigd zijn. Bij protokol van denzelfden dag verbindt zij zich de afschaffing van het stelsel der differentieele regten aan de Staten-Generaal aan te bevelen. Indien de wettelijke bekrachtiging niet binnen acht maanden na de ratifikatie van het verdrag verkregen is, vervalt het verdrag eene maand daarna. — Op 28 November ontvangt de Tweede Kamer een wetsontwerp tot goedkeuring voor zoo veel noodig. Van art. 17 zegt de M. T., door drie ministers geteekend, dat de regering de verbindtenis zonder bezwaar op zich kon nemen, omdat zij «reeds geruimen tijd, ook in overeenstemming met het bij de kamers geuit verlangen, den

wensch koesterde om de differentieele uitgaande regten in Oost-Indië af te schaffen». — Luidens het V. V. werd art. 17 «in al de afdeelingen als eene zaak van overgroot gewigt beschouwd, waaromtrent men elken voorbarigen stap hoogelijk zou moeten afkeuren. De heffing dier differentieele regten staat met ons konsignatiestelsel, met den gunstigen loop van de veilingen der gouvernementsprodukten, met het belang onzer reederijen en in 't algemeen met zeer wezenlijke belangen van onze handel en scheepvaart en van al wat daartoe betrekking heeft, in naauw verband. Al moge het nu ook waar zijn, gelijk vele leden gaarne toestemden, dat de afschaffing der bedoelde differentieele regten in den geest zou zijn van het zeer vrijgevige handelsstelsel, hetwelk Nederland sedert lang volgt, en dat tegenover mogelijke nadeelen der afschaffing ook voordeelen overstaan, b. v. de mogelijkheid om hoogere prijzen voor de op Java verkochte produkten te bedingen, moest men toch vragen of het raadzaam zij, op de thans voorgestelde wijze op de beslissing van zulk een groot beginsel vooruit te loopen». Wat het gezegde over het verlangen der kamers betreft, «men gelooft dat de regering hier te ver gaat. Wel herinnert men zich, dat nu en dan in de kamers eene enkele stem is opgegaan, die op de afschaffing dezer differentieele regten aandrong; maar die vergaderingen zelve hebben zich nimmer in dien zin verklaard. Integendeel ligt nog versch in 't geheugen, hoe bij de behandeling der scheepvaartwetten van 1850 eenige uitdrukkingen, die op deze afschaffing doelden, groote onrust hebben doen ontstaan, en hoe men destijds tegen zoodanige al te groote vrijgevigheid gemeend heeft voorzorgen te moeten nemen». — In haar antwoord ontkent de regering het naauwe verband tusschen differentieele regten in Indië met het konsignatiestelsel en den gunstigen loop der veilingen van gouvernementsprodukten; evenzoo het nadeelige der afschaffing van die regten voor onze reederijen of onze handel en scheep-

vaart in het algemeen. Zij is overtuigd, dat «het bestaande verschil der uitgaande regten in de Indische tarieven naarmate van de bestemming der goederen in strijd is met juiste begrippen van handelswetgeving, moeijelijk overeen te brengen met de denkbeelden der bestaande Nederlandsche wetgeving, zonderling zelfs met het oog op art. 8 der wet van 8 Augustus 1850, en min noodzakelijk voor eigen belangen». — Doch ook zij zou elken voorbarigen stap afkeuren: er zal tijd zijn om alles goed te onderzoeken. Overigens is niet beweerd dat het verlangen naar afschaffing *door*, maar dat het *in* de kamers werd geuit. De regering acht het overbodig na te gaan hoe vele stemmen in de kamers daarop aandrongen. Zeker waren er meer dan nu en dan eene enkele. Zij herinnert inzonderheid het door den heer Baud gezegde bij de behandeling van het vorige traktaat (blz. 89 hierboven). — Het Eindverslag geeft den wensch te kennen, dat de regering vóór de algemeene beraadslagingen eene opgave indiene van «het vermoedelijk verlies door de koloniale geldmiddelen en dus door 's rijks schatkist te lijden ten gevolge van de afschaffing der differentieele uitgaande regten in Nederlandsch Indië». — De regering doet die opgave niet. — Bij de mondelinge debatten (met gesloten deuren, 23 Februarij) verklaart de heer Hoffman zich tegen het verdrag onder andere op grond van art. 17. — De heer Stolte insgelijks. Voor hem is het nog een bijzonder bezwaar, dat de regering het geldelijke gevolg der afschaffing van de differentieele uitgaande regten niet schijnt te kennen. Zijne berekeningen, volgens hem zeer matig, geven tot slotsom een jaarlijksch verlies van minstens een millioen. Evenwel verzoekt hij, niet als een ijverig voorstander van het behoud der differentieele regten beschouwd te worden. Hij wenscht hunne afschaffing zoodra doenlijk. Doch tegenover de beschermende handelspolitiek van vele groote staten zijn wij wel verpligt «althans op Java en onderhoorigheden onze nationale scheepvaart zoo

veel mogelijk voor de geheele overvleugeling door vreemde vlaggen te behoeden» (*sic*). Heeft spreker meer dan eens op herziening der Indische tarieven aangedrongen, hij had bepaaldelijk het oog op de inkomende regten en het verminderen der hooge regten. Mogt hij over de uitgaande regten vroeger vrijgeviger gedacht hebben, het was «omdat toen slechts een gering gedeelte van de Indische produkten in Indië aan de markt kwam, en omdat sedert de scheepvaart van 1850 vele vreemde vlaggen met de Nederlandsche zijn gelijk gesteld, zoodat het differentieel uitgaand regt voor onze scheepvaart op Indië van minder beteekenis is dan vroeger en alzoo meer belangrijk is als bron van 's lands inkomsten» (*sic*). Spreker zegt dit alles na gewezen te hebben op «hetgeen in den handel als een axioma geldt: dat hij die meester is van den invoer ook de voorwerpen van uitvoer beheerscht». — De minister Mijer betuigt verwondering over den tegenstand, dien het denkbeeld der afschaffing van de differentieele uitgaande regten gevonden heeft. De regering verkeerde in de innige overtuiging dat bij de kamers die afschaffing gewenscht werd. Het V. V. van 21 Oktober 1856 (zie boven), gaf o. a. daartoe aanleiding. Wel is er geene motie van orde ter zake aangenomen, maar al het gebeurde versterkte steeds dien indruk. Intusschen heeft de regering zich jegens België niet verbonden om geene uitgaande regten meer te heffen. Dit is hare bedoeling niet; zij wil een middenweg. Het geldelijk gevolg zal eerst berekend kunnen worden na de vaststelling van een nieuw tarief. De verlangde voordragt uit Indië is ontvangen en in behandeling.

Gelijk men weet was het einde van deze beraadslagingen van 23 Februarij 1858, dat het voorstel tot goedkeuring van het verdrag met 62 tegen 1 stem verworpen werd.

26 *Julij* 1858. In eene bijeenkomst der staatskommissie tot onderzoek van het koloniaal batig slot over 1856, berigt de minister Rochussen, dat men bezig is met de zamen-

stelling van een nieuw tarief van in- en uitgaande regten voor Nederlandsch Indië, waarvan de grondslagen zullen zijn: lagere regten, meer eenvoudigheid en meer overeenstemming met het Nederandsche tarief; dat op het te maken ontwerp het Indisch bestuur zal worden gehoord; dat elke gedeeltelijke wijziging onbestaanbaar wordt geacht met eene stelselmatige en wèl zamenhangende omwerking van het geheel.

31 *Oktober* 1858. V. V. omtrent dat batig slot. — Deze mededeeling heeft «men» met genoegen gezien. Doch «er waren leden», die eene vaststelling bij de wet der tarieven voor het verkeer tusschen deelen van Nederlandsch Indië onderling onnoodig achtten. Art. 129 regeringsreglement ziet volgens hen niet op dat verkeer; die binnenlandsche tarieven kunnen dus bij besluit worden opgeheven, hetgeen tot ontwikkeling van nijverheid en handel een groote stap zou zijn. «Andere leden» betwijfelden de juistheid dezer uitlegging van art. 129. Zij wilden alleen gevraagd hebben, of het onderwerp niet in zulk verband stond met het tarief voor geheel Nederlandsch Indië dat het bezwaarlijk op zich zelf zou kunnen worden geregeld.

26 *November* 1858. De minister ROCHUSSEN antwoordt hierop, dat hij zich met het laatste vereenigt, en dat reeds een ontwerp van algemeene regeling aan het Indische bestuur ter overweging gezonden is.

14 *December* 1858. Beraadslaging over begrooting Koloniën. — De heer HOFFMAN beklaagt zich over de openstelling van 19 havens in N. I. bij de Indische ordonnantie van 31 Mei 1858. Zij moge het voorschrift, dat de Indische tarieven bij de wet worden vastgesteld, niet regtstreeks overtreden, toch ondergaat de toestand daardoor eene wijziging, en wel ten nadeele van onze industrie, met verijdeling grootendeels der gunstige bepalingen van het Londensche traktaat van 1824. Onze reeders althans zullen niet juichen als de Haagsche korrespondent van de

Belgische *Indépendance*, die goed ingelicht schijnt en nu ook de aanstaande opheffing der hinderpalen tegen den uitvoer der produkten van Java naar het buitenland voorspiegelt. Spreker meent dat de minister te veel er naar streeft om iedereen genoegen te geven.

De minister ROCHUSSEN verzekert, dat de bedoelde korrespondent niet de zijne is. De maatregel omtrent de 19 havens werd door de vorige regering genomen. Hij wil echter niet ontkennen, een nieuw tarief voor Indië te hebben voorbereid. Dit achtte hij «van volstrekte en dringende noodzakelijkheid, vooreerst omdat de thans bestaande tarieven, bijna voor elk eiland van den Indischen Archipel afzonderlijk, een chaos vormen van verwarring, waarin schier geen ambtenaar tot het speciale vak behoorende, den weg kan vinden». Voorts wenschte hij «een meer gematigd tarief dan het thans daar heerschende. De daarbij verleend wordende protektie aan voorwerpen van inlandsche nijverheid is èn onnoodig èn op den duur onhoudbaar. Dat die bescherming niet helpt is reeds gebleken uit de verhouding der aanvoeren van Nederlandsche produkten en van Engelsche produkten. Maar het is ook onhoudbaar te volharden bij een tarief, dat zoodanige hooge differentieele regten voorschrijft; regten die voornamelijk drukken op de behoeften en kleeding der Javaansche bevolking. Dit is een verlicht en weldenkend bestuur onwaardig. Het is dat tarief van hooge differentieele regten, dat ons in het oog der beschaafde wereld benadeelt en dat altijd tegen Nederland de beschuldiging van monopoliezucht doet rigten. Laten wij, Nederlanders, gedachtig zijn aan hetgeen onze voorvaderen deden, en trachten overal waar wij met gelijke regten worden toegelaten, den voorrang te verkrijgen.» Dit in antwoord op hetgeen de vorige spreker zeide van het ontijdig streven naar den roem van vrijgevigheid. Het is des ministers «innige wensch, op geen ver verwijderd tijdstip hier te zullen kunnen voordragen en

verdedigen een goed en wèl zamenhangend, niet overdreven vrijzinnig, maar ook niet overdreven beschermend, tarief voor de in- en uitgaande regten van Nederlandsch Indië». Het is zijn voornemen «daaraan met bezadigdheid te werk te gaan, ten einde aan belangen, die onder de bescherming in het leven zijn geroepen, niet op eens te zeer aanstoot te geven en daardoor onbillijk te worden».

De heer Hoffman komt er gaarne voor uit, een tegenstander te zijn van den *freetrade* op Java. De kolonie zou daarmede om niet worden prijs gegeven. G. K. van Hogendorp dacht evenzoo. Sprekers begrip als koopman en fabrikant gaat het te boven, hoe de minister de bescherming der Nederlandsche fabrieken van wollen en katoenen goederen onnoodig kan verklaren en tegelijk erkennen dat zij de mededinging met vreemden zelfs onder het genot der tegenwoordige bescherming niet kunnen volhouden. Spreker begrijpt evenmin, hoe het bestaande tarief ons in de oogen der beschaafde wereld benadeelt, terwijl het rust op het traktaat van 1824, waar Engeland wederkeerig dezelfde bevoegdheid voor zich bedong en welke het ook in zijne bezittingen toepast. Door van dat traktaat af te gaan, wordt het eenigzins verbroken, zoodat wij dan geen regt van spreken meer hebben.

15 *December* 1858. Vervolg dier beraadslagingen. — De heer van Hoëvell laakt de openstelling van zoo vele havens in Indië zonder behoefte. Openstelling van havens moet «een gevolg zijn van den toestand van meerdere ontwikkeling, meerdere industrie, meerdere produktie, op de verschillende punten». De zaak hangt zamen met de beschermende regten. Men denke aan den sluikhandel. Er schijnt niets gedaan te worden voor het verkrijgen van bekwaam personeel in de havens.

De heer Stolte acht die openstelling «hoogst verderfelijk voor onze handel, scheepvaart en industrie. Wij beginnen met datgene waarmede men had moeten eindigen. Eerst

moet er een toestand geschapen worden, waaruit ten duidelijkste blijkt, dat wij de konkurrentie met vreemden niet behoeven te vreezen. Wij spiegelen ons zoo dikwijls aan Groot-Brittannie; maar wanneer heeft Groot-Brittannie dat vrijgevig stelsel aangenomen? Toen het op de hoogte was om in het fabriekwezen alle mededinging vol te houden en het meester was van alle markten». Daarom heeft spreker met veel genoegen van den minister van Koloniën vernomen, «dat hij zich onledig hield met eene herziening van de Indische tarieven op den in- en uitvoer. Spreker heeft daarop meermalen aangedrongen. En wanneer nu die tarieven gewijzigd zijn, wanneer onze manufaktuurhandel op Java toeneemt, en wanneer het waar is, hetgeen door velen beweerd wordt, dat het juist het beschermend stelsel is dat de ontwikkeling van onze fabrieken in Overijssel en elders belet, dan zal het de tijd zijn om aan het openstellen van havens te denken. En dan zal daartegen nog altijd het bezwaar bestaan wat sprekers zich bij eene vraag voorstelt, namelijk: van waar moet een geschikt personeel voor de tolkantoren komen? Spreker is 28 jaren lang op Java geweest en in dien tijd heeft de Indische regering slechts eenmaal het voorregt gehad om aan het tolkantoor te Batavia iemand te bezitten die bekend was met het vak van manufakturen, in het bijzonder met gedrukte katoenen; het was iemand die in dat vak was opgeleid en eenige jaren in de fabrieken te Manchester de vereischte kennis had opgedaan. Dien man heeft men door voordeelige aanbieding aan den handel onttrokken en hij heeft aan het gouvernement dan ook vele diensten bewezen. Nu vraagt spreker: hoe zal men in al de opengestelde havens een goed personeel vinden? Te Batavia is het zelfs hoogst moeijelijk voor een ambtenaar van de douane om informatiën van een onzijdig koopman te verkrijgen. Spreker zal hier niet verhalen welke zelfs geoorloofde middelen worden aangewend om te influenceren op de driemaandelijksche prijslijsten, waarbeneden

geene manufakturen worden getaxeerd. Hoe zal het nu gaan? Hij spreekt van geen kwade trouw; hij stelt zich een personeel voor, voor geene verleiding vatbaar, maar niet genoeg met de zaken bekend; wanneer men slechts eenige staalkaarten der manufakturen voor zich heeft, zal het blijken welke groote kennis er toe behoort om de prijzen van elk artikel te bepalen, en naar die prijzen wordt een regt van 24 pCt. geheven. In weerwil dat zooveel mogelijk aan de tolkantoren te Batavia, Soerabaija en Samarang wordt gezorgd voor eene goede waardering, overdrijft spreker niet als hij aanneemt, dat wanneer in één jaar er voor 10 of 12 millioen aan vreemde manufakturen op Java wordt ingevoerd, die som stellig met 30 pCt. kan worden verhoogd wegens te lage taxering. Op kleinere plaatsen bestaat er volstrekt geene gelegenheid voor de ambtenaren om eenige kennis van de manufakturen bij onzijdige handelaren op te doen, en daar zullen de vreemde manufakturen welligt tegen een luttel regt worden ingevoerd, en alleen onze madapollams, een artikel dat een ieder kent, zal het hooge regt van 12 pCt. betalen. Wij mogen niet uit het oog verliezen — spreker heeft er reeds dikwijls op gewezen — dat het in den handel een axioma is, dat hij die meester is van den invoer, ook den uitvoer beheerscht. Wij zien dit nu reeds in de produkten die in Indië aan de markt komen. De koffij wordt voor $^5/_6$ naar vreemde havens, de suiker welligt in dit jaar voor $^2/_3$ naar vreemde havens uitgevoerd. Het is alles het gevolg van den invoer.» Spreker wijst verder op den teruggang der aanvoeren van Nederlandsche lijnwaden in Indië tegenover de vreemde gedurende de laatste jaren.

De minister Rochussen erkent, verkeerdelijk de beschermende regten *onnoodig* te hebben genoemd. Men leze daarvoor *ondoelmatig en onvoldoende.* Onvoldoende zijn ze, want toch gaat de invoer achteruit. Wat nu? Op den weg der bescherming blijvende, zou men het verschil van regten, ofschoon thans reeds feitelijk (door de bepaalde

verhooging van den faktuursprijs) 15 pCt., moeten verhoogen. Om dat te kunnen doen moet volgens verdragen eerst het regt op het Nederlandsch fabrikaat verhoogd worden. En al dat meerdere zou de Javaan moeten betalen, betalen voor zijne kleeding! Neen, dat kan onze weg niet zijn. Wij moeten leeren mededingen. Vereischten die onze katoennijverheid mist — eene markt voor de grondstof, praktische kennis, spinnerijen, goedkooper vervoer, goedkooper brandstof, — kan zij door ijver van kapitalisten en industrieelen en door maatregelen van den staat verwerven. Het is bedroevend te zien, hoe het ruwe katoen over Nederland wordt vervoerd naar het afgelegen Zwitserland, dáár gesponnen, geweven en gemaakt tot batik gelijk de Javaan verlangt, en dan weder over Nederland naar Java gezonden. De Nederlandsche natie behoorde doordrongen te zijn van het groote beginsel, door den heer Stolte aangehaald: wie den invoer beheerscht, beheerscht den uitvoer. Niet in behoud, veel minder in verhooging van het differentieele regt ons heil gezocht, maar in eene vrije mededinging! Wij mogen het niet verbloemen, dat het streven, trouwens zonder goed gevolg, om door verschil van regten alles aan ons zelven te verzekeren, in den vreemde een ongunstigen indruk maakt. Het is waar, het traktaat van 1824 geeft ons de bevoegdheid, maar het legt ons de verpligting daartoe niet op. Bovendien betreft dat verdrag alleen Engeland, en de minister spreekt hier in het algemeen. Naar zijn gevoelen «is het eene betere politiek voor Nederland, dat alle handeldrijvende natiën belang stellen in onze bezittingen, die zoo worden bestuurd, dat ook zij daar niet zijn uitgesloten, maar ook zij kunnen konkurreren». Hij gelooft, «dat dit voor de toekomst, vóor de zekerheid van onze bezittingen, eene beschouwing is die niet uit het oog mag worden verloren». Hij herhaalt, «geen al te spoedigen overgang» naar het nieuwe stelsel te bedoelen. De overgang moet zoo beraamd worden, «dat die gepaard kan gaan

met verbetering en met uitbreiding van eigen nijverheid». Hij doet uitkomen, dat de vrijgevige scheepvaartwetten van 1850 gunstig hebben gewerkt op onze scheepvaart, niet alleen in het moederland, maar ook in de koloniën.

De heer Hoffman vraagt, of men onze fabrieken, die niet op de hoogte zijn, «daarop wil brengen door ze dood te slaan». Omtrent de belangstelling van vreemden in ons bezit denkt hij anders dan de minister. De koloniën moeten «voornamelijk voor ons en niet voor de vreemden dienen. Wij hebben de kosten betaald; wij hebben nog 245 millioen schuld voor die koloniën genegotieerd te onzen laste; wanneer die schuld afgelost is en de vreemdelingen in onze kosten van verdediging dragen, die wij *voor ons* en niet voor hen betalen, dan zal het misschien tijd zijn om over een ander stelsel te denken».

De heer Elout zegt den minister dank voor zijne geruststellende verzekering «omtrent het zeer langzame zijner plannen voor het brengen van wijziging in de tarieven». Hij zou «in overweging willen geven daarmede te wachten, totdat die gunstige omstandigheden voor het fabriekwezen hier te lande, waarop Zijne Excellentie heeft gewezen, werkelijk in het leven zullen zijn getreden».

De minister Rochussen antwoordt hierop, dat het zijn wensch zou zijn, hen, die door het beschermingstelsel zijn ingeslapen, te wekken; doch dat, daar de uitvoering eene wet vereischt, het «wikken en wegen» van de kamer afhangt.

21 *tot* 29 *December* 1858. De begrooting van Koloniën in de Eerste Kamer. — Bij het voorloopig onderzoek «hebben de meeste leden gemeend aan de regering niet genoeg voorzigtigheid te kunnen aanbevelen». Men paste dit toe «op de vermindering of afschaffing van de differentieele regten, in verband met het door den minister aangekondigde vuornemen om een nieuw tarief van in- en uitvoer in gereedheid te brengen. Tegen een gelijk tarief voor al

onze eilanden in de Oost had men geen bezwaar; doch men wenschte dat de belangen der inlandsche nijverheid door de regering niet te ligt geacht zouden worden. Met de vreemde nijverheid toch kan de onze bezwaarlijk mededingen; en onze scheepvaart heeft er groot belang bij dat zij voortdurend in de gelegenheid zij inlandsche manufakturen naar Indië in te voeren en aldus hare retoervracht aldaar te bekomen». — Hierop antwoordt de minister Rochussen, dat deze beschouwingen in het breede ter sprake gebragt zullen kunnen worden wanneer eene wet tot vaststelling van het nieuwe tarief wordt voorgedragen. «Moge de uitspraak, dat onze nijverheid bezwaarlijk met de vreemde kan mededingen, in sommige opzigten waar zijn, dan moet dit een spoorslag zijn, zoowel voor de regering als voor de ingezetenen, om de oorzaken dier minderheid te doen plaats maken voor een gezonderen staat van zaken dan die welke op den duur op beschermende regten zou berusten.»

Bij de beraadslaging zegt de heer van Rijçkevorsel: «Mij is verzekerd dat het plan bij de regering zou bestaan om op te heffen de differentieele uitvoerregten der produkten. Ik ben geen voorstander — het is bekend — van de differentieele regten; ik ben nooit een voorstander van protektie geweest; ik heb dat steeds en vooral in het jaar 1850 bewezen; maar ik heb toch de overtuiging dat, wanneer ten gevolge van differentieele regten en bescherming een gekunstelde toestand is ontstaan, een gekunsteld gebouw is opgerigt — dat men dan toch voorzigtig moet zijn eer men dat gebouw gaat omverwerpen, en dat men liever beginnen moet met het langzamerhand van boven af aan af te breken dan een steen uit het fondament te rukken, waardoor het gebouw plotseling zou kunnen instorten. Wanneer men nu aanvangt met de differentieele uitgaande regten op te heffen, dan meen ik dat men een gevaarlijk spel speelt, en dat waarom? Onze nijverheid hier te lande heeft sedert eenige jaren vele vorderingen gemaakt — vooral echter sedert den

laatsten tijd. Men heeft eindelijk ingezien dat de behoeften der Javanen niet vervuld werden, wanneer men enkel calicots vervaardigde, en dat er andere artikelen zijn van meer waarde, waaraan meer *main d'oeuvre* moet worden besteed en waartoe meer kennis vereischt wordt, waarmede men konkurreren kan met de buitenlanders, zoo men slechts op de hoogte is der industrie en van den smaak der inlandsche bevolking. Dit gaat zoover dat verscheidene jongelieden uit Overijssel naar buiten 's lands worden gezonden, om daar de vreemde nijverheid te leeren kennen en te bestuderen. Nu moet men die nijverheid, die thans op den goeden weg is, den tijd geven om zich te ontwikkelen. Ik ben er niet tegen dat langzamerhand en zeer voorzigtig de tegenwoordige protektie worde verminderd, dat het verschil tusschen de invoerregten op vreemde en Nederlandsche stoffen minder groot worde; maar men moet niet te gelijker tijd dat men dit doen wil, diezelfde nijverheid en de handelaars, die er zich veel meer dan vroeger op toeleggen, om de voortbrengselen onzer fabrieken naar Java uit te voeren, voor de retoeren aan de volle konkurrentie der geheele wereld blootstellen. Thans is er nog een voorregt voor hem, die katoenen en andere stoffen uit Nederland uitvoert naar Java, bij den inkoop der produkten daar te lande; maar wanneer men dat partieele uitvoerregt, hetwelk nu ten gunste is van hetgeen naar Nederland als retoer wordt gezonden, opheft, dan houdt dat voorregt op, en dan kunnen de Engelschen en andere natiën voordeeliger dan thans retoeren vinden in betaling voor hetgeen zij uitzenden. Ik geloof darrom dat die maatregel niet mag voorop gaan; men vergete dan ook niet dat het een van die weinige punten is, waardoor wij nog eenigermate tegenover vreemden worden beschermd.»

De heeren van Wessem en van Beeck Vollenhoven ondersteunen deze opmerkingen.

De minister Rochussen dankt voor de ontvangen wenken.

Zal hij nu uitweiden over een tarief dat in de maak is, waarop de Indische autoriteiten, later welligt de kamers van koophandel, dan de Raad van State, gehoord moeten worden? Zal hij hier denkbeelden gaan verdedigen die nog niet tot rijpheid zijn gekomen? Hij zal alleen zeggen, «dat wij ons geene hersenschimmen moeten maken; dat wij op den duur niet kunnen blijven leven onder de beschermende vleugelen van zoo hooge differentieele regten. Dien ziekelijken toestand van onze nijverheid moeten wij niet duurzaam wenschen en wij moeten er ons niet aan blootstellen, dat geheel Europa ons zegt: in uw moederland hebt gij het meest liberale, in uwe koloniën het meest protektionistische stelsel dat bekend is. Onze tarieven voor de verschillende eilanden zijn een chaos van verwarring, en aan onze tarieven is het voornamelijk toe te schrijven dat Singapoera, onze natuurlijke konkurrent, om niet te zeggen onze vijand, tot die hooge mate van bloei is gekomen».

23 *Februarij* 1859. Beraadslaging over batig slot 1856. — De heer Hoynck betreurt de openbaarmaking in de dagbladen van een ontwerp-tarief voor Nederlandsch Indië, die ongetwijfeld plaats had tegen den wil des ministers. — De heer Sloet heeft vernomen dat het stuk «op eene laaghartige wijze aan het departement van Koloniën is ontstolen». — De minister Rochussen verklaart, dat «de oorsprong van die grove onbescheidenheid of dat pligtverzuim» nog onbekend is. Het bedoelde ontwerp is eene schets, waarover hij niet zal spreken. «Zeker zal daartegen de beschuldiging niet gerigt worden dat het niet eenvoudiger zou werken dan hetgeen thans werkt Hoe men ook moge denken over hooge regten, — over de vraag, of het wenschelijk is dat onze nijverheid altijd zal moeten steunen op differentieele regten, dan of zij zich daarboven zal verheffen en zal zoeken om niet alleen Java maar de gansche wereld tot débouché te hebben, — dit alles zal later ter sprake komen; maar zeker heeft het niet in zijne bedoeling ge-

legen om de nijverheid te schaden en haar aan een wedstrijd bloot te stellen vóór nog de voorwaarden vervuld zijn die haar in staat moeten stellen om de konkurrentie vol te houden.» — De heer VAN DER LINDEN konstateert dit voornemen der regering om de tarieven niet te veranderen dan nadat de vooorwaarden vervuld zijn waarop de nijverheid in dit land eene verandering zal kunnen verdragen. — De heer VAN HALL wil zijne stem voegen bij zoo vele andere die zich tegen het denkbeeld van vermindering der in- en uitgaande regten in Indië verheffen. Hij wenscht «het stelsel onzer, hij zegt niet beschermende, maar hooge, regten in de Oost zoo veel mogelijk onveranderd gehandhaafd», en zulks omdat hij «die regten beschouwt als eene zware belasting die wij van den Javaan vorderen, die voor ons noodig is om onze schatkist te stijven». Hij vereenigt zich niet met hen, die deze regten gehandhaafd willen hebben «in het belang van een belangrijk, maar toch betrekkelijk klein gedeelte onzer ingezetenen». Neemt men aan hetgeen in 1854 in deze kamer werd bijgebragt, ten betooge dat onze fabrieken niet met de vreemde kunnen wedijveren, men zou ook hier te lande voor onze fabrieken het beschermingstelsel vast moeten houden. Maar het toen beweerde, na het vervallen der gemaalbelasting eigenlijk alleen doelende op duurte van brandstof, geldt vooreerst de fabrieken in Noord-Brabant niet, en wat de dan overblijvende in Overijssel betreft, indien zij even als de Zwitsersche turf en hout in stede van steenkool willen gebruiken, vervalt ook daar het bezwaar. — De heer VAN HOËVELL hoopt, dat «eenmaal» het beschermingstelsel, «gelijk het nu is, niet behouden zal behoeven te blijven». «Thans echter is het, juist in het belang der nijverheid, niet alleen in Twenthe maar in het algemeen, nog onmisbaar. Is echter eenmaal de tijd daar, dan zal het eene belangrijke vraag zijn hoe men moet handelen om van dat stelsel af te gaan.» Het zou «ook dan een verderfelijke maatregel wezen om plotseling eene vernielende

hand te slaan» aan den «krachtigen tak van nijverheid door dat stelsel in het leven geroepen».

15 *December* 1858 *tot Oktober* 1859. Vervolg en slot van de zaak der 19 havens. — De regering legt stukken over waaruit blijkt: dat het Indische bestuur, den maatregel in Mei 1857 voordragend, eene wet noodig achtte; dat de minister Mijer van een ander gevoelen was en magtiging zond om de havens open te stellen, hetzij voor in- en uitvoer, hetzij voorloopig alleen voor uitvoer; dat van die magtiging het ruimste gebruik werd gemaakt; dat het Indische bestuur tevens de intrekking wenschelijk achtte van art. 2 van het Indische besluit van 25 Dec. 1841, Staatsblad n°. 46, bepalende dat wollen en katoenen goederen, met certifikaat van Nederlandschen oorsprong aangevoerd, alleen te Batavia, Samarang, Soerabaija en Padang, de mindere inkomende regten voor zoodanigen aanvoer zullen genieten; dat men evenwel in twijfel verkeerde over de bevoegdheid, met het oog op art. 129 reg. regl., en daarom de beslissing aan het opperbestuur overliet. De minister Rochusssen deelt mede, het laatste punt beantwoord te hebben met den last om de bepaling van 1841 te handhaven.

Op voorstel eener kommissie tot onderzoek van de bedoelde stukken, verklaart de Tweede Kamer, 4 April, met 44 tegen 8 stemmen, van oordeel te zijn dat openstelling van havens voor den invoer niet behoort plaats te hebben zonder gelijktijdige intrekking der bepaling van 1841. De minister Rochussen verklaarde vooraf, deze intrekking en tevens eene wijziging van den geheelen maatregel reeds te hebben voorgenomen. — Op voorstel van den heer Thorbecke wordt de meening derzelfde kommissie, dat intrekking der bepaling van 1841 behoort te geschieden bij de wet, met 37 tegen 15 stemmen verworpen.

Bij de debatten over beide voorstellen betoogt de heer van Twist, dat openstelling van havens behoort plaats te hebben bij de wet. Zij betreft internationale handelsbe-

trekkingen, die men reeds in 1848 bij uitnemendheid een onderwerp van wetgeving noemde. Nu aangenomen is dat de wet voorschrijft wat de handel bij in- en uitvoer betaalt, dient *a fortiori* de wet voor te schrijven wáár in- en uitvoer geschieden mag. — De heer THORBECKE zal deze kwestie gaarne later besproken zien. — De heer VAN DER LINDEN (ook 23 Febr.), beschouwt zelfs krachtens de bestaande verordeningen, wegens het naauwe verband, eene wet voor openstelling van havens als noodig. — De minister ROCHUSSEN kan daarmede niet instemmen. Het reg. regl., de tarieven aan de wet opdragend bij art. 129, gebiedt niets dergelijks omtrent opening van havens bij art. 130. De telkens veranderende behoefte is beter in Indië te beoordeelen.

Het Indisch bestuur, «voldoende aan de daartoe ontvangen bevelen van den minister van Koloniën» en «aan de daartoe strekkende aanschrijving van het opperbestuur», bepaalt bij ordonnantie van 23 Maart 1859, dat de openstelling der 19 havens zich niet uitstrekt tot den invoer van wollen en katoenen goederen vervaardigd bewesten de Kaap en aangevoerd van plaatsen buiten N. I. of van N. I. vrijhavens, welke invoer dus in die 19 havens vooreerst verboden blijft; en bij ordonnantie van 24 Oktober 1859, dat na 1859: van de 19 havens voor den algemeenen invoer slechts opengesteld zijn de 6 daarbij genoemde, en de bepaling van 1841 is ingetrokken.

14 *Oktober en* 3 *November* 1859. V. V. en M. B. batig slot 1857. — «Men» zou gaarne vernemen, welke vorderingen de herziening der Indische tarieven heeft gemaakt. De minister ROCHUSSEN antwoordt, dat volgens de laatste mailberigten een voorloopig ontwerp bij het Indisch bestuur in behandeling was.

24 *November* 1859. De heer THORBECKE noemt als een zijner bezwaren tegen het wet geworden amendement van 1850 omtrent de Indische tarieven, dat het doelde op «bescherming van zekere beschermende regten».

24 *Oktober en* 19 *November* 1860. V. V. en M. B. begrooting Koloniën — «Men» herhaalt de vraag van 14 Oktober 1859. De minister ROCHUSSEN heeft de Indische adviezen ontvangen en hoopt gedurende het loopende vergaderingjaar eene voordragt in te dienen.

13 *December* 1860. De heer THORBECKE herinnert zich bij dit antwoord, eenerzijds, de betoogen van de noodzakelijkheid eener herziening, onder anderen telkens voorgedragen door den heer STOLTE, die met de werking der Indische tarieven zeer bekend was; maar daartegenover tevens het advies van den heer VAN HALL, thans minister Financiën, van 23 Febr. 1859 (zie boven). Moet men niet vreezen dat zulke denkbeelden bij de herziening tot leiddraad zullen dienen? Spreker is overtuigd — het belang van den Javaan nu eens daargelaten — dat het belang van de Nederlandsche produktie en den Nederlandschen handel zeer matige regten vordert, en wenscht bespoediging. — De minister ROCHUSSEN zegt hierop: «Ik geloof dat Nederland, wil het niet blootstaan aan gegronde aanmerkingen van vreemde staten, en ook in het belang van zijne ingezetenen van de beide rassen, Javanen zoowel als Europeanen, het hooge, fiskale, protektionistische tarief moet herzien in een milden zin. Of die zin zoo mild zou kunnen wezen als ik aanvankelijk heb gedacht en gewenscht dat het worden zou, kan ik op dit oogenblik niet zeggen. Ik moet herinneren, dat de afgevaardigde uit Almelo (de heer VAN DER LINDEN), bij gelegenheid dat er gesproken werd over de in- en uitgaande regten in Indië, waarschijnlijk met het het oog op de belangen van zijne kommittenten, die ik ook niet voorbijzie, gevraagd heeft of de minister van Koloniën, die gesproken had van het wegruimen van hinderpalen voor de nijverheid — namelijk wanneer men spoorwegen naar Twenthe zou hebben, en de belasting op de brandstoffen zou zijn afgeschaft — hem de toezegging kon geven, dat die verlaging niet zou plaats hebben vóór

dat die leemten waren weggeruimd. Nu zal een van die voorwaarden vervuld worden: de spoorwegen zullen komen, en ik verheug mij er over voor die belangrijke nijverheid in Twenthe, die meer vorderingen heeft gemaakt dan men algemeen wel gelooft. Maar de tweede voorwaarde, afschaffing van accijns op brandstoffen, is niet vervuld. Nu is mijne meening, dat wij dat exorbitant hooge regt moeten verminderen om niet te staan à la queue van hen die de gezonde beginselen van den handel weten toe te passen; en dit moet met oordeel en beleid, dit is trapsgewijze, geschieden voor zoo veel betreft de protektie. Dat moet niet geschieden zonder ook die belangen te hooren. Dat moet ook geschieden met oordeel en beleid, voor zooveel het fiskale gedeelte betreft (want men moet den minister van Financien niet euvel duiden, dat hij een fiskaal denkbeeld daarin heeft geworpen); maar de minister van Koloniën wenscht vooral de handelsbeweging aan te moedigen door verlaging van het tarief; over het cijfer echter behoeven wij nog niet te spreken. Het zal waarschijnlijk mogelijk zijn het tarief nog in deze zitting in te leveren.»

30 *April en* 7 *Mei* 1861. V. V. en M. B. definitieve begrooting Koloniën. — «Men» vraagt, of er uitzigt besta op het weldra ontvangen van eene voordragt omtrent de tarieven. De minister Loudon hoopt, in het volgende vergaderingjaar.

28 *Mei* 1861. In de Eerste Kamer waarschuwt de heer van Rijckevorsel «vooral niet te beginnen met het differentieele van de uitgaande regten op Java op te heffen. Het is hier niet de vraag eene nieuwe orde van zaken daar te stellen, maar langzamerhand uit een kunstmatigen toestand te geraken. Er zijn nog andere natiën, de Franschen onder anderen, die hooge differentieele regten hebben voor den invoer in hun land, naar mate van de herkomst en de vlag. Die kunnen ook daarom voor onze produkten op Java meer geven, als zij die noodig hebben. Daarenboven

moeten wij nog leeren — het spijt mij dat ik het moet zeggen, maar het is niet anders — wij moeten nog leeren fabriekgoederen te maken voor en handel te drijven op onze eigene koloniën. Wij hebben veel te lang aan den leiband van de regering geloopen, en daardoor niet die energie ontwikkeld, die wij bij een vrijen handel waarschijnlijk reeds zouden ontwikkeld hebben. Maar, gelijk de reeders nu gedrukt worden door die krasse verlaging van de vrachten, zouden handel en fabriekwezen gedrukt worden door de afschaffing der differentieele regten. Ik voor mij stel, dat eene gematigde reduktie van de inkomende regten op Java voor de fabriekgoederen geen kwaad zou wezen. Dat zou een prikkel zijn, om ook op andere markten de vreemde konkurrentie te overwinnen; de regten zijn nog zoo hoog, dat, indien mijne informatiën juist zijn, de smokkelhandel er zeer door aangemoedigd wordt, en sommige artikelen, te Singapoer aangevoerd, die nergens anders gebruikt worden dan op Java, daar toch geene inkomende regten betalen. Maar hoe dat zij, de uitgaande regten zijn veel matiger. Wanneer men de bescherming nog laat tusschen den uitvoer naar Nederland en den uitvoer naar elders, dan is het te verwachten, dat de goederen, die niet speciaal noodig zijn voor de behoefte van de Oost zelf (Australië en andere landen), althans grootendeels naar Nederland gevoerd zullen worden met Nederlandsche schepen. Maar wanneer het differentieele dier uitgaande regten thans wierd opgeheven, is het te vreezen, dat het zeer veel kwaad aan onze Nederlandsche markt zou doen».

12 *en* 23 *Julij* 1861. Luidens het Eindverslag omtrent de wet van 16 Augustus 1861 bedoeld op blz. 84, gaf de herhaalde tijdelijke vrijstelling aanleiding tot de vraag, of er geene termen zijn om den maatregel te bestendigen. Rijst is, zoo niet het eenige, dan toch het voorname voedingsmiddel van den inlander. Vrije invoer kan den prijs

verlagen. Bij blijvenden invoer wordt ruimer gelegenheid geopend om het telen van andere produkten, ook als volksvoedsel, te bevorderen. Daar het artikel steeds ruimen aftrek in Europa en elders vindt, heeft de handel niets te vreezen. De uitvoer zal tevens veronachtzaming van den rijstbouw op Java, die trouwens daartoe te inheemsch is, verhoeden. — De minister LOUDON antwoordt voornemens te zijn, bij het nieuwe tarief, dat hij in de volgende zitting hoopt in te dienen, den in- en uitvoer van rijst vrij te stellen.

Hetzelfde Eindverslag gewaagt van den wensch van eenige leden om te vernemen, welke uitkomsten de verklaring van sommige havens in N. I. tot vrijhavens naar het oordeel der regering gehad heeft, zoowel met betrekking tot die havens zelve, als tot andere bezittingen en havens waar die openstelling niet heeft plaats gehad. — De minister LOUDON antwoordt op de eerste vraag met cijfers uit de handelsverslagen; op de tweede dat die resultaten uit de handelsverslagen niet zijn op te maken. Zeker is het handelsvertier toegenomen, waarschijnlijk echter ook ten gevolge van betere gemeenschap met stoomschepen.

18 *December* 1861. De heer HOFFMAN ontwaart sedert lang nu en dan teekenen van zekere pressie van buiten op ons bewind. Hij schrijft daaraan toe: de meer dan wenschelijke vrijgevigheid der scheepvaartwetten van 1850, wier voor ons nadeelige werking hij met cijfers tracht aan te toonen; de geschiedenis der 19 havens; het verdrag met België van 1857; de moderne koloniale politiek. Volgens hem behoort vastgehouden te worden aan het Londensche traktaat van 1824, waarvan het door den minister LOUDON aan de kamers van koophandel gezonden ontwerptarief ten bate van den vreemdeling afwijkt. — De heer VAN BOSSE voorspelt den minister, dat wie aan de heilige arke van het koloniale stelsel raakt, even als spreker 1850, door den laster niet zal worden gespaard. Dan hoort men

b. v. gewagen van het *perfide Albion*, ja van Engelsch goud!

24 *en* 26 *Mei* 1862. De heer Hoffman houdt vast aan het traktaat van 1824, waarvan het ontwerp-tarief van den minister Loudon eene gevaarijke afwijking is. Hij zou gaarne weten, hoe de nieuwe minister er over denkt. — De minister Uhlenbeck antwoordt, de zaak nog niet bestudeerd te hebben, doch van meening te zijn dat de handel op en in N. I. van vele banden moet vrijgemaakt worden. Ons belang brengt mede, «in alle opzigten vrijzinnige beginselen voor te staan en dus ook den handel en de scheepvaart van knellende banden te bevrijden, waar die nog mogten worden aangetroffen. Wat voor Nederland nuttig en noodig is geacht, zal ook in onze koloniën eene gewenschte toepassing vinden».

13 *en* 25 *October* 1862. V V. en M. B. begrooting Koloniën. — «Men wenschte met de inzigten des ministers omtrent de herziening der O. I. tarieven van in- en uitgaande regten bekend te worden gemaakt; welke herziening sedert lang als volstrekt noodzakelijk is erkend. Er waren echter leden, naar wier gevoelen het tegenwoordig tijdsgewricht niet gunstig was voor eene hervorming der Indische toltarieven. Maar zouden die dan niet op sommige punten kunnen worden herzien, b. v. met opzigt tot de inkomende regten op de grondstoffen voor machines?» — De minister Uhlenbeck antwoordt: de noodzakelijkheid eener herziening te erkennen; tijd te behoeven om zich een eigen oordeel over de menigvuldige vraagpunten ter zake te vormen; er naar te zullen streven om «de zaak nog in de tegenwoordige zitting aanhangig te maken»; gedeeltelijke wijziging met opzigt tot bepaalde punten van goederen daarom niet te kunnen aanbevelen; en dat bedenkingen, aan de tijdsomstandigheden ontleend, niet van het voorgenomene moeten weerhouden, daar het tijdstip der invoering van nieuwe tarieven naar die omstandigheden kan worden geregeld.

12 *December* 1862. Ontwerp voor wet E op blz. 85. De minister UHLENBECK stelt voor, de regten op den invoer van padi en rijst, dat «voorname voedingsmiddel», in N. I. af te schaffen Het Indische bestuur heeft dit wel slechts voor Java en Madura gevraagd, maar dat het tegen de uitbreiding bedenkingen zou hebben is niet te vermoeden. Hij doet deze afzonderlijke overdragt, omdat het zich laat aanzien, dat de behandeling van het ontwerp van nieuwe tarieven, al mogt het nog in dit zittingjaar ingediend kunnen worden, niet zoo spoedig zal ten einde loopen. Het geldelijke gevolg der voorgestelde afschaffing is niet op te geven, maar kan niet anders dan gering zijn.

9 *Maart* 1863. V. V. daarop. — «Verscheidene leden» achten de uitbreiding zonder advies van den Gouverneur-Generaal zeer bedenkelijk. «Eenige leden» deelen niet in dit bezwaar; zij verwijzen naar het verslag der kommissie op blz. 100 bedoeld. — Het gezegde des ministers omtrent de nieuwe tarieven heeft «men» met leedwezen gelezen. «Men» zou het zeer betreuren, indien de voordragt tot eene herziening, wier hooge noodzakelijkheid reeds in 1850 en 1851, vooral door den heer STOLTE, zoo overtuigend werd aangetoond, nog lang achterwege bleef. Volgens «eenige leden» is de aanneming van het voorstel omtrent padi en rijst «ook daarom niet wenschelijk, vermits de dwang tot herziening der Indische tarieven dien ten gevolge, al ware het dan in geringe mate, zou kunnen worden verminderd of verzwakt». «Deze leden zouden echter geene herziening wenschen, waarover wel de kamers van koophandel hier te lande maar niet de Gouverneur-Generaal en de Raad van Indië waren gehoord.» — «Vrij algemeen» bevreemdt de verklaring, dat het geldelijk gevolg niet opgegeven kan worden. «Eenige leden» wenschen dit punt aangevuld. «Zij stellen daarop te meer prijs, omdat bij de gestadige en zorgwekkende vermeerdering der

uitgaven in N. I. het volstrekt noodzakelijk is, de financieele gevolgen van elken ten aanzien dier bezittingen genomen maatregel te leeren kennen.»

12 *Maart* 1863. De minister VAN DE PUTTE antwoordt hierop, dat het Indisch bestuur, adviserende over wijziging der tarieven, volkomen instemde met het denkbeeld van vrijen invoer van rijst in geheel N. I.; dat hij weldra omtrent eene algemeene herziening dier tarieven het bewijs hoopt te geven dat hij zich niet tot wenschen bepaalt; dat gedeeltelijke wijziging, waar zij noodig is, hem intusschen geraden voorkomt; dat uit eenige medegedeelde cijfers van de handelsverslagen het vermoedelijk zeer luttele der geldelijke opoffering blijkt.

14 *Maart* 1863. Ontwerp van wet F op blz. 85. De minister VAN DE PUTTE stelt voor, vrijdom van regten toe te kennen op den invoer van «grondstoffen, benoodigd in fabrieken en werkplaatsen ten behoeve van landbouw, nijverheid en scheepsbouw in N. I.». Zijne M. T., 23 Febr., betoogt, naar aanleiding van eene voordragt uit Indië, dat de nijverheid aldaar zwaar gedrukt wordt door de regten op deze grondstoffen, bedragende op Java voor ijzer 12 of 6, voor koper 24 of 12°/₀. Zij kan met de invoerders van werktuigen, bedoeld bij de wet van Mei 1851 (blz. 85), hetzij Nederlandsche of vreemde, die vrij zijn of 6°/₀ betalen, niet mededingen. Zelfs de herstelling van werktuigen, bijzonder van schepen, wordt onder den tegenwoordigen toestand belemmerd. Voortduur van dien toestand zou strijden met art. 60 reg.regl., dat aanmoediging van nijverheid voorschrijft. — Vrijdom van grondstoffen, waar de daaruit vervaardigde voorwerpen vrij zijn, wordt geboden door billijkheid jegens de Indische industrie, die dergelijke voorwerpen vervaardigt. Een onderscheid als bij de wet van Mei 1851 komt ten aanzien van de grondstoffen onnoodig voor. «Nederland, dewijl het geene mijnen bezit, heeft bij den begunstigden invoer dier artikelen een

zeer luttel belang. Hoe veel onbewerkt ijzer en koper met bewijs van Nederlandschen oorsprong in N. I. pleegt te worden aangevoerd moge niet met juistheid zijn na te gaan, omdat in de handelsverslagen het ijzer met de machinerien en het koper met het koperwerk vereenigd is opgegeven, veilig toch is aan te nemen, dat die invoer weinig of geen naam verdient. En wat betreft lood, staal en zink, ook daarvan is de aanvoer met certifikaat te onbelangrijk om van gelijkstelling terug te houden. — De Nederlandsche machinerienfabrieken zullen evenmin onder gelijkstelling lijden. Te vele omstandigheden plaatsen de Indische fabrieken tegenover haar in ongunstige verhouding, dan dat ernstige mededinging te duchten zij. Duurte van brandstoffen, de moeijelijkheid om geschikt werkvolk aan te nemen, de hooge loonen in verhouding tot den geleverden arbeid en vooral voor toezigt in N. I. verschuldigd, zullen daar steeds verbieden, althans de meeste werken af te leveren tegen prijzen, die het Nederlandsche fabrikaat zouden kunnen verdringen. Er mag van den maatregel een ruimer debiet van dit fabrikaat worden te gemoet gezien, daar eene voorname reden, die tot nog toe velen van het gebruik van machinerien terug houdt — de kostbaarheid van herstellingen — aanmerkelijk zal worden getemperd. Vermoedelijk derhalve zullen de bestellingen in Nederland eer toe- dan afnemen.

«Welligt wordt aangemerkt, dat dan toch de wet van 3 Mei 1851 een differentieel regt behouden heeft, terwijl nu inbreuk zou worden gemaakt op het stelsel der Indische tarieven. Men bedenke echter, dat het toen bestendigde verschil van regten de strekking had om de Nederlandsche fabrieken van machinerien te steunen tegenover de vreemde. Wierd daarentegen ook voor de grondstoffen een verschillend regt gehandhaafd, het zou slechts dienen om aan de Nederlandsche fabrieken een voorregt te laten boven de Indische. Dit kan nimmer het doel zijn van den wetgever. Trouwens

het thans aangeboden voorstel is geene poging tot bescherming of begunstiging der Indische nijverheid. Het geldt eenvoudig een maatregel, noodzakelijk geworden ten gevolge der vrijgevige bepalingen van 1851.

«Van daar ook, dat de gedeeltelijke tariefsverandering geen bezwaar kan ontmoeten. Daardoor wordt slechts eene tweede schrede gezet op den vroeger ingeslagen weg; eene schrede nogtans, die, uit hoofde vooral der eerlang aan te vangen spoorwegwerken, geen langer uitstel schijnt te gedoogen.

«Bescherming der Nederlandsche vlag meende de regering in dit ontwerp zonder eenig bezwaar te mogen prijs geven. Haar behoud heeft te geringe beteekenis nadat bijna alle staten, die eenigen noemenswaardigen zeehandel drijven, de gelijkstelling van hunne vlaggen met de Nederlandsche verkregen hebben, naar aanleiding der wet van 8 Augustus 1850.

«Eindelijk. De reeds te lang verschoven algemeene herziening der Indische tarieven zal door de aanneming van dit wetsvoorstel niet op den achtergrond geraken. Het ligt bepaaldelijk in de bedoelingen van den ondergeteekende, aan dat werk eene ijverige hand te slaan en het ter aanbieding voor te bereiden met al den spoed, die maar eenigzins is overeen te brengen met een grondig onderzoek van vele gewigtige vraagpunten.»

20 *Maart* 1863. V. V. daarop. — Het voorstel is vrij algemeen met genoegen ontvangen. De meeste leden verbonden aan eene volkomen goedkeuring van die gedeeltelijke wijziging het «uitdrukkelijk voorbehoud dat daardoor in eene zoo gewenschte algeheele herziening der tarieven geene vertraging zal worden veroorzaakt». «In een paar afdeelingen werden ook leden gevonden», die niet bepaald tegen de zaak waren, maar haar liever tot die algeheele herziening uitgesteld wenschten. «Men zou dan het geheel in zijn zamenhang hebben kunnen overzien en alzoo beter

kunnen beoordeelen welken invloed de maatregel ook op de Indische financien zou uitoefenen.» «Zeer enkele leden slechts in eene afdeeling hadden, in het belang onzer inlandsche fabriekmatige nijverheid bezwaar tegen de zaak zelve.»

«Eenigen ingang vond ook nog de bedenking tegen de algemeenheid van den maatregel. Het wetsontwerp stelt den invoer der genoemde metalen geheel vrij, zonder onderscheid zoowel van de vlag waaronder de invoer geschiedt, als van de plaats van herkomst. Dit achtten sommigen eene nog al bedenkelijke greep in het tot nog toe behouden differentieel stelsel der Indische tarieven. Zijdelings of broksgewijze moest dit stelsel niet worden afgebroken. Acht men den tijd gekomen om daarin wijziging te brengen, zulks moet geschieden na rijpe en opzettelijke overweging. Enkele dezer leden schroomden niet al dadelijk te verklaren dat door die algemeenheid afbreuk zal worden gedaan, niet alleen aan de Nederlandsche industrie, maar in het bijzonder ook aan de Nederlandsche scheepvaart. De Engelsche reederijen vooral, die nu reeds door den uitvoer van lijnwaden in staat zijn onder zeer voordeelige voorwaarden mede te dingen, en ook de Zweedsche, zullen daardoor zeer worden bevoordeeld. Andere leden deelden niet in dit gevoelen, maar waren evenwel van meening dat, nu de meeste belangrijke zeevarende mogendheden, met name ook Engeland en Zweden, wat de vlag aangaat, reeds met Nederland gelijkgesteld zijn, men daarom zonder nadeel voor de nijverheid het beginsel der wet van 1850 kan vasthouden, en, dewijl Frankrijk en België daaronder niet behooren, die gelijkstelling als middel zou moeten aanwenden om van deze mogendheden voordeeliger voorwaarden voor den invoer van produkten der Nederlandsche industrie te bedingen.»

7 *April* 1865. De minister antwoordt: «Wat de gelijkstelling der vlag betreft, deze zal slechts gevolgen hebben

voor de schepen van Rusland, Frankrijk, Belgie, Spanje en Portugal. Voor de Engelsche en Zweedsche reederijen, waarop men inzonderheid gewezen vindt, zal zij zonder regtstreekschen invloed zijn, vermits die staten reeds gelijkstelling hunner vlaggen met de Nederlandsche bekomen hebben. Alleen middellijk, ten gevolge van den vrijgestelden invoer zonder onderscheid van herkomst, zullen dus die reederijen worden gebaat. De gelijkstelling te onthouden aan de weinige natiën, die tot de voorwaarden der wet van 1850 niet zijn toegetreden, om haar als middel te bezigen ten einde van deze mogendheden voordeeliger voorwaarden te bedingen voor de Nederlandsche industrie, dit schijnt weinig aanbeveling te verdienen. De kracht toch van het middel mag worden betwijfeld. Is daarentegen de gelijkstelling onvoorwaardelijk toegekend, dan zal welligt niet geheel zonder vrucht op ons vrijgevig stelsel te wijzen zijn bij het voeren van latere onderhandelingen.

«Het stelsel van begunstiging der voortbrengselen van Nederlandschen oorsprong, dat volgens deze voordragt op sommige artikelen niet langer zou worden toegepast, is zijne afbreking nog geenszins nabij. Want ook bij de aanstaande algemeene herziening der Indische tarieven zal de bescherming van vele voorwerpen der Nederlandsche industrie, schoon getemperd, toch gehandhaafd moeten worden. Hiertoe kan echter alleen dan grond aanwezig zijn, wanneer van het intrekken der bevoorregting eenigzins beduidende invloed voor die nijverheid te wachten is. Ten opzigte nu der bedoelde artikelen kan dit niet het geval zijn, dewijl de aanvoer daarvan uit Nederland zeer gering is.»

25 *Maart en* 29 *April* 1863. De wet E wordt door beide kamers met algemeene (51 en 36) stemmen aangenomen.

26 *en* 28 *Mei* 1863. De heer Gevers zegt dat de bestaande tarieven een doorn zijn in het oog der Europeanen op Java. — De minister antwoordt, dat de voordragt tot herziening waarschijnlijk in September zal ingediend worden.

3 *Julij* 1863. Deb. Tw. K. over definitieve begrooting Koloniën. — De heer HOFFMAN houdt vast aan het Londensch traktaat van 1824. Wij kunnen met Engeland niet konkurreren. Hij beroept zich op cijfers ten betooge van de schadelijke werking der scheepvaartwetten van 1850. — De heeren BLUSSÉ en BLOM wederleggen die cijfers. Eerstgenoemde acht echter in het verminderen der differentieele regten (uitgaande?) groote voorzigtigheid noodig, geheele afschaffing onberaden. — De heer SCHIMMELPENNINCK verlangt instandhouding der differentieele regten, daar zonder deze de koloniale markt verloopt. — De minister laat zich hierover thans niet uit.

4 *Junij* 1863. De wet F wordt door de Tweede Kamer met algemeene (63) stemmen aangenomen.

23—27 *Junij* 1863. Wet F in de Eerste Kamer. — Verschillende leden vreezen schadelijke gevolgen voor de Nederlandsche fabrieken. Sommigen, schoon daarvan geene grief tegen het ontwerp makend, betwijfelen de wenschelijkheid eener zoodanige gedeeltelijke herziening der tarieven, waardoor eene algemeene gepraejudicieerd of verschoven zou kunnen worden. Anderen hebben groot bezwaar tegen deze inbreuk op het beginsel der differentieele regten, dat zij gehandhaafd wenschen, en waaromtrent in alle geval op de algemeene herziening niet behoort vooruitgeloopen te worden. — De minister antwoordt, dat eenigzins belangrijke schade niet te verwachten is; dat eene dringende verbetering niet behoort uitgesteld te worden alleen omdat algemeene herziening wenschelijker zou zijn; dat de differentieele regten, waarop thans inbreuk wordt gemaakt, niet de vaderlandsche fabrieken tegen vreemde, maar tegen hare zusterinstellingen in Nederlandsch-Indië beschermen, hetwelk zelfs uit het oogpunt van het beschermingstelsel niet te verdedigen is. — De heer HARTSEN acht eene algemeene herziening der velerlei Indische tarieven zeer noodig en heeft ook geen bezwaar tegen het verminderen der bescherming;

artikelen welker bescherming blijkbaar onnoodig is, hetzij wegens het natuurlijk overwigt, hetzij wegens het gering belang der vaderlandsche industrie; 2°. voor artikelen welker bescherming, met de daarvan onafscheidelijke hooge regten, te nadeelig werkt op de ontwikkeling van landbouw en nijverheid in de kolonie. Bijna alle Nederlandsche goederen, thans bij den invoer belast met 12 of 12½ °/₀ der waarde tegenover een regt van 24 of 25°/₀ van vreemde fabrikaten, bleven met het halve regt bezwaard. Met jaarlijksche overgangen namelijk werden de regten voorgesteld op 10 en 20, 8 en 16, 6 en 12 °/₀, om op dit laatste peil voorloopig in stand te blijven.» «Zelfs dit plan heeft den algemeenen bijval niet mogen verwerven. Vele kamers van koophandel drongen aan op nog geleidelijker overgang. Onderscheidene belanghebbenden in Twenthe verklaarden genoegen te kunnen nemen met eene vermindering van regten tot op 8 en 16 °/₀, naar gelang de invoer al dan niet plaats heeft met bewijs van Nederlandschen oorsprong; maar hierbij moest zich, volgens hen, de wetgever dan ook noodwendig bepalen. En voor het geval de regering begreep nog verder te moeten gaan, gaf men van vele zijden de voorkeur aan een zonder overgang toe te passen, doch blijvend, invoerregt van 6 °/₀ der waarde van vreemde goederen, tegenover algeheelen vrijdom voor Nederlandsche voortbrengselen.»

II. *Zamentrekking van de parlementaire geschiedenis, door den minister en door den schrijver.*

«Herziening der tarieven van in- en uitvoerregt in N. I. behoort tot de maatregelen, wier noodzakelijkheid schier geen betoog meer behoeft. Het is meer dan tijd, de omslagtige bepalingen omtrent dit onderwerp door eene duidelijke regeling te vervangen. Toenadering der beginselen, waarop die bepalingen in der tijd zijn gegrond, tot de meer

vrijgevige rigting waarin de Nederlandsche tariefwetgever zich gestadig bewogen heeft, mag niet langer blijven ontbreken. Er is dan ook sedert verscheidene jaren bijna geene zitting der Staten-Generaal voorbijgegaan, zonder dat op herziening wierd aangedrongen. En steeds heeft de regering door hare antwoorden getoond, te deelen in den wensch naar verwezenlijking van te lang onuitgevoerde voornemens.»

Zoo luidt de aanhef der M. v. T. — Is het niet als ware eene herziening in liberalen zin sedert lang de gebleken wensch der kamers?

Eene juister zamentrekking van de voornaamste feiten onzer kronijk schijnt deze:

Reeds in 1846 dacht de minister J. C. Baud ernstig aan de opheffing, of aanzienlijke vermindering, van het differentieele der Indische *uitgaande* regten (blz. 89 en 90). Zelfs werd eene vreemde mogendheid daarop voorbereid. Een jaar later aarzelde hij niet, in het openbaar, als het gevoelen der regering te verkondigen, dat het toenmalige regtenstelsel onstaatkundig was jegens het buitenland, en onbillijk jegens de partikuliere industrie op Java. (Ald.)

Hoe hij het destijds buiten gevolg blijven dezer goede voornemens in 1851 verschoonde, lazen wij op blz. 90 en v. Men mag vermoeden, dat zoowel het voornemen als het uitstel in verband stond met de bekende nota van lord Aberdeen aan onze regering van 4 Mei 1846. Daar vindt men: «H. M.'s Government, notwithstanding the disavowal required in 1824 at the hands of the Dutch Government of all intention to aim at political supremacy, would have seen with satisfaction any legitimate and reasonable extension in those regions of Netherland influence and possession, had not such extension, in contravention of the spirit and the letter of the Treaty of 1824, been invariably attended with detriment to the interests of H. M. 's subjects.» En verder, na gesproken te hebben van «substituting» (onzer-

zijds in den Archipel) «the onerous and differential duties of the Netherland tariff for the moderate and equal duties formerly levied upon all European nations alike»: «If it be, however, really the wish of the Netherland Government finally to put an end to the jealousies and dissentions which they anticipate, the undersigned would ask whether such object might not be more easily accomplished by rendering the policy of the Netherland Government in the Eastern seas move conformable to the commercial spirit of the day and to the customs of other nations.» Daar deze nota ten slotte op zekere voordeelen doelt die wij gaarne van Engeland genoten, is het niet onwaarschijnlijk dat, gelijk BAUD zeide (blz. 90), eene hervorming bewaard werd als middel om die voordeelen te bedingen. Misschien ook achtte men het met de hoogere politiek strijdig, zoo terstond naar Britschen raad, hoe goed, te luisteren. Een derde denkbaar geval is — dat het voornemen, eenmaal openbaar, bij Nederlandsche belanghebbenden tegenstand ontmoette.

Wat hiervan zij, toen het eerste ministerie THORBECKE, ondanks zijn deelgenoot van Koloniën, in Dec. 1849 met het plan voor den dag kwam om de regten ter bescherming van den regtstreekschen aanvoer naar Nederland uit de Indische tarieven te doen verdwijnen, — toen het aan de vertegenwoordiging schreef, dat, zoodra beide kamers getoond zouden hebben de vrijzinnige handelspolitiek van de regering te beamen, onverwijld hetzelfde stelsel op de koloniën toegepast zou worden, — barstten alle winden los.

Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.

Wèl was het nacht in Nederland. In de Tweede Kamer heette het: «algemeen en met den meesten nadruk» wilde men «niets wat verandering bragt in het koloniaal stelsel omtrent de begunstiging zoowel van den in- als uitvoer naar gelang van den oorsprong en de bestemming der

goederen en produkten»; men wilde «alle thans bestaande beschermende regten onaangeroerd gelaten hebben». Zie blz. 79. Buiten de kamers sprak men zelfs van «Engelsch goud». Het einde was, dat de regering aan het bestaande gekneveld werd. door het artikel 5 van 1850 (blz. 82).

Een volgend stadium in onze kronijk is de winter van 1857 op 1858. Het bewind waarvan de heer MIJER lid voor Koloniën was, koesterde de «innige overtuiging», dat de kamers thans begeerden hetgeen in 1850 zoo groote tegenkanting vond. Men zag geen bezwaar met België een verdrag aan te gaan, welks voortduur afhing van de opheffing der Indische differentieele *uitgaande* regten binnen acht maanden. Weder verzette zich de Tweede Kamer. Wel konden «vele leden» toestemmen, dat opheffing der differentieele uitgaande regten in den geest zou zijn van het vrijgevige Nederlandsche stelsel; maar zij wilden niet gedwongen zijn daarover binnen acht maanden te beslissen. De regering, werd haar toegevoegd, ging wat ver door den maatregel te beschouwen als met den wensch der kamers overeenkomend: slechts nu en dan had eene enkele stem in de kamers dien wensch geuit, de kamers zelve nooit; integendeel lagen algemeen de gewigtige bedenkingen van 1850 nog versch in 't geheugen.

Ik moet zeggen, de onbevangen geschiedschrijver zoekt vergeefs in het Bijblad naar vasten grond voor de innige overtuiging van het toemalig bewind. 't Is waar, gedurende de verloopen zeven jaren hadden de kamers menige inbreuk op het differentieele stelsel toegelaten: getuige de absolute vrijdom voor steenkolen in 1851, voor meststoffen in 1854, voor goud en zilver in 1855; getuige de vrijverklaring der Moluksche havens, waarbij zelfs uitbreiding van deze idee verlangd werd. Doch het feit, dat ook de meest behoudendgezinden voor die maatregelen stemden, moest de regering over de beteekenis van veler votum ingelicht hebben. Gaf men niet op zulke punten toe bij wijze van afleiding

van de hoofdzaak? Aan het heerschende stelsel paarde zich immers van ouds de politiek van vrijgevigheid omtrent bijzaken, van zijdelingsche verzachting en plooijing ten behoeve van dezen en genen, ja van vrijhavens — mits buiten het gebied waar de tarieven het best konden werken. — De regering vergat voorts BAUD's omkeer: alsof hij in Dec. 1851 niet gesproken had, beriep zij zich op zijne redevoering van 1847! Zij verzuimde te berekenen, welken invloed zijne persoonlijkheid hebben kon, onder anderen op een der ijverigste strijders voor eene milde tariefsherziening, aan wiens praktische wenken menigeen het oor had geleend, den heer STOLTE, — die van dezen invloed het bewijs leverde door op het beslissende oogenblik (met zigtbare verwarring) zich voor BAUD's nieuwere meening te verklaren. Zie blz. 109 en 116. Eindelijk, zij dacht er niet aan, dit erkende zij zelve, de stemmen te tellen die nu en dan, hetzij in de stukken met een «men» of iets dergelijks, hetzij bij de debatten, tegen de differentieele regten opkwamen.

Ofschoon de bedoelde diskussie over het Brusselsche traktaat bijzonder de uitgaande regten betrof, geldt het gezegde van de stemming der meerderheid in de kamers gedurende het tijdvak van Aug. 1850 tot Feb. 1858 hoofdzakelijk evenzeer de *inkomende*. Telkens ontmoet men kenteekenen van weerzin tegen doortastende aanranding van het stelsel waaronder «zoo veel» was tot stand gebragt. Vooral de zeer beschermde katoenindustrie vond welsprekende bescherming in het kamp der «liberalen».

Het was dan ook een stout bestaan van het ministerie ROCHUSSEN-VAN BOSSE, eene liberale tariefsherziening voor Indië tot een zijner eerste oogmerken te stellen. Vol moed toog men aan den arbeid. De redevoeringen van den heer ROCHUSSEN van 14 en 15 Dec. 1858 tintelen van frissche kracht. Het is een lust om te lezen, hoe hij daar Nederlands handel en fabrieken toeroept: wordt wakker uit uw beschermden slaap, schaamt u voor de beschaafde wereld en

voor u zelven over hetgeen de Javaan te uwen behoeve opbrengt! — Werd hij door de «liberalen» met warmte ondersteund?

In den volgenden winter zat naast den heer ROCHUSSEN in het ministerie niet meer de heer VAN BOSSE, maar de heer VAN HALL, die in Feb. 1859 (blz. 127) zoo raauw mogelijk betuigde, de Indische regten goed te keuren omdat wij daardoor eene zware belasting van den Javaan hieven! — In Dec. 1860 kon de minister ROCHUSSEN niet zeggen, of het tarief, dat hij nog hoopte in te dienen, zoo mild zou zijn als hij aanvankelijk zich had voorgesteld.

Overzien wij ten slotte de vier jaren sedert de aftreding van dien minister, ons treft alweder het ontbreken van een bepaalden drang der meerderheid naar eene herziening in den zin dien hij in 1858 beschreef. Wil men zoodanigen wensch aan de Tweede Kamer toeschrijven op grond van het V. V. van 20 Maart 1863 (blz. 138)? Het getal leden die aan het onderzoek deel namen wordt er niet genoemd. De Eerste deed na dat stuk duidelijk genoeg blijken, dat bij haar die wensch bestrijding te wachten had.

In de gevolgtrekkingen komt derhalve het onderscheid tusschen de woorden der M. v. T. en ons begrip der geschiedenis daarop neder, dat wij omtrent eene goede ontvangst bij de kamers van een wezenlijk liberaal tarief uit het gebeurde geenszins dezelfde gerustheid kunnen putten als die woorden schijnen uit te drukken. Ik spreek opzettelijk van 's ministers *woorden;* want zijne daad, zijn wetsontwerp, geeft ontegenzeggelijk te kennen: òf dat hij zelf een wezenlijk liberaal tarief niet wil, òf dat hij tot het doen aannemen van zoodanig tarief door de tegenwoordige kamers geen kans ziet.

Wij zullen bij de behandeling der onderdeelen van het ontwerp dit gevoelen staven, en treden nu tot het onderzoek der zaak, zonder ons om de gezindheid der kamers te bekommeren.

III. *Tegenwoordige toestand der verordeningen op de in- en uitgaande regten in Nederlandsch Indië.*

Alle verandering zal wel dienen voort te vloeijen uit een helder begrip van den tegenwoordigen toestand.

Deze wordt in de M. v. T. aldus gekarakteriseerd: «Hetgeen thans bestaat is — gelijk eenmaal zoo juist werd uitgedrukt — een chaos, schier voor elk eiland bijzondere bepalingen bevattende, zoodat zelfs ambtenaren, die lang met de in- en uitgaande regten bekend zijn, er bezwaarlijk den weg in kunnen vinden.» — (De minister beroept zich dus hier op eene uitdrukking van den heer ROCHUSSEN. Zie blz. 118.)

Men veroorlove een' gewezen Direkteur der Middelen de opmerking, dat dit «oude praatje» aan groote overdrijving laboreert. Ware het gezegde «zoo juist», hoe zouden die arme ambtenaren der in- en uitgaande regten ginds, te midden van het handelsgewoel hun weg door een bajert zoekend, en de Direkteur der Middelen, hunne vraagbaak voor bijzonder labyrinthische gevallen, te beklagen zijn! Nogtans liep de dagelijksche dienst, zoo ver ik weet, ook met ambtenaren die niet altijd *alle* feniksen waren, vrij geregeld. Zeker deden zich kwestiën voor, wier oplossing veel nadenken vereischte; kwestiën zelfs, waarover men het moeijelijk eens kon worden, omdat de tegenstrijdigste gevoelens elk voor zich in de verordeningen goede argumenten vonden. Maar dit waren uitzonderingen. Daarenboven ontstonden zij zelden uit de tarieven, die de minister nu verbeteren wil; meestal uit de schifting in soorten der havens, uit regelingen omtrent de vaart, die het ontwerp onaangeroerd laat.

Neen, niet de *on*duidelijkheid der Indische tarieven, maar integendeel hetgeen er *zeer duidelijk* is, maakt hunne verandering noodig.

De gewone overdreven voorstelling kan welligt voor eene

betere wijken, zoo men gelieft kennis te nemen van eene in 1855 te Batavia verschenen *Verzameling van tarieven en bepalingen op het beheer der inkomende en uitgaande regten, benevens enz.... in Nederlandsch Indië: een en ander volgens de jongste verordeningen tot op* 1 *Julij* 1855 *uitgevaardigd.* Het is, ofschoon er veel werd opgenomen dat achterwege had kunnen blijven, een dun boekje, gemakkelijk te overzien. De regering zou wèl gedaan hebben, had zij van de daar voorkomende tariefsbepalingen, bijgewerkt uit de weinige sedert 1 Julij 1855 uitgevaardigde verordeningen (ook omtrent opium op de Buitenbezittingen), afdrukken bij de M. v. T. overgelegd; want de korte beschrijving, die de boven aangehaalde woorden in de M. v. T. volgt, brengt evenmin als hare bijlagen den onzaakkundige op de hoogte.

IV. *De hoofdvraag. Vereischten van een zuiver fiskaal tarief.*

Aan herziening de hand slaande behoort men zekere regelen, zekere norm, voor den geest te hebben, waarmede het bestaande vergeleken kunne worden.

Welke is bij 't herzien der Indische tarieven de hoofdvraag?

De hoofdvraag is niet, of, in hoe ver, de zoogenaamde bescherming zal ophouden. Deze, schoon zeer gewigtig, bekleedt eene tweede of derde plaats. De hoofdvraag is: wat in het afgetrokkene te denken van de belastingen, genaamd in- en uitgaande regten, als middel van inkomst voor den staat in gewesten als Nederlandsch Indië. Verdienen zulke belastingen er aanprijzing? Onder welke voorwaarden? Dáárover moet vóór al het andere een oordeel gevestigd zijn. Door dat oordeel wordt de rigting van den herzieningsarbeid bepaald.

Omtrent dit kardinale punt missen wij in de regeringsvoordragt een «rond stelsel». Hare meening moet stukswijze uit de M. v. T. worden opgedolven.

Zoo doende treft men over de essentieele bruikbaarheid van het middel het volgende aan. Eerst op blz. 3: «Bij die herziening moet, in welken geest zij ook geschiede, rekening worden gemaakt met de belangen der schatkist, en mag althans de mogelijkheid niet worden afgesneden om, bleek het noodig te zijn, in de inkomende en uitgaande regten voortdurend een middel van inkomsten te vinden.» Dan, negen regels verder: «De voorzigtigheid gebiedt, den lateren wetgever de handen niet te binden en hem met name vrijheid te laten om de inkomende en uitgaande regten als eene bron van inkomsten voor 's lands kas te behouden.» Voorts, blz. 5 onderaan: «Dat de staat zich door de heffing van regten op den in- en uitvoer in zijne kolonie inkomsten verschaffe, is allezins geoorloofd, mits dit voordeel gedije aan het algemeen.»

Wat de voorwaarden der bruikbaarheid aangaat, — de beschermingkwestie en andere punten nu eens weggedacht, omdat men ze straks afzonderlijk ontmoet, — deze vorderen volgens de regering, dat de belasting alleen geheven worde van voorwerpen die eene goede som aan den staat kunnen opbrengen, en wel door het heffen van een hoog regt. Van daar velerlei vrijstellingen in haar ontwerp, nevens regten van 20, 16 en 10 °/., van welk laatste cijfer zij het behoud ook in het vervolg «voor vele belangrijke artikelen» wenschelijk acht. Eene mildere regeling komt haar ongeraden voor, dewijl, «is het hooge regt eenmaal gekomen op 6 en 12 °/., en moesten deze regten nader tot elkander worden gebragt, de toepassing van een *laag* invoerregt dan onvermijdelijk ware». . . . . .

Naar mijne overtuiging verklaren theorie en praktijk eene belasting op de handelsgoederen die over zee in- en uitge-

voerd worden, voor een eilandengebied als Nederlandsch Indië, op zeer beslissende wijze tot een onwraakbaar middel om in de behoeften der staatskas te voorzien, mits het quotum der belasting laag en eenvoudig uitgedrukt, de invordering vrij van kwelling, de regeling in haar geheel regtvaardig zij.

Lage regten bovenal worden elken staat voorgeschreven door de zich steeds vernieuwende ervaring, dat ze op den duur voordeeliger zijn dan hooge. Met een laag cijfer van heffing bereikt men al de overige vereischten van zelf. — Lage regten worden buitendien elken *kleinen* staat voorgeschreven door een welbegrepen politiek egoïsme; want de hier bedoelde regten treffen onder andere de onderdanen van *groote* staten, en groote staten dient een kleine in den regel zich te vriend te houden.

Over de toepassing van onze norm spreken wij bij de onderdeelen.

V. *Het denkbeeld: «één tarief voor geheel Nederlandsch Indië», en de vrijhavens.*

De M. v. T. besluit hare schets van den «chaos» met de woorden: «wordt nu het tegenwoordig ontwerp tot wet verheven, dan zal *één tarief gelden voor geheel Nederlandsch Indië»*, behalve voor de staten met zelfbestuur.

Ik laat aan vitters de aanmerking over, dat het ontwerp meer dan één tarief, althans ettelijke tariefsaanhangsels bevat, en bepaal mij bij de gedachte, die uit het aangehaalde zou kunnen afgeleid worden: *gelijkmatige bejegening* van al de regtstreeks door ons beheerde landen.

Deze gedachte wordt in het ontwerp niet teruggevonden. Het scheidt de bedoelde landen in twee groepen: aan de eene schenkt het vollen vrijdom, de andere belast het op gevoelige wijze.

Ziehier het art. over de vrijhavens.

«In de residentie Riouw, het gouvernement van Celebes en onderhoorigheden, het gouvernement der Molukken en de residentie Timor, worden van wege het Nederlandsch Indisch bestuur geene in- noch uitvoerregten geheven. Wij behouden Ons voor, deze bepaling ook tot de Wester- en tot de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo uit te strekken.»

(Daar opheffing der vrijhavens Menado en Kema niet bedoeld wordt, zal de redaktie van het eerste lid wijziging behoeven ten gevolge der zelfstandigverklaring, onlangs, van de residentie Menado.)

De regering wil dus de lijst der vrijhavens aanvullen met verscheidene kleine havens van Celebes en de Molukken en met al de havens onder direkt Nederlandsch beheer van den Timor-archipel; de vrijhavens Pontianak, Sambas en Soekadana tijdelijk opheffen, doch met bevoegdheid voor het bestuur hier te lande tot weder-vrijverklaring; voorts gelijke bevoegdheid ten aanzien van alle andere havens onder direkt Nederlandsch beheer der Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo.

Dit voorstel zal gewis, evenzeer als in 1855 het ontwerp der Moluksche vrijhavens, «algemeen toegejuicht» worden. En waarlijk, het ontbreekt niet aan opwekking daartoe, wanneer men den blik laat weiden over het tafereel, dat eene waarheid zou zijn na gebruikmaking van de bevoegdheid omtrent Borneo: in die ontzaggelijke eilandenzee beoosten Sumatra en Java, (alleen de Bankagroep uitgezonderd,) overal waar Nederland regtstreeks beheer voert, vrijhavens!

Het is alzoo geen benijdenswaardig geval, tegen dat schitterende plan met bedenkingen te moeten opkomen, en zelfs den raad te moeten geven om — alle vrijhavens af te schaffen.

't Geldt een onderwerp, waarover in Indië in mijn tijd veel werd nagedacht. Bedrieg ik mij niet, dan waren de

officieele raadslieden der koloniale landvoogdij van 1853 tot 1858, zoo de Raad van Indië als de Raad van Direkteuren, minstens de groote meerderheid, van gevoelen dat vrijhavens in den bestaanden toestand meer kwaads dan goeds deden. — «Oudgasten! Dompers!» — Men vergist zich. De liberale ideeën hadden onder hen, die dus oordeelden, overtuigde belijders. Niemand trouwens keurde zoo dikwerf het versieren van de Indische handelswetgeving met vrijhavens af als een onzer uitstekendste liberalen.

Ik zou (als meening) durven zeggen, dat de meeste Indische vrijhavens haar ontstaan niet verschuldigd waren aan vrijheidlievende, maar juist aan stijfhoofdig-behoudsgezinde overwegingen; dat, waar het niet al te bedenkelijk scheen, vrijhavens geschapen zijn, geenszins uit zuiver liberalisme, maar òm daardoor gegronde klagten een tijd lang te stillen en de aandacht van de groote grief af te leiden. Hadde een echt liberale geest voorgezeten, men zou iets anders uitgedacht hebben dan de besprenkeling van het bonte kleed (dat zeer enge kleed) onzer tarieven met ettelijke vrijhavens. Of verbeeldt ge u, dat de vaders der vrijhavens ze tusschen de tarieven wierpen met het opzet om de hoofdmagt der tarieven te ondermijnen?

Wij spreken niet tegen dat voor de landen zelve, wier havens vrijverklaard werden, de ontheffing van alle in- en uitgaande regten eene baat was; eene baat, al moge de maatregel voor sommige dezer landen misschien niet het ware, of geen toereikend middel geweest zijn om ze tot ontwikkeling te brengen. Doch wie bij die beschouwing staan blijft, verliest belangrijke zijden der zaak uit het oog. De verstandige bezitter van een uitgestrekt gebied neemt geen maatregel voor een deel daarvan zonder op het verband met het geheel te letten. Welk is het verband tusschen de Indische vrijhavens en het geheel onzer Indische bezittingen?

Lees de verordeningen voor de vrijhavens. Volgens haar

zijn de vrijhavens, tegenover de belaste Nederlandsche havens in Indië, *vreemde* havens. Alle uitvoeren uit eene belaste naar eene vrijhaven betalen hetzelfde regt als geschiedden zij naar eene vreemde haven. Ook de invoeren uit eene vrijhaven in eene belaste haven betalen hetzelfde regt als uit eene vreemde, echter met de gelukkige uitzondering dat voortbrengselen van den Oosterschen Archipel onder de oude bepalingen bleven. In dit opzigt alléén zag men kans de nationaliteit bij de vrijverklaring ongedeerd te laten. In alle overige opzigten kon het herhaalde ernstige streven, zoo in 1828 bij de vrijverklaring van Riouw, als in 1846 bij die van Makasser, om aan de uitgezochte punten het volste genot der vrijverklaring te verzekeren, geen expedient aan de hand doen om de gelijktijdige vreemdverklaring te ontgaan. (De verklaring van 1828, dat Riouw, voor de invoeren van daar elders, als entrepôt zou aangemerkt worden, kwam in effekte op vreemdverklaring neder.)

Is het noodig aan te toonen, hoe deze door den aard der zaken geboden regeling, voor zoo ver geene bijzondere omstandigheden tusschen beiden treden, moet uitloopen op verbroedering der landen-met-vrijhavens onderling (dus ook met Singapoer) en op hunne verwijdering van de belaste havens (dus ook van Java)?

Ik beroep mij ongaarne omtrent kwestieuze punten op de Indische handelsverslagen. Die van Java en Madura zijn gebrekkig, van de Buitenbezittingen (naar een uit Europa gezonden model opgemaakt) voor de kennis van den handel onbruikbaar. De gelegenheid tot omstandige staving van dit verwijt zal zich bij eene latere *Aanteekening* wel voordoen. Er zullen echter lezers zijn, die volstrekt eenige statistische toelichting van ons bezwaar over de vrijhavens verlangen. Te hunner bevrediging diene het volgende uit de handelsverslagen der voornaamste vrijhaven, Makasser.

In 1846, het laatste onvrije jaar, doch een gunstig jaar

tegenover de vijf vorige, werden daar de in- en uitvoeren opgegeven, in tonnen gouds:

	van en naar Java en Madura.	van en naar Singapoer.
	7	1½
in 1847, 1848 en 1849, de drie eerste vrije jaren, gemiddeld	15½	12½
en in 1854, 1855 en 1856, de laatst bekende jaren, (want er was tot heden in den Haag geen later handelsverslag van de Buitenbezittingen verkrijgbaar dan de bundel 1854—56, ofschoon de Javasche Courant reeds in Junij de uitgave van den bundel 1860—62 aankondigde!) gemiddeld	18½	18

Deze cijfers duiden alzoo op eene veel snellere vlugt van het verkeer met Singapoer dan met geheel Java. Men neme daarbij in acht, dat Makasser met Java, niet met Singapoer, door eene geregelde stoomvaart verbonden was, en dat, luidens de bijlage EE n°. 33 van het Oost-Indische regeringsverslag over 1861, de meeste in- en uitvoeren door middel van die stoomvaart geschiedden.

Doch al had de statistiek onze gevolgtrekking niet bevestigd, al waren omstandigheden tusschen beiden getreden die de rigting naar Singapoer belemmerden, al bleek uit de latere statistiek dat de verhouding zich ten voordeele van het verkeer met Java wijzigde, toch zou de bedenking kracht hebben: eischt ons belang, eene globale afscheiding der vrijhavenlanden van den zetel onzer magt, met gelijktijdige naauwer aansluiting dier landen aan den zetel eener vreemde mogendheid, kunstmatig te bevorderen?

Ziedaar hetgeen de tegenstander der vrijhavens een kwaad noemt, van meer beteekenis dan het goede dat zij aan de met haar begunstigde landen-zelve zonder twijfel verschaffen.

Het regeringsontwerp, wij erkennen het, heeft de strekking om het aangewezen bezwaar te temperen door de voorgedragen nieuwe regeling der *uitgaande* regten. Wierd het ontwerp wet, vele benoodigdheden voor de vrijhavens zouden vrij van regt van Java getrokken kunnen worden.

Kan dit echter het kwaad genezen, zoolang de Javasche *inkomende* regten de hoogte behouden, waarop de regering ze vooreerst, en voor een onbepaalden tijd, laten wil? Verscheidene retoeren voor de vrijhavens zullen onder zulk een tarief op Java steeds veel duurder moeten zijn dan te Singapoer.

Mij dunkt, eene liberale politiek schrijft iets beters voor dan dat hybridische zamenvoegsel van afschrikkende tarieven in de voornaamste, vrijhavens in de overige, onzer Indische bezittingen.

Wat dan?

Men gelieve het volgende denkbeeld in overweging te nemen:

Nederlandsch Indië zij voor de in- en uitgaande regten, gelijk het staatkundig inderdaad is, één gebied. Geene belasting op het verkeer tusschen het eene, regtstreeks door ons beheerde, onderdeel onzer bezittingen en het andere. Al de havens van Nederlandsch Indië onder zulk beheer in haar onderling verkeer vrijhavens. En op het verkeer van N. I. met het buitenland, in al onze havens, *lage* regten.

Ik weet, tegen dit voorstel is de aanmerking gemaakt, dat het neer zou komen op begunstiging van den eigen handel boven den vreemden. Mag ik, tot antwoord, vragen, of dus ook de handel tusschen de havens van Java onderling belast moet worden? Men zegt neen. Maar indien die handel onbelast moet of kan blijven, waarom de handel tusschen al onze Indische havens onderling niet? De administratieve verdeeling is geen motief; want ook Java is in gewesten verdeeld, en elk dier gewesten staat tot het centrale bestuur in dezelfde verhouding als de gewesten, Buitenbezittingen genaamd. Al die havens behooren tot één gebied, zijnde N. I.: en wij zijn immers bezig een tarief te maken, niet op den handel tusschen deelen van N. I., maar voor geheel N. I.? De vaart tusschen al die havens is kustvaart. Mag kustvaart niet, met strikte opvolging van liberale beginselen, anders bejegend worden dan de groote vaart?

Zeker is het dat het *openbare* oogmerk der vrijhavens — ontwikkeling der betrokken landen — door het hier voorgedragene geen gevaar zou loopen. Het zou bereikt worden zonder de eene Nederlandsche haven voor de andere tot eene vreemde te verklaren; integendeel de sociale banden tusschen alle naauwer toehalen.

VI. *Inkomende regten. Algemeen overzigt.*

De M. v. T. en hare bijlagen geven geen duidelijk algemeen overzigt van het bestaande en van hetgeen de regering in de plaats wenscht.

Zoo vindt men onder de bijlagen wel een staat van ontvangen en berekende regten, maar zonder aanwijzing van de voornaamste goederen, waarop die regten geheven werden. Zulke aanwijzingen zijn dáárom nuttig, wijl ze ons terstond zekere hoofdpunten, de knoopen der kwestie, voor den geest brengen. De bijlage P der *Javasche* handelsverslagen doet als zoodanig omtrent de *inkomende* regten de volgende verhoudingen kennen:

	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.
De inkomende regten bedroegen (zonder de 5 pCt. additioneel) . .	f 5529327	f 5940635	f 6958524	f 7038800	f 6383675
Daarvan werden geheven op:					
Lijnwaden en katoenen goederen, Nederlandsche	f 693294	f 732703	f 1100720	f 1066829	f 1109720
andere Westersche .	- 2275363	- 2567267	- 3034554	- 2929238	- 2331814
	f 2968657	f 3299970	f 4135274	f 3996067	f 3441534
Gambier	- 745952	- 769434	- 846368	- 837758	- 860593
Westersche provisiën	- 215093	- 175389	- 231195	- 259952	- 229409
Westersche lakens en wollen stoffen . . .	- 90418	- 94446	- 94645	- 90941	- 90259
Alle andere goederen	- 1509207	- 1601396	- 1651042	- 1854082	- 1761880
Totaal als boven . .	f 5529327	f 5940635	f 6958524	f 7038800	f 6383675

Uit deze opgave blijkt, dat de artikelen *lijnwaden en katoenen goederen* en *gambier* ruim twee derden van de

inkomende regten leveren. Wij zullen ze daarom afzonderen en ons aanvankelijk met de overige bezig houden, wetende ons te bewegen op een terrein, welks fiskale beteekenis door eene jaarlijksche inkomst van omstreeks *twee millioen* wordt uitgedrukt.

A. Wat de *Westersche* goederen betreft («voortbrengselen van Europa, Amerika en de kaap De Goede Hoop») is het algemeen overzigt, boven bedoeld, met eenige moeite uit de stukken van de voordragt zamen te stellen.

Er wordt een staat der invoeren *op Java en Madura* van zulke goederen overgelegd, sluitende met de generale totalen:

	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.
	f 24031938	f 25372565	f 31388642	f 31899558	f 31323566
Af: lijnwaden en katoenen . . .	- 14647804	- 16130693	- 20943976	- 20251585	- 18205016
Rest voor de overige	f 9384134	f 9241872	f 10444666	f 11647973	f 13118550

Gemiddeld 's jaars . . . . . f 10767400.

Van die overige goederen laten wij eene lijst volgen, die ze rangschikt naar de gemiddelde waarde der invoeren van 1858—62, dus tevens het karakter van dezen handel nader doet kennen, en voorts meldt: hoe ze thans belast zijn en wat het regeringsontwerp hun toedenkt.

De letters in deze lijst beduiden:

a. Met certifikaat van Nederlandschen oorsprong of Nederlandsche bewerking, in Nederlandsche schepen.

b. Regtstreeks van Nederland in Nederlandsche schepen.

c. Met certifikaat van Ned. oorsprong of bewerking.

De cijfers in de laatste kolom tusschen ( ) worden door de regering voorgesteld voor «1869 en vervolgens».

Overal beteekenen de cijfers in de beide laatste kolommen, waar niet het tegendeel is uitgedrukt, zoo veel ten honderd van de waarde.

Wij hadden gaarne aan de lijst eene vergelijking toegevoegd tusschen de opbrengsten volgens het bestaande en

volgens het voorgestelde regt; maar de dooreenmenging van verschillende belaste goederen in de statistische bronnen maakte dit omtrent de belangrijkste artikelen onmogelijk; het werk, tot min belangrijke beperkt, zou de moeite niet loonen.

	GEMIDDELDE INVOERWAARDE 1858—1862. f.				REGTEN.	
	TOTAAL.	UIT NEDERLAND. Met Certifik.	UIT NEDERLAND. Zonder Certif.	VAN ELDERS.	THANS.	VOLGENS HET ONTWERP.
Wijn en andere dranken.	2330600	1036800	674100	619700	Diverse op	hoeveelheden.
IJzer, ijzerwerk en machines	1859600	375700	417800	1066100	IJzer vrij	IJzer vrij.
					IJzerwerk en machinerieën v. landbouw, fabriekwezen, stoomwezen en mijnwezen: 6 *b* vrij.	Deze, ook voor scheepsbouw: 5 (4) *c* vrij.
					Ander ijzerwerk 24 *a* 12	20 (16) *c* 10
Eetwaren (Provisiën).	1301900	752000	328900	221000	Meel 24 *a* 12	20 (16) *c* 10
					Spek, vleesch, hammen, 24 *a* 12	id.
					Boter, kaas, 24 *a* 12	10
					Andere 24 *b* 12	
Koper en koperwerk.	550700	266300	75000	209400	Koper — vrij	— vrij.
					Koperwerk 24 *a* 12	— 20 (16) *c* 10
Galanterieën, modewaren, parfumerieën .	473200	26700	314300	132200	Galanterieën 24 *b* 12	6
					Modewaren van wol en katoen 25 *a* 10 en 12½	— 20 (16) *c* 10
					Van zijde en linnen 12 *a* 6	— 10 *c* 6
					Parfumeriën 24 *a* 12	10

	GEMIDDELDE INVOERWAARDE 1858—1862. f.				REGTEN.	
	TOTAAL.	UIT NEDERLAND. Met Certifik.	UIT NEDERLAND. Zonder Certif.	VAN ELDERS.	THANS.	VOLGENS HET ONTWERP.
Laken en wollen stoffen	387000	36800	194900	155300	25 *a* 12½	20 (16) *c* 10
Kramerijen	338300	3800	260100	74400	12 *b* 6	6
Steenkool	335700	0	183200	152500	vrij	vrij.
Aardew. en porcelein	305400	50000	52400	203000	24 *a* 12	20 (16) *c* 10
Rijtuigen, leder- en zadelwerk	250300	66800	79800	103700	id.	id.
Papier en schrijfbeh.	213400	150400	48200	14800	Papier id.	id.
					Schrijfbeh. 12 *a* 6	10 *c* 6.
Hiervan in 1861 en 1862 aan papier	145500	102000	39500	4000		
Meubelen	212100	76000	54300	81800	Gebruikte 6 *b* vrij	Gebruikte vrij.
					Andere 24 *a* 12	20 (16) *c* 10
Scheepsbehoeften	207000	61600	73200	72200	Touwwerk, Zeildoek } 24 *a* 12	5 (4) *c* vrij.
					Andere 12 *b* 6	Teer, hars, pek vrij.
						Andere 6
Koffijzakken	189900	170500	11100	8300	Linnen 24 *a* 12	20 (16) *c* 10
					Andere 12 *b* 6	6
Verfwaren	162100	112500	32200	17400	12 *a* 6	10 *c* 6
Glas- en kristalwerk.	140200	35900	72100	32200	24 *a* 12	20 (16) *c* 10
Vaatwerk	137300	108600	25200	3500	id.	id.
Boeken, muziek, land- en zeekaarten	135200	53400	70700	11100	6 *a* vrij	vrij.
Zijde en zijdenstoffen.	123700	3300	108100	12300	12 *b* 6	6
Goud- en zilverwerk, -draad, -galon	123500	60000	25400	38100	24 *a* 12	20 (16) *c* 10
Zeep	119800	2700	33400	83700	12 *b* 6	6
Staal en staalwerk.	106900	200	68000	38700	Staal vrij	— vrij.
					Staalwerk 24 *a* 12	— 20 (16) *c* 10
Metaalwerk	79900	32900	16600	30400	12 *b* 6	id.

	GEMIDDELDE INVOERWAARDE 1858—1862. f.				REGTEN.	
	TOTAAL.	UIT NEDERLAND. Met Certifik.	UIT NEDERLAND. Zonder Certif.	VAN ELDERS.	THANS.	VOLGENS HET ONTWERP.
Kleedingstukken . .	72900	4000	47700	21200	Van wol en katoen 20 *a* 10 of 12	20 (16) *c* 10
					Van zijde en linnen 12 *a* 6	10 *c* 6
					Hoeden en petten 24 *a* 12	Als kleederen.
Juweelen, paarlen enz.	68300	1400	56400	10500	vrij	vrij.
Zink	64500	20000	15600	28900	vrij	vrij.
Wapenen van weelde en jagtkruid . . .	60800	3900	14600	42300	Wapenen. Diverse op	hoeveelheden.
					Kruid 12 *b* 6	6
Lood	58900	37500	10300	11100	vrij	vrij.
Blik en blikwerk . .	51700	1900	18500	31300	24 *a* 12	6

Deze lijst verantwoordt van de . . . . f 10767400
op blz. 160 een bedrag van . . . . - 10460800

namelijk:
goederen boven 1 millioen 's jaars . . . . . . f 5492100
" beneden 1 millioen en boven 1 ton. . . . - 4511700
" " 1 ton " " ½ " . . . . - 457000

f 10460800

zoodat de goederen van beneden ½ ton 's jaars te zamen slechts uitmaken . . . . f 306600

Onder dat restant bevinden zich:	Regten thans:	Regten volgens ontwerp:
Kaarsen f 47600	Diverse bij gewigt.	Diverse bij gewigt.
Droogerijen en medicijnen f 45700	12 *b* 6.	Droogerijen 10 *c* 6. Medicijnen 6.
Horologiën en instrumenten f 36200	24 *a* 12.	Vrij. Uurwerken, klokken, pendules 10.

Metselsteenen *f* 30600. . . .	12 *a* 6.	6.
Tabak, snuif, sigaren *f* 29300 .	Tabak bij gewigt. Sigaren: Havana 2 *b* 1. andere ½ *a* ¼. Snuif ⅖ *a* ⅕.	Diverse bij gewigt.
En de volgende van minder dan *f* 25000:		
Speelkaarten	24 *a* 12.	6.
Marmeren steenen	12 *b* 6.	6.
Kurken.	12 *a* 6.	6.
Beenzwart en meststoffen . . .	Vrij.	Vrij.
Hout	12 *b* 6.	Vrij.
Houtwerk	id.	6.
Vee, paarden, muilezels . . .	Vrij.	Vrij.
IJs	Vrij.	Vrij.
Schilderijen	12 *a* 6.	Vrij.

Nog dient genoteerd:

dat goud en zilver, gemunt en ongemunt, vrij zijn en volgens het ontwerp blijven;

evenzoo bagage («lijfsbenoodigdheden van reizigers») en regalen («kleine geschenkgoederen»): ontwerp art. 3, 4°;

en dat volgens het bestaande en volgens ontwerp (art. 3, 3°) geen inkomend regt geheven wordt van goederen, waarop reeds bij een ander douanenkantoor in Nederlandsch Indië het volle inkomend regt betaald is.

B. Van de *Oostersche goederen*, *geene voortbrengselen van den Indischen Archipel*, acht de regering alle opgaaf overbodig.

Hunne gemiddelde invoerwaarde bedroeg volgens de Javasche handelsverslagen van 1858—62:

Voortbrengselen van China, Manilla en Siam	*f* 3246000
» » Japan	- 380000
» » overig Azië en Australië	- 712000
te zamen . . .	*f* 4338000

(waaronder aan «lijnwaden» *f* 73000).

Voor deze goederen bestaat een tarief dat er zeer lang uitziet, maar inderdaad weinig bepalingen heeft. In den

regel belast het hun invoer met 12 %, of, onder Nederlandsche vlag regtstreeks van de plaats van oorsprong komend, 6 %. Behalve lijnwaden (zie § VIII) zijn de volgende uitgezonderd:

	Gemiddelde invoerwaarde.	Regten.
Goud- en zilverwerk, draad enz. .	f 21700	
Meubelen	- 13500	
Papier	- 155100	
Rijtuigen	?	24 % of komende als
Tarwe	- 80000	voren 12 %.
Vleesch (gezouten)	?	
Zakken (goeni)	- 76500	
Zeildoek (linnen)	?	
Hars-, dammer-, klapperolie . .	?	6 % of als voren vrij.
Wollen goederen	?	25 %.
Kleedingstukken van wol of katoen	- 23400	25 %.
Waskaarsen	?	f 20 of als voren f 10 p. pikel.
Tabak in bladen of bewerkt . . .	- 114800	idem.
Manilla sigaren	- 671900	f 2 of als voren f 1 p. pond.
Andere „	?	f 1 of als voren f ½ id.
Snuif	?	f 0.40 of als voren f 0.20 id.

Chinesche goederen, met Chinesche jonken van China, betalen vaste sommen — f 2000 tot f 6000 in eens — per jonk.

Hetgeen op de vorige bladzijde onvoorwaardelijk vrij is, is het ook hier. Dus onder andere: paarden (gemiddelde invoerwaarde f 34500), rijst (f 38100), steenkolen (f 52900), vee (f 6800).

Ter vervanging stelt de regering voor, art. 2 van het wetsontwerp:

«Van voortbrengselen van Aziatische landen, niet behoorende tot de Nederlandsch-Indische bezittingen, noch tot de inlandsche staten van den Oosterschen Archipel, in vriendschap met de Nederlandsche regering, welke in het Nederlandsch-Indisch tolgebied worden ingevoerd, is een invoerregt verschuldigd van 6 ten honderd der waarde. Voor geweven katoenen goederen, alsmede voor tabak en sigaren, wordt evenwel betaald evereenkomstig het bij

art. 1 gevoegd tarief. De algemeene bepalingen dezer wet omtrent vrijen en verboden invoer zijn ook op de voortbrengselen, in dit artikel bedoeld, van toepassing.»

Dit aanhangsel bij het algemeene tarief was luidens de M. T. noodig, vermits de toepassing van het algemeene tarief op deze goederen voor ettelijke eene hoogere belasting ten gevolge zou hebben. Het tweede lid heeft tot motief: dat geweven katoenen bezwaarlijk van vreemde te onderscheiden zijn, en dat sigaren en tabak van Manilla meer dan andere moeten betalen.

Van *Australië* wordt gezwegen. Het zal naar de bewoordingen van het ontwerp niet meer met Azië, maar met Europa en Amerika gelijk staan. — Ter toelichting teekenen wij aan, dat de invoeren van voortbrengselen van Australië op Java, sedert 1861 in de handelsverslagen afzonderlijk, vroeger onder de voortbrengselen van den Oosterschen Archipel opgegeven, eene gemiddelde waarde hadden van:

	in 1858—62	*f* 157400,	in 1861—2		*f* 293600
waaronder:					
goud . . .	»	» - 19700,	»	»	- —
steenkolen .	»	» - 56600,	»	»	- 114500
paarden . .	»	» - 34500,	»	»	- 80900
vee . . .	»	» - 6800,	»	»	- 17000
te zamen regtvrije artikelen		*f* 117600,	»	»	*f* 212400
voorts:					
eetwaren .	in 1858—62	*f* 24600,	»	»	*f* 47900
droogerijen .	»	» - 3600,	»	»	- 5100
ijzerwerk .	»	» - 6500,	»	»	- 16500
Rest diverse.					

C. Het tegenwoordige Javasche tarief van inkomende regten op *voortbrengselen van den Indischen Archipel*, omtrent lijnwaden en garens verwijzende naar het afzonderlijke tarief in § VIII hierna, bepaalt voor:

Gambier . . . . . per pikel *f* 18 of *f* 12		Het laatste voor aanvoeren met N. I. of daarmede gelijkgestelde schepen, komende van N. I. bezittingen of daarmede gelijkgestelde havens, zonder eene vreemde haven te hebben aangedaan.
Sigaren . . . . . 〃 pond - 1 〃 - ½		
Tabak . . . . . . 〃 pikel - 10 〃 - 5		
Was en waskaarsen . 〃 〃 - 20 〃 - 10		
Alle andere goederen niet onvoorwaardelijk vrijgesteld . . 〃 *f* 100 - 6 〃 - 0		

De regering verlangt (art. 3, 2° en art. 1): vrijdom voor «alle voortbrengselen van de N. I. bezittingen en van de inlandsche staten van den Oosterschen Archipel, in vriendschap met de Nederlandsche regering, met uitzondering van gambier, geweven katoenen goederen, tabak en sigaren»; voor gambier en katoenen, zie § VIII en IX; voor tabak *f* 8, en voor sigaren *f* 30, per 100 Ned. pond.; en voor de overige voortbrengselen van den Indischen Archipel 6 °/₀, uitgezonderd de onvoorwaardelijk vrijgestelde, waarbij zij klappers en klapperolie opneemt. Was wordt volgens de M. v. T. vrijgesteld «als grondstof voor de verwerijen (het batikken) op Java».

In verband met een en ander teekenen wij aan, dat de gemiddelde invoerwaarde der voortbrengselen van den Indischen Archipel in de Javasche handelsverslagen van 1858—62 bedraagt *f* 7912600; waaronder gambier *f* 874300, lijnwaden *f* 33400, sigaren *f* 3900 (in 1860—62 slechts *f* 1000 's jaars), tabak *f* 73700, was (gem. 6442 pikels) *f* 762900.

Het verschil tusschen het bestaande en het voorgestelde tarief is dus, aannemende dat de geheele hoeveelheid thans tegen het minimumregt wordt ingevoerd, en de invoer van sigaren en was op de tegenwoordige hoogte blijft, voor tabak 0, voor sigaren ± 0, voor was *f* 64400 ten nadeele van het voorgestelde.

Dit alles geldt Java en Madura. Hetgeen de *Buitenbezittingen* betreft kan slechts weinig toegelicht worden, maar

wij behoeven het toch niet, gelijk de regering doet, geheel in het donker te laten.

Sumatra's Westkust en Benkoelen leven onder dezelfde tarieven als Java, met deze bijvoeging:

Opium betaalt per pikel:

	Levantsche.	Patna en Benares.	Malva.	Perzische.
Van Nederland met Ned. schepen of van Java onder Ned. vlag .	*f* 200			
Anders	- 300			
Onder Ned. vlag regtstreeks van de plaats van oorsprong . . .		*f* 350	*f* 250	*f* 200
Anders		- 525	- 375	- 300

Buskruid en vuurwapens van Ned. regtstreeks in Ned. schepen 6 %, anders 12 %.

Beenzwart als de ongenoemde Westersche goederen.

Katoenen, zie § VIII.

Goederen, die op Java en Madura de regten betaald hebben, zijn bij invoer op de Buitenbezittingen vrij.

Het ontwerp verandert de bijvoegingen aldus: Opium zal betalen, zonder onderscheid naar aanvoer, het tegenwoordige minimum voor elke soort. Buskruid en vuurwapenen 6 %. Beenzwart 0.

De voor ons verkrijgbare jongste opgave omtrent de handelsbeweging der Buitenbezittingen is bijlage EE n°. 35 van het O. I. regeringsverslag over 1861. Zij vermeldt voor Sumatra's Westkust en Benkoelen een invoer van:

	1857.	1858.	1859.
Voortbrengselen van Europa en Amerika . .	*f* 2290062	*f* 3894110	*f* 286008
" " de West van Indië en Bengalen	- 222256	- 263764	- 277407
" " China, Japan, Manilla, Siam	- 148805	- 216367	- 169264
" " den Oosterschen Archipel	- 697743	- 839449	- 815114
Totaal	*f* 3358866	*f* 4213690	*f* 4121873

De verkrijgbare laatste uitgewerkte handelsverslagen (zie blz. 157) vermelden een invoer van:

	1854.	1855.	1856.
	f 10216917	f 9560174	f 9853919
Waarvan echter uit havens van het gouvernement Sumatra (dus geen invoer, maar doorvoer)	- 6380001	- 5926198	- 5833225
Rest invoer . .	f 3836916	f 3633976	f 4020694

Van deze restantsommen werden ingevoerd uit:

Nederland	f 516158	f 312951	f 730847
Amerika		- 8085	- 12354
Britsch Indië	- 303435	- 264716	- 241880
Java en Madura	- 2876008	- 2910351	- 3035613
den overige Archipel	- 141315	- 137873	- —
	f 3836916	f 3633976	f 4020694

Eene specifikatie der goederen van die restantsommen is ten gevolge van de inrigting der verslagen niet te geven. Alleen kunnen wij opteekenen, dat onder de *totaal*sommen (*f* 10216917 enzv.) de volgende *lijnwaden en katoenen goederen* voorkwamen:

Westersche	f 2691742	f 2642415	f 2385647
Oostersche	- 122560	- 143607	- 94289
van den Archipel	- 865860	- 651882	- 1304104

Lettende op den invoer van Java en Madura laat het zich denken, dat de meeste dezer goederen regtvrij ingevoerd werden.

Palembang, *Banka*, *Zuid- en Oost-Borneo* en *Timor*, hebben een gemeenschappelijk tarief van inkomende regten, bepalende voor andere goederen dan katoenen (zie § VIII):

Chinesche, per jonken, als Java; op Banka per wankangs, 6 %.

Gambier, als Java.

Meel, in Ned. schepen van Ned. havens, gepakt en verzegeld op voorgeschreven wijze, 0; anders 12 %.

Opium, als het minimum van Sumatra's Westkust.

Sigaren: Havana en Manilla,	per pond,	onder Ned. vlag f 1.00	anders f 2.00
„ Solok en Ternate,	„ 1000,	„ „ „ - 4.00	„ - 4.00
„ Nederlandsche . .	„ pond,	„ „ „ - 0.25	„ - 0.50
„ Andere	„ „	„ „ „ - 0.50	„ - 1.00
Snuif	„ „	„ „ „ - 0.20	„ - 0.40
Tabak, in bladeren . . .	„ pikel,	„ „ „ - 10.00	„ - 15.00
„ bewerkt	„ „	„ „ „ - 10.00	„ - 20.00

Vuurwapens en buskruid (op Banka verboden), uit Ned. onder Ned. vlag 6 %, anders . . . . 12 %

Wijn en andere dranken, als Java.

Wollen stoffen: Nederlandsche in Ned. schepen . . . . 12½ %
anders . . . . 25 %
andere Westersche . . . . 25 %
van N. I. en bevriende inlandsche staten in den Archipel:
met N. I. schepen, komende van Nederlandsche en bevriende inlandsche havens, zonder eene vreemde haven te hebben aangedaan . . . . 12½ %
anders . . . . 25 %
andere Oostersche . . . . 25 %

Andere goederen, onder Ned. vlag 6 %, anders . . . . 12 %.

Te Bandjermasin wordt daarenboven van eenige tabaksoorten een konsumtieregt geheven van f 3, f 4 of f 5 per pikel.

Behalve de elders onvoorwaardelijk vrijgestelde zijn in deze bezittingen vrij:

goederen met certifikaat van Ned. oorsprong, behalve wollen en katoenen en mondbehoeften;

goederen met bewijs van op Java betaalde regten;

goederen op Banka van Palembang ingevoerd en omgekeerd, met bewijs van betaalde uitgaande regten;

te Bandjermasin de voortbrengselen van plaatsen onder het gebied van de residentie Z. en O. Borneo;

te Koepang, als voren van de residentie Timor; voorts sandelhout, was, tripang, agar-agar, karet, paarlemoer, haaivinnen, paarden en hoornvee.

Volgens het regeringsontwerp worden de havens van de residentie Timor vrijhavens en zullen op de havens van Z. en O. Borneo (indien de Koning ze niet vrij ver-

klaart), op Palembang en op Banka, de tariefsbepalingen van Java, aangevuld met die van Sumatras Westkust, van toepassing zijn.

Omtrent de invoeren der vier gewesten geven onze op blz. 168 en 169 vermelde bronnen deze cijfers:

Palembang.

	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.
Voortbrengselen van:						
Europa en Amerika	f 408492	f 566665	f 515102	f 525476	f 457816	f 575596
Ind. Archipel . .	- 311038	- 322148	- 412404	- 398637	- 497942	- 522943
Overig Azië . .	- 147163	- 211097	- 212077	- 271530	- 250998	- 300716
	f 866693	f 1099910	f 1139583	f 1195643	f 1206756	f 1399255
waarvan ingevoerd van Java en Madura . .	?	f 788188	f 911959			
lijnwaden en katoenen goederen:						
Westersche . .	f 328484	f 436069	f 419478			
Indische	- 7454	- 16955	- 11915			
Archipel- . . .	- 106168	- 135671	- 224145			

Banka.

	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.
Totaal . .	f 569197	f 518321	f 461080	f 680591	f 909904	f 640135
Daaronder:						
Voortbr. van den Archipel . .	f 341643	f 344246	f 280921	f 426050	f 579526	f 298133
ingev. van Java	f 293350	f 281570	f 285126			
" " Singapoer . . .	- 169780	- 131429	- 120180			
lijnwaden: Westersche . . .	f 55350	f 37875	f 25610			
Indische	- 537	- 340	- 488			
Archipel- . . .	- 21745	- 20112	- 30480			

Bandjermasin.

	1854.	1855.	1856.	1857.	1858.	1859.
Voortbrengselen van :						
Europa en Amerika	f 441876	f 451436	f 514560	f 465706	f 588069	f 501243
Ind. Archipel .	- 210166	- 222215	- 353393	- 340176	- 408987	- 344312
Overig Azië . .	- 17015	- 22395	- 49808	- 34968	- 68585	- 41674
	f 669057	f 696046	f 917766	f 840350	f 1065641	f 887229
ingev. van Java	f 663487	f 636944	f 817000 ?			
lijnwaden : Westersche . . .	f 361906	f 370624	f 403859			
Indische . . .	- 2141	- 1889	- 3697			
Archipel- . . .	- 90050	- 108105	- 129860			

Koepang.

Totaal . .	f 87038	f 145230	f 121828	f 66204	f 120642	f 146464
Hiervan Westersche voortbr. .	f 40320	f 86048	f 70761	f 31486	f 71751	f 76459
Archipel voortbr.	- 34077	- 45535	- 35979	- 30755	- 37652	- 56418
van Java ingev.	f 35087	f 87147	f 37692			
van den Archipel ingevoerd . .	- 41983	- 55556	- 82464			
lijnwaden : Westersche . . .	f 16208	f 47509	f 28134			
Archipel- . . .	- 5085	- 17379	- 8091			

VII. *Inkomende regten. Nadere beschouwing. De begunstigingen.*

Bij eene nadere beschouwing van bovenstaand algemeen overzigt der Indische tarieven van inkomende regten vertoonen zich een aantal begunstigingen.

1°. Ten eerste treft ons de algemeene *verscheidenheid der cijfers*, dus de begunstiging van sommige takken van

nijverheid boven de overige door *ongelijke belasting*. Achten de bestaande en de aanstaande wet voor vele goederen eene heffing van 6°/₀ billijk, andere belasten zij minder en hooger.

Die ongelijkheid is niet regtvaardig. De heer THORBECKE zeide zoo juist in 1850 van de visscherijpremiën (blz. 88): «Er mag geen tak van nijverheid door de regering bevoorregt worden boven een anderen.» Verlangt de staat eene belasting op handelsgoederen, die over zee in- en uitgevoerd worden, regtvaardigheid gebiedt, ze alle op gelijken voet te belasten. Men vrage niet, welke tak van nijverheid de goederen voortbragt of behoeft, maar alleen, welke *waarden* door den handel in- en uitgevoerd worden, en neme van al die waarden een gelijk (zeer klein) deel. [Dit verhindert niet, sommige goederen op grond van andere dan financieele belangen van den staat te weren, noch het heffen van *binnenlandsche* of verbruiks-belastingen, die het vermogen van de ingezetenen ten doel hebben. De laatste behooren van belastingen op den handel over zee zuiver gescheiden te blijven.]

Zie verder § X.

2°. Ettelijke goederen zijn onvoorwaardelijk *vrij van regt*.

Tot de wet van 8 Aug. 1850 waren het: beenzwart; goud en zilver in staven en stukken; juweelen, paarlen en edelgesteenten, gezet of ongezet, mits echt; paarden en muilezels; levend vee; ijs.

Sedert is door de wetten op blz. 85, en om de redenen op de daarop volgende blz. vermeld, de lijst vermeerderd met: steenkolen; meststoffen; padi en rijst; metalen grondstoffen voor fabrieken, mijnwezen en scheepsbouw.

De minister stelt voor om daarbij te voegen:

boeken, land- en zeekaarten, platen en prenten en muziek, in bladen ingenaaid of ingebonden, — omdat deze vrijdom toch reeds hoofdzakelijk bestaat bij invoer met certifikaat van Nederlandschen oorsprong;

hars, pek en teer, — als hoofdzakelijk dienende voor scheepsbouw;

horologiën, — omdat de klandestiene invoer bijna niet is tegen te gaan;

hout, scheepsbouw- en timmerhout, gezaagd of ongezaagd, masten, spieren, riemen en ander rondhout daaronder begrepen, — als grondstof voor de nijverheid;

ijzeren gaspijpen, assen en wielen, gegoten of getrokken, ijzeren laadbooten of praauwen, geraamten van ijzeren gebouwen, loodsen of pakhuizen, ijzerdraad, scheepsankers, scheepskettingen en scheepsspillen, — als uitbreiding van het beginsel der wet F op blz. 85. Geraamten van ijzeren gebouwen worden voorgedragen, eensdeels omdat het moeijelijk te onderscheiden is of zij voor een nijverheidsbelang moeten dienen, anderdeels omdat, bij toenemende duurte van andere bouwmaterialen, meer en meer ijzer gebezigd wordt ter oprigting ook van openbare gebouwen, bijzonder van kerken en scholen, welke het gouvernement of subsidieert of geheel voor zijne rekening neemt;

instrumenten, mathematische, physische, chirurgikale, en muziekinstrumenten, — de vier eerste in het belang der gezondheid en der wetenschap en om het onbeduidende der mogelijke opbrengst, muziekinstrumenten als thans reeds vrij met certifikaat, terwijl het uitzigt op een zeer gering voordeel voor 's lands kas het behoud dezer belasting op de beoefening der toonkunst niet zou regtvaardigen;

klappers en klapperolie, — als toch reeds hoofdzakelijk vrij door de bepaling omtrent voortbrengselen van den Indischen archipel (blz. 167);

cokes, — om dezelfde reden als steenkolen;

ezels, — in de onderstelling dat ze reeds vrij zijn;

schilderijen, — omdat de waarde hoogst moeijelijk is aan te geven, en in het belang der kunst.

Elke dezer vrijstellingen is eene begunstiging der daarmede gebate takken van nijverheid boven de overige, en als zoo-

danig, op grond van het zoo even bij 1° omschreven beginsel, af te keuren.

Waar de belasting gering is, en dat behoort ze te zijn (blz. 153), verklare men met volle gerustheid eene industrie, die haar op den duur niet dragen kan, onnut. Kunstmatige instandhouding van industrieën door bevoorregting van staatswege wordt reeds in verscheidene vormen algemeen gewraakt: waarom niet in dezen?

Om zich te overtuigen, hoe essentieel verkeerd deze soort van begunstiging is, onderzoeke men hare motieven.

Paarden en muilezels, levend vee, steenkolen, meststoffen, sommige metalen voorwerpen, moeten vrij zijn, — heeft men sedert de vaststelling der tarieven achtereenvolgens gezegd, — want het zijn voorname behoeften voor landbouw, vervoerwezen, fabriekwezen, stoomwezen, mijnwezen, scheepsbouw. Beslist dit motief, menig ander voorwerp zal mede vrijverklaard moeten worden. Reeds doet de regering een stap verder, maar in den geest van het motief te weinig. Indien, om slechts één voorbeeld te noemen, hars, hout, pek en teer, vrij moeten zijn als hoofdzakelijk dienende voor den scheepsbouw, dan zeker ook touwwerk, verfwaren, zeildoek......

In het motief zit de kiem der afschaffing van alle in- en uitgaande regten (benevens nog van andere belastingen). Tegen zoodanige rigting moet ieder zich verzetten die met ons (blz. 153) de in- en uitgaande regten als een staatshuishoudkundig onwraakbaar middel van staatsinkomsten beschouwt, en acht geeft op het allengs verdwijnen van ettelijke der tegenwoordige bronnen van inkomsten voor den staat in Nederlandsch Indië. Denken wij aan ons «budget der toekomst»!

Er zijn *meer* motieven tot vrijstelling ontdekt.

Goud en zilver, in staven en stukken, heeft men vrijgesteld, omdat.....? Vermoedelijk omdat de invoer van edele metalen bij uitstek wenschelijk werd geacht. Mag dat heden

nog beweerd worden? Zoo neen, wat pleit voor het behoud van deze vrijstelling? De minister teekent slechts aan dat zij bestaat. Een zwak argument, waar men bezig is alles te herzien.

Bij juweelen enz. heet het weder «zijn reeds vrij», maar daarop volgt: «zouden, waren zij belast, te gemakkelijk worden ingesmokkeld». Dit, bij horologiën herhaald, opent eene nieuwe afschaffingsdeur. Hangt belastbaarheid van het niet gemakkelijke der insluiking af, duizenderlei kleine voorwerpen hebben op vrijverklaring aanspraak. Geringe smokkelarijen door niet-handelaren kunnen geen regel stellen voor den handel. Den koopman, die zich er op toelegt om belastingschuldige voorwerpen onbelast over «den boom» der groote havens te krijgen, dwingt men wel tot eerlijker handelwijze in zijn belang, door zekere *bijzonder* stipte bejegening van den kant der ambtenaren bij elke zijner aanrakingen met het douanen-kantoor. Dat middel werd op Java eens beproefd ten aanzien van eene firma van vreemden oorsprong, die, op eene blijkbaar valsche aangifte betrapt, driestweg beweerde tot geene juiste aangifte verpligt te zijn, daar het de taak der ambtenaren was alles na te gaan. Het effekt was, dat zij weldra den invoerhandel moest opgeven. Men kan bovendien de poenaliteiten tegen ontduiking van 's lands regten verbeteren. En lage tarieven bevorderen de eerlijkheid.

Voor de vrijstelling van ijs gold het gezondheidsbelang. De minister voert het ook aan omtrent zekere instrumenten. Wij vragen steeds: waar houdt de werking van het motief op? Moeten medicijnen dan belast blijven? En droogerijen? En flanel, dat volgens velen in de Oost zoo gezond is? En paardenharenmatrassen, die zoo zeer de voorkeur verdienen boven de broeijende kapokmatrassen? En allerlei voor de gezondheid heilzame eet- en drinkwaren?

Padi en rijst, vrij als produkten van onze bezittingen, zijn tevens vrijverklaard bij invoer van andere landen, als

algemeen voedingsmiddel. Ook die vrijverklaring, eens voor altoos, schijnt niet te regtvaardigen. Is de prijs ergens zoo gestegen dat invoer daardoor wordt uitgelokt, eene lage belasting zal den invoer niet verhinderen. Voor buitengewone omstandigheden behoudt de Gouverneur-Generaal tegenover elke wet zijne bevoegdheid tot tijdelijke opheffing krachtens art 23 van het regeringsreglement.

Om boeken enz., diverse instrumenten en schilderijen vrij te stellen, beroept zich de minister op het belang van wetenschap en kunst. Zijn alle boeken, alle platen en prenten, dienstig voor wetenschap en kunst? Beoefenaars van wetenschap en kunst in Indië zal een laag invoerregt niet afschrikken, als *alles* laag belast wordt.

Eindelijk staat bij schilderijen in de M. v. T., dat de waarde hoogst moeijelijk is aan te geven. Zullen dan de verzenders geen prijs bepalen? Men belast niet de kunstwaarde, maar de handelswaarde, de waarde als meubel. Meent ge welligt door vrijstelling stukken van groote kunstwaarde naar Indië te doen verhuizen?

Naar mijn gevoelen derhalve: *geen vrijdom hoegenaamd* op den invoer van buiten N. I., wel te verstaan voor *handels*goederen.

Gouvernementsgoederen, bagage, regalen, worden thans en in het ontwerp te regt vrijverklaard. De bij regalen in het ontwerp gevoegde definitie «kleine geschenkgoederen» kan echter nuttelooze moeijelijkheden geven. Liet men de definitie weg, en daardoor, zoo noodig, aan den landvoogd over, er zou van zelf een regel aangenomen worden.

Juist is ook, uit ons gezigtspunt op blz. 158, de vrijstelling — bij 2° van art. 3 in het ontwerp — van alle voortbrengselen van de Nederlandsch-Indische bezittingen, zonder de daarbij genoemde uitzonderingen.

Over de «inlandsche staten van den Oosterschen Archipel in vriendschap met de Nederlandsche regering» handelt hierna een afzonderlijk hoofddeel.

Met ons denkbeeld: Nederlandsch Indië één gebied, strookt het voorts geheel, dat, gelijk art. 5 sub 3° voorschrijft, van alle goederen slechts éénmaal het volle invoerregt geheven worde. Bij de verwezenlijking van dat denkbeeld zou eene verklaring noodig zijn, dat vrijdom voor goederen, afkomstig van buiten N. I., bij invoer uit de eene N. I. bezitting in eene andere, alleen genoten wordt tegen bewijs van betaling van het volle regt bij den eersten invoer. Zoo niet, zou men welligt moeijelijk te taxeren goederen pas op Java invoeren, na ze bij een der buitenkantoren met minder bedreven personeel te hebben doen belasten.

3°. Wij zien thans *de Nederlandsche vlag begunstigd*, in de tarieven van Java en West-Sumatra: voor Westersche goederen, bij aanvoer met bewijs van Nederlandsche oorsprong of bewerking, en bij aanvoer uit Nederland regtstreeks; voor Oostersche, buiten den Archipel geteeld, bij den aanvoer regtstreeks van de plaats van oorsprong; en voor Archipelgoederen bij den aanvoer zonder eene vreemde haven te hebben aangedaan; — in de tarieven van Palembang enz., als regel, bij alle aanvoeren.

Vóór art. 6 der wet van 8 Augustus 1850 (blz. 82) werd de begunstiging der Nederlandsche vlag alleen medegenoten door zekere inlandsche staten van het Oosten. Sedert dat art. ook door de Westersche mogendheden die voldeden aan de daar gestelde voorwaarden.

De regering wil die voorwaarden prijs geven, alle begunstiging der Ned. vlag doen ophouden. Het motief luidt: «Achtereenvolgens hebben alle staten, die eenigen noemenswaardigen zeehandel drijven, met uitzondering alleen van Rusland, Frankrijk, Spanje en Portugal, de gelijkstelling voor hunne vlaggen met de Nederlandsche verkregen.» Dat woordje «alleen», omtrent zulke staten, klinkt zonderling. «De hoop, andere natiën te dringen door het vasthouden aan de eischen der aangehaalde wet, is zeer verwijderd. Aan bescherming der Nederlandsche reederijen

valt trouwens niet meer te denken» enz. Iets dergelijks las men in de voordragt voor de wet van 29 Junij 1863, zie blz. 138 en 140.

Hieromtrent twee opmerkingen.

a. Strookt de redenering in het eerste gedeelte van dit citaat met het feit, dat wij in 1850 aan alle mogendheden eene *voorwaarde* stelden, en de meeste deze aannamen? Is het, na die voorwaarde gesteld te hebben, strikt eerlijk jegens hen die haar aannamen, nu de onwilligen van de aanneming te ontslaan? Kan men volstaan met te zeggen: wij wenschen loslating?

Er zal minstens onderzocht moeten worden, of politieke bedenkingen zich verzetten tegen het behoud van den *status quo* jegens de genoemde vier mogendheden bij eene vrijzinnige herziening van onze tarieven in het algemeen.

De handelsbeweging onder die vlaggen was volgens de Javasche verslagen van 1860—62: onder Fransche, invoer *f* 323700, *f* 476300 en *f* 693800, uitvoer *f* 2673300, *f* 1724900 en *f* 1997000; onder Russische in 1862 uitvoer (naar Engeland) *f* 47000; onder Spaansche en Portugesche 0.

b. Zal de door de regering verlangde gelijkstelling van alle vlaggen tevens ten gevolge hebben aller deelname aan de *kustvaart* in N. I.? Zie § XII.

4°. De *regtstreeksche aanvoer* is thans begunstigd:

a. van Westersche goederen, uit Nederland;

b. van Oostersche, buiten den Archipel voortgebragt, uit de plaats van oorsprong;

c. van Archipelgoederen, uit de N. I. bezittingen of inlandsche staten met Nederland bevriend.

Het regeringsontwerp maakt aan elke dier begunstigingen een einde.

Van *a.* zegt de M. v. T.: «Er is alle reden om te voorzien, dat de aanvoer over Nederland niettemin de voorkeur zal blijven genieten, zoo om de goedkoope vrachten als om de menigvuldige gelegenheid tot verzending.»

Dat « onze havens de eigenaardige uitweg voor de voortbrengselen van een groot deel van Westelijk Europa zijn, blijkt uit de belangrijke invoeren, die van hier op Java zonder certifikaat plaats hebben in artikelen, welke alleen wanneer zij met certifikaat aankomen aldaar vermindering van regten genieten». «Waar de natuur en de omstandigheden onzen handel reeds zulke belangrijke voordeelen verzekeren, zou het dubbel ongeraden zijn er nog eene kunstmatige aanmoediging bij te behouden. Ook een trapsgewijze overgang van beschermende tot gelijke regten is hierbij niet noodig voorgekomen. »

Van *b* en *c* (of eigenlijk alleen van *c*, maar men kan het ook op *b* toepassen): dat de voorwaarde «strijdig is met de beginselen dezer voordragt».

Wij beamen het voorstel, niet de manier van toelichting. Er wordt bij de redenering omtrent *a* wat al te uitsluitend van het Nederlandsche eigenbelang gesproken. Zuiver gedacht, schijnt het motief tot het doen vervallen der begunstiging van den regtstreekschen aanvoer uit Nederland dit: indien de aanvoeren volgens den natuurlijken loop regtstreeks uit Nederland geschieden is de begunstiging doelloos, en indien de aanvoeren volgens den natuurlijken loop niet regtstreeks, of in 't geheel niet, uit Nederland geschieden, kan de begunstiging geen ander doel hebben dan den natuurlijken loop te verhinderen ten nadeele van de Indische maatschappij en ten voordeele van min ijverige koopvaarders in het moederland. Zulke begunstigingen behooren te eer, zooveel en zoodra mogelijk, op te houden, omdat zij gewoonlijk alleen de kwade zijde van haar oogmerk bereiken. Ten aanzien van *b* komt mij voor, dat de beste weg tot aantooning van het verwerpelijke der tegenwoordige begunstiging zou zijn, hare beweegredenen te vragen. Wat *c* aangaat, hier belet de begunstiging kombinatiën, die door en ten voordeele van onze onderdanen beproefd zouden kunnen worden.

3°. Eindelijk — wij plaatsen het zwaarste onderaan — getuigt ons algemeen overzigt van de oplettende zorg der bestaande wet om *een aantal industrieelen in het moederland te begunstigen* op kosten van de kolonie. Dit is, wat de Indische inkomende regten betreft, het beschermstelsel bij uitnemendheid.

Daaromtrent zegt de M. v. T. op blz. 3:

«Ook de bescherming der nijverheid van het moederland door bevoorregten invoer van goederen wier Ned. oorsprong wordt bewezen zal eerst trapsgewijze kunnen verminderen, ofschoon zij in beginsel, en uit een oogpunt van algemeen belang beschouwd, bezwaarlijk te verdedigen is. Het verschil van inkomende regten ontheft den Ned. industrieel van een gedeelte der kosten, welke op vreemde goederen drukken. De prijzen van Ned. en vreemde goederen in het vrije verkeer binnen N. I. zullen echter, bij gelijke hoedanigheid, daarom niet onderling verschillen, en zij moeten in den regel hoog genoeg zijn om de hoogste inkomende regten goed te maken. Onze Ned. industrieel heeft dus gelegenheid om zijne goederen aan de bewoners van N. I. tegen gelijken prijs te verkoopen, als of hij die hoogste kosten betaald had; met andere woorden, om van de bewoners van N. I. in zijn bijzonder voordeel eene schatting te heffen, die anders in 's lands kas zou vloeijen. Dat de staat zich, door de heffing van regten op den in- en uitvoer in zijne kolonie, inkomsten verschaffe, is alleszins geoorloofd, mits dit voordeel gedije aan het algemeen. Maar *de ingezetenen der kolonie mogen niet worden belast ten bate van bijzondere belangen.*» (Dit staat in de M. niet kursijf.)

«Het verschil van regten levert nog een ander nadeel op. Daardoor wordt den Ned. industrieel, ook al werkt hij duurder of minder goed dan de vreemdeling, een afzet in N. I. verzekerd. Ongetwijfeld brengt echter het waar belang der nijverheid mede, op eigen krachten te leunen, en verwerpt

het algemeen belang iederen maatregel, waardoor kapitaal en arbeid aan eene meer natuurlijke bestemming zouden kunnen worden onttrokken. Men zal zich dus ligtelijk verklaren, hoe in 1858 ernstig heeft kunnen gedacht worden aan een tarief, waarbij, behoudens eene enkele uitzondering, alle beschermende invoerregten in N. I. na driejarigen overgang zouden vervallen.

«Het zou overbodig zijn, dit onderwerp hier breedvoerig te ontwikkelen. Men wenscht alleen te doen uitkomen, dat de nadeelen van de differentieele regten geenszins zijn voorbij gezien bij de zamenstelling der tegenwoordige wetsvoordragt. Het is echter niet genoeg, die nadeelen te erkennen. De groote moeijelijkheid is, te bepalen, hoe men, zonder te groote schokken uit den kunstmatigen toestand, die het gevolg is der bestaande wetgeving, tot een meer natuurlijken moet geraken; welke verbetering men reeds terstond kan aanbrengen; welke trapsgewijze moeten geschieden; en welke tot eene nadere gelegenheid moeten worden uitgesteld.»

En op blz. 12:

«Bij de zamenstelling nu van het tegenwoordig ontwerp zijn deze regelen gevolgd:

«Zonder overgang wordt *opgeheven* het verschil van regten: vooreerst voor artikelen, waarin Nederland, hetzij blijkens groote uitvoeren naar onbeschermde markten, hetzij uit den aard der zaak, een natuurlijk overzigt heeft; ten andere voor artikelen, wier uitvoer naar Indië met certifikaat te weinig belangrijk is om van de opheffing van het verschil van regten noemenswaardigen invloed te vreezen op de Nederlandsche nijverheid.»

«Na driejarigen overgang wordt *opgeheven* het stelsel van regten voor den aanvoer van wijn op flesschen», omdat door dat verschil «in naam de Ned. nijverheid, doch in wezenlijkheid de Ned. vlag wordt bevoordeeld», hetgeen met het beginsel dienaangaande strijdt.

«Trapsgewijze wordt *verminderd* het verschil van regten op goederen, waarvoor bescherming nog niet kan worden ontbeerd. In de eerste plaats zijn hieronder te rangschikken eenige artikelen, wier algeheele vrijstelling zeer wenschelijk ware in het belang der nijverheid, bijzonder ook van den scheepsbouw in Indie, maar waarvan de uitvoer met certifikaat nog dient bevoorregt te blijven ter wille der Nederlandsche industrie».....

Alvorens de toepassing te melden, staan wij een oogenblik stil bij de *motieven* van «deze regelen».

Stemmen zij overeen met den liberalen toon der praemissen?

Is dan *het belang van de Indische maatschappij*, in die praemissen erkend als door de bestaande wet benadeeld ten bate van eenige Nederlandsche industrieelen, zoo te eenenmale aan het belang van die beschermelingen ondergeschikt, dat men bij het vaststellen van regelen voor eene nieuwe wet van het eerste volstrekt niet behoeft te reppen? (Het gezegde over den scheepsbouw in Indië, die trouwens óók voor de Nederlandsche industrie onderdoet, kan te minder de kracht onzer bedenking breken, omdat scheepsbouw in Indië voorzieningen aan *Nederlandsche* schepen gedurende hun verblijf in Indië omvat. Zie slechts de toelichting der wet van 29 Junij 1863 hiervóór.)

Of meent de minister, wiens roeping het is voor de belangen der Indische maatschappij op te treden, gemakkelijker iets ten behoeve van die maatschappij bij de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk te verkrijgen, wanneer hij zoo veel mogelijk hare belangen naar den achtergrond schuift?

Wij maakten gelijke opmerking zoo even en zullen haar elders moeten uitbreiden. Voor hier genoeg.

Na de uiteenzetting van «deze regelen» geeft de M. v. T. eene lijst — namen, zonder meer — van goederen, naar het gevoelen van de regering onder elke kategorie te rangschikken; met opgave, geenszins bij alle, van de voorge-

dragen belasting. De aanvulling van die nomenklatuur met het tegenwoordige regt en, waar mogelijk, met het gemiddelde cijfer der invoeren laat zij aan den bescheiden lezer over. Ook is aan den bescheiden lezer toevertrouwd, de *redenen* te gissen, waarom voor een aantal goederen «bescherming nog niet kan worden ontbeerd», voor andere wèl, en waarom de goederen zoo wijd verschillend behandeld moeten worden.

De nu volgende omwerking van dit gedeelte der M. v. T. zal een beter begrip verschaffen van de manipulatie, welke het bestaande in het ontwerp ondergaat, voor zoo ver andere artikelen betreft dan die wij voor §§ VIII, IX en X bewaren.

	Thans betalend pCt.	Gemiddelde invoer. Geheel.	Met certifik.
Zonder onderscheid naar oorsprong worden vrij van regt verklaard:			
boeken, land- en zeekaarten, muziek, muziekinstrumenten	0 en 6	ƒ 135200	ƒ 53400
schilderijen, platen en prenten . . .	6 „ 12	?	?
Zonder onderscheid als boven worden met 6 % belast:			
metselsteenen, dakpannen, tegels . .	6 „ 12	- 30600	- 13700
blik en blikwerk	12 „ 24	- 51700	- 1900
kurkenproppen	6 „ 12	- 4300	- 500
speelkaarten	12 „ 24	- 15800	- 2900
Zonder onderscheid worden met 10 % belast:			
boter	12 „ 24	- 458100	?
kaas	id.	- 32800	?
reukwerk „en parfumerieën„ . . .	id.	?	?
uurwerken, klokken en pendules . .	id.	?	?
Met onderscheid naar oorsprong zullen betalen in de eerste drie jaren 0 of 5, later 0 of 4 %:			
werktuigen enz., voor landbouw, fabriekwezen enz.	0 en 6	?	?
touwwerk	12 „ 24	?	?
zeildoek	id.	?	?

Met onderscheid als boven zullen betalen 6 of 10 %:			
kleederen van zijde of linnen . . .	6 en 12	?	?
schrijf- en teekenbehoeften (uitgez. papier)	id.	*f* 85800	*f* 43100
verfwaren	d.	- 162100	- 112500
Met onderscheid als boven zullen betalen, in de eerste drie jaren 10 of 20, later 10 of 16 %:			
aardewerk en porcelein	12 en 24	- 305400	- 50000
glas en glaswerk	id.	- 140200	- 35900
goud- en zilverwerk enz.	id.	- 123500	- 60000
hoeden en petten	id.	?	?
ijzerwerk, niet afzonderlijk genoemd	id.	?	?
koperwerk	id.	?	?
leder- en lederwerk	id.	?	?
meel	id.	- 87700	?
meubelen	id.	- 212100	- 76000
papier	id.	- 145500	- 102000
rijtuigen	id.	?	?
staalwerk	id.	?	- 200
vaatwerk	id.	- 137300	- 108600
vleesch van alle soorten	id.	?	?
kleederen, niet van zijde of linnen. .	10 en 20	?	?
loodwerk	6 » 12	?	?
zinkwerk	id.	?	?

Ik moet op mijne beurt aan de scherpzinnigheid van den lezer overlaten, zoowel de harmonie als de verlichte strekking van deze toepassing der gestelde «regelen» na te sporen. Zie verder § X.

VIII. *Inkomende regten. Vervolg der nadere beschouwing. De katoenen goederen.*

De reden der afzonderlijke behandeling van dit artikel staat op blz. 159.

Men wachte geen zeer uitgewerkt vertoog. Niemand, die lust gevoelt om over deze zaak na te denken, kan onbekend zijn met het thans weder nieuw geworden geschrift van den heer MULLER, op blz. 111 aangehaald.

Hare kern, van kunstige omhulsels ontdaan, is hoogst eenvoudig. De bevolking van onzen Indischen Archipel, vooral de Javaan, heeft groote behoefte aan katoenen goederen. De industrie van andere Westersche natiën toonde neiging om in die behoefte met vrucht te voorzien. De Nederlandsche regering zag liever hare landgenooten het daarmede te winnen voordeel behalen. De landgenooten, begreep men, konden tegen de vreemde industrieelen niet mededingen zonder dat de regering het produkt der laatsten duurder maakte door zoogenaamde beschermende regten. En daarom — werd de bevolking van onzen Indischen Archipel gedwongen, voor de katoenen goederen, die zij van de vreemden gaarne kocht, 25 °/₀ meer dan de waarde te betalen in den vorm van een inkomend regt tot dat bedrag. De Nederlandsche fabrikanten daarentegen genoten vrijdom en konden nu uit de speling het hun toegedachte voordeel trekken. Dit duurde eene reeks van jaren, tot 1 Junij 1836. Toen begreep men, aan de klagten der Engelschen te moeten toegeven, die, krachtens het Londensche traktaat van 1824, beweerden dat hunne goederen in N. I. niet hooger belast mogten worden dan met het dubbele van het regt op de onze. Men begreep nu verder, dat de katoenindustrie in Nederland nog tegen die in den vreemde beschermd moest worden met een verschil in belasting van $12\frac{1}{2}$ °/₀. Van daar sedert 1 Junij 1836 bij het Javasche tarief een regt van $12\frac{1}{2}$ °/₀ op katoenen goederen van Europa en Amerika, in Ned. schepen met bewijs van Ned. oorsprong, aangevoerd, en anders van 25 °/₀. De regering versterkte deze bescherming tot ulto 1853 door zekere kontrakten met de Handelmaatschappij.

In verband met het alzoo bepaalde regt wordt ook van

de katoenen goederen uit Azië en Australië op Java en Madura 25 °/₀ gevorderd, onverschillig hoe aangevoerd.

Het produkt dier industrie in onze eigen bezittingen en de daarmede gelijk gestelde inlandsche staten betaalt, met N. I. en daarmede gelijkgestelde vaartuigen komende van Nederlandsche en bevriende inlandsche havens in den Archipel, zonder eene vreemde haven te hebben aangedaan, 12½ °/₀; anders 25 °/₀.

Doch men zorgde, ginds der produktie de gelegenheid tot eene onrustbarende ontwikkeling niet vrij te laten. Bij Indisch besluit van 10 April 1841, Staatsblad n°. 14, werd bepaald, *dat geene fabriekmatige katoenspinnerijen en weverijen in N. I. zullen vermogen te worden opgerigt zonder speciale vergunning van den Gouverneur-Generaal.*

[Mag ik ter loops der regering in overweging geven, zich de stukken die tot dat besluit leidden te doen voorleggen, met mijne welligt bij het opperbestuur bekende nota van July 1837 over de katoenindustrie op Java? Het op blz. 126 hiervóór aangehaalde artikel van het regeringsreglement zal wel niet behoeven herinnerd te worden.]

De Buitenbezittingen, zoo ver ze geen vrijhavens zijn, staan hoofdzakelijk onder hetzelfde tarief als Java. Voor de Westkust van Sumatra is bijgevoegd, dat katoenen stoffen en garens, vervaardigd op Java en van daar aangebragt met N. I. en daarmede gelijkgestelde vaartuigen, vrij van regt zijn na betaling der uitgaande regten op Java. Zie voorts blz. 170.

Nog dient gezegd, dat de *eerste* invoer in N. I. van alle Westersche katoenen stoffen vroeger alleen mogt geschieden in de drie groote havens van Java en sedert medio 1837 ook te Padang; dat deze beperking bij het veel besproken besluit van 23 December 1841 werd opgeheven, en dus de eerste invoer in al de groote havens van N. I. toegestaan, echter met bepaling dat Nederlandsche katoenen goederen het mindere regt alleen zouden genieten in de

voormelde vier havens; en dat die laatste bepaling werd opgeheven bij ordonnantie van 20 Okt. 1859. (Vergel. blz. 128 en 129.)

Van de uitkomsten geven de Javasche handelsverslagen (die der Buitenbezittingen kunnen wij niet gebruiken) de volgende cijfers, tot en met 1854 te vinden in het werk van den heer MULLER.

Invoeren van Westersche katoenen goederen.

1825—35, onder het tarief 0: 25 %:

Nederlandsche, gemiddeld 's jaars	f	1324000	= 38¼ %
Vreemde, » »	-	2134000	
	f	3458000	

(Het tusschenjaar 1836, half onder dit, half onder het volgende tarief, gaan wij voorbij.)

1837—54, onder het tarief 12½: 25 %, geschraagd door kontrakten tusschen het gouvernement en de Handelmaatschappij, aannemende dat hun bevorderende invloed nog in 1854 voortduurde:

Nederlandsche, gemiddeld 's jaars	f	5671000	= 53 %
Vreemde, » »	-	5025000	
	f	10696000	

Hiervan in 1837—45, de eerste helft dezer 18 jaren:

Nederlandsche, gemiddeld . . .	f	5718700	= 60 %
Vreemde, »	-	3840000	

en in 1846—54:

Nederlandsche, gemiddeld	-	5623000	= 47½ %
Vreemde, »	-	6211000	

1855—62, onder hetzelfde tarief zonder die kontrakten:

	Nederlandsche.	Vreemde.
1855	*f* 6604168	*f* 7846416
1856	- 6355054	- 7266078
1857	- 4775081	- 8168865
1858	- 5546351	- 9101455
1859	- 5861627	- 10269066
1860	- 8805760	- 12158216
1861	- 8554631	- 11716954
1862	- 8877758	- 9327258
	f 55356450	*f* 75854506

Alzoo Nederlandsche gemid. 'sjaars *f* 6920000 = $42\frac{1}{4}$ %.
Vreemde » » - 9545000

Omtrent de *soorten* der goederen nemen wij uit het werk van den heer Muller en uit eene bijlage der M v. T. dit over:

De ongebleekte en witte deelden in de invoercijfers van:

1835—44	voor *f* 4598000,	waarvan	Nederlandsche	*f* 3256000 = 70, 8 %
1845—54	» - 7413000,	»	»	- 4635000 = 62, 5 %
1858—62	» - 9862000,	»	»	- 5382000 = 54, 6 %

De gekleurde:

1835—44	voor *f* 3759000,	waarvan	Nederlandsche	*f* 1822000 = 48, 5 %
1845—54	» - 4264000,	»	»	- 956000 = 22, 4 %
1858—62	» - 7950000,	»	»	- 2137000 = 26, 9 %

Wij zullen aan deze cijfers niet vragen, wat zij bewijzen ten aanzien van de Nederlandsche katoennijverheid. Dat onderzoek, hoe belangwekkend, ligt wel naast, maar toch buiten, het voorwerp onzer beschouwing. Waar sprake is van een tarief voor Nederlandsch Indië, behoort men te vragen wat de cijfers bewijzen ten aanzien van de *Indische* maatschappij.

Het antwoord luidt, dat de Indische maatschappij, gedurende de 38 jaren van ons tafereel, in weerwil van het groote verschil in belasting, eene toenemende begeerte aan den dag legde naar het *vreemde* fabrikaat. Kon men

haar in 1825—35 daarvan jaarlijks voor 2, in 1837—45 voor 4 millioen invoerwaarde verkoopen, in 1846—54 klom die waarde boven 6, in 1855—62 snel tot 9½ millioen. En de werkelijke invoerwaarde bedroeg zonder twijfel meer. Hoe hooger het peil der belasting, des te lager dat der eerlijkheid van den belastingschuldige. Veel vreemd fabrikaat wordt ter sluik ingevoerd. Tegen pogingen van den deskundigen handelaar om zijne waar bij de douanen beneden het wezenlijke te doen schatten zijn de ambtenaren in den regel door de mate hunner kennis niet opgewassen. Zulke pogingen ondervinden, met opzigt tot deze goederen, eer steun dan weerstand van de openbare meening, die noodeloos-zware belastingen altijd afkeurt.

Het antwoord luidt verder, dat de Indische maatschappij, in weerwil van het groote verschil in belasting, gewoonlijk meer vreemd fabrikaat koopt dan Nederlandsch. Wel kocht zij ook van het Nederlandsche eene steeds toenemende hoeveelheid, aanvankelijk voor 1⅓, laatstelijk voor 7 millioen 's jaars. Maar de verhouding tusschen beide fabrikaten was meestentijds in het nadeel van het Nederlandsche. Alleen in 1837—45 deed het vreemde onder: was dat te danken aan den stoot, dien de Nederlandsche industrie ontving door de *vermindering* van het beschermende cijfer in 1836 met de helft?

Zie voorts de opgave omtrent de soorten.

En nu, welke is, met de feiten vóór zich, de taak eener liberale — niet alleen «vrijheidlievende en vrijheidgunnende», maar tevens door kennis verlichte — wetgeving?

De theorie der tegenwoordige regering blijkt uit het citaat over beschermende regten in het algemeen op blz. 181, welks herlezing wij aanbevelen, en uit andere plaatsen der M. v. T., die wij hier woordelijk aaneenvoegen. «Onderscheidene belanghebbenden in Twenthe verklaarden genoegen te kunnen nemen met eene vermindering van regten

tot op 8 en 16 %, naar gelang de invoer al dan niet plaats heeft met bewijs van Nederlandschen oorsprong; maar hierbij moest zich, volgens hen, de wetgever dan ook noodwendig bepalen. En voor het geval de regering begreep nog verder te moeten gaan, gaf men van vele zijden de voorkeur aan een, zonder overgang toe te passen, doch blijvend, invoerregt van 6 % der waarde van vreemde goederen tegenover algeheelen vrijdom voor Nederlandsche voortbrengselen. Dit laatste denkbeeld, hetwelk, zonderling genoeg, ook door erkende tegenstanders der beschermende regten is verdedigd», komt «onaannemelijk» voor. «Het regt op vreemde lijnwaden, ja alle regten, zouden voortaan differentieele regten zijn.» «Zal de tariefshervorming inderdaad beteekenis hebben, dan moet het stelsel van bevoorregting, in een vroeger tijdperk met toepassing der toen heerschende begrippen in werking gebragt, nu eindelijk worden aangetast. De Nederlandsche industrie heeft overvloediglijk tijd gehad zich daarop voor te bereiden. Maar bepaaldelijk vordert ook het staatkundig belang van Nederland dat het toone den ouden weg van bescherming te willen verlaten.» «Bovendien komt de vrees, door de nijverheid in Twenthe geopenbaard, overdreven voor. De regering gelooft niet dat zij kan worden gevoed tenzij dan met miskenning van de krachten dezer industrie. In de laatste jaren, het mag met belangstelling worden opgemerkt, heeft zij aanzienlijke vorderingen gemaakt. Het is bekend dat hare voortbrengselen meer en meer ook naar onbeschermde markten (Singapoer en Makasser) worden uitgevoerd. De twee voorname beletselen, die tot nog toe aan hare ontwikkeling in den weg stonden, zijn opgeheven. De belasting op de brandstoffen werd afgeschaft», en vóór zeker tijdstip «zullen ongetwijfeld de industrieele gewesten aan het spoorwegnet zijn aangesloten. Voorts is het lang verbeide industrieel en handelsonderwijs aangevangen, dat op den vooruitgang der Twentsche nijverheid gewis zijn

weldadigen invloed zal doen gelden. De katoenspinnerijen eindelijk, waarnaar zij verlangt, ziet men van lieverlede verrijzen.»

Deze denkbeelden, wie zou ze niet als essentieel-juist beamen?

Maar wie staat ook niet verbaasd van de toepassing? Want, na aldus ontegensprekelijk te hebben aangetoond, dat de heeren in Twenthe te veel verlangen door 8 tegen 16 °/₀ of 0 tegen 6 °/₀ voor te stellen, stelt de regering voor: in de drie eerste jaren 10 tegen 20 °/₀ en «vervolgens» 10 tegen 16 °/₀.

De M. v. T. zegt daarna: «Een invoerregt van 10 en 16 °/₀, de regering verwacht het, zal de beschuldiging van fiskaliteit niet ontgaan. Hooge en lage regten intusschen, men houde dit wel in het oog, zijn betrekkelijk. Gold het de vraag, een tarief in de plaats te stellen van een tot nu toe vrij verkeer, de voorgedragen regten zouden met den meesten grond verwerpelijk worden geacht. Het komt er echter op aan, uit een verkeerden toestand te geraken tot een beteren. Dan terstond het beste te willen, zou niet getuigen van ervaring en beleid. Er wordt reeds veel gedaan, brengt men een invoerregt van 12½ en 25 °/₀ tot 10 en 16 °/₀.»

Hoe men de kwestie wende en keere, die bewering van het gouvernement kunnen wij niet toegeven. Wij beweren integendeel dat op de voorgedragen wijze veel minder wordt gedaan dan behoort en betaamt.

Zijn *lage* regten op den in- en uitvoer steeds het kenmerk eener verlichte politiek, zij schrijft ze inzonderheid voor ten opzigte van eene behoefte, zoo duidelijk, zoo duurzaam, zoo stijgend, als wij van de katoenen goederen op Java gewaar werden. Indien de belanghebbenden zelve verklaren met 8 : 16 of 0 : 6 °/₀ genoegen te kunnen nemen, en dit is natuurlijk hun laatste woord niet (*boleh tawar*), wáár zoekt de regering het motief voor hare 10 : 20 en 10 : 16 °/₀?

Gelijk de regering te regt aanmerkt, heeft de Nederlandsche industrie overvloediglijk tijd gehad om zich op eene aantasting van het stelsel van bevoorregting voor te bereiden. Men zou het daarvoor kunnen houden dat zij eenige jaren geleden dikwerf reden had om eene vermindering van het beschermende regt als ophanden te beschouwen. Reeds in 1855 verscheen de brief van den minister Pahud die daarmede dreigde. Zijne mededeeling van 11 December 1855 (blz. 107) was voor haar niet geruststellend. 't Is waar, het plan van den minister Mijer, om met de uitgaande regten te beginnen, kon de bekommering eenigermate wegnemen. Maar het ministerie Rochussen—van Bosse voorspelde eene degelijke «aantasting». Waren geene onverwachte omstandigheden tusschen beiden getreden, een nieuw tarief ware welligt nog in 1861 wet geworden. De bedoelde omstandigheden hadden ten gevolge, dat een nieuw tarief eerst diep in 1864 werd voorgedragen om niet vóór 1866 in werking te komen. Daardoor behielden de fabrikanten de volle bescherming ettelijke jaren langer dan zij destijds konden verwachten. — Telt dat heden bij 't bepalen van de vermindering der bescherming niet mede?

En telt het heden, bij die bepaling, voor de Indische maatschappij niet mede dat zij zoo veel langer met de zware regten belast bleef?

Men gelieve eens met ons na te gaan, hoeveel, om de fabrikanten in het moederland te beschermen, van de kolonie *meer* geheven is dan hetgeen deze had moeten opbrengen, ware het moederland niet met eene katoenindustrie gezegend. Moeijelijk is de berekening niet. De Indische tarieven rusten van ouds op den grondslag, dat goederen, die Nederland niet voortbrengt, bij invoer in N. I. met Nederlandsche schepen uit Nederland 6 % en bij anderen invoer 12 % betalen. Dit zou in het onderstelde geval het regt op de katoenen goederen geweest zijn. Zeker hadden de

vreemde katoenen met geringe uitzondering dan den weg naar Indië over Nederland genomen. Doch wij willen alle overdrijving mijden en stellen het gemiddelde inkomend regt voor zoodanigen staat van zaken op $\frac{1}{3}$ meer dan het laagste, dus op 8 %.

Nemen wij nu voorloopig de invoeren van katoenen goederen der laatstbekende 25 jaren tot voorbeeld. Zij bedroegen:

Nederlandsche . .	ƒ 153753000,	waarvan geheven 12½ % =	ƒ 19219000
Vreemde	- 162828000,	„ „ 25 % =	- 40707000
		Te zamen geheven	ƒ 59926000
Terwijl 8 % over den totaalinvoer van .	ƒ 316581000	zou bedragen hebben . .	- 25326000
		Verschil	ƒ 34600000

De laatste jaren zijn, wat het gemiddeld verschil betreft, nog sprekender. Over 1853—62 verkrijgt men daarvoor ongeveer 2½ millioen. Stel voor 1863, 64 en 65, omdat de wet vroegstens met 1866 ingaat, 5½ millioen. Gij ziet dan dat de Indische maatschappij, bij 't in werking komen van deze wet, — ongerekend al de jaren vóór 1858 — naar aanleiding van de Nederlandsche katoen-*fantaisie* een meerderen last zal hebben opgebragt van *veertig millioenen guldens*.

Waarlijk, het vraagstuk der bescherming van de katoenindustrie in Nederland zoude bij velen eene andere gedaante aannemen, wierd het kostende dier bescherming gevonden uit eene *in Nederland geheven* afzonderlijke belasting. Is de bedenking ongepast, of het niet goed ware die industrie voortaan, zoo lang zij niet op eigen wieken drijven kan, door middel van zóódanige jaarlijks vast te stellen belasting te subsidieren en intusschen terstond de Indische maatschappij van den drukkenden last te ontheffen?

Nog een paar opmerkingen voor de regering.

Gij verlangt *beschaving* van den Javaan, van den Indischen inboorling in het algemeen. Denkt men zich beschaving zonder kleeding, zonder meer dan onontbeerlijke kleeding?

Aanschouw den koeli, dezen pijler van den *vrijen arbeid*. Zijn dagelijksch kostuum brengt wat al te veel het oorspronkelijke vijgeblad te binnen. Zou hij niet meer kleeding bezitten, wierd zij goedkooper?

Gij hebt een hart voor de *gezondheid* onzer gindsche volkeren: getuige uw voorstel tot vrijdom van regt voor — chirurgikale instrumenten. Zou de gezondheid der massa niet mede bevorderd worden door hare kleeding zoo goedkoop mogelijk te maken? De tropische nacht met zijne gevoelige afkoeling is voor menigen inboorling, vooral voor de duizenden die de wachtposten betrekken, door gemis van zeer noodige dekking een harde tijd. (Wat konden die ongelukkige *kemiet's* erbarmelijk hoesten!) Bij guur of wisselvallig weer doet zich terstond op den gewonen inlander het ongenoegzame zijner kleeding gelden. Van daar misschien meer dan van eenige andere oorzaak de verwoestingen, door epidemische ziekten onder hen aangerigt.

Vergeet ook onze minvermogende Europeanen in Indië en onze Mestiezen niet; welk eene hoeveelheid katoenen goederen behoeven zij! Ge zoudt hun eene weldaad bewijzen door die *levensbehoefte* zoodra doenlijk van het exorbitante regt te ontheffen. Verbreid de ontheffing over een aantal artikelen die door het inkomende regt duur zijn. Welligt komt het u voordeeliger uit dan eene algemeene verhooging der lagere bezoldigingen, waarop reeds met reden wordt aangedrongen.

En ziedaar een niet onbeduidend punt van de *financieele* zijde der kwestie aangeraakt. Ook afgescheiden van de zeker meerdere opbrengst in 't vervolg, zullen lage regten een gunstigen invloed hebben op menig deel van de staatsuitgaven. Wordt eene degelijke verlaging van de tegen-

woordige barbaarsche regten geboden ter delging van onze *moreele* schuld jegens de kolonie, zij staat der geliefkoosde amortisatie onzer «werkelijke» schuld niet in den weg. — In alle geval, laat mij nog dit zeggen, is het ongeoorloofd, wanneer nu een voorstel tot belangrijke verligting van de onderwerpelijke belasting gedaan wordt, te wijzen op de som welke zij *in de laatste jaren* opleverde. Zie hieromtrent ons betoog op blz. 193. Men kieze dus niet tot vergelijking de gemiddelde opbrengst van 1858—62, die 3½ millioen beliep, maar een vorig vijfjarig tijdvak, toen zij 1 millioen minder was.

Het hier gezegde, verbonden aan de gedetailleerde berekeningen van den heer MULLER (zie t. a. p. blz 103 en volgg.) en aan de bekende gunstiger omstandigheden voor onze katoenindustrie thans en later dan destijds, leidt mij tot het gevoelen, dat de Nederlandsche wetgevende magt zich aan geen overdreven vrijzinnigheid zou schuldig maken door het inkomend regt op katoenen goederen in N. I., na tijdige waarschuwing (blz. 199), aldus te bepalen: voor het eerste jaar der nieuwe wet, Nederlandsche 7½ °/₀, vreemde 15 °/₀; voor het tweede jaar 6 en 12 °/₀, voor het derde 6 en 9 °/₀, en voor 't vervolg zonder verschil 5 °/₀.

IX. *Inkomende regten. Tweede vervolg der nadere beschouwing. Gambier en andere binnenlandsche belastingen.*

Het zoogenaamde inkomend regt op gambier is eigenlijk geen inkomend regt, geene belasting op den handel met het buitenland, maar eene binnenlandsche, eene verbruiksbelasting.

Er zijn in N. I. nog ettelijke belastingen van dien aard, die bij den in- en uitvoer van het voorwerp geheven worden, b. v. «konsumtieregten» op tabak. Ware het niet

verkieslijk, het artikel gambier van het tarief weg te laten, en de wet met eene bepaling aan te vullen, houdende dat de overige inhoud der wet geene verandering brengt in de verbruiksbelastingen die op sommige goederen, met name gambier en tabak, bij den in- en uitvoer geheven worden? Zoo iets, welligt noodig tot behoud der tabaksbelastingen, schijnt in het ontwerp te ontbreken. Die bepaling zou één onderdeel kunnen uitmaken met eene verklaring over de *verboden* artikelen en eene verwijzing naar verordeningen op 's lands *pachten*. Dat onderdeel zou voorts, wegens het verband met de pachtverordeningen, aan den Gouverneur-Generaal kunnen opdragen het belasten van den invoer van *opium*, waar die niet verboden is. Tevens moest het den landvoogd verpligten, aan al zulke verordeningen behoorlijke openbaarheid te geven, waaruit van zelve herziening zou voortvloeijen.

De belasting, bij den invoer van gambier geheven, bedraagt thans op het geheele Indische douanenveld buiten Moeara Kompee, met N. I. of gelijkgestelde vaartuigen, komende van N. I. of gelijkgestelde havens zonder eene vreemde te hebben aangedaan, *f* 12 per pikel, anders *f* 18. Daarbij 5 % additioneel. Op Java leverde zij in 1858—62 ruim 8½ ton 's jaars aan 's lands kas. De invoeren in de overige belaste havens bedroegen in 1852—56: op Sumatra 0 (hier wordt gambier *uit*gevoerd), Banka 150, Bandjermasin 900 pikels 's jaars.

Volgens het ontwerp zou gambier op Java betalen *f* 20 per 100 Ned. ponden, waarvoor de administratie wel zou aannemen *f* 12½ per pikel. De minister wil dus het tegenwoordige regt daar behouden. Op de Buitenbezittingen zou gambier vrij zijn.

Het eerste komt overeen met het door mij, na een zeer omstandig onderzoek, in 1857 voorgedragene. Dat onderzoek bewees in alle opzigten het niet-drukkende der belasting op het verbruik. Maar daarom te minder zie ik reden voor het *don gratuit* aan Banka en Bandjermasin.

Wordt het regt op gambier een konsumtieregt genoemd, gelijk het is, men zou het gerust nog elders tot bestrijding van noodige middelen van bestuur, misschien tot vergoeding van af te schaffen schadelijke belastingen, kunnen doen dienen. De minister denkt aan zulk regt over de op Java geteelde gambier, bij toenemende produktie. Waarom niet reeds op Sumatra? Zelfs de *vrijhavenlanden* kunnen vermoedelijk zonder overwegend bezwaar deze belasting opbrengen.

X. *Inkomende regten. Slot der nadere beschouwing. Plan van den schrijver.*

De door ons gehuldigde stelling, dat regtvaardigheid *gelijkmatige* belasting voorschrijft, omvat het denkbeeld van eene *norm*, waarheen, zoo niet terstond bereikbaar, gestreefd worde.

Dit denkbeeld is der regering niet in allen deele vreemd. Zij noemt op blz. 7 der M. v. T. *het gewone* inkomend regt voor alle aanvoeren 6 ten honderd van de waarde. Maar zij maakt op «dit beginsel» duurzame uitzonderingen door vrijstelling, hoogere regten, verschil van regten naar gelang van oorsprong, en regten op hoeveelheden instede van naar de waarde.

Over de drie eerste uitzonderingen handelt onze § VII.

De vierde wordt bij het ontwerp, behalve voor *opium*, waarover zie vorige blz., verlangd ten aanzien van *wijn en andere dranken* (of vochten), *kaarsen*, *tabak*, *sigaren en snuif*, *wapenen van weelde*. Daarvoor vinden wij geene aannemelijke reden. De waarde dezer goederen kan even goed bekend zijn of door faktuur bewezen worden als van andere. Is dus heffing naar de waarde, op het voetspoor der kundigste financiers, tot regel gekozen, waartoe eene uitzondering? Vaste regten op hoeveelheden drukken den

belanghebbende het zwaarst in voor hem nadeelige tijden (bij dalenden prijs) en verschaffen den staat minder inkomsten. wanneer de belanghebbende (door stijgenden prijs) ze ligter kan opbrengen.

Als *norm* komt ook ons, in de gegeven omstandigheden, aanvankelijk, 6 °/ₒ niet te hoog voor, mits met verlaging na een nu reeds te bepalen tijd tot 5 °/ₒ. Latere verlaging zij aan den toekomstigen wetgever overgelaten, die, zoo wij hopen, met eenige snelheid tot 3 °/ₒ zal dalen.

Het doel moet zijn, *met een redelijken overgang*, alle voorwerpen onder de norm te brengen. Ook die thans minder belast of vrij zijn: zie § VII.

Aan een redelijken overgang behoort reeds gedacht te worden bij de *eerste invoering* van het nieuwe tarief. De regering meent, dat in het voorjaar 1865 hier een tarief als het ontwerp zou kunnen vastgesteld worden om met 1° 1866 in Indië te werken. Die tusschentijd schijnt onvoldoende. Men heeft te letten op het belang dergenen die nog een voorraad bezitten van goederen met de oude regten bezwaard. De wet geve minstens een vol jaar tusschenruimte.

Bij eene langdurige voorbereiding van belanghebbenden kan het nieuwe tarief, èn den eersten stap wat grooter nemen dan zonder haar, èn den lateren overgang, dien zij immers vooraf aankondigt, bekorten.

Is er een jaar voorbereiding gegund, wij zouden geen bezwaar zien tegen het bereiken van de norm van 5 °/ₒ in *vier jaren*, door alle goederen. Wie dit te kras mogt achten, doelt vermoedelijk slechts op weinige goederen. Welnu, daarover is diskussie niet afgesneden.

Op den voorgrond zette men, dat goederen, wier invoerwaarde gewoonlijk beneden zeker minimum blijft, zonder verdere pligtplegingen onder het normale regt gebragt worden. Mij dunkt, er geschiedt geen onregt wanneer de wetgever uitzonderingen weigert ten behoeve van voorwerpen,

waarvan de geheele wereld jaarlijks voor minder dan *f* 100000 invoerwaarde naar Indië zendt, waar de totaalinvoeren tusschen de 40 en 50 millioen bedragen. Bij inzage van den staat van Westersche goederen op blz. 161 en volgg. blijkt het nut van dezen regel.

Verder zouden wij de opklimming of afdaling naar onze norm gedurende het voorgestelde tijdperk van vier jaren aldus wenschen:

voor goederen die:	ten honderd:
vrij van regt zijn	$1\frac{1}{2}$; $2\frac{1}{2}$; $3\frac{1}{2}$; 5.
met certifikaat vrij zijn en anders 6 %. betalen	0: 6; 0: 5; $2\frac{1}{2}$: 5; 5.
6 of 12 %. betalen naar gelang van oorsprong	6: 9; 6; 6; 5.
6 of 12 %. betalen naar gelang van vlag	6; 6; 6; 5.
12 of 24 %. / $12\frac{1}{2}$ of 25 %. betalen naar gelang van oorsprong	$7\frac{1}{2}$: 15; 6: 12; 6: 9; 5.
12 of 24 %. betalen naar gelang van vlag	$7\frac{1}{2}$; 6; 6; 5.

Deze aanteekeningen zullen zonder verdere uitwerking ons plan genoeg aanschouwelijk maken.

Daarbij komt dan, en wel als voornaam beding, verklaring van Nederlandsch Indië tot één gebied, met intrekking der tegenwoordige soort van vrijhavens. Zie § V.

XI. *Uitgaande regten.*

Ook in de toelichting van het bestaande met opzigt tot de uitgaande regten laat de voordragt meer dan noodig te wenschen over. Men geeft omtrent Java eene aantooning van deze regten (bijl. 11 der M.) die niet geheel naauwkeurig is; een staat van de «voornaamste» uitvoerprodukten,

waar sommige belangrijke artikelen weggelaten, nietige opgenomen zijn; omtrent de Buitenbezittingen niets.

Om eenigermate de hoofdtrekken van den *Javaschen* partikulieren uitvoer van koopmanschappen te doen kennen, teekenen wij uit eene der bijlagen van de voordragt aan, dat zijn gemiddeld bedrag in 1858—62 geweest is *f* 45516000, waaronder (hetgeen die bijlage niet opgeeft) aan voortbrengselen van den Indischen Archipel *f* 41651700, dus ongeveer 4 millioen aan ingevoerde artikelen uit Europa, Amerika en Azië.

Onder de Archipelprodukten bevond zich gouvernementszout voor *f* 753400. Rest *f* 40898300.

Van die laatste som nu bestond omstreeks de helft, namelijk *f* 20161800, uit *suiker* (poedersuiker).

Dit reusachtige artikel wordt bij het tegenwoordige tarief bij uitvoer naar Nederland met Nederlandsche schepen (de drie laatste woorden zijn in de voormelde bijlage 11 vergeten) vrij van regt verklaard. Anders uitgevoerd betaalt het 6 °/₀. Die andere uitvoer (uit de toelichtende stukken der voordragt niet blijkend) beliep volgens de handelsverslagen van 1858—62 gemiddeld:

met vreemde schepen naar Nederland . .	290827	pikels,
naar Ned. Indië (waaronder 826 met vreemde schepen)	7485	»
met Ned. schepen naar vreemde landen .	41829	»
» vreemde » » » » .	140040	»
	480181	pikels,

en bragt aan uitgaand en additioneel regt op (hetgeen de toelichtende stukken niet melden) *f* 440900 's jaars.

Al de andere uitvoerartikelen blijven van de suiker op eerbiedigen afstand. Wij rangschikken ze hier naar de waarde der uitvoeren van 1858—62 en plaatsen bij elk het tarief, bij sommige, waar de handelsverslagen daartoe in staat stellen, de opbrengst.

	Gemiddelde uitvoerwaarde 1858—62.	Per:	Uitgaand regt. a. Onder Ned. vlag. b. Idem naar Nederland. f	Gemiddelde opbrengst aan uitgaand en addit. regt in 1858—62.
Rijst . . .	f 5855800	pikel	0.10	f 118020
Koffij . . .	- 5106200	f 100	12 *b* 6	- 437590
Indigo . . .	- 1710200	pond	0.10 *b* 0.05	- 26530
Tabak . . .	- 1592200	f 100	4 *a* 2	
Gomelastiek .	- 817800	"	"	
Rotting . .	- 723200	pikel	0.30 *a* 0.15	
Huiden . .	- 711200	100 stuks	8 en 6 *b* 4 en 3	
Koperwerk .	- 710100	f 100	4 *a* 2	
Lijnwaden. .	- 606300	"	"	
Arak. . . .	- 526900	"	6 *a* 0	- 9870
Eetwaren . .	- 316900	"	4 *a* 2	
Tin	- 281900	pikel	4 *b* 2	- 8400
Hars . . .	- 188600	f 100	4 *a* 2	
Bruine suiker	- 178900	"	"	
Peper . . .	- 166600	pikel	2 en 3 *b* 1 en 1½	
Olie. . . .	- 158100	"	3 *a* 1½	- 12800
Vogelnestjes .	- 156200	f 100	12 *a* 6	- 9350
Oliekoeken .	- 123600	"	4 *a* 2	
	f 19930700			
Artikelen van beneden f 100000 's jaars . . .	- 805800			
	f 20736500			

Van de artikelen beneden f 100000 zullen wij ons veroorloven de vrij talrijke tariefsdetails terug te houden. Daarvoor is goede reden; want, terwijl het totaal der Javasche uitgaande regten in 1858—62, na aftrek der fiktieve, volgens de handelsverslagen (met het additioneel) f 1170400 's jaars beliep, verantwoordden wij daarvan hierboven f 1063400.

De regering stelt het volgende tarief voor. Wij voegen daarbij de opbrengst over dezelfde uitvoeren als boven:

			Naar Nederland.	Naar elders.	Berekende opbrengst.
Huiden . .	Per	f 100	f 2	f 2	f 14220
Indigo . .	»	N. pond	- 0.10	- 0.20	- 3280
Koffij. . .	»	f 100	- 6	- 9	- 361360
Suiker . .	»	id.	- 0	- 6	- 166070
Tabak . .	»	100 N. p.	- 1	- 1	- 61850
Tin . . .	»	id.	- 3½	- 7	- 8300
Vogelnestjes	»	f 100	- 6	- 6	- 9380
		Totaal opbrengst	. . .		f 626460

Alzoo eene mindere heffing van f 344000 's jaars, — ongerekend de Buitenbezittingen.

De Buitenbezittingen, wij zeiden het reeds, laat de M. v. T. geheel in het duister. Zij zegt er alleen dit van: «Wel worden uit de bezittingen buiten Java ook andere artikelen uitgevoerd, die uit een fiskaal oogpunt in aanmerking zouden kunnen komen; maar die gewesten hebben ten aanzien der heffing van uitgaande regten in het algemeen betrekkelijk weinig gewigt voor de schatkist.» Ik vertrouw dat de kamers meer zullen willen weten: dat zij vragen zullen naar de bestaande tarieven en de laatstbekende statistiek; en bepaal mij daarom, ook dewijl dit opstel veel te lang dreigt te worden, bij eenige hoofdpunten. Deze betreffen wel is waar den toestand van verscheidene jaren geleden, maar hebben toch het voordeel van een beter overzigt der verhoudingen te leveren dan men uit beschikbare nieuwere bronnen putten kan.

Sumatra's Westkust had in 1853—55 een belasten invoer van gem. f 2389000, waaronder f 2020000 aan koffij. Van de uitgaande regten, f 210000 's jaars, werd dan ook f 187000 op koffij betaald. Dit artikel is er belast als op Java. Wijziging zal op de ontvangst geen invloed hebben, omdat het gouvernement eigenaar van de koffij is; de kooper biedt zoo veel meer of minder. Hetzelfde ongeveer

geldt de peper, wier uitvoer *f* 21000 's jaars bedroeg en *f* 700 aan regt opbragt. In de overige *f* 22600 aan regt deelde benzoin voor *f* 10750.

De uitvoer van *Benkoelen*, onder hetzelfde tarief als Sumatra's Westkust, geschiedt geheel naar Java en naar dat gouvernement, regtvrij.

Van *Palembang* werd in 1851—55 uitgevoerd voor *f* 605000 's jaars, waaronder katoen, belast met *f* 1 en *f* 2 per pikel naar gelang van de vlag, *f* 175600. Aan regten hief men in 1853—55 gem. *f* 47000, waarvan op katoen *f* 27000; de overige *f* 20000 verdeelden zich over een aantal artikelen die 4 en 8 °/. betalen.

Banka's uitvoer bedroeg in 1851—54 *f* 89000 's jaars, aan regt opbrengend *f* 6700, meest op artikelen met 6 en 12 °/ₒ naar gelang van de vlag belast.

De belaste uitvoer van *Zuid- en Oost-Borneo* had in 1851—55 eene gem. waarde van *f* 394100, bijna uitsluitend naar Java. Aan regten werd geheven *f* 32900 's jaars, waarvan de grootere helft op rotting: tarief *f* 2½ en *f* 5 per 100 bossen naar gelang van de vlag. Diverse goederen betaalden 6 of 12 °/ₒ.

Te *Koepang* hief men in 1851—55 gem., over een uitvoer van *f* 85000, *f* 8900, waarvan op sandelhout *f* 4900. Hetgeen op Java gerestitueerd werd is hier afgetrokken.

Het ministerieele ontwerp, op deze cijfers toegepast, zou derhalve voor de Buitenbezittingen eene derving van inkomsten ten gevolge hebben van *f* 118000 's jaars. Met Java *f* 662000 's jaars.

Mijne bedenkingen tegen het ontwerp zijn niet van pekunieelen aard. De vruchten der vereenvoudiging, door het voorgestelde te weeg te brengen, zouden de mindere heffing van 6 à 7 ton ruim vergoeden. Teregt wordt in de M. v. T. aangevoerd, dat «in verband met den gehandhaafden vrijdom van inkomende regten voor bijna alle

voortbrengselen van den Archipel, deze beperking der uitgaande regten ongetwijfeld eene groote levendigheid aan den inlandschen handel zal geven». Wil de regering, die hier hetzelfde beoogt als wij, nog eens nagaan, hoe veel meer levendigheid aan den inlandschen handel gegeven zou worden door de verklaring van Nederlandsch Indië tot één gebied? Zie blz. 158.

Maar er zijn andere bezwaren.

Ten eerste, de gelijkstelling met de Nederlandsche van de vlaggen der mogendheden die niet voldaan hebben aan de voorwaarde van 1850. Daarover is het noodige gezegd op blz. 179.

Ten tweede, het behoud van zoogenaamde beschermende regten op den uitvoer. Deze verlangt de regering voor indigo, koffij, suiker en tin. De regten op koffij en tin laat zij onveranderd, omdat ze «matig voorkomen» en het verschil, «zal dit niet al te onbeduidend worden», «niet voor vermindering vatbaar schijnt». Op koffij wil men, in stede van 6 en 12, 6 en 9 °/₀ heffen, omdat 12 °/₀ «te hoog schijnt». Suiker moet op 0 en 6 °/₀ blijven, omdat «verlaging, in het belang van den fiscus, niet wel mogelijk voorkomt. Den tot dus ver geheel vrijen uitvoer naar het moederland te bezwaren is almede onraadzaam. Het wordt toch niet billijk gerekend, de suiker waarover de ondernemers krachtens overeenkomst met het gouvernement kunnen beschikken, aan eene nieuwe belasting te onderwerpen en bij gevolg de verkoopwaarde van dat produkt hoogst waarschijnlijk te drukken». «Bestendiging van den vrijen uitvoer naar Nederland beveelt zich nog te meer aan, dewijl dat produkt, in tegenstelling der koffij, bij invoer in Nederland aan een regt onderworpen is. Mogten evenwel nog bedenkingen daartegen overblijven, die zullen voorzeker wijken met het oog op de voorgenomen wijziging der suikerwetgeving hier te lande.»

Het laatste zoude ik liever omkeeren en zeggen: suiker

behoort te minder aan een algemeen uitgaand regt op Java onttrokken te worden, vermits de voorgenomen nieuwe regeling van de suikerzaak in Nederland gelegenheid geeft om deze des noods met de verwezenlijking van dat hoogst wenschelijke beginsel in verband te brengen. Wat het billijkheidsmotief aangaat, de vrije suiker zou bij de vervanging van het tegenwoordige regt van 0 en 6 °/₀ door een uniform regt van 3 °/₀ (ik stel beneden zelfs 2½ °/₀ voor) niet te klagen hebben.

Hetgeen de regering hier voordraagt vertoont een bedroevend schouwspel. Een bewind, onder gelijke leus opgetreden als dat van December 1849, eischt vijftien jaren later zelf het behoud van beschermende regten, die dat vorige destijds «onverwijld» (blz. 78) wilde afschaffen, — ja die een zeer behoudend bewind reeds in 1846 besloten had grootendeels te laten varen! — Ik hoor beweren: «ze» zouden anders de wet niet aannemen. Het is denkbaar. Maar waarom dan niet althans aan die «ze» de eer gegund, een amendement in hun zin voor te stellen? — Men wijst vermoedelijk op zeker «liberaal» man, die meer dan eens tegen de opheffing der differentieele uitvoerregten waarschuwde (blz. 124 en 131). Is daarmede het pleit beslecht? Zou inderdaad de Nederlandsche markt nog niet genoeg voorzien zijn door het gouvernementskonsignatiestelsel? De uitvoer der vier artikelen, waarvoor men beschermende regten (zelfs onbepaald) wil behouden, bedroeg in 1858—62 's jaars: indigo 926740 pond, koffij 995230 pikels, suiker 2155740 pikels, tin 75570 pikels. Daarvan zond het gouvernement naar Nederland 495820 pond, 839230 pik., 795580 pik., 72200 pikels. Moet nu daarenboven het overige met kunstmiddelen naar het moederland gedwongen worden? En te wiens kosten alweder? Op blz. 5 der M. v. T. schrijft de regering: «de voortbrenging in Indië moet er onder lijden, wanneer differentieele regten omtrent de vlag beletten de gunstigste scheepsgelegenheid te zoeken voor den

uitvoer der produkten.» Geldt deze waarheid dan alleen voor de keus van het voordeeligste vervoermiddel, niet vrij wat sterker voor de keus van de voordeeligste markt??

En *ten derde*, het door de voordragt geschonden regtvaardigheidsbeginsel. Ik zou dienaangaande kortelijk naar het gezegde op blz. 173 kunnen verwijzen, ware mij niet van zeer geachte zijde eene tegenwerping gemaakt, die welligt weerklank vindt. Toen namelijk in 1857 door mij voor alle handelsgoederen een gelijk uitgaand regt van 5 °/ₒ was aanbevolen, gepaard met de verklaring van N. I. tot één gebied, werd beweerd, dat het belasten van slechts weinige hoofdartikelen de voorkeur verdiende, omdat dan vele formaliteiten zouden vervallen, waarvan vooral de inlandsche handelaar een afschuw heeft. Hoe gaarne voor gescherpter oordeel onderdoende, kan ik dit beweren niet als juist erkennen. De inlander is afkeerig van *lastige* formaliteiten, geenszins van formaliteiten in het algemeen. Eenig oponthoud met zijn vaartuig aan «den boom» hindert hem weinig. De leer «tijd is geld» gaat zijn begrip te boven. Buitendien, volstrekte vrijdom van regt ontslaat nog niet van formaliteiten, en de heffing van een laag, eenvoudig uitgedrukt regt over alles vermeerdert de formaliteiten in geringe mate. Zijn de uit te voeren goederen vrij van regt, men moet ze toch aangeven, en de aangifte vereischt, zoo de ambtenaren pligtmatig prijs stellen op eene naauwkeurige statistiek, die in het belang van den staat en den handel nimmer veronachtzaamd mag worden, onderzoek. Bij de heffing van een uitgaand regt volgt op de aangifte slechts eene berekening, als het regt eenvoudig en voor alle goederen gelijk is in een oogwenk afgeloopen; daarna betaling of borgstelling. Doch van betaling of borgstelling zijn inlandsche handelaren, bij het door mij voorgedragen vrije verkeer tusschen deelen van N. I. onderling, in verre de meeste gevallen ontheven. Thans reeds wordt op Java geene betaling (konsignatie) of borgtogt voor

uitgaand regt gevergd van erkende kustvaarders (art. 7 in Staatsblad 1822 n°. 30[a]), noch van iemand voor sommen beneden de *f* 100 (Staatsblad 1827 n°. 9). Wie den vrijzinnigen weg opgaat, beginnend met een laag regt, heeft spoedig meer faciliteiten uitgevonden. Men geeft b. v. ook aan inlanders, die daarvoor goed schijnen, krediet op de openbare verkoopingen; dit kan ten aanzien van uitgaande regten met de noodige wijziging toegepast. Er kunnen doorloopende personeele borgtogten zijn, die geen handel belemmeren. — Trouwens, alle tegenwerping moet zwichten voor hetgeen regt is. Regtvaardigheid verbiedt, waar de staat eene belasting vordert op den handel met het buitenland, sommige van de aan dien handel deelnemende takken van nijverheid bij keuze met het opbrengen van den cijns te vereeren. Waarvoor dienen eigenlijk belastingen op in- en uitvoer, havengelden en soortgelijke heffingen? Ze strekken voornamelijk om den staat de kosten te vergoeden van inrigtingen (waaronder veiligheidsmaatregelen enz.) ten behoeve van de koopvaart. En zou dan deze vergoeding bij uitzondering door eenige weinige deelgenooten der koopvaart opgebragt behooren te worden?

Elke nadere overweging derhalve verspert mij den toegang tot eene slotsom, afwijkende van het in 1857 voorgedragen stelsel.

Dat stelsel was, wij herhalen het, een algemeen uitgaand regt van 5 %, met verklaring van N. I. tot één gebied, dus zonder heffing van regten op het onderling verkeer onzer bezittingen, waarover steeds verwezen worde naar blz. 158.

Berekend over den Javaschen uitvoer van 1851—55, die aan dat stelsel eene belastbare waarde zou verschaft hebben van *f* 22167000 's jaars, terwijl men in die jaren gemiddeld *f* 1016400 geheven had, ware het financieele resultaat aanvankelijk neergekomen op eene mindere heffing van 3½ ton 's jaars.

Sedert echter heeft de Javasche uitvoer eene rigting genomen, die het verschil aanmerkelijk wijzigt. Onder den gemiddelden partikulieren uitvoer van koopmanschappen in 1858–62, bedragende . . . . *f* 45516000

is begrepen aan uitvoeren naar den Indischen Archipel	*f* 9765000	
Van dit cijfer ging naar vreemde landen	- 1475000	
Gesteld dat de overige		- 8290000
voortaan vrij van regt zouden zijn, dan blijft eene belastbare waarde van. . . .		*f* 37226000

waarvan 5 % is *f* 1116780.

Wij zagen op blz. 202, dat de gemiddelde heffing in die jaren bedroeg *f* 1170400. Het aanvankelijk nadeelig verschil zou dus thans niet meer dan ½ ton zijn. Reeds in het eerste jaar van het nieuwe regt ware dat verschil ongetwijfeld ingehaald.

Met deze recente cijfers voor ons, mogen wij gerustelijk een stap verder doen. Het uitgaand regt kan zonder aarzelen op 2½ % bepaald worden. Dan klimt het verschil toch slechts tot 2½ ton.

Wat de Buitenbezittingen betreft, deze zouden volgens de hooger geraadpleegde bronnen, wanneer men, gelijk behoort, de gouvernements koffij en peper van Sumatra aftrekt, aan het stelsel van 1857 eene belastbare waarde overlaten van *f* 650000. Of men hierop 5 of 2½ % heffe, is voor de schatkist tamelijk onverschillig. De ontvangst in de bedoelde jaren was *f* 121500; maar daartegenover staat, dat ons voorstel uitgaande regten zou doen ontvangen in de tegenwoordige vrijhavens op haar verkeer met het buitenland.

XII. *Over sommige havens en de kustvaart.*

Art. 7 van het ontwerp luidt: «Te Moeara Kompeh, in het rijk van Djambi, blijft, ten aanzien der in- en uitvoerregten en der vrijstellingen daarvan, gelden het reglement, vastgesteld bij besluit van den Gouverneur-Generaal van N. I. van 23 April 1847 (Ind. Stbl. n°. 19). Onder Onze nadere goedkeuring is de Gouv.-Generaal bevoegd, in gedeelten van N. I., waar nog geene regten worden geheven van wege het N. I. bestuur, even als te Moeara Kompeh een niet-differentieel tarief in te voeren.»

En de toelichting daarop:

«Voor Moeara Kompeh is in der tijd bij uitzondering een niet-differentieel tarief van in- en uitgaande regten gemaakt. De invoering der thans voorgestelde tarieven zou voor die haven achteruitgang zijn. Handhaving van het bestaande is daar alzoo niet te mijden. Het reglement van 1847, waarbij dat tarief is vastgesteld, bevat bovendien eene bijzondere bepaling omtrent vrijstelling van uitgaande regten voor goederen van den sulthan, welke niet eigendunkelijk kan worden opgeheven.

«Volgens art 3 van het Londensch traktaat van 1824 mag geene overeenkomst worden gemaakt met eenigen staat in de Oostersche zeeën, dat een artikel behelst, strekkende, hetzij regtstreeks, hetzij door oplegging van ongelijke regten, om den Britschen koophandel van de havens van zoodanigen inlandschen staat uit te sluiten. Maar het is bovendien van belang, dat het bestuur bij het aangaan van overeenkomsten met inlandsche vorsten vrijheid van handelen bezitte. Bij uitbreiding toch van het Ned. gezag, kan het ligtelijk van groot gewigt worden gerekend, de heffing der zoogenaamde bandharijen van de inlandsche vorsten over te nemen. Moest dan terstond het bij art. 1 bedoeld tarief worden toegepast, al ware dat ook van zijne differentieele strekking ontdaan, de gelegen-

heid tot overname der bandharijen zou veelal onmogelijk zijn. De Gouv.-Gen. behoort vrijheid te hebben om dan aanvankelijk des noods de heffing der bandharijen zelve onveranderd te doen voortzetten en daarin eerst van lieverlede verbeteringen in te voeren. Tegen het laten dier vrijheid kan art. 129 reg.regl. geen beletsel zijn. Daaraan wordt door deze wetsvoordragt in ruimen zin voldaan. De wetgever heeft zich door dat voorschrift invloed willen voorbehouden op de regeling van het vraagstuk der beschermende regten, maar geenszins bedoeld, de handen der N. I. regering te binden waar vrije beweging noodwendig wordt vereischt.»

Dit leidt ons in eene zaak die door mij, uithoofde van vroegere ambtsbetrekkingen, hier niet dan met veel reticentie besproken kan worden. Acht gevende op de openbaarheid der tusschen Nederland en Engeland gewisselde nota's van 1845 en 1846, meen ik toch het volgende te mogen zeggen.

Het grootste gedeelte onzer Buitenbezittingen is zamengesteld uit eene menigte van staten, meest zeer kleine, door hunne hoofden Nederland's eigendom verklaard en door Nederland aan die hoofden in leen teruggegeven om beheerd te worden op den voet, bij verdragen omschreven. Slaat op die verdragen het door den minister aangehaald art. 3 van het Londensche traktaat? Men heeft lang volgehouden, dat het alleen betrekking kon hebben op *onafhankelijke* staten. De tegenovergestelde meening, die in het artikel geen onderscheid leest, zegevierde. Mijns inziens te regt. Maar indien alzoo in geenerlei verdrag uitsluiting der Engelschen of heffing van ongelijke regten te hunnen nadeele bedongen mag worden, is dan een differentieel tarief nog ongeoorloofd jegens Engeland wanneer in de bedoelde staten het Nederlandsche bestuur de heffing der in- en uitgaande regten (de bandharijen) aan zich trekt? Mogen wij dan onze geliefkoosde beschermende regten daar niet

evenzeer invorderen als bij de overige kantoren onder ons direkt beheer? De theorie antwoordt hierop met eene plaats uit de Britsche nota bij het Londensche traktaat, konstaterende «de plegtige ontkenning van de zijde des Nederlandschen gouvernements van eenig voornemen om in den Oosterschen Archipel hetzij naar staatkundige overmagt of naar uitsluitenden handel te streven». En de praktijk — met het in 1847 vastgestelde, den «beschermenden» grondslag van alle overige tarieven van N. I. missende, reglement voor Moeara Kompee.

Aan deze theorie en praktijk is de regering bij haar art. 7 met de daad getrouw. Hare beweegreden, waaromtrent de M. v. T. zich welligt minder overeenkomstig de bedoeling uitdrukt, gaan wij voorbij.

Doch wij vragen: zoo ge overtuigd zijt, dat in al de landen, waar Nederland *voortaan* de douanen aan zich trekt, geene differentieele regten geheven moeten worden, levert dit niet een motief te meer op om de landen, die reeds onder ons direkt beheer zijn, van den last der beschermende regten ten spoedigste te bevrijden? Is het regtvaardig de oude deelgenooten aan dat beheer ongunstiger te bejegenen dan de nieuwe?

Met het door mij voorgedragen stelsel zou, behoudens den overgangstijd, overal, ook bij elk nieuw kantoor, hetzelfde algemeene regt geheven worden.

Op den tweeden volzin van het ontworpen artikel valt aan te merken, dat daardoor, in verband met het voorbehoud bij art. 10 om al de havens van Borneo tot vrijhavens te verklaren (zie tekst op blz. 154), voor een zeer aanzienlijk deel van N. I. verandering zou gebragt worden in art. 129 reg.regl.: «De tarieven van in- uit- en doorvoer worden vastgesteld bij de wet.» Nu aan die bepaling, zegt de minister, in ruimen zin door den overigen inhoud der voordragt voldaan wordt, kan men aan het bewind de ver-

zochte vrijheid wel geven. De redenering strookt noch met den konstitutioneelen grond van het voorschrift, noch met de noodzakelijkheid van *elke mogelijke* beperking der zucht, die soms koloniale regeringen plotseling bevangt, naar uitbreiding van grondgebied.

Door dien tweeden volzin, en meteen den tweeden volzin van art. 10, te schrappen, wordt niets redelijks verhinderd.

In stede van de regeling der belastingen op den in- en uitvoer gedeeltelijk aan de wet met hare openbare voorbereiding te onttrekken, verdient het overweging, of niet deze gelegenheid zal worden aangegrepen om een paar met die belastingen naauw verbonden onderwerpen aan de wet op te dragen. Ik bedoel de zaak der *havens* en der *kustvaart.*

Van beide spreekt art. 130 reg.regl.: «De havens van N. I., geopend voor den algemeenen handel, zijn toegankelijk voor de schepen van alle volken, met welke het koningrijk der Nederlanden in vriendschap is, behoudens de naleving der algemeene en plaatselijke verordeningen. In andere havens worden alleen toegelaten inlandsche vaartuigen en die tot de kustvaart geregtigd zijn.»

Omtrent de *havens* is uitweiding overbodig. De noodige feiten staan op blz. 128 en 129. Mij dunkt, het gebeurde in 1858 behoort zich niet te kunnen herhalen. De minister Rochussen had gelijk in zijne bewering, dat krachtens het *constitutum* de wet niet geroepen was, maar evenzeer had de heer van Twist gelijk, die, als *constituendum*, tusschenkomst der wet voor een logisch uitvloeisel van art. 129 hield.

De *kustvaart* ligt eigenlijk reeds binnen den kring der wetgevende magt na de slotbepaling van art. 6 der Ned. scheepvaartwet van 8 Augustus 1850 (zie tekst op blz. 82). Die wet besliste het hoofdpunt: welke vaartuigen tot de kustvaart geregtigd zijn.

Aangaande het wezen der kustvaart verwijst zij naar «de

bestaande verordeningen». Men bedoelde: de verordeningen, zoo als die telkens zouden bestaan; en de regering heeft dan ook zich bevoegd geacht de verordeningen die in 1850 bestonden te veranderen.

Deze bevoegdheid schijnt niet wel met de wet van 1850 overeen te brengen. Wat beduidt het, door de wet te doen bepalen wie aan de kustvaart deel mogen nemen, indien aan het bestuur wordt overgelaten te bepalen wat kustvaart is, welke verpligtingen de deelgenooten aan de kustvaart te vervullen hebben? Zou het laatste niet het grootere zijn? De Indische kustvaart wordt ook meer en meer eene *internationale* aangelegenheid.

Hetgeen zij bovenal behoeft is volkomen afbraak van het onzalige stelsel van koestering door het gouvernement, te haren opzigte met de gewone uitwerksels bekroond. De wet van 1850 deed, overeenkomstig een voorstel van den heer ROCHUSSEN van 1847 (?), eene lofwaardige schrede door de Nederlandsche schepen (de bescherming had hier zelfs uitsluiting van eigen volk ontdekt) toe te laten. De regering bleef op dien weg door de verklaring van 1857, Indisch Staatsblad n°. 75, dat kustvaart aan de geregtigden vrijstaat met buiten N. I. ingeladen of voor buiten N. I. bestemde goederen aan boord. (Dit geschiedde trouwens reeds dagelijks, op speciale vergunning, tegen alle verbod in, door de stoomschepen der pakketvaart.) Mijns inziens behoort de afbraak voortgezet te worden door te verklaren, dat de vaart, met regt van laden en lossen, *tusschen voor den algemeenen handel opengestelde havens* in N. I. aan *alle* vaartuigen geoorloofd is.

Men gelieve wèl te verstaan. Ik stel niet voor, de vreemde schepen tot de kustvaart geregtigd te verklaren, maar eene wijziging der definitie van kustvaart in dier voege, dat het verkeer tusschen onze *groote* havens onderling geen kustvaart zij. Het bepaalde omtrent de kleine havens blijft onaangerand.

Dit voorstel is rationeel. Sluiting van verscheidene onzer havens voor vreemde schepen, aanwijzing voor het verkeer met zulke schepen van bepaalde plaatsen waar de bestuurs- middelen er naar ingerigt zijn, heeft een zeer goeden grond. Welk zuiver motief daarentegen kan men uitvinden om, wanneer eenmaal die plaatsen voor vreemde vaartuigen zijn opengezet, aan dezelfde vaartuigen het handelen aldaar te verbieden na op eene andere evenzeer opengezette plaats gehandeld te hebben?

En, wat men ook tegen het voorgestelde inbrenge, het kan niet anders. Let op de menigte der havens van staten wien wij het zelfbestuur lieten. Art. 130 reg.regl. raakt hen niet: zie art. 27. Al die staten mogen vreemde schepen ontvangen en de Indische kustvaartverordeningen strekken zich over de havens dier staten niet uit (Ind. Staatsblad 1858 n°. 128). Wie met de kaart vóór zich over den toestand nadenkt, moet wel aanstonds het blijven verbieden van de koopvaart tusschen onze *groote* havens aan vreemde schepen eene echte anomalie noemen. Door het voorge- stelde na te laten bevordert men stelselmatig het afleiden der koopvaart van onze voorname havens, dus van de plaatsen waar we bij uitstek handel wenschen.

Terwijl ik aan het eerste gedeelte van deze Aanteekening rustig voortschreef, denkende dat de Tweede Kamer het regeringsontwerp althans niet vóór het Kersreces in de af- deelingen zou onderzoeken, greep dat onderzoek reeds plaats. Van waar die buitengewone ijver? De stem *uit Indië* althans hoorde men blijkbaar liever vooraf niet.

Wat hiervan zij, de schrijver werd er meer door gejaagd dan hem aangenaam en voor eene gewenschte zorgvuldige bewerking dienstig was.

Wij zullen nu de verdere geschiedenis van het ontwerp met de aandacht van een belanghebbende volgen en, wanneer alles afgeloopen is, «bij leven en welzijn» te boek stellen. Wij hopen dat te doen met betamende onpartijdigheid jegens personen, maar steeds, als gedurende zoo vele jaren ginds, bepaaldelijk partij kiezend voor de groote zaak: de gezonde ontwikkeling van den Nederlandschen staat in Oost-Indië.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

III.

HET ZOUTMONOPOLIE IN NEDERLANDSCH INDIË.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1865.

HET ZOUTMONOPOLIE IN NEDERLANDSCH INDIË.

December 1864.

Tot inleiding iets uit oude herinneringen — der gepensioeneerden grootsten schat.

Twintig jaren geleden trokken de verborgen amœniteiten van het Indische zoutmonopolie dermate den weetlust van een jeugdig ambtenaar der Algemeene Sekretarie, tevens redakteur van een tijdschrift, dat hij maanden lang zijne vrije avonden aan hare ontsluijering wijdde. Uit dien arbeid ontsproot een omstandig opstel. Afgesloten in Maart 1845, vatte het historisch-kritisch zamen al hetgeen in 's gouvernements archief over den *aanmaak*, den *verkoop* en het *verbruik* van zout op Java sedert het Britsche bestuur te vinden was. Zeven tot acht duizend bladzijden waren daarover gelezen en herlezen.

't Werd geschreven voor het bedoelde tijdschrift, het *Indisch Magazijn*. Dan, het verzoek om verlof tot drukken ontmoette bij de regering ernstige afkeuring. Tegen het publiceren van kronijk en statistiek had zij geen bezwaar; maar de door alles heen geweven kritiek, verre van gunstig voor gevestigde inrigtingen, en tot steller hebbende een

ambtenaar van het bureau van den Gouverneur Generaal, scheen voor openbaarmaking met 's gouvernements vergunning ongeschikt. Heden zou ik zeggen: te regt. De pas meerderjarige dacht anders: hij gevoelde geen zweem van neiging om het kritische deel op te offeren. Intusschen rijpte bij hem het voornemen tot sluiting van zijn *Magazijn*, wegens de ondragelijke censuur. Van de vergunning om den historischen en statistischen inhoud uit te geven werd dus geen gebruik gemaakt. (Zij is evenwel nooit ingetrokken.)

De steller bood nu de vrucht zijner onderzoekingen, voortaan met den officieelen titel van Memorie versierd, pligtmatig der regering aan, om daarover te beschikken zoo als zij zou vermeenen te behooren. Van hetgeen verder gebeurde zal het voldoende zijn te zeggen, dat de Gouverneur Generaal ROCHUSSEN het lijvige stuk met de meest welwillende aandacht las en daarop beschikte op eene wijze, alleszins geeigend om jonge ambtenaren tot dergelijken «vrijen arbeid» aan te moedigen.

In 1848 leverde dezelfde steller, op last, eene statistische nota over den *handel in Javazout buiten Java*, mede sedert het Britsche bestuur.

Waartoe deze *souvenirs du jeune âge?*

Zeker niet omdat de schrijver steeds waarde hecht aan het kritische deel van zijn opstel van 1845. Hij zou thans zeer ongenegen bevonden worden om al het toen beweerde te herhalen.

Maar hoe was het mogelijk over het gekozen onderwerp te spreken met geheele verzwijging van het voorafgegane? Ik wilde bovendien onze koloniale navorschers opmerkzaam maken op het bestaan der historische en statistische aanteekeningen, in die stukken van 1845 en 1848 nedergelegd. Het heeft toch iets te beduiden, dat men den hoop bestoven papier, welks inhoud daar vereenigd is, ongelezen kan laten. En hieraan wilde ik de vraag vastmaken, of,

nu Nederlandsch Indië weder een statistiek bureau op goede schaal bezit, niet zonder dralen moet worden aangevangen met het publiceren juist van de talrijke kompilatiën, die er in de archieven eene wisse ontbinding wachten en waarvoor eigenlijk geen der bestaande tijdschriften plaats heeft. Ware 't niet goed, door dat bureau periodieke «Mededeelingen» te doen uitgeven uit den ouderen voorraad, bij gelijktijdige regelmatige publicering van nieuwere feiten? Zie blz. 62 der opiumbrochure.

Ofschoon het organisme der Indische zoutaangelegenheden genoeg bekend moet zijn, wordt ligt dezen of genen eene dienst gedaan met de volgende korte schets der hoofdtrekken, beschreven in het koloniaal regeringsverslag over 1849, en der voornaamste wijzigingen, uit latere verslagen gebleken. Het jongste verslag loopt over 1861.

Alle aanmaak van zout, behalve op last van het gouvernement, is, met uitzondering alleen van zout uit zekere modderwellen in de Samarangsche afdeeling Grobogan, op het gansche gouvernementsgebied van Java en op Madura verboden. (De straffen tegen overtreders werden in 1860 verzwaard.) Geen zout in grootere hoeveelheid dan een pikel mag op dat gebied vervoerd worden zonder vergunning van het plaatselijk bestuur, noch in iemands bezit zijn zonder bewijs van regtmatige verkrijging. Het verbod werkt niet in de vorstenlanden Soerakarta en Djokjokarta; maar van daar mag geen zout op 's gouvernements gebied ingevoerd worden. Het zout uit de modderwellen van Grobogan moet binnen die afdeeling blijven. Op dit zout wordt landrente geheven.

Het gouvernement liet in 1849 zout maken op de ondergenoemde plaatsen, door bijzonder voor dien arbied bestemde huisgezinnen, tegen de naast elke plaats vermelde betaling per koijan van 30 pikel:

Tanara	in het gewest	Bantam,	650	duiten,
Pakies	» » »	Krawang,	800	»
Kandanghauer	» » »	Cheribon,	1000	»
Paradessi	» » »	Rembang,	500	»
Sidhaijoe	» » »	Soerabaija,	600	»
Grissee	» » »	»	600	»
Sumanap	op	Madura,	500	»
Boender	»	»	450	»

Van deze aanmaakplaatsen vervielen in 1850 en 1851 Paradessi, Sidhaijoe en Kandanghauer, omdat men koncentratie van den aanmaak verlangde. Sedert 1858 is ook te Pakies geen zout gemaakt, wegens grooten voorraad aldaar en mindere kwaliteit. In 1861 werd besloten den aanmaak op al deze plaatsen te hervatten en nog elders zout te maken. Tevens werd de betaling voor de zoutmakers algemeen tot *f* 10 per koijan verhoogd.

De hoeveelheid zout die gemaakt zal worden wordt jaarlijks door het gouvernement vastgesteld. Men beoogt daarbij het steeds in voorraad hebben van 100000 koijan boven het benoodigde voor een jaar. In de laatste jaren daalde de voorraad verre beneden dat cijfer, door het telkens tegenvallen van den oogst ten gevolge van veelvuldige regens.

De makers leveren het zout aan verzamelplaatsen, hoofddepôts genaamd, nabij de stranden waar de aanmaak geschiedt. Van daar vervoeren aannemers het naar de verkooppakhuizen.

Uit deze wordt alleen verkocht voor binnenlandsch verbruik, tegen vaste prijzen. De prijzen bedroegen in 1849 op vier plaatsen aan de zuidkust 700, overal elders 800 duiten per pikel. In 1851 werden zij, ter gedeeltelijke vergoeding van het verlies van inkomsten door het afschaffen der passerpacht, met 20 ten honderd verhoogd, ingaande met 1852. Doch tegelijk vermeerderde de regering aanmerkelijk de verkooppakhuizen binnenslands, en stelde zij het zout aan alle pakhuizen verkrijgbaar bij eene

veel kleiner maat. Die verhooging duurde tot ult. 1855, toen men naar de vorige prijzen terugkeerde op eene aanschrijving van het opperbestuur in Nederland van Augustus 1855.

Jaarlijks wijst het gouvernement de hoofddepôts aan waar zout verstrekt mag worden voor den uitvoer.

De Buitenbezittingen verkeeren ten aanzien van de zoutindustrie in drieërlei toestand: vrijheid, getemperd gouvernementsmonopolie en zuiver monopolie. Waar het monopolie bestaat, voorzag men de gouvernementspakhuizen in 1849 op twee karakteristiek verschillende wijzen. Naar Banka, Sumatra's Westkust en Benkoelen werd de overvoer uitbesteed. Voor dien naar Borneo en Palembang gaven de gewestelijke besturen en de Direkteur der Produkten, ieder tot een bepaald gedeelte der geraamde jaarlijksche behoefte, aan handelaren te hunner keuze zoogenaamde licentiën af. De licentiën verleenden aan de houders magt om aan een der hoofddepôts zekere hoeveelheid zout, in den regel voor elk vaartuig niet meer dan 50 koijan, te ontvangen tegen betaling van den uitvoerprijs, als geschiedde de uitvoer voor hunne eigen rekening; doch de houder was verpligt het zout naar het in de licentie aangewezen pakhuis der Buitenbezittingen over te brengen, en kreeg voor het werkelijk daar geleverde den betaalden uitvoerprijs terug en eene vaste som als vracht. Dit stelsel van licentiën *schijnt* in 1859 afgeschaft en door gewone uitbesteding van den overvoer vervangen. (Men moet het opmaken uit een onduidelijk berigt in het regeringsverslag van dat jaar in verband met aankondigingen der Javasche Courant.)

Nu iedereen alles kan verstaan, geven wij een overzigt van het over ons onderwerp voorgevallene in de Tweede

Kamer (van de Eerste is hier niets te melden), sedert het regeringsreglement van 1854.

De uitspraak van het regeringsreglement van 1836, art. 69: «De uitsluitende aanmaak van zout wordt gehandhaafd zoo lang daaromtrent niet anders door den Koning is beschikt», is in het tegenwoordige weggelaten. Dit werd bij het eerste onderzoek in de afdeelingen als een bewijs van onvolledigheid aangevoerd; waarop de regering antwoordde, dat het aanwijzen van «enkele grondslagen van het belastingstelsel» met den aard van een regeringsreglement niet strookte, tenzij in geval van «bijzondere redenen», gelijk zij met opzigt tot de landrente gevonden had. Bij het tweede onderzoek verklaarde de groote meerderheid eener afdeeling zich onbevredigd. In eene andere afdeeling stonden «enkelen» het gevoelen voor, «dat de vraag, of de uitsluitende aanmaak van het zout in stand zou worden gehouden, door de wet» (namelijk door het regeringsreglement) «moest worden beslist». De beslissing kon volgens hen «niet aan het uitvoerend gezag worden toegekend ten aanzien van voorschriften van zoo exceptioneelen aard, waardoor de bijzondere handel en nijverheid aan banden worden gelegd en het eigendomsregt beperkt»; «het gold eene zaak voor de inlandsche bevolking van overwegend belang». Zij verlangden opheffing van het monopolie binnen zekeren termijn, des noods onder het voorbehoud van schorsing dier bepaling wanneer het geldelijk belang van Indië dit gebiedend vorderde. De regering evenwel volhardde; zij achtte zoodanige opheffing even bedenkelijk als onbepaalde bestendiging. [Zie de inleiding der beide Voorloopige Verslagen en Memoriën van Beantwoording over het reglement, § 6, IX.] Bij de openbare beraadslagingen liet men het zout onaangeroerd.

Daar monopolie een vorm van belasting is, wordt de zaak thans beheerscht door het algemeene voorschrift van het reglement, art. 58: «De Gouverneur Generaal zorgt dat

in Nederlandsch Indië geene belastingen geheven worden, dan die bij algemeene verordeningen zijn bepaald.» Tegelijk verzekerde art. 132 de handhaving der op 1 Mei 1855 verbindende verordeningen omtrent het zoutmonopolie «tot dat zij door andere zijn vervangen».

Na het reglement kwam het Indische zout ter sprake bij de gelegenheden en in voege als hieronder kortelijk aangestipt.

V. V. en M. v. B. over begrooting Koloniën voor 1855. Met verwijzing naar eene zeer oppervlakkige woordenwisseling van 10 Dec. 1853 over de verhooging van den verkoopprijs in 1851, wordt eene opgaaf gevraagd van het in de laatste tien jaren verkochte zout. De minister doet die.

15 *Maart* 1855. De kommissie tot onderzoek van de O. I. regeringsverslagen over 1851 en 1852 betreurt, dat deze evenmin als dat over 1850 de zeer belangrijke opgaven omtrent het zout, in het verslag over 1849 voorkomende, hebben voortgezet. Men verlangt althans jaarlijks opgave van het verbruik, vergeleken met het vorige jaar en door zaakrijke beschouwingen toegelicht. Te meer na de aanzienlijke verhooging van den prijs in 1851.

Zittingen van 11, 12 *en* 13 *Junij* 1855 *over de afschaffing van den accijns op het gemaal.* Nadat de minister Pahud het regeringsvoorstel heeft verdedigd met een tafereel van den gunstigen toestand der koloniale geldmiddelen, vraagt de heer Baud, of de minister, «met al die millioenen vóór zich, niet iets zou kunnen doen tot partieele ontlasting van hen, wier arbeid die schatten heeft opgeleverd»: «of dan niet de prijs van het zout op Java hersteld kan worden zoo als hij vóór de afschaffing van de passerregten was». «Daardoor zou de bevolking van Java in de gelegenheid gesteld worden eene eerste levensbehoefte tot lageren prijs te verkrijgen.» «Dit kan geschieden zonder eenige verstoring van de œkonomie van het belastingstelsel in Indië.

De vermeerdering of vermindering van den prijs van het zout staat gelijk met eene vermeerdering of vermindering van onze opcenten.» In financieel ongunstige jaren kan de prijs weder worden verhoogd. — De heer VAN HOËVELL staat over zoodanig voorstel van die zijde verbaasd. — De minister PAHUD verklaart zich «bereid om den maatregel bevorderlijk te zijn». — De heer BAUD dringt op spoedig handelen aan.

(Wij zagen hooger, dat reeds in Augustus 1855 bevel naar Indië gezonden werd om den zoutprijs op het bedrag vóór de verhooging terug te brengen.)

25 *September* 1856. Het rapport der kommissie tot onderzoek van het O. I. verslag over 1855 (de heeren SLOET, ROCHUSSEN, HEEMSKERK, BAUD en ELOUT) bevat: «Uit de opgaven omtrent den afzet en het verbruik van zout blijkt, dat het debiet gunstig is ondanks de verhoogde prijzen. Desniettemin wordt de verhooging afgeschaft. Ten einde deze prijsverhooging niet drukkend te maken voor de bevolking, werd in de binnenlanden een groot aantal zoutpakhuizen opgerigt en tevens een gelijk getal pakhuismeesters benoemd. De kosten van vervoer van de kusten naar die binnenlandsche pakhuizen komen nu voor rekening van het rijk en blijven dit. Derhalve is het gevolg verlies voor het rijk, bij den voormaligen toestand.»

Zitting van 28 *November* 1857. De heer SLOET wenscht eene opmerking te maken over het zoutmonopolie. Dat monopolie kan hij «als een eigenaardigen vorm van belasting in de Indische huishouding dulden». Het geeft in onze Buitenbezittingen gunstiger resultaten dan misschien algemeen bekend zijn. De binnenlandsche magazijnen, die aldaar door het gouvernement gehouden worden, verschaffen veeleer nadeel dan voordeel aan de Indische kas; maar wij vermeerderen daardoor onzen staatkundigen invloed onder de ruwe bevolking; terwijl de partikuliere handel met geen uitzigt op winst zoo diep binnenslands in de

behoefte aan zout voorzien kan. Doch bij het behoud van het monopolie mag men vorderen, dat het zout eene goede kwaliteit bezitte. Daarover nu wordt zeer geklaagd. Men beweert dat het zout eene zwarte kleur heeft, dat het vermengd is met vuile bestanddeelen, dat het bitter van smaak is. — De minister MIJER belooft, den landvoogd aan te schrijven om alles in het werk te stellen, opdat de bevolking goed zout bekome.

17 *Februarij* 1859. De kommissie tot onderzoek van het O. I. verslag over 1855 (de heeren VAN NISPEN, HEEMSKERK, ELOUT, VAN HOËVELL en STOLTE) drukt zich weder afkeurend uit over de aanschrijving van het opperbestuur van 1855 tot het terugbrengen van den zoutprijs op het bedrag vóór de verhooging van 1851. Het in het verslag medegedeelde gevoelen van den Direkteur der Produkten en van nagenoeg al de gewestelijke besturen, dat de prijsverhooging behouden kon blijven, als geenszins bezwarend voor de bevolking, en waartegen geene klagten waren aangeheven, «schijnt door de uitkomst bevestigd». De kommissie vindt «bij het nagaan der weifelingen bij het belasten van zout, aanleiding tot het in overweging geven van een hulpmiddel, eenvoudig en praktisch, maar voor het gerief der bevolking veel waard. Er moet meer gelegenheid worden gegeven om zich van zout te voorzien, er moeten meer verkooppakhuizen zijn, zoodat het zout meer worde gebragt binnen bereik van de bevolking. Dit gemak zou van heilzamer uitwerking zijn dan het tegengaan der geringe prijsverhooging.»

6 *Julij* 1859. In het rapport der kommissie tot onderzoek van het O. I. verslag over 1856 (de heeren VAN NISPEN, DULLERT, ELOUT, VAN HOËVELL en STOLTE) wordt eene nota van een harer leden opgenomen, betreffende de verhouding tusschen het debiet van zout en de vermeerdering der bevolking op Java. Die nota treedt in vele bijzonderheden, welke wij hierna zullen ontleden. Zij eindigt met

de verwachting, «dat bij een der volgende regeringsverslagen de vraag volledig zal worden beantwoord, of werkelijk het debiet van zout op Java is achteruitgegaan, en zoo ja aan welke oorzaken dit moet worden geweten».

14 *Julij* 1859. De minister ROCHUSSEN deelt in eene bijeenkomst der kommissie tot onderzoek van het koloniaal batig slot over 1857 een en ander mede van onderhandelingen, vóór dat jaar in Indië gevoerd met zekeren heer BROUWER «tot daarstelling eener inrigting voor den aanmaak van zout aan de zuidkust op Java». Het komt hierop neder, dat het gouvernement de zaak wenschelijk achtte, maar niet met de aanzienlijke voorschotten welke de ondernemer bedong, en dat diens pogingen om van partikulieren kapitaal te verkrijgen mislukten.

21 *Januarij* 1860. «Nadere mededeelingen en inlichtingen» van den minister ROCHUSSEN op het bovenvermeld kommissierapport van 6 Julij 1859. Met de «belangrijke nota over het zoutmonopolie» kan de minister «over het algemeen zich zeer wel vereenigen». Hij beantwoordt een paar punten en wijst op de toeneming van het debiet in 1857 en 1858; door welk laatste feit, zoo 't schijnt, naar 's ministers begrip de ten slotte der nota verzochte volledige aantooning onnoodig wordt.

26 *September* 1860. De kommissie tot onderzoek van het O. I. verslag over 1856 vraagt inlichting waarom de aanmaak toen op een zoo hoog cijfer bepaald werd.

22 *April* 1862. De minister UHLENBECK antwoordt schriftelijk, dat de reden, namelijk het streven naar eene reserve van 100000 koijan, blijkt uit het O. I. verslag over 1849. Hij berigt tevens, dat ongunstige uitkomsten van den aanmaak der laatste jaren en toegenomen verbruik den voorraad zoo zeer hebben verminderd, dat men, om gebrek voor te komen, onlangs zout uit Siam heeft ontboden.

5 *Mei* 1862. Het V. V. over het koloniaal batig slot van 1859 wijdt een § aan de zoutschaarschte op Java en

Madura. « Men vraagt inlichtingen omtrent de uitgestrektheid van dat kwaad, de vermoedelijke oorzaken en de beraamde middelen van herstel. Heeft men eenige waarde te hechten aan het beweren, dat in den laatsten tijd de aanmaakplaatsen zijn verminderd, en dat de toepassing van het stelsel van vrijen arbeid in die aanmaakplaatsen nadeelig werkt? Langs welken weg wil de regering in het bestaande gebrek voorzien? Is het waar».... enz. Nu volgen bijzonderheden over de wijze van voorziening.

16 *Mei* 1862. De minister UHLENBECK antwoordt: « Volgens de bestaande bepalingen moet te allen tijde in de hoofddepôts op Java een voorraad van 100000 koijan zout boven het benoodigde voor het verbruik in één jaar aanwezig zijn. De in de laatste jaren verminderde aanmaak van zout op Java en het toegenomen debiet in Nederlandsch Indië hebben zamengewerkt om den voorraad vrij aanzienlijk te doen dalen. Een door zware regens te eenenmale mislukte oogst in 1861 heeft het tekort aanmerkelijk doen toenemen, en mag aan deze mislukking de noodzakelijkheid worden toegeschreven tot het nemen van maatregelen om den voorraad langs andere wegen dan door eigen aanmaak aan te vullen. De vrije arbeid is niet zonder invloed geweest op den aanmaak van zout, omdat de daaraan te werk gestelde bevolking, bij eene onevenredige betaling van haren arbeid, liever elders hare werkkrachten veil had. Deze omstandigheid heeft aanleiding gegeven om den arbeid bij de zoutpannen beter te beloonen; echter kan alsnog niet gezegd worden dat die belooning in overeenstemming is met hetgeen de arbeider buiten dwang elders kan verdienen. De voorraad zout bedroeg op ult. Sept. 1861 slechts 35086 koijan, toen het bleek dat in 1861 slechts ongeveer 6000 koijan zouden worden verkregen. Daar er te rekenen valt op eene jaarlijksche komsumtie van ongeveer 35000 koijan, en mitsdien de voorraad slechts zou kunnen strekken tot de helft

van 1863, bij een redelijken oogst in den loop van dit jaar, is de Indische regering bedacht geweest op het tijdig beramen van maatregelen om zoutgebrek te voorkomen. Deze maatregelen bestaan in het op nieuw in werking brengen van in vroegere jaren opgeheven zoutaanmaakplaatsen en het aanvankelijk uit Siam voor gouvernementsrekening ontbieden, door tusschenkomst der Nederlandsche Handelmaatschappij, van 12500 koijan zout. De ondergeteekende heeft, door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij, 1200 ton (nagenoeg 650 koijan) Engelsch geraffineerd zout te Liverpool doen aankoopen en naar Java vervoeren. Zijn doel daarmede is, door eene proefneming de juistheid te onderzoeken van het gevoelen, door sommige autoriteiten voorgestaan, als zou de Javaan de voorkeur geven aan het onzuivere zout dat op Java en in Siam wordt aangemaakt, boven het geraffineerde Engelsche zout.»

24 *Mei* 1862. Beraadslagingen over het koloniaal batig slot van 1859. — De heer FRANSEN VAN DE PUTTE vlecht het bedroevende feit der zoutschaarschte en harer kostbare gevolgen in eene lofrede op de juistheid der inzigten van «den voornaamsten woordvoerder der liberale koloniale partij». Spreker heeft onlangs al de redevoeringen van den heer VAN HOËVELL nagelezen en vond er — «niets radikaals», integendeel menigen praktischen wenk. Zoo bevat eene nota van dien heer van 1849 de aanbeveling van «verbeteringen in het zoutfabrikaat op Java, vooral het vestigen van zoutpannen aan de zuidkust». Ware daaraan gehoor verleend! Niet alleen deed men dit niet, maar men liet zelfs den aanmaak op eenige plaatsen stilstaan. «Van daar het gebrek dat op dit oogenblik op Java gevreesd wordt; van daar die noodige voorziening, die waarschijnlijk ruim een millioen van het batig slot zal afnemen.»

27 *Mei* 1862. Vervolg dier beraadslagingen. Dezelfde spreker vraagt, «waarom men zich aan de hoofdbepaling, dat er steeds 100000 koijan zout moeten zijn, niet ge-

houden heeft». Het is zijns inziens te wijten aan de intrekking van aanmaakplaatsen. Vervolgens: «of het niet wenschelijk zou zijn om vooral eene aanmaakplaats aan de zuidkust, op Ambal of Tjilatjap, te vestigen». Het zeer kostbare transport van zout derwaarts is te eenenmale onnoodig, «omdat de Indische Zee ook aan de zuidkust overvloed van zout bevat met een oneindig aantal aanmaakplaatsen». Daarna: «of de tijd niet zou gekomen zijn, waarop men bij den aanmaak van zout de partikuliere industrie kon inroepen en daarop te letten dat het zout, hetwelk de Javaan alleen en uitsluitend van het gouvernement mag koopen, beter gemaakt worde». «Het zout, dat de Javaan gebruikt,» zoo gaat spreker voort — «is zoo zwart van kleur als mijne laarzen. Nu weet ik wel dat men bij de zoutkwestie beweert, dat de Javaan liever zwart dan wit zout eet; maar van waar komt die onderstelling? Wij, Europeanen, gebruiken in Indië het zout dat uit Nederland wordt aangevoerd en dat in eene laag rond de botervaatjes ligt. De Javaan houdt nu niet van boterdeelen in zout; van daar dat hij boven *dat* zout het zwarte uit de pakhuizen prefereert. Maar gelooft niet, mijne heeren, dat de Javaan zoo'n vreemdsoortig individu nog is dat hij liever zwart zout eet dan wit, alleen omdat het vuil is. Op de aanmaakplaatsen van zout op Java wordt niets gedaan dan het water in den modder te laten, en het zout, met modder vermengd, dat men hiervan verkrijgt, wordt den Javaan te eten gegeven.» — Spreker geeft in overweging, de zoutaanmaakplaatsen met tegels, een soort van asphalt of wat dan ook, te doen beleggen gelijk te St. Ubes.

De minister Uhlenbeck antwoordt, dat reeds sedert eenige jaren in Indië werd besloten, met partikuliere deskundigen zoo mogelijk overeen te komen voor het aanmaken van zout op Java, maar aan dat besluit geene voldoende openbaarheid is gegeven. Er zijn thans aanzoeken tot zoodanige overeenkomst gedaan in Nederland, die de minister bij het

Indische bestuur heeft ondersteund. Hij hoopt dus, «dat wij weldra het berigt zullen erlangen, dat ook de aanmaak van zout in Indië door partikulieren en buiten bemoeijenis der regering zal kunnen plaats vinden, en dat door dien aanmaak door partikulieren eene verbetering in de produktie zal ontstaan, die zeer wenschelijk geacht wordt door een ieder die met de kwaliteit van het Javazout bekend is». Buitendien worden in Indië pogingen aangewend om zout «te bekomen door het opzoeken van de onderaardsche zout-beddingen».

April 1863. V. V. en M. en B. over begrooting Koloniën voor 1863. — In eene der afdeelingen wenscht men de aandacht des ministers te vestigen op de noodzakelijkheid der verbetering van den zoutaanmaak op Java, «zoodat de inlandsche bevolking zich bij het gouvernement van goed zout kan voorzien». «Een enkel lid ging verder en wilde den zoutaanmaak aan partikulieren hebben afgestaan; hetgeen echter niet wel met de handhaving van het gouvernementsmonopolie zou zijn overeen te brengen.» — De minister Fransen van de Putte antwoordt: «Eene aanvraag van partikulieren om koncessie voor eene verbeterde wijze van zoutbereiding in Nederlandsch Indië, aan den vorigen minister van Koloniën ingediend, is aan den Gouverneur Generaal opgezonden. De ondergeteekende is trouwens niet ongeneigd om den zoutaanmaak geheel of gedeeltelijk aan partikulieren af te staan. Dat zoodanige afstand niet zou overeen te brengen zijn met de handhaving van het gouvernementsmonopolie kan hij in geenen deele toegeven, daar de aanmaak van het zout door partikulieren geenerlei invloed kan hebben op den uitsluitenden verkoop daarvan door het gouvernement.»

Zitting. 26 *Mei* 1863. De heer Gevers Deynoot acht de verbetering van den zoutaanmaak op Java eene weldaad voor de inlandsche bevolking.

24 *November* 1863. V. V. omtrent het koloniaal batig

slot van 1861. In eene der afdeelingen wenscht men den tegenwoordigen stand te kennen van de aanvraag om koncessie, bedoeld bij 's ministers antwoord van April 1863.

2 *December* 1863. De minister antwoordt, dat op die aanvraag door den Gouverneur Generaal afwijzend is beschikt. Voorts, dat onlangs door den minister «eene kommissie tot onderzoek van de bereidingswijze, bij de zoutpannen in zuid-Frankrijk gebruikelijk, is opgedragen aan een O. I. ambtenaar, met de wijze van zoutaanmaak in N. I. bekend». «Naar aanleiding van diens rapport maakt de vraag, of en zoo ja welke wijzigingen het bestaande stelsel van zoutaanmaak behoort te ondergaan, thans een punt van overweging uit.»

Zitting 15 *December* 1863. De kommissie tot de verzoekschriften brengt verslag uit over een adres van Mr. S. J. Cohen en J. H. Bok Jr. te Amsterdam, houdende bezwaren tegen de afwijzing hunner aanvrage om koncessie voor eene verbeterde wijze van aanmaak van zout in N. I., en verzoek, dat de kamer ter zake eene enquête instelle. De kamer vereenigt zich met de voordragt der kommissie, om het adres ter griffie neder te leggen, «opdat ieder lid dezer vergadering er dat gebruik van kunne maken, dat hij in het belang der zaak noodig acht».

12 *April* 1864. *Oost-Indisch Verslag over* 1861. — Dit berigt bij noot o. a.:

dat het van Siam ontvangen zout in prijs en hoedanigheid tegenviel; en het geraffineerde Engelsche «bij den inlander niet gewild» is bevonden; en

dat «zeer onlangs den Gouverneur Generaal nader in overweging is gegeven om, met behoud van het monopolie zoo van debiet als van aanmaak, het stelsel van zoutwinning in dier voege te wijzigen, dat de aanmaak geschiede door partikulieren op kontrakt met het gouvernement, onder verpligting om geen zout te debiteren dan aan het gouvernement, doch met vrijlating om het door hen be-

reide zout tegen een matig regt uit te voeren voor zoo ver hunne produktie de behoefte der regering mogt te boven gaan».

Het was de inhoud der in het bovenstaand overzigt vermelde redevoeringen en bescheiden, die ons aanspoorde om eenige punten toe te lichten. Zij betreffen elk der hoofddeelen van het monopolie: aanmaak, opschuring, verkoop en verbruik, uitvoer en Buitenbezittingen.

Aanmaak.

Hier herhaalt zich voor den onpartijdigen geschiedschrijver het geval, strijd te moeten voeren tegen den minister van Koloniën...... Neen, tegen den «geachten spreker» van 24 en 27 Mei 1862 (blz. 228), op dit oogenblik minister van Koloniën. De persoon moge dezelfde zijn, het onderscheid behoort naar regt en billijkheid in acht genomen te worden. Het is immers eene dagelijksche waarneming, welke de heer VAN RANDWIJCK eens, ter zitting der Tweede Kamer van 14 Dec. 1849, aldus uitdrukte: «dat men de wereldsche zaken uit de diepte der vallei uit een ander oogpunt beschouwt dan wanneer men eenigen tijd op de toppen der hoogten heeft doorgebragt». Daarmede laat zich niet rijmen, iemand die nooit de teugels van het staatsbestuur in handen had, na zijn optreden als minister onvoorwaardelijk te binden aan alle meeningen en beweringen, door hem te voren, zelfs zeer kort te voren, geuit. — Ik zal dit thema niet verder uitwerken nu wij van een onderwerp handelen, waaraan voorzeker geene plaats toekomt onder de onverzaakbare «hooge beginsels van regering».

Tot het te pas brengen dezer onderscheiding bestond overigens eene bijzondere reden. De felle afkeuring, welke

de Javasche zoutbereiding en haar produkt van den spreker van 24 en 27 Mei 1862 ondervonden, schijnt den minister van April en December 1863 niet bijgebleven. Volgens de mededeeling van Dec. (blz. 231) was het zelfs onzeker *of* in het bestaande stelsel van zoutaanmaak verandering zou gebragt worden. «Of en zoo ja welke», leest men er.

De spreker van 27 Mei 1862 berigtte o. a.:

«Op de aanmaakplaatsen wordt niets gedaan dat het water in den modder te laten, en het zout, met modder vermengd, dat men hiervan verkrijgt, wordt den Javaan te eten gegeven.» «Het zout dat de Javaan gebruikt is zoo zwart van kleur als mijne laarzen.»

Staan wij eerst stil bij het beweerde van de *hoedanigheid*. Is het daarvan gezegde — ik vel geen oordeel over de gebezigde woorden, alleen over hun zin: — is dat gezegde, in zijne verregaande bedoeling, geene uitzondering erkennend, met de wezenlijkheid overeenkomstig? Mij dunkt, het kan slechts op gedeeltelijke kennis rusten! 't Schijnt den spreker gegaan als zoo velen, die op plaatselijke kennis bogen: naar den gezienen toestand op één of weinige plaatsen van een uitgebreid rijk schiep men zich fluks een beeld van den toestand in het geheele rijk.

Schrijver dezes heeft ter Algemeene Sekretarie gedurende eene reeks van jaren telkens de monsters zout gezien, die den Gouverneur Generaal jaarlijks ter bezigtiging gezonden werden uit den afgeloopen aanmaak; monsters, geleverd door pakhuismeesters, wier belang het niet was juist het fraaiste zout te vertoonen: hun belang bragt integendeel mede de spillage op het zout onder hun beheer aan slechte hoedanigheid te kunnen wijten. Hij heeft op zijne reis in 1856 en 1857 (blz. 25) het zout gezien dat op een aantal passers van Midden-Java te koop stond. Deze autopsie deed hem nooit eene algemeene *laarzen*kleur bespeuren.

Verre van daar. Zoo lang 't mij heugt, hebben Sumanap, Pamakasan (Boender, Tjapak) en Grissee in den regel mooi

wit zout geleverd. Jaarlijks noemden de autoriteiten het zout dier plaatsen *uitstekend* of *zeer goed.* Alleen uit den westhoek (Pakies, Tanara, vooral Tanara), waar veel minder aangemaakt werd dan in den oosthoek en op Madura, kreeg men slecht zout, en niet altijd.

Men kan deze verklaringen over eenige jaren bevestigd vinden in de regeringsverslagen aan de Staten Generaal. In dat over 1853, het eerste dat van de kwaliteit gewaagt, wordt van haar gezegd, dat het gunstig weder een gunstigen invloed had; over 1854: Sumanap was gelijk aan 1853; Tanara, Grissee en Boender beter van kleur en grooter van korrel; Pakies onvoldoende van kleur; over 1855: «vooral het te Sumanap en Grissee vervaardigde muntte ook dit jaar weder uit door zuiverheid en grootte van korrel»; (de steller bedoelde zeker «door zuiverheid en door grootte van korrel»;) «dat van Tanara was vrij goed, terwijl dat van Pakies wat kleur en korrel betreft te wenschen overliet»; over 1856: kwaliteit zeer voldoende, vooral te Sumanap en Grissee, «als uitmuntende door zuiverheid en (door) grootte van korrel»; te Pakies geen zout gemaakt wegens grooten voorraad en mindere kwaliteit; over 1857: kwaliteit zeer voldoende; Grissee en Sumanap muntten weder uit door zuiverheid, Boender door grootte van korrel; Pakies als 1856.

Eerst na 1857 vertoonen zich teekenen van achteruitgang. Volgens het verslag van 1858 muntte alleen het Grisseesche zout door goede hoedanigheid uit. Het verslag van 1859 zegt, dat het zout van Sumanap, vroeger als het beste bekend, in den laatsten tijd van mindere hoedanigheid was. Latere berigten zijn er niet. (De verslagen van 1860 en 1861 zwijgen van de kwaliteit.) Doch latere berigten doen ook niets ter zake; want de spreker van 27 Mei was reeds in 1861 hier te lande; hij kan dus alleen gedoeld hebben op den toestand vóór dat jaar. En daarbij dient in 't oog gehouden, dat op Java volgens organieke voorschriften steeds zout uit den aanmaak van vorige jaren («overjarig zout») verkocht wordt.

Nu stem ik gaarne toe, dat de buitengewone regens van de laatste jaren den bodem der zoutpannen kunnen bedorven hebben en men dien ten gevolge minder goed zout verkreeg. Maar staat er iets in de verslagen, dat aanleiding geeft om het zout dier latere jaren overal ons zoo leelijk voor te stellen als de spreker van 27 Mei wilde doen gelooven? In alle geval was de mindere hoedanigheid van het zout dier latere jaren eene uitzondering. Men mogt daarin geene stof zoeken tot een verwijt aan het Nederlandsche bestuur, alsof dit van ouds, doorgaans, wetens en willens, den Javaan slecht zout «te eten gaf».

Reeds uit deze toelichting over de kwaliteit blijkt, dat ook de beschrijving van de gouvernements *manier van zoutmaken* op Java: «er wordt niets gedaan dan het zeewater in den modder te laten», op onvoldoende kennis rust. Op die wijze ware nooit eene soort verkregen als het Madurasche en Grisseesche.

Ik heb zelf de zoutaanmaakplaatsen op Java niet bezocht; mijne reis van 1856 en 1857 moest wegens ziekte en daarop gevolgd vertrek naar Europa gestaakt worden. Beroepen wij ons daarom op getuigen.

Het *Tijdschrift voor N. I.* deelt in zijne aflevering van Aug. 1851 verscheidene beschrijvingen van den zoutaanmaak mede uit een rapport van den heer Pahud, als Direkteur der Produkten, van 1847. Zij waren gegrond op eene korte bezigtiging. Ik zal ze aanvullen met eene breedvoeriger beschrijving, van iets ouderen datum, maar gegrond op veeljarige aanschouwing, inzonderheid den oosthoek en Madura betreffend.

Voor den aanleg der *zoutpan* kiest men zoo veel mogelijk een hoog terrein. Dit wordt schoon gemaakt, vlak gemaakt, en met een dijk omringd, die breed genoeg moet zijn om het gewonnen zout daarop ter drooging uit te leggen. Rondom de pan zijn lagere gronden tot *bakken* ingerigt, des noods uitgegraven, om een voor een het zeewater op te

vangen. Nabij de pannen vindt men ruimere *reservoirs* van zeewater; deze worden buiten den aanmaaktijd als vischvijvers gebezigd.

Door middel van sluisjes laat men het zeewater, bij vloed, uit rivieren of kanalen in de *reservoirs*. Hier blijft het eenige dagen, totdat het goed bezonken en van alle drijvende onreinheden gezuiverd is. De tusschentijd wordt besteed aan het in orde brengen der *pan*, wier bodem hoe vaster te beter moet aangestampt, (dit geschiedt door «voet aan voet overal rond te dribbelen»,) en van de *bakken*.

Uit de reservoirs brengt een kanaaltje het water naar den eersten bak. Van daar schept of leidt men het in een tweeden, dan in een derden bak; telkens ter bezinking en zuivering.

Nu komt het water, door bamboezen kokers gegoten, op de pan. Maar nog niet ter kristallisering. Men laat het uitwasemen en stampt het achterblijvende zout met eene plank op de oppervlakte der pan vast. Deze bewerking wordt eenige malen herhaald, totdat de bodem geheel van eene harde korst voorzien is. Dan eerst wordt het water binnengelaten, dat het verlangde zout zal opleveren.

Dit alles kost veel tijd. Het duurt, van den aanvang der werkzaamheden, 3 weken vóórdat het water in den eersten bak vloeit; in de drie bakken staat het 1 week; dan zijn 4 weken noodig voor het hardmaken der pan; te zamen 8 weken voorbereiding. Daarna begint het zoutwinnen, gepaard met onverpoosde aanvulling van de reservoirs en bakken. Het zeewater behoeft op de wèlvoorbereide pan, onder gunstige omstandigheden, 8 dagen verdampens om bruikbaar zout te vormen. Zoodra dit ontstaan is, wordt het met de hand, of met een eenvoudig werktuig, (een plankje, van onder min of meer gescherpt, en aan een langen steel gehecht,) voorzigtig losgemaakt en ter verdere drooging en uitlekking op de dijkjes gestrooid. Daarna stapelt men het, steeds op de dijkjes, tot hoopen, om naar

de hoofddepôts vervoerd te worden naar gelang de overige arbeid der zoutmakers het toelaat.

Te Tanara en Pakies is de werkwijze niet even zorgvuldig. Men wil dat de moerassige aard van het terrein, en zijne ongeschiktheid tot het aanleggen van goede toevoerkanalen, zich daar tegen eene inrigting als in den oosthoek verzetten.

Zoover onze beschrijving. In de hoofdzaak zal de tegenwoordige methode wel daarmede overeenkomen: men houdt zich op Java gaarne aan de traditie. Is er verandering geweest, zij zal in verbetering bestaan hebben: verbetering van onderdeelen namelijk.

Dit brengt mij tot eene derde aanmerking tegen den spreker van 27 Mei. Zij geldt echter zijne vorige rede, de *maidenspeech* van 24 Mei. Daar deed hij het voorkomen als moest de eer van het denkbeeld, dat de zoutmaak op Java verbetering behoeft, blijkens zekere nota van 1849 inzonderheid aan «den voornaamsten woordvoerder der liberale koloniale partij» toegekend worden.

Ten onregte. Verbetering van het zoutfabrikaat, waar het slecht was, is altijd door elk Indisch bestuur gewenscht. Dáárom die jaarlijksche toezending van monsters uit iederen aanmaak, waarvan ik straks gewaagde. Wat heeft men al niet beproefd om te Tanara beter zout te krijgen! Veel hoogere betaling dan elders aan de zoutmakers; buitengewone premiën voor zout van groven korrel; hulp in het aanleggen der pannen; opwekking door gastmalen en feesten; bijwoning van het inzamelen, opstapelen, vervoeren en bergen van het zout; kommissiën van inspekteurs en ingenieurs: al deze maatregelen werden genomen of voorgenomen vele jaren vóór de bedoelde nota van 1849. Ongeveer evenzoo is het gelegen met het plan der nota, betreffende «het vestigen van zoutpannen aan de zuidkust van Java». Reeds in 1831 werd daarnaar een onderzoek ingesteld; het leverde, luidens het regeringsverslag aan de Staten Generaal over 1830,

«ongunstige resultaten». In 1848., zegt hetzelfde verslag, werd het onderzoek herhaald. Daarop volgden onderhandelingen met een deskundige, die alleen op zijne onaannemelijk geoordeelde vorderingen afsprongen. (Zie de mededeeling van den minister ROCHUSSEN op blz. 226.) En indien het later vaststond, — zie het regeringsverslag over 1856, — dat de zoutpannen te Tanara aan een vertrouwd industrieel moesten worden afgestaan «om de hoedanigheid van het zout en de wijze van inzameling op de pannen te verbeteren», het was niets anders dan de voortzetting van het aloude streven.

Wat mijns inziens met reden aan het Indische bestuur verweten kan worden., blijkt lager.

Er is nog een punt, waaromtrent de spreker van 24 Mei 1862 zonder goeden grond het Indisch gouvernement berispte: het *staken van den aanmaak* te Paradessi, Sidhaijoe en Kandanghauer sedert 1851. Door vermindering van het getal aanmaakplaatsen, meende bij, had men het ontstaan van gebrek in de hand gewerkt.

Dit bewerende zag hij twee feiten voorbij: in zeer natte jaren als 1819, 1820 en 1848, toen ten gevolge van de regens het zoutprodukt nul was, zou zelfs het grootstmogelijke getal aanmaakplaatsen niets gebaat hebben; en in gewone jaren konden de aanmaakplaatsen, die na de intrekking der genoemde drie overbleven, gemakkelijk de benoodigde hoeveelheid opbrengen.

De bedoelde maatregel van 1851 heeft dus geen deel gehad aan de schaarschte, welke tien jaren later ontstond. Hare oorzaak ligt in het onvoldoende, tegenover het cijfer van debiet en uitvoer der laatste jaren, van de in 1851 bepaalde reserve van 100000 koijan: eene omstandigheid, die eerst door de ervaring bewezen kon worden, zoodat men het den Indischen bestuurder kwalijk hoog kan aanrekenen, haar gedurende een reeks van gunstige jaren niet

vermoed te hebben. Had men de reserve bij het toenemen van debiet en uitvoer tijdig daarmede in verband gebragt, alzoo reeds tusschen 1840 en 1850 naar den maatstaf eener grootere reserve de jaarlijks aan te maken hoeveelheden vastgesteld, men ware de buitengewoon regenachtige jaren na 1857 zonder vrees voor gebrek doorgekomen.

De intrekking der in gewone jaren onnoodige aanmaakplaatsen Paradessi, Sidhaijoe en Kandanghauer, steunde hoofdzakelijk op het beginsel van koncentratie van den aanmaak, zoo ik mij niet vergis door alle autoriteiten die daarover nadachten voorgestaan. Men wilde niet noodeloos bevolking lokken naar afgelegen strandoorden, waar de arm des bestuurs te kort schoot. Bewijzen van sluikhandel waren menigvuldig. Weinig zout te laten maken op vele plaatsen bemoeijelijkte het beheer en gaf slechte uitkomsten voor de makers. Beter scheen het daarom veel zout te laten maken op een klein getal plaatsen, waar onder goed toezigt en beheer de bevolking met volle kracht mogt werken en zoo de meest mogelijke vrucht kon plukken van den niet geringen voorbereidenden arbeid (zie blz. 256). Het beginsel verbood overigens geenszins, onder buitengewone omstandigheden tijdelijk buitengewone pannen aan te leggen. Wij hopen dan ook, dat het hervatten sedert 1861 van den aanmaak op vele verlaten plaatsen een tijdelijke maatregel zij; want eene tweede editie der geschiedenis van de dertig jaren tusschen 1821 en 1850 te dezen opzigte ware niet te wenschen.

In bovenstaande verdediging van het Indische bestuur tegen de aanvallen van den spreker van 24 en 27 Mei 1862 ligt niet opgesloten, dat het op Java gebeurde aangaande de zoutbereiding in het algemeen wordt goedgekeurd.

Mijne bedenkingen zijn:

wat den westhoek en de zuidkust betreft, dat de rege-

ring meer openbaarheid had moeten geven aan hare inzigten; kundige industrieelen had moeten roepen, in stede van afwachten; aan sommige bezwaren te veel gewigt hechtte; zich te zeer liet leiden door het vertrouwen op reeksen van gunstige zoutoogsten, waaraan men gewoon was;

en wat de zaak in haar geheel betreft, dat nooit genoeg tot het hart der kwestie werd doorgedrongen, en daarom verbetering van onderdeelen voldoende voorkwam waar alleen hervorming van het stelsel redden kon.

Ook indien men mogt besluiten om met partikulieren overeen te komen voor de nadere bereiding van zout, op open pannen gewonnen, zou geene hervorming van het stelsel plaats hebben. Dan blijft de hoofdtrek van het bestaande, verdamping van zeewater tot zout door de zon, behouden. De bijvoeging eener fabriek en het vervangen der kontrolerende ambtenaren, ten deele altoos, door kontraktanten, wien in den vorm van overeenkomst eene instruktie wordt uitgereikt, kunnen verbeteringen zijn: tot hervorming is meer noodig. Onder hervorming kan mijns inziens alleen verstaan worden: wegneming van de grondfout der tegenwoordige methode. Die grondfout is niet dat men op den tegenwoordigen voet geen goed zout verkrijgen kan: het tegendeel blijkt; maar zij is afhankelijkheid van de zon. Dit gebrek had weinig, ofschoon steeds eenige, beteekenis, zoolang het der natuur op Java behaagde, jaarlijks met zekere regelmaat zonneschijn en regen elkaar te laten afwisselen; doch sedert de volslagen stoornis der moesons wordt het van meer en meer gewigt. *Wij moeten op Java zout kunnen maken onder alle weersgesteldheid.*

Daartoe vestigde mijne zoutmemorie van 1845 de aandacht op eene manier van bereiding, volgens het geachte *Chambers' Edinburgh Journal* in Schotland aangenomen, waar men aan de zon geen onbeperkt vertrouwen schenkt. Zij komt hierop neder. Er wordt bij de zee een vergaarbak aangelegd, waar het water bij vloed wordt binnenge-

laten door middel van pijpen, die zich een goed eind van het strand benedenwaarts in zee uitstrekken; want hoe grooter de diepte, des te zoutrijker en zuiverder is de zee. Uit den vergaarbak wordt het water in de naburige overdekte pannen gepompt, zijnde ondiepe vaten van ijzerblik, 20 voet lang en 12 breed, met een fornuis daaronder, en op rijen geplaatst met eene ruimte tusschen beide voor de werklieden. Het water wordt dan gekookt; onder het koken werpt men er ossenbloed in om de onreinheden naar boven te doen komen; het verkookte water wordt steeds door versch vervangen. In 24 uren verkrijgt men op die wijze van eene pan van 6000 Ned. kannen inhouds, omstreeks 1000 oude ponden zout. Men verkrijgt tevens een olieachtig residuum, dat met zorg bewaard wordt voor de bereiding van magnesia.

Het voorstel om deze methode, met de noodige wijziging van onderdeelen, op Java in te voeren, werd destijds door de «mannen van ervaring», die daarover ambtshalve adviseerden, ietwat schamper onaannemelijk verklaard. Hunne bezwaren leest men in het aangehaald rapport van den Direkteur Pahud van 1847.

Door deskundigen hier te lande voorgelicht, meen ik thans met vrijmoedigheid op nieuw te mogen aanraden:

Geene open pannen meer op Java ter verdamping van zeewater TOT ZOUT; (wèl des noods ter gedeeltelijke verdamping of koncentratie, ten einde het gedeeltelijk verdampte zeewater verder tot zoutbereiding te bezigen; wèl ook hiertoe des noods gradeertoestellen;) *het zeewater worde door leidingen gebragt binnen gebouwen en daar tot zout gekookt.* Of die leidingen zullen zijn, als in Schotland, pijpen die tot diep in zee reiken, of kanalen als wij thans bij de zoutpannen op Java bezitten, die het uit het oppervlak der zee aanvoeren, is van latere zorg. Pijpen tot diep in zee schijnen verkieslijk; men zal aan de steilten der zuidkust in alle geval pijpen moeten hebben; doch niets

verhindert, waar kanalen bestaan, zich voorloopig met deze te vergenoegen. Zoo slechts de verdamping *tot zout* niet overgelaten zij aan de voor Java steeds grilliger wordende zon.

De uitvoerbaarheid ligt buiten twijfel. Zouden financieele redenen van de uitvoering moeten doen afzien?

Letten wij op de voordeelen van het nieuwe systeem.

1°. Bovenaan staat de zekerheid van te allen tijde zout te kunnen maken. Wie zich een klaar begrip wil vormen van het wisselvallige der tegenwoordige methode, leze het volgende relaas harer uitkomsten.

In 1819 en 1820 mislukte de gouvernementszoutmaak op Java te eenenmale; toen stroomden de regens er met zeer kleine tusschenpoozen 24 maanden lang. Ondanks allerlei buitengewone voorzienings- (zegge dwang-) middelen, zoo als verbod van uitvoer buiten het monopoliegebied, beperking van verkoop tot geringe hoeveelheden, verhooging van prijs, ontstond gebrek. In Augustus 1820 had men in de pakhuizen niet meer zout dan voor de behoefte van een maand. Daarop liet de regering koopen in Siam, in China, in Britsch Indië; hetgeen haar te staan kwam op eene meerdere uitgaaf van ruim een millioen.

Toen de regens eindelijk in 1821 ophielden, werd de aanmaak zoo veel mogelijk bevorderd, ook door het weder gebruiken van vervallen en het aanleggen van nieuwe pannen. Men verkreeg

in 1821 27480, in 1822 24220,
» 1823 4109, » 1824 66836 koijan.

Welke uiteenloopende hoeveelheden!

Daar de voorraad nu vooreerst voldoende scheen, besloot men aan den aanmaak eenige leiding te geven. Evenwel verschilde het produkt van 13703 koijan in 1825 tot 56260 in 1827. (Dat van 1826 ken ik niet.)

Later bepaalde de regering jaarlijks het cijfer van den aanmaak voor iedere aanmaakplaats. Wij zullen de bepaalde en verkregen hoeveelheden opgeven: tot en met 1830 (toen

men op meer plaatsen zout maakte dan later) voor al de aanmaakplaatsen te zamen, daarna voor elke afzonderlijk. Die opgaaf levert te gelijk een niet verwerpelijk overzigt der drooge en natte «zomers» op Java gedurende 1/3 eeuw.

Al de hoeveelheden zijn kojans.

	Bepaald.	Verkregen.
1828	25000	20000
1829	20000	?
1830	20000	8755
1831	20000	13632
1832	zoo veel mogelijk.	10882
1833	id.	37009
1834	id.	23760
1835	id.	40045
1836	20000	22398
1837	20000	11589
1838	22500	41829
1839	18000	17804
1840	24000.	20078
1841	28000	27562
1842	28500	23844
1843	30200	26419
1844	30600	30873
1845	32450	30789
1846	20000	20848
1847	29000	29548
1848	24000	335
1849	24000	25273
1850	30000	47484

	Tanara.		Pakies.		Grissee.		Sumanap.		Pamakasan.		Totaal.	
	Bep.	Verkr.	Bep.	Verkr.	Bep.	Verkr.	Bep.	Verkr.	Bep.	Verkr.	Bep.	Verkr.
1851	1000	128	800	695	6000	2672	14000	2810	2200	19	24000	6324
1852	1000	1656	1500	764	6000	2639	13500	11606	3000	2051	25000	18716
1853	1500	4466	1500	5218	7000	8818	14000	14734	2000	2534	26000	35770
1854	2000	5810	2000	3672	7000	10033	15000	11862	2000	2030	28000	33407
1855	2000	7298	2000	5181	9000	16907	15000	19757	2000	2135	30000	51278
1856	2000	1835	0	0	6000	4722	15000	8957	2000	1754	25000	17268
1857	2000	3052	0	0	6000	6136	15000	18266	2000	2450	25000	29904
1858	2000	0	0	0	6000	4398	15000	9989	2000	1500	25000	15887
1859	onbep.	1430	0	0	onbep.	7112	onbep.	7606	onbep.	2150	onbep.	18298
1860	id.	1773	0	0	id.	7143	id.	15044	id.	3692	id.	27652
1861	id.	244	0	0	id.	3148	id.	1724	id.	1603	id.	6719
1862	Met meer aanmaakplaatsen.										id.	84238

2°. Voor zoo ver deze wisselvalligheid een kwaad is *voor het gouvernement*, heeft het getracht de gevolgen daarvan te keeren door de verordening van 1851, dat er steeds een voorraad zout op Java en Madura moet zijn van 100000 koijan boven de behoefte van een jaar. Daarop is dan ook bij de vaststelling der aan te maken hoeveelheid telken jare gerekend.

Toch hebben wij den voorraad, die na drie achtereenvolgende gunstige jaren op ult. 1855 evenwel slechts 116552 koijan bedroeg, in de laatste jaren allengs zien verminderen tot 35000 koijan op ult. Sept. 1861 (blz. 227).

Bij het behoud der tegenwoordige methode zal dus het reservecijfer verhoogd moeten worden. Welligt zou eerst genoegzame zekerheid ontstaan door den aanmaak steeds in te rigten naar een voorraad, op het einde des jaars, gelijk aan het totaal van verkoop, uitvoer en spillage, over vijf jaren; alzoo thans minstens 5 × (26000 + 6000 + 5500) = 177500, stel 180000 koijan.

Het is waar, ook bij de invoering der andere methode zoude er een voorraad moeten zijn boven het benoodigde voor het loopende jaar. (De bewering van het tegendeel in mijne memorie van 1845, ik geef dit den heer Pahud l. c. toe, was ongegrond. Evenwel niet om de door hem genoemde reden. Dit punt wordt lager behandeld.) Maar in alle geval behoeft de voorraad het cijfer van verkoop, uitvoer en spillage over twee jaren niet te boven te gaan. De kosten van hetgeen de reserve onder het tegenwoordige stelsel meer bedragen moet, — kapitaal, renteverlies, spillage, opschuring en beheer, over eene massa van 108000 koijan zout, — worden met de nieuwe methode uitgewonnen.

3°. De gevolgen der wisselvalligheid van de tegenwoordige methode dienen ook beschouwd met opzigt tot het belang der zoutmakers. Volgens het rapport van den heer Pahud loopt hun getal in de duizenden. Nemen wij eene

voorname aanmaakplaats als voorbeeld. Te Sumanap heeft de zoutmakende bevolking zich ingerigt naar een gewonen oogst van 12000 tot 15000 koijan; ik noem het gewone cijfer voor den aanmaak bepaald sedert 1842. Welnu, het is daar meermalen gebeurd dat men nog niet de helft, nog niet een vierde, in 1848 zelfs dat men *niets* verkreeg. Aan zulke resultaten staat deze nijvere bevolking jaarlijks bloot.

4°. Denk verder aan de hoeveelheid arbeid die thans verspild wordt. Men noemt de tegenwoordige methode eenvoudig. Geeft hare beschrijving op blz. 235 en v. dien indruk? Eenvoudig moge wezen hetgeen elke werkman afzonderlijk te doen heeft; maar daarmede is het epitheet door de methode in haar geheel niet verdiend. Het komt voornamelijk aan op de som van arbeid. Zie eens welk een tal van handen (en voeten, voor het aanstampen van den bodem) er noodig zijn. En al dat werk iedere maal met de kans van volslagen nutteloosheid! — De nieuwe methode vereischt voor het fabrikaat zeer weinig handenarbeid. Honderden «werkbare» mannen zou zij anderen takken van volksvlijt, die ze behoeven, toebrengen.

5°. Bij den heer Pahud is het geringe loon, waarmede de zoutmakers zich destijds vergenoegden, ja waarbij zij wèl zouden varen, de kroon van het bestaande stelsel.

Omtrent de welvaart stemmen berigten van eenige jaren later niet met hem overeen. Alle zoutmakers, zegt de heer Pahud, zijn welgestelde lieden, vooral op Madura; men zou hun daar de grootstmogelijke ondienst bewijzen door de zoutpannen in te trekken. De latere berigten ontkennen die welvaart. Zij noemen de zoutmakende bevolking te Sumanap buitengewoon arm; te Pamakasan zou de bevolking hare ingenomenheid met den arbeid aan de zoutpannen het meest bewijzen door dien zoo veel mogelijk te ontloopen. (Heeft de rapporteur van 1847 te veel het oor geleend aan verzekeringen van inlandsche autoriteiten, die bij het behoud der zoutmakerijen op Madura

belang hadden? En waar inderdaad welvaart der zoutmakers bespeurd werd, te Grissee, schrijven de latere berigten haar toe, niet aan het loon, maar aan diefstallen, en aan de vischvijvers. De vischvijvers, in het voorbijgaan gezegd, kunnen bij de invoering der andere methode blijven.

Dat het loon der zoutmakers, vergeleken met de betaling voor kultuurdiensten, voldoende mogt heeten, wordt door de latere berigten bevestigd. Men zou zelfs kunnen aantoonen, dat, indien er geen monopolie bestond, met zoutmaken op Java niet meer, welligt minder, verdiend zou worden dan dat loon. Indien er geen monopolie bestond, zoude het zout op Java en Madura, even als in Siam, in den regel een artikel worden van zeer geringen prijs, overal langs de kust en uit menige wel in het binnenland verkrijgbaar. Volgens eene berekening van 1857 bekwam de Siamsche «vrijwillige» zoutmaker, wiens voortreffelijk produkt te Bangkok in het groot verkocht werd voor 75 tot 80 duiten — in het klein voor f 1 — den pikel, doch waaronder, 49 duiten aan belasting begrepen waren, voor zich hoogstens 18 duiten per pikel, dus 540 duiten per koijan. (In deze berekening waren de koersen: 162½ Siamsche tikals = 100 Spaansche matten en 1 Sp. m. = f 2¾.) Bij vrijen handel zou de Siamsche zoutprijs een direkten invloed hebben op den Javaschen.

Hoe dit zij, de regering heeft sedert het loon der zoutmakers verhoogd (blz. 220). En de kosten zijn daarenboven vermeerderd door uitbreiding van het toeziend personeel. Alzoo is de financieele verhouding tusschen de bestaande en de voorgedragen methode thans gunstiger voor de laatste dan vroeger.

6°. De tegenwoordige methode moge in den oosthoek en op Madura een goed soort zout geleverd hebben, en in drooge jaren weder kunnen leveren, aan haar produkt kleeft steeds een financieel beduidend gebrek: vochtigheid,

gestadige oorzaak van spillage. Deze eigenschap, zeide mij een chemicus, die later aan het hoofd van het scheikundig laboratorium te Batavia heeft gestaan, zou door het andere procédé weggenomen worden.

Het bedrag der zoutspillage, waarvan in het regeringsverslag over 1849 de geldswaarde werd opgegeven van 1831 tot 1848, wordt ten onregte in latere verslagen niet meer vermeld. Wel geven zij telkens den voorraad op aan het einde des jaars, zoodat we de spillage zouden moeten vinden door bij den voorraad op ult°. van het vorige jaar te tellen den aanmaak van een loopend jaar, van de som af te trekken het verkochte en uitgevoerde gedurende dat jaar, en van het verschil af te trekken den voorraad op ult°. van het loopende jaar. Doch zoo doende verkrijgt men wel eens zonderlinge uitkomsten. Bij voorbeeld:

Volgens de regeringsverslagen bedroeg:

de voorraad op ult°. 1855 . . . . (koijan)	116552
in 1856 de aanmaak	17268
	133820
in 1856 het verkochte en uitgevoerde (20892 + 5481)	26373
Op ult°. 1856 moesten dus over zijn. . . .	107447
Maar de voorraad op ult°. 1856 wordt er gezegd te bedragen	111528
Zoodat niet alleen geene spillage geleden, maar zelfs eene overwinst behaald zou zijn van . . .	4081

De fout ligt vermoedelijk dáárin, dat men telkens vergeet bij den voorraad op te nemen wat van het eene pakhuis naar het andere onderweg is. — Steeds nieuwe stoffe voor de regering om hare verslagen te verbeteren.

Inmiddels weten wij dat de spillage op het gouvernementszout zeer aanzienlijk is. Men kan de hoeveelheid, met

de opgaven in het regeringsverslag over 1849 tot leiddraad, begrooten op 3500 tot 4000 koijan 's jaars.

7°. Bij het voormelde voege men ettelijke kleine, te zamen welligt niet onbelangrijke, toegiften van de voorgestelde methode. Zij belooft ons namelijk, altoos volgens mijn chemicus, behalve zout nog magnesia (zie blz. 241), potasch of soda uit de asch der brandstof, jodium en bromium uit de chloormagnesium bevattende moederloog; en de moederloog zelve is bij vele ziekten niet te versmaden.

8°. Eindelijk vervalt met de nieuwe methode elke hinderpaal tegen de strikte toepassing van het beginsel: beperking van den zoutaanmaak tot weinig plaatsen. Zie hierover blz. 239.

Die methode toch verschaft zekerheid van produktie. Elke pan in eene fabriek levert eene vaste hoeveelheid zout. Men heeft slechts de kapaciteit der fabrieken in te rigten naar de hoeveelheid zout die men jaarlijks op elke plaats verlangt. Deze hoeveelheid en het getal en de ligging der fabrieken worden aangewezen door een overzigt van de te voeden verkooppakhuizen en de vervoerkosten. Welligt kan men met drie fabrieken van verschillende grootte: in den westhoek (Pakies?), aan de zuidkust (bij Tjilatjap?) en in den oosthoek (Grissee?), volstaan; misschien is eene vierde bij Samarang noodig.

Zouden tegenover de opgesomde voordeelen (1°—8°) de kosten van aanleg der fabrieken en leidingen mogen afschrikken van eene proef, althans in den westhoek en aan de zuidkust?

Het is te hopen dat men de zaak niet late rusten tot den afloop der onderzoekingen, die volgens den minister Uhlenbeck (blz. 230) zouden geschieden naar *onderaardsche zoutbeddingen* op Java.

Bedoelde de minister het opsporen van *steenzout* en de bewerking daarvan langs den mijnbouwkundigen weg? Of van zouthoudende *bronnen*, wier eigenschappen doen verwachten dat zij met onderaardsche zoutbeddingen in verband staan, rijk genoeg om de exploitatie der bronnen aan te bevelen?

Zouthoudende bronnen — ik spreek niet van de bekende modderwellen in het Samarangsche (Grobogan) en Soerakartasche (Selo), maar van water — worden in Java's gebergte gevonden. Bij voorbeeld in Buitenzorg, de Preanger regentschappen, Tagal enz. In 1857 bezocht ik eenige van die bronnen. De minst onbeduidende was te Tjioeija op de lagere ruggen van den Tampomas in het regentschap Sumadang. Men bereikte de plek te paard langs een niet moeijelijk pad. Een kleine straal vloeide uit het gesteente, aan de opening met zwavel beslagen. De inlander, wien de ziltige aard der wel door zoutminnende herten en buffels was aangewezen, won uit het water een onoogelijk en slecht gekristalliseerd zout door verdamping en koking. Eigenlijk had de reizende Direkteur op het zien van dit bedrijf het ambtelijke zwaard moeten trekken ter handhaving van 's gouvernements regten. Gelukkig deed zich eene aanleiding voor om in de mededinging tusschen mensch en dier aan de bron geene stoornis ten nadeele van den mensch te brengen. Een geologisch adviseur namelijk zou over het gansche verschijnsel der zoutwellen schrijven. Dit mogt ik afwachten. De regering kon ook geen bezwaar maken tegen de voortduring van deze luttele industrie, (wier produkt de grens van een distrikt niet overschreed,) nadat de veel beduidender zoutfabrikatie uit de Groboganscbe modderwellen was veroorloofd.

Indien nu de geologische adviseur in kwestie over de zoutwellen, die hij in 1857 reeds onderzocht scheen te hebben, werkelijk heeft geschreven, zou de regering het bevondene, als een vervolg op de mededeeling van den

minister Uhlenbeck, kunnen berigten in een harer verslagen aan de Staten Generaal.

Overigens komt het mij voor, dat op Java, waar de grondstof voor de zoutbereiding aan de kusten zoo gemakkelijk binnenstroomt, en door de voorgedragen methode met zekerheid in overvloed bewerkt kan worden, men het mijnbouwkundig gouvernementspersoneel niet behoort in te spannen voor het nasporen van zoutbeddingen of zoutbronnen in het gebergte. Mogten partikulieren zich aan die taak willen wijden, met kans op een leveringkontrakt, het sta hun vrij.

Opschuring.

Verwijzende naar blz. 244, hier een enkel woord over de noodzakelijkheid van een overvoorraad, ook bij invoering der nieuwe methode.

Mij dunkt, men dient bedacht te wezen op het geval van oorlog met eene Europesche mogendheid, meesteresse ter zee. Valt zij Java aan, ons wacht eene langdurige blokkade der Javasche kusten. Zal de vijand die ontzaggelijke zoutstapels, onze hoofddepôts, vlak aan de stranden gelegen, ongedeerd laten? Gelukt hem de vernieling, dan kunnen wij wel trachten gebrek aan zout voor te komen, door overal het zoutmaken aan den inlander vrijelijk te vergunnen: een maatregel die in zulken tijd zijne politieke waarde heeft; doch hoe krijgt men het zout naar de binnenlanden? Alle beschikbare koelies, trekbeesten, draagbeesten, voertuigen, zullen welligt onontbeerlijk zijn voor de verdediging. Zorgen wij derhalve in vredestijd voor een goeden voorraad zout, b. v. gelijk aan de behoefte van anderhalf of twee jaren, in de binnenlandsche pakhuizen. Daaraan is nog het voordeel verbonden, dat men met rijkelijk voorziene pakhuizen niet aanstonds in verlegenheid geraakt, wanneer de jaarlijksche uitbesteding van de trans-

porten hier en daar slecht afloopt. In zoodanig geval heeft men wel eens, omdat de pakhuizen dringend aanvulling behoefden, aan hoogstbezwarende vorderingen van aannemers moeten toegeven.

Uit de regeringsverslagen blijkt, dat de zoutreserve thans in den regel zich aan de hoofddepôts bevindt. Het restant in de verkooppakhuizen bleef op het einde der jaren 1856 tot 1861 tusschen de 8000 en 11000 koijan, zijnde zelfs minder dan de behoefte voor een half jaar.

Verkoop en verbruik.

Is de prijs, waarvoor het gouvernement op Java en Madura zout verkoopt voor het verbruik aldaar, niet te hoog?

Hierover heerscht onder voorstanders eener vrijzinnige koloniale politiek groot verschil van gevoelen.

Aan de eene zijde wordt met nadruk gewezen op de becijferingen van Dr. Bosch, levendig toegejuicht door den heer van Hoëvell, volgens welke de Javaan veel minder zout gebruikt dan voor zijne gezondheid noodig is, en in latere jaren van ons bestuur veel minder dan vroeger.

Aan de andere, op de zachte werking van dezen «eigenaardigen vorm van belasting», gelijk de heer Sloet het monopolie noemde (blz. 224): immers de Javaan koopt het dagelijks of wekelijks verlangde zout voor weinige centen en bemerkt schier niet den daaronder verscholen cijns.

Het vraagstuk is te gewigtig dan dat wij met zijne nietoplossing vrede zouden mogen hebben.

Blijkbaar was het dit besef, waardoor de kommissie tot onderzoek van het regeringsverslag over 1856 werd aangespoord om ter zake eene nota van een harer leden aan de overweging van het bewind te onderwerpen. Zie blz. 225 en 226, waar ook het lot der nota kortelijk is gemeld.

Ik meen wel te doen door die nota tot uitgangspunt

te kiezen voor een nader onderzoek, waartoe de overgebleven vier leden der kommissie, elk in zijn tegenwoordigen werkkring, ongetwijfeld zullen willen bijdragen.

Vooraf moeten wij betere statistische grondslagen leggen dan die waarop het bedoelde kommissielid zijne opmerkingen bouwde.

I. Wij geven ten eerste eene beknopte *kronijk van het zoutmonopolie op Java* (steeds Madura daaronder begrijpend), wat den verkoop aangaat. [Al de te noemen prijzen zijn die voor den koijan van 30 pikels of 3750 A. ponden.]

Onder «onze wijze voorvaderen» was het regt tot den verkoop, gelijk van den aanmaak, verpacht. Deze vorm van heffing werd bij eene Britsche proklamatie van 29 Nov. 1813 met 1°. 1814 afgeschaft; het monopolie bleef, doch onder eigen beheer van het gouvernement. De aanvankelijk vastgestelde prijzen bedroegen: voor den uitvoer 7 Spaansche matten, vrij aan boord; voor verbruik: 1°. aan de hoofddepôts 20 Sp. m., bij geene kleiner hoeveelheid dan een koijan verkrijgbaar; 2°. elders: *a.* bij koijans, 20 Sp. m. met vergoeding daarenboven der vervoerkosten uit de hoofddepôts naar het verkooppakhuis volgens tarief; *b.* bij pikels, 25 °/₀ boven den koijanprijs. Een jaar later, 18 Nov. 1814, verschenen «additional regulations», onder andere gegrond op sluikhandel met voor den uitvoer gekocht zout. Zij beperkten den verkoop voor uitvoer, tegen 15 ropijen, tot Grissee en Sumanap; aan de overige hoofddepôts zou voor verbruik verkocht worden tegen 45 en 55 ropijen en bij geene mindere hoeveelheid dan een koijan; elders als 2°. *b.* Deze prijzen werden daarna weder eenigzins gewijzigd, zoodat men na een besluit van Kommissarissen Generaal van 10 Januarij 1817 betaalde:

Te	Java-ropijen per koijan. Bij een koijan en meer.	Pikelsgewijze.	En daarenboven voor transportkosten.
Bantam	45	56: 8	— —
Batavia	52	65	7: —
Pakies	45	Niet verkrijgbaar.	— —
Buitenzorg	62: 8	77: 24	17: 8
Tjikao	57: 3	71: 11	12: 3
Indramaijoe	52	65	7: —
Karang sambong	54: 18	68: 8	9: 18
Cheribon	55	68: 23	— —
Tagal	55	68: 23	— —
Pekalongan	63	78: 23	8: —
Sriendieng	59: 12	74: 8	4: 12
Samarang	59: 12	74: 8	4: 12
Wedong en Brahan	55	Niet verkrijgbaar.	— —
Tangoelangien	59: 12	74: 8	4: 12
Japoera	57: 6	71: 15	2: 6
Rembang	57: 6	71: 15	2: 6
Paradessi	55	Niet verkrijgbaar.	— —
Sidhaijoe	47	60	1: 3
Grissee	50	63	— —
Soerabaija	49: 12	62	4: 12
Pasoeroean	50	63	5: —
Probolinggo	50	63	5: —
Bezoeki	50	63	5: —
Bangkallang	50	63	5: —
Sampang	45	Niet verkrijgbaar.	— —
Tjandi	45	idem.	— —
Sumanap	47	60	— —
En voor den uitvoer te Sumanap en Grissee	22	Niet verkrijgbaar.	Vrij aan boord.

Met 1 Aug. 1818 voerden Kommissarissen Generaal eene nieuwe regeling in. De prijzen werden: voor uitvoer, geoorloofd van alle plaatsen waar depôts of verkooppakhuizen waren, *f* 50; en voor verbruik, bij hoeveelheden van minstens een pikel, mede *f* 50. Verkooppakhuizen zouden er alleen zijn aan de kust; slechts bij hooge uitzondering op een paar plaatsen in de binnenlanden.

Tijdens het gebrek in 1820 tot Oktober 1822 werd de uitvoer verboden en de verbruikprijs verhoogd tot *f* 96, met vermindering der verkrijgbare hoeveelheid tot $\frac{1}{10}$ pikel.

In Oktober 1822 was de uitvoer op den vorigen voet

gebragt. Het minimum van verkoop voor verbruik werd veranderd in $\frac{1}{8}$ pikel.

Met 1 April 1823 ondergingen de prijzen eene algemeene herziening. Men zou betalen voor uitvoer en voor verbruik beide *f* 75; maar de uitvoerder kon *f* 15 als premie terugbekomen bij aanbreng van het zout in eene Nederlandsche bezitting waar partikuliere invoer was toegestaan.

Middelerwijl werden meer verkooppakhuizen in de binnenlanden opgerigt; aanvankelijk met denzelfden prijs als aan het strand, later met een hoogeren ter vergoeding van transportkosten. Ziehier de lijst dier pakhuizen met hunne prijzen in Maart 1825.

Bantam.	Tanara	*f* 75	Pekalongan.	Pekalongan . . .	*f* 75
	Bantam	- 90		Sidhaijoe.	- 105
	Tjiriengien	- 90	Samarang.	Samarang	- 75
Batavia.	Batavia	- 75		Sriendieng	- 75
	Tanah abang . .	- 90		Salatiga	- 105
	Weltevreden . .	- 90	Japara.	Japara	- 75
	Tangerang	- 90		Welahan	- 75
	Mr. Cornelis . .	- 90		Tangoelangien . .	- 75
	Tjilientjieng	- 90		Japoera	- 75
	Maoek	- 90	Rembang.	Rembang	- 75
	Bekassi	- 90		Toeban	- 75
Buitenzorg.	Buitenzorg	- 92	Grissee.	Grissee	- 75
Preanger.	Tjikao	- 92		Doekoen	- 85
	Tjiandjoer	- 105		Babat	- 85
	Bandoeng	- 105	Soerabaija.	Soerabaija . . .	- 75
	Liembangan . .	- 105		Djapan	- 85
	Karang sambong .	- 92	Pasoeroean.	Pasoeroean	- 75
Krawang.	Pamanoekan . .	- 85		Malang	- 105
	Tjabang boengien .	- 75	Bezoeki.	Bezoeki	- 85
	Krawang	- 85		Probolinggo . .	- 85
Cheribon.	Indramaijoe	- 75		Panaroekan	- 85
	Cheribon	- 75		Padjarakan	- 85
Tagal.	Tagal	- 75		Bondowosso. . . .	- 110
	Palawangan	- 85	Banjoewangi.	Banjoewangi . .	- 75
	Kamoerang	- 85	Madura.	Pabean	- 75
	Kalimas	- 110		Pamakasan	- 75
				Bangkallang . .	- 75

Twee jaren later was de toestand weder veranderd. De meeste binnenlandsche pakhuizen verdwenen; alleen Buitenzorg, Tjiandjoer, Bandoeng, Liembangan, Tjikao en Krawang bleven over. En de verkoopprijs werd in Feb. 1827 normaal *f* 80, met behoud van den hoogeren waar die bestond. (NB. In deze kronijk is de gulden, waar het tegendeel niet gezegd wordt, van 120 duiten.)

Kort daarop, met 1 Aug. 1827, volgde eene algemeene verhooging van den verkoopprijs tot *f* 100 en in April 1828 tot *f* 150 De eerste ging gepaard met eene verlaging van den uitvoerprijs tot *f* 30, zonder premie.

Omstreeks denzelfden tijd ontstond bij den Kommissaris Generaal Du Bus het plan, om het regt tot den verkoop van zout op Java te verpachten. Ofschoon de daartegen ingebragte bezwaren hem niet afdoende voorkwamen, bepaalde hij zich voorloopig bij eene proef in de residentie Batavia, waaronder toen Buitenzorg en Krawang. Deze proef begon met 1829 en eindigde voor Krawang wegens ongewenschten uitslag reeds in dat jaar, maar voor Batavia en Buitenzorg in — 1848! De hoofdvoorwaarden waren, dat de pachter het zout van het gouvernement kocht voor *f* 150 en zich verbond het *op elken passer* te verkoopen tegen hoogstens *f* 200 en bij geene kleiner maat dan 1/16 pikel. Aanvankelijk was pachter wie voor de grootste hoeveelheid zout inschreef; na 1830 wie den hoogsten pachtschat bood voor het regt. Toen de proef twee jaren had geduurd, in Feb. 1831, vond de Gouverneur Generaal van den Bosch aanleiding om de besturen der andere gewesten te raadplegen over hare uitbreiding. Op één na verklaarden al de residenten zich daartegen en de regering berustte. De pacht in Batavia en Buitenzorg werd later jaarlijks voortgezet, zoo het schijnt zonder onderzoek naar hare werking, telkens uit krachte van het «laatste antecedent», — een zeer vermogend element op de meeste bureaux. Eindelijk was het een narekenaar ter Algemeene Sekretarie die het eerst het ver-

keerde der pacht aantoonde: de zoutmemorie van 1845 namelijk bewees, dat de pachter, eerlijk handelend, sedert 1832 jaar in jaar uit moest verloren hebben, dikwerf aanzienlijke sommen; niettemin steeg de pachtschat; de pachter, gemeenlijk een Chinees, genoot dus geheime voordeelen. In 1847 ontdekte de Direktie der Produkten hetzelfde. Daarop werd de pacht ingetrokken en de verkoop in beide gewesten kwam op gelijken voet als elders.

Tot de geschiedenis van het monopolie na 1828 terugkeerend, ontmoeten wij den merkwaardigen verdelgingsoorlog tegen het (officieel dus genaamde) «zuiderzeestrandzout».

Destijds was de aanmaak van zout geoorloofd of gedoogd langs de geheele zuidkust tusschen de gewesten Bantam en Pasoeroean. Reeds van ouds verkocht het gouvernement te Grissee zout aan handelaren (*penloepoet*) uit Soerakarta tegen een minderen prijs dan voor het eigen gebied; deze prijs bedroeg in 1828 *f* 120. Thans besloot men ook op andere punten van het terrein, waar het zuiderzout heerschte, gouvernementszout verkrijgbaar te stellen tegen prijzen die bestemd waren om de markt te veroveren, als: in 1828 te Patjitan tegen *f* 75 (in 1830 veranderd tot *f* 100); in 1829 te Pangadaran (later Kalipoetjang) *f* 87½ (in 1833 gebragt op *f* 112½), Wijnkoopsbaai *f* 112½, Bantjar *f* 112½ (in 1834 *f* 150); in 1830 te Piak bij Ngawi *f* 100 (in 1831 gebragt op *f* 150), Kediri *f* 100 (als voren), Magelang *f* 200; in 1831 te Ngrowo *f* 150, Poerbolinggo in Banjoemaas *f* 150; in 1833 te Banjoemaas *f* 150 (in 1834 *f* 125), Tjilatjap *f* 112½ (in 1834 *f* 75); in 1834 te Bandjarnegara in Banjoemaas *f* 125 en te Poerworedjo, Karang anjer en Ambal in Bageleen *f* 100. Een en ander ondersteund door het hervatten van den verkoop van zout te Salatiga in 1832 en het oprigten in dat jaar van een verkooppakhuis te Bodjonegoro, waar het minimum der verkrijgbare hoeveelheid $\frac{1}{10}$ pikel, dus de helft kleiner dan

elders, zou zijn, — op beide plaatsen tegen den algemeenen prijs van *f* 150; voorts door een verbod op den invoer van het zuiderzout: in 1830 voor de geheele residentie Kadoe; in 1831 voor de afdeeling Ledok; in 1832 voor de residentie Banjoemaas naar plaatsen waar geen zout gemaakt werd, en voor de residentie Banjoemaas uit de residentie Bageleen. In 1834 kwam daarbij de last aan de residenten van Banjoemaas, Bageleen en Kediri, om den aanmaak van zuiderzout langzamerhand tegen te gaan en intusschen te zorgen dat het binnen de residentie bleve; aan den resident van Djokjokarta om den uitvoer van zuiderzout naar 's gouvernements landen te weren. De hierdoor bewerkte resultaten waren in 1835: dat in de Preanger en Kediri het zoutmaken had opgehouden, behalve op verre afstanden van onze verkooppakhuizen; dat in Banjoemaas nog 1000 zielen zich daarmede erneerden; dat in Bageleen de bevolking van geen noorderzout wilde weten; (men kocht het daar alleen te Poerworedjo, doch voor den uitvoer naar Magelang, waar de prijs zoo veel hooger was;) en dat in Patjitan, waar gelijke tegenzin bestond, 350 huisgezinnen het zoutbedrijf uitoefenden. Met dezen toestand vóór zich besloot de regering in Febr. 1836 tot het verbieden van allen zoutaanmaak langs de zuidkust van 's gouvernements gebied, en van het vervoer naar dat gebied van het zuiderzout uit de overgebleven vorstenlanden. Het verbod tegen den aanmaak zou echter niet terstond maar allengskens in werking treden, met billijke schadevergoeding. De prijzen van het gouvernementszout voor de bovengenoemde verkoopplaatsen werden bepaald op *f* 125 aan de kust en *f* 150 binnenslands.

Gedurende den bedoelden krijg onderging de prijs voor uitvoer in Maart 1831 een verhooging tot *f* 60.

Na eenige jaren rust achtte men den tijd gekomen voor eene nieuwe algemeene verhooging van den zoutprijs aan de gouvernementspakhuizen. Met 1 Julij 1840 werd hij bepaald op *f* 200, echter voor Wijnkoopsbaai, Kalipoetjang,

Tjilatjap en Patjitan, alle aan de zuidkust, op *f* 175. Voor de Solosche *penloepoet* (zie blz. 256) bleef de prijs *f* 120.

Oorspronkelijk was het plan, de verhooging slechts uit te vaardigen voor den verkoop binnenslands, met zeer aanzienlijke vermenigvuldiging der verkooppakhuizen aldaar. Er zouden 69, volgens een ander ontwerp zelfs 146, zulke pakhuizen *meer* zijn. Dit werd door den minister VAN DEN BOSCH, in overeenstemming met den staatsraad BAUD, die de algemeene prijsverhooging goedkeurden, om financieele redenen afgeraden. Zij kwam tot stand met de bepaling dat vooreerst geene binnenlandsche verkooppakhuizen zouden worden opgerigt.

Dat met 1852, bij de intrekking der passerpacht, de zoutprijs voor verbruik tot *f* 240 en *f* 210 verhoogd werd, met vermeerdering der binnenlandsche verkooppakhuizen en vermindering der kleinste verkrijgbare maat, — dat die verhooging met ult^o^. 1855 eindigde, — en wat over deze maatregelen voorviel in de Tweede Kamer, — is hooger gemeld. Wij zullen hier slechts twee bijzonderheden bijvoegen. Het Indische Staatsblad van 1851 n°. 74 noemt 46 nieuwe plaatsen, waar zulke pakhuizen geopend zouden worden. En de kleinste verkrijgbare maat, tot dus ver te Bodjonegoro $\frac{1}{16}$, elders $\frac{1}{8}$, werd overal $\frac{1}{32}$ pikel.

De prijzen, sedert 1856 weder *f* 200 en *f* 175 (per pikel 800 en 700 duiten), zijn bij de buitenomloopstelling der duiten met 1 December 1859 bepaald op *f* 6,72 en *f* 5,92 per pikel = *f* 201,60 en *f* 177,60 per koijan. De breuken ontstonden door voor den minimumkoop van $\frac{1}{32}$ pikel een betaalbaar getal centen aan te nemen zonder den prijs te verlagen.

II. Ten tweede geven wij hetgeen bijeengebragt kon worden over de *statistiek van het debiet voor verbruik*.

Hoeveel dat debiet bedroeg in 1814 tot en met 1817 is mij onbekend. Men kan echter het eenigermate berekenen.

Van de pachters namelijk werden op ult°. 1813 overgenomen 40000 koijan. In 1814, 1815, 1816 en 1817 zijn

aangemaakt 84000. In 1818 liet de regering den aanmaak, die zeer gunstig beloofde te zijn, wegens den grooten voorraad plotseling staken. De aanmaak in 1819 en 1820 was nul. Het debiet van 1818, 1819 en 1820 en de uitvoer van 1814 tot 1820 zijn bekend. En wij weten dat de voorraad in 1820 reikte tot ult°. September.

Wanneer we dus ons de vrijheid veroorloven het cijfer van den aanmaak in 1818 gelijk te stellen met het cijfer van de spillage gedurende 1814 tot in 1820, — die vrijheid blijft binnen betamelijke grenzen, — dan is de berekening deze:

Uit de in 1814—20 overgenomen en aangemaakte 124000 koijan zijn verkocht:

voor verbruik in	1814 t. en m. 1817	x	
» » »	1818 en 1819 . . .	31467	
» » »	1820 tot ult°. Sept. (9/12 van 11257) . .	8443	
» uitvoer »	1814 t. en m. 1819 .	23666	
» » »	1820 tot ult°. Sept. (9/12 van 4466) . .	3348	
	Te zamen	$x +$	66924
	Alzoo . .	$x =$	57076

Of gemiddeld per jaar 14269 k., hetgeen vrij wel harmonieert met het debiet, onder nagenoeg gelijke prijzen, van 1818.

Na 1817 was het debiet volgens de hieronder vermelde bronnen (alles koijans van 30 pikels):

1818	14309	Getrokken uit opgaven van den heer OFFERS, direkteur van het zoutwezen.
1819	17058	
1820	11257	
1821	6621	
1822	?	Niet gevonden.
1823	14405	Van 1823 tot 1847 getrokken uit jaarlijks gedrukte staten van de Direktie der Produkten, welke staten van 1827 tot 1847 verzameld zijn in eene brochure van den heer EMBRECHTS, gedrukt ter landsdrukkerij te Batavia in 1848.
1824	14006	
1825	14784	
1826	16543	
1827	13799	Sedert 1831 worden tevens de cijfers opgegeven, medegedeeld in het regeringsverslag aan de S. G. over 1849, welke getrokken zijn uit de Algemeene Boeken van N. I.
1828	13641	
1829	13923	

1830	14938		
1831	14441	Volgens regeringsverslag:	14504
1832	14119	" "	14099
1833	12788	" "	12870
1834	13990	" "	13973
1835	14838	" "	14860
1836	14934	" "	15038
1837	17097	" "	17175
1838	16935	" "	17150
1839	17869	" "	18036
1840	18557	" "	18557
1841	17954	" "	18115
1842	18705	" "	18604
1843	19963	" "	19251
1844	19808	" "	19093
1845	19789	" "	19879
1846	20014	" "	20071
1847	18742	" "	18885
1848	19865	De cijfers van 1848 en volgende jaren zijn getrokken uit de regeringsverslagen aan de S. G., vermoedelijk gegrond op jaarlijksche staten van de Direktie der Produkten.	
1849	18398		
1850	17426		
1851	18595		
1852	17739		
1853	18569		
1854	18409		
1855	18241		
1856	20892		
1857	21423		
1858	22823		
1859	23540		
1860	23945		
1861	26102		
1862	26222		

Ter toelichting strekke eene gewestelijke ontleding van het debiet over 1827 tot 1847 en over 1849, getrokken uit de voormelde gedrukte staten van de Direktie der Produkten. Het is te betreuren dat de regering zulke specifikatiën niet opneemt bij hare verslagen, wier zoutdeelen daardoor zeer veel in bruikbaarheid zouden winnen. Door eene gewestelijke analyse wordt meer licht verspreid, worden meer nuttige gedachten opgewekt, dan men bij vlugtige beschouwing zou onderstellen. Referte overigens aan mijne opiumbrochure, blz. 62.

	1827	1828	1829	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1849
Bantam	906	959	862	711	985	970	1028	896	1050	1130	1170	1116	1207	1185	1117	1142	1172	1238	1143	1199	1204	1230
Batavia en Buitenzorg	1248	1342	1700	1700	1284	1096	1079	1262	1350	1278	1318	1405	1443	1554	1671	1718	1708	1663	1701	1644	1696	1266 • 380
Krawang	151	84	146	127	116	106	89	81	86	105	136	143	144	131	109	125	170	156	144	147	125	193
Preanger	1386	1228	1189	1415	1563	1482	1503	1429	1420	1579	1622	1652	1772	1683	1589	1732	1772	1831	1860	1990	1872	1717
Cheribon	1067	929	903	953	1018	1018	940	870	963	1036	1159	1101	1140	1144	973	1047	1135	1060	951	974	859	850
Tagal	713	692	594	622	566	535	502	475	427	480	504	532	583	614	625	669	670	692	727	726	723	642
Pekalongan	1033	945	887	954	772	729	655	717	680	706	702	695	749	742	761	792	835	812	803	805	809	741
Samarang	1890	2187	1559	1580	1440	1540	1389	1671	1830	1865	1890	2014	2232	2121	1792	1858	1829	1785	1860	1857	1548	1357
Kadoe	0	0	0	180	446	325	216	256	83	30	75	86	195	421	708	663	715	890	959	956	866	866
Bageleen	0	0	0	0	0	0	0	37	206	331	1263	1298	1167	1022	1076	1024	1098	1075	1166	1146	1048	895
Banjoemaas	0	0	0	0	3	93	259	511	700	630	708	752	961	856	885	925	922	929	943	926	897	933
Madioen	0	0	0	0	417	381	359	393	351	440	475	524	540	560	534	551	555	620	610	601	629	577
Patjitan	0	225	398	275	127	244	245	278	326	254	329	353	394	387	402	415	441	430	472	458	465	404
Kediri	0	0	0	0	277	319	289	334	420	425	428	463	491	494	470	471	524	517	529	525	496	675
Japara	925	881	866	828	806	882	702	710	707	550	561	532	513	545	480	484	552	559	584	581	545	496
Rembang	391	442	390	380	440	368	271	453	590	607	811	803	807	768	478	616	757	715	617	642	521	480
Soerabaija	2775	2064	2424	3211	1969	1741	1320	1544	1604	1480	1892	1560	1564	2320	2291	2721	3244	2970	2555	2681	2457	2543
Pasoeroean	490	713	751	700	754	766	695	695	642	704	707	717	721	663	791	687	757	748	922	897	768	850
Bezoeki en Banjoewangi	365	376	429	515	577	586	537	601	638	665	655	631	668	695	649	622	646	630	683	762	731	736
Madura	549	574	823	787	883	936	708	776	763	639	689	562	578	647	553	442	461	486	559	496	482	569
	13799	13641	13921	14938	14443	14117	12786	13989	14836	14934	17091	16934	17869	18555	17954	18704	19963	19806	19788	20013	18741	18400

Misschien zal de regering goedvinden, zoodanige analyse niet alleen voortaan steeds te verschaffen, maar ook nog te leveren sedert 1848. De daartoe vereischte moeite en ruimte zijn gering.

Bij het gebruik van onze opgave neme men in acht, dat onder hare cijfers begrepen zijn:

voor Bantam, de uitvoer naar de Lampongs, wiens onbeduidend bedrag men hierna bij den uitvoer zal vermeld vinden;

voor Batavia, de verstrekking aan den vischpachter, tegen *f* 100 per koijan, van welke bijzonderheid ik niet noodig oordeelde hierboven gewag te maken. Het verstrekte beliep trouwens in 1832 tot 1843 slechts ± 70 koijan 's jaars, later iets meer. Zij wordt teregt bij het verbruik opgeteld;

voor Soerabaija, het debiet aan Solosche handelaren. Dit bedroeg in:

1814	1872	1829	950	1838	650
1815	1411	1832	519	1839	717
1816	771	1833	376	1840	1251
1817	470	1834	471	1841	1405
1822	275	1835	546	1842	1850
1823	723	1836	582	1843	2288
1824	799	1837	777	1847	1515

(De plotselinge aanmerkelijke stijging in 1840 en eerstvolgende jaren doet denken aan sluikschen invoer op het gebied van het monopolie, waartoe het door de verhooging van 1840 grootere verschil in prijs een sterke prikkel was.) Men ziet dat het verkochte aan deze handelaren bij de regeringsverslagen afzonderlijke melding verdient.

Met de kennis welke bovenstaande aanteekeningen verschaffen toegerust, wenden wij ons tot den inhoud der nota van 1859.

a. Om den gang van het debiet aanschouwelijk te maken, deelt de nota de jaren 1827 tot en met 1854 in tijdvakken van vier jaren af, waarvan zij telkens het gemiddelde uittrekt, dus tegen elkaar plaatst.

Deze voorstelling, het blijkt uit onze aanteekeningen, is onaannemelijk. Wil men gemiddelden vergelijken, ze moeten getrokken worden uit tijdvakken van ongeveer dezelfde omstandigheden. En hoe verschilden onderling de omstandigheden der jaren, die in de nota bijeen zijn genomen!

Naar mijn inzien geeft onze statistiek, wanneer wij op overeenkomst van omstandigheden letten en, hetgeen mede behoort, de jaren die wegens geheel buitengewone omstandigheden op zich zelve staan ter zijde laten, omtrent den gang van het debiet het volgende te lezen.

In 1814 tot en met 1818, toen het gouvernementszout verkrijgbaar was voor een prijs berekend naar de basis van omstreeks *f* 50 tot *f* 60 per koijan, en over eene groote uitgestrektheid het zout der zuidkust heerschte, liep het debiet van 14000 tot beneden 14500 koijan.

De jaren 1819 tot 1822 waren van geheel buitengewonen aard wegens het gebrek aan zout, waarop reeds in 1819 sterk werd gespekuleerd door Chinesche opkoopers, terwijl het gouvernement in 1820 tot 1822 den verkoop opzettelijk deed inkrimpen.

In 1823 tot 1825, met een prijs van *f* 75 als basis, bleef het debiet (gemiddeld 14400) ongeveer op de hoogte van 1818.

1826 is weder een buitengewoon jaar. Spekulatiën op den oorlog?

Bij 't verhoogen van den prijs tot *f* 80 en *f* 100 in 1827 en tot *f* 150 in 1828, daalde het debiet in die jaren en 1829 beneden de 14000. (Men bedenke dat 1828 en 1829 zonder Patjitan zouden bedragen 13416 en 13525.)

Omtrent het buitengewone jaar 1830 worde opgemerkt, dat het debiet 800 koijan minder zou bedragen hebben zonder het groote verschil te Soerabaija, misschien een gevolg van spekulatie der Solosche penloepoets.

Het zeer afwijkende jaar 1833 buiten rekening stellend, zien wij in 1831 tot 1836, toen, met behoud van den grondprijs van *f* 150, allengs ernstiger maatregelen tegen

het zuiderzout genomen werden, het debiet aanvankelijk weifelen tusschen 14000 en 14500, daarna tot 15000 stijgen. In 1837 kreeg het verbod tegen het zuiderzout zijn volle beslag, en het debiet rees met één sprong tot 17000; (in Bageleen alleen met 932, in de overige «nieuwe residentiën» met nog 200; de penloepoets namen 200 meer;) welk cijfer van 17000 het in volgende jaren niet slechts behield, maar weldra overtrof, in weerwil van de prijsverhooging van 1840; totdat het in 1846 20000 koijan bereikte.

Daarop ontstond, in de rampspoedige jaren 1847 tot 1850, eene beduidende daling: hun gemiddeld debiet was 18600.

In 1851, dit bewijst het regeringsverslag over 1852, werden buitengewone inkoopen gedaan met het oog op de aangekondigde prijsverhooging voor 1852. Vervangen wij dus de cijfers van beide jaren door hun medium, 18167. Men verkrijgt dan voor 1852 tot 1855, de vier jaren der jongste prijsverhooging tot *f* 240 en *f* 210, een gemiddeld debiet van 18300, alzoo 300 koijan beneden het gemiddelde der ongunstige jaren 1847 tot 1850. Deze daling had plaats in weerwil van de groote voordeelen, die aan de prijsverhooging verbonden waren, te weten: afschaffing der passerpacht; oprigting van verkooppakhuizen op 46 plaatsen, waar het zout dien ten gevolge goedkooper verkrijgbaar was dan toen men het van elders moest halen; en verkrijgbaarstelling van het zout overal tegen eene veel kleinere maat.

Naauw was dan ook de verhooging met 1°. 1856 ingetrokken, of het debiet rigtte zich op. Het klom, terwijl de Javaan de straks bedoelde voordeelen zuiver behield en later nog andere kreeg (hoogere betaling voor de koffij enz.), terstond boven de 20000 van 1846 en met snellen jaarlijkschen aanwas in 1861 tot 26000.

b. De nota trekt uit berekeningen over de rede tusschen bevolking en zoutdebiet op Java deze slotsommen:

1°. Sedert 1846 hield het debiet geen gelijken tred met de toename der bevolking.

2°. Wanneer men voor het cijfer der bevolking van 1819, naar aanleiding der opgaven van RAFFLES, 4750000 zielen aanneemt, en voor het debiet, overeenkomstig de begrooting van inkomsten, 13300 koijan, en dan de rede tusschen beide toepast op het jaar 1855, toen de bevolking, volgens officieel verslag, 10729000 zielen telde, zou het debiet in 1855 bedragen moeten hebben ruim 30000 koijan; terwijl het slechts 18241 was. Maar wanneer het officieele bevolkingscijfer van vroegere jaren verbeterd wordt naar de aanwijzingen van BAUD in zijn opstel over de opiumpacht, verkrijgt men voor 1825 8396000 zielen met een debiet van 14967 koijan; gevende voor 1855 en 1856, naar rede van het gemiddelde bevolkingscijfer dier jaren (10917000), een debiet van 19460 koijan; terwijl het was 19367.

«Voorwaar», zegt de nota, «eene uiterst interessante slotsom en een gewigtige tegenhanger der vergelijking van 1819 met het jaar 1855. Maar ook tevens een zeer afdoend bewijs ten betooge, hoe gewaagd het is om uit zulke en soortgelijke vergelijkingen gevolgtrekkingen te maken, als in den laatsten tijd meer dan eenmaal, en met zoo veel nadruk als ophef, zijn gemaakt.» Het laatste doelt natuurlijk op de beweringen van Dr. BOSCH, ondersteund door den heer VAN HOËVELL.

Tegen 1° valt naar mijne meening niets in te brengen.

Bij 2° echter begaat de nota menige fout.

Vooreerst in het cijfer van het debiet van 1819, dat 17058 was, niet 13300.

Vervolgens door de keus van het jaar 1819; want het was een jaar van buitengewone omstandigheden. Opkoopers, spekulerende op de gevolgen der totale mislukking van den aanmaak, sloegen veel meer in dan voor de behoefte van één jaar. Het kan dus niet als maatstaf dienen.

Derdens door volstrekt geene notitie te nemen van het «zuiderzeestrandzout» (welluidender gedachtenis). Zij ziet het gewigtige feit over 't hoofd, dat in al de jaren vóór 1837 een groot gedeelte der bevolking zich wettiglijk van zout der zuidkust voorzág. Schatten wij het jaarlijksch verbruik van dat zout, in het tijdvak waartoe 1825 behoort, op 1500 koijan, hetgeen zeer matig schijnt na hetgeen omtrent den invloed van het verbod van 1836 op het debiet van gouvernementszout is gebleken, wat wordt er dan van de vergelijking, welke de nota maakt tusschen 1825 en het gemiddelde van 1855 en 1856? (De 19640 koijan der nota veranderen in 21410; zoodat naar evenredigheid het gemiddelde debiet van 1855 en 1856, in stede van het verbruik van 1825 iets te overtreffen, met 1845 koijan daarbeneden blijft.)

Voorts vergunt de notasteller zich jegens het bevolkingscijfer vrijpostigheden, die de statistiek onbetamelijk zal verklaren. Baud, zegt hij, rekent voor 1826 8440000 zielen; trek daarvan af, «volgens de aangenomen progressie», 44000; en ge krijgt voor 1825 8396000. Maar de statistiek vraagt: wie bewijst dat de progressie slechts omstreeks ½ °/o 's jaars bedroeg? De officieele opgaven (zie het artikel van Dr. Bleeker in *Tijdschrift voor N. I.* van April 1863) duiden op vrij wat meer. En indien de steller voor 1826 het officieele cijfer van 5295000 tot 8440000, dus met 3000000 verhoogt, omdat hij niet kon toestemmen dat de opgegeven bevolking van vroegere jaren *even zoo ver* beneden de wezenlijkheid bleef als de opgaven van latere jaren, waarom dan voor 1855 en 1856 aan de officieele cijfers *niets* toegevoegd, dus ze voor zuiver waar erkend?

Men ziet het, in de nota is het bevolkingscijfer voor 1825 te hoog, dat van 1855 en 1856 te laag gesteld, en het nadeelige debietverschil der laatstgenoemde jaren nog grooter dan wij zoo even berekenden.

Inderdaad, hoe gäarne wij ons bij den rustgevenden zin

der «uiterst interessante slotsom» zouden nederleggen, zij — ligt in 't water. Een nieuw bewijs, «hoe gewaagd het is» enz. enz. Zie blz. 265.

(Deze opmerking strooit koren op den molen van Dr. Bosch en de zijnen. Nogtans wil zij niet zeggen dat met hunne redeneringen omtrent het zoutverbruik op Java onvoorwaardelijk wordt ingestemd. Wij zullen ze lager onderzoeken.)

c. Erkennende dat van 1846 tot 1856 het zoutdebiet geen gelijken tred hield met den aanwas der bevolking, oppert de nota als mogelijke oorzaken:

1. mindere zorg der autoriteiten in het tegengaan van verboden aanmaak en invoer. Zij hebben het daartoe te volhandig. Vóór het kultuurstelsel, toen het zout eene hoofdbron van inkomsten was, sloeg men zijne werking schier dagelijks gade. De handelingen der zoutverkooppakhuismeesters en de verzendingen uit de hoofddepôts werden in het geheim nagegaan;

2. toegenomen gebruik van gedroogden gezouten visch van Siam en Palembang. Bij de handelsverslagen wordt dit artikel niet genoemd maar onder «eetwaren» begrepen, zoodat de maat der toename niet kan worden aangetoond;

3. meerdere opbrengst der Javasche zoutwellen;

4. minderen verkoop van zout aan handelaren uit de Vorstenlanden.

Omtrent het laatste punt verwijzen wij naar eene opmerking op blz. 262. Wat de overige betreft:

1. De meerdere zorg, welke het zoutmonopolie van de zijde der autoriteiten kan ondervonden hebben vóór het kultuurstelsel, blijft buiten invloed op het vergelijk tusschen 1846 en 1856. — Dat in het tijdvak vóór het kultuurstelsel minder zout heimelijk aangemaakt en van den gouvernementsaanmaak ontvreemd zou zijn dan later, komt onwaarschijnlijk voor. De gelegenheid was in het vroegere tijdvak schooner door een grooter getal aanmaakplaatsen en door grooter vrijheid der inlandsche huishouding. Is ook het

gehalte der pakhuismeesters niet beter geworden? — Spillage op transporten van zout staat het gouvernement, meen ik ik, sinds jaren in den regel niet meer toe. — De sluiksche invoer van voor den uitvoer gekocht zout kan niet noemenswaard zijn sedert de partikuliere uitvoer zoo goed als ophield (zie hierna onder uitvoer) en op den uitvoer ten behoeve van het gouvernement geen spillage wordt genoten.

2. Dit punt *moet* opgehelderd worden, wil men niet, in het maken van «slotsommen» aangaande de zoutkwestie, zich steeds door een zeer lastig struikelblok gehinderd zien.

Hoeveel zout krijgt de Javaan jaarlijks van buiten in den vorm van sterk gezouten Siamsche vischjes? De handelsverslagen van Java en Madura, in zoo menig opzigt gebrekkig, geven ook op deze belangrijke vraag geen antwoord. Zij begrijpen het artikel, gelijk de nota aanmerkt, onder diverse «eetwaren». Raadplegen wij hunne opgaven der van Siam ingevoerde eetwaren (tot 1855 ons verlatende op de bekende statistiek van den heer DE BRUYN KOPS). Deze vertoonen twee duidelijk gescheiden tijdvakken: het eene van 1825 tot 1842, toen de waarde dier invoeren gemiddeld *f* 49000 bedroeg, met *f* 89000 als maximum in 1832 en *f* 1554 als minimum in 1835; (het gemiddelde der vijf eerste van deze 18 jaren was *f* 62000, dat der vijf laatste *f* 36500;) en het andere na 1842, toen de cijfers plotseling veel hooger werden, namelijk:

1843	*f* 176849	1853	*f* 176753
1844	- 108831	1854	- 263905
1845	- 83841	1855	- 302726
1846	- 144994	1856	- 193856
1847	- 122995	1857	- 244740
1848	- 216698	1858	- 216949
1849	- 228131	1859	- 305681
1850	- 381253	1860	- 220014
1851	- 219763	1861	- 175859
1852	- 207134	1862	- 321882

Bedenkt men nu, dat het zout in Siam gewoonlijk te koop is voor minder dan *f* 1 (weinige jaren geleden bij

groote hoeveelheden zelfs voor ruim 60 cents) per Javapikel; dat de waarde der vischjes gering moet zijn; dat de vischjes vrij wat zout kunnen medevoeren: getuige de bijzonderheid, in het regeringsverslag over 1855 vermeld, dat het zout op Java van de vischjes geschraapt en zoo afzonderlijk in den handel gebragt werd: kan het dan voor ijdele nieuwsgierigheid gehouden worden, wanneer wij verlangen te weten, welke ruimte de gezouten vischjes in die *f* 200000 tot *f* 300000 der laatste jaren beslaan? Een naauwkeurig onderzoek ter aantooning van de hoeveelheid zout, die sedert 1842 jaarlijks met en in deze vischjes op de Javasche markt kwam, schijnt onontbeerlijk. Het zal *misschien* leeren, dat Dr. Bosch in het *Tijdschrift voor N. I.* van Maart 1859, blz. 172, te regt aan de zaak geen gewigt hechtte; maar zijne gissingen aldaar kunnen ons niet doen aanraden om van het voor de regering zeer gemakkelijke onderzoek af te zien.

3. De minister van Koloniën berigtte bij «nadere mededeelingen en toelichtingen» van 21 Jan. 1860, dat het produkt der zoutwellen (zouthoudende modderwellen) van Grobogan in 1858 12860 pikels bedroeg. Toen de heer Pahud het vaak aangehaalde rapport van 1847 schreef, was de jaarlijksche opbrengst nagenoeg 12000 pikels. De vermeerdering is dus, tegenover de cijfers van het gouvernementsdebiet, te luttel om daarbij stil te staan. — Toch ware het wenschelijk, dat de regeringsverslagen telkens het produkt dezer wellen, waarop landrente betaald wordt, mededeelden, ook nog over vorige jaren.

Zoo ver de nota. Ik ga nu over tot de becijferingen van Dr. Bosch. Zie *Tijdschrift voor N. I.* van Aug. 1851, Junij 1857, Dec. 1857 en Maart 1859.

Vóór het kultuurstelsel, zegt Dr. Bosch, verbruikte de Javasche bevolking $13\frac{1}{3}$ pond zout per hoofd in 't jaar. Onder dat stelsel werd het anders. In 1840 tot 1846 was

het jaarlijksch verbruik reeds gedaald tot omstreeks 9 pond per hoofd; in 1852 tot 7,56 en in 1855 tot 6,89.

Aanvankelijk wees hij met eenige klem tegenover deze cijfers op de waarnemingen van bekwame physiologen, volgens welke «de mensch» 14 pond zout in het jaar noodig heeft om gezond te leven. In zijne jongste artikelen geraakte dit punt op den achtergrond. Mij dunkt, met reden. In zulke waarnemingen kan de meest-deskundige grovelijk mistasten. Golden zij ook wel den Javaschen «mensch»? In alle geval ontbreekt de graad van beslistheid, die een vereischte zou zijn om den staatsman aan hare resultaten te binden.

Men wordt te minder genoopt zich op dit hypothesen-terrein te wagen, omdat daarnaast een ander ligt met, zoo 't schijnt, vaster bodem. Ik bedoel de vraag, wat de inboorling op Java, wanneer hij ruimer in zijne behoeften kan voorzien dan de gewone landbouwer, met zijn gezin jaarlijks aan zout verbruikt. Ettelijke residenten vóór 1840 berekenden die hoeveelheid op 45, 50 en 60 katti = 56, 62 en 75 pond. Mijne onderzoekingen te Buitenzorg gedurende het bewerken der zoutmemorie van 1845, en die voornamelijk de klasse der bedienden bij Europeanen betroffen, leverden voor het benoodigde per gezin, alleen om het eten smakelijk te maken, 70 tot 75 pond 's jaars. Alles gezinnen van $4\frac{1}{2}$ tot 5 zielen. Sommige dezer cijfers zijn hooger dan de theoretische 14 pond per hoofd der physiologen. Daartegen werd aangevoerd, dat de inlandsche pradjoerit op Java, die van het gouvernement $\frac{1}{10}$ katti zout daags ontvangt, hiermede met zijn gezin toekomt. Dit geeft dus 's jaars 10,15 pond per hoofd. Het laatste cijfer althans mogen wij wel voor oogen houden bij het nadenken over de statistiek van het debiet van gouvernementszout.

Hetgeen Dr. Bosch als het gemiddelde van dat debiet per hoofd vóór het kultuurstelsel opgeeft, gaan wij, eene keten van gissingen schuwend, voorbij. Men denke echter

aan het boven (blz. 266) verhandelde over het zoutverbruik in 1825.

Tot verkrijging van dat gemiddelde voor latere jaren deelt hij het volle gouvernementsdebiet door

7750000	konsumenten	in 1840,	gevende	9	pond	per	hoofd,
8515000	»	» 1846,	»	8,81	»	»	»
9030000	»	» 1852,	»	7,36	»	»	»
9923300	»	» 1855,	»	6,89	»	»	».

Van waar die getallen der konsumenten? Volgens Dr. Bleeker, t. a. p., was het totaal der bevolking van Java en Madura in 1838 (van 1840 vinden wij bij hem geene opgaaf en na 1838 is de eerstvolgende van 1845) 8105080 en in 1846 9499944; terwijl de regeringsverslagen opgeven voor 1852 9945075 en voor 1855 10916158. Heeft welligt Dr. Bosch van uit andere bronnen dan Dr. Bleeker geputte totalen de bevolking der *Vorstenlanden* afgetrokken? (Het restant zou voor 1852 en 1855 zijn 9037550 en 9898070, niet al te veel verschillende van de 9030000 en 9923300 van Dr. Bosch.) In dat geval heeft hij niet gelet op den verkoop van zout te Grissee aan de Solosche handelaren. Zie de beduidende hoeveelheid daarvan over een aantal jaren op blz. 262; zij doet zelfs het doordringen van dat zout in de noordelijke streken van Djokjo waarschijnlijk achten.

Naar mijne meening bestaat bij eene globale berekening van het gemiddelde verbruik per hoofd geen gevaar voor grove fouten, wanneer men het debiet deelt door de totale bevolking, maar dan, tot vereffening van hetgeen het getal verbruikers daardoor te groot wordt, bij de verbruikte hoeveelheid niet medetelt het produkt der geoorloofde zoutmodderwellen en der andere bronnen die den Javaan zout verschaffen. Voorts, geloof ik, komen wij, ten opzigte van de verhouding tusschen het hoofdelijk verbruik in de tijdvakken waartoe 1846 en 1855 behooren, nader bij de waarheid, door als deeltal te nemen het gemiddelde

van het debiet in de vier jaren 1843 tot 1846 en in de vier jaren 1852 tot 1855 (1852 verbeterd als op blz. 264), en als deeler het hoogste officieele bevolkingscijfer van elk dier tijdvakken. Alles met gepaste afronding. Zoo doende verkrijgt men:

1843 tot 46. Gemiddeld debiet 19573 = 19600 koijan.
Bevolking 9551385 = 9560000 zielen.
Hooofdelijk verbruik 7,7 pond.

1852 tot 55. Gemiddeld debiet 18546 = 18400 koijan.
Bevolking 10911241 = 10920000 zielen.
Hoofdelijk verbruik 6,5 pond.

Naar deze herziening zou Dr. Bosch den toestand der beide tijdvakken op zich zelve te gunstig, maar den achteruitgang in het laatste tijdvak te ongunstig, voorgedragen hebben.

Lettende op het verbruik van ruim 10 pond per hoofd in het gezin van den pradjoerit, kunnen ons die uitkomsten van 7,7 en 6,3 pond niet tevreden stemmen. Wij worden als gedrongen om na te gaan, hoe het in de laatstbekende jaren gesteld was. Ziehier de cijfers:

1858 tot 61. Gemiddeld debiet 24103 = 24100 koijan.
Bevolking 13019108 = 13020000 zielen.
Hoofdelijk verbruik 6,9 pond.

Alzoo toch 3 pond per hoofd minder dan bij den pradjoerit.

Hopen wij, dat de gezouten visch (blz. 268) het verschil voor een goed gedeelte wegneme. Wij hopen echter met vreeze; want onder eene bevolking van 13 millioenen zielen moeten telkens niet minder dan 3467 koijan verstrekt worden om het gebruik met 1 pond per hoofd te doen rijzen.

Door het zoo even gezegde is eene der beide meeningen, aan het begin van deze aanteekeningen over den Verkoop uitgedrukt (blz. 251), toegelicht.

Onderzoeken wij ten slotte de andere dier meeningen,

die onze opmerkzaamheid van alle vergelijking tusschen debiet en behoefte afleidt en daarentegen bepaalt bij de zachte werking van het monopolie.

De Javaan, heet het hier, dagelijks of wekelijks het verlangde zout voor weinige centen koopend, bespeurt bijna niet den daaronder verscholen cijns.

Er ligt, geloof ik, in deze bewering waarheid, maar niet de volle waarheid.

Hoeveel bedraagt de zich verschuilende belasting? Zij staat gelijk met de winst, welke het gouvernement op het zout behaalt. Deze winst wordt in de regeringsverslagen sedert dat over 1849, waar zij van 1831 tot 1848 werd medegedeeld, niet meer opgegeven. (Waarom niet?) Men moet zich dus voor latere jaren met ramingen vergenoegen. Raadplegen wij daartoe de gepubliceerde staten der Indische begrooting en harer uitkomsten, dan stuit ons op nieuw een lastig en onnoodig bezwaar: de staten vermengen hier, gelijk schier overal, uitgaven voor de Buitenbezittingen met die voor Java en Madura. De twee hoofddeelen behoorden, waar het kan, zorgvuldig gescheiden te blijven. Al de kosten van het zout op de Buitenbezittingen kunnen zeer goed afzonderlijk begroot worden. Nu het niet geschiedde moeten wij wel weder gissen. En dan vermoed ik tamelijk op den regten weg te zijn door de som der *gewone* kosten van het zout op Java en Madura voor 1858—1861 te stellen op omstreeks *f* 1200000 's jaars. Over een gemiddeld debiet van 24100 koijan geslagen, vertegenwoordigen de *f* 1200000 eene uitgaaf van *f* 1,66 per pikel. Trek dit af van den algemeenen verkoopprijs van *f* 6,72 (er is voor zoo ver wij weten slechts op drie plaatsen een andere prijs) en de geraamde winst blijkt te zijn *f* 5,06 per pikel = ruim 4 centen per pond. Dus over het gemiddelde debiet van 6,9 pond 28 centen per hoofd 's jaars.

Op zich zelf beschouwd is dit bedrag zeker gering. Men zou er lof uit kunnen putten voor den financier, die der

schatkist een voordeel van omstreeks 350 percent, van $3\frac{3}{4}$ millioen, wist te verschaffen met betrekkelijk zoo weinig druk.

Zijn echter die 28 centen per hoofd, of 135 centen per gezin, ook gering tegenover de gewone verdiensten van een Javaansch gezin?

En indien deze bedenking schoon kan worden opgelost, — heeft men dan de geheele kwestie tevens opgelost?

Mij dunkt, de volgende opmerkingen blijven dan steeds onwederlegd.

1°. Terwijl de debietcijfers eene groote gevoeligheid onder wisselende prijzen vertoonen (zie onze statistiek), kan kwalijk volgehouden worden dat de Javaan, dooréén, onder de tegenwoordige hooge prijzen zoo veel zout koopt als hij voor zijne behoefte «verlangt».

2°. Hetgeen wij weten van het hoofdelijk verbruik van zout in Javaansche gezinnen die ruimer in hunne behoeften kunnen voorzien dan de gewone landbouwer, dringt met kracht tot de onderstelling dat lagere prijzen het debiet zeer beduidend kunnen doen toenemen.

3°. In alle geval wordt het algemeen belang beter gediend door hetzelfde *totaal* aan belasting te heffen bij den verkoop eener grootere hoeveelheid zout.

Dit zijn mijne hoofdbezwaren tegen *het bedrag* van den tegenwoordigen verkoopprijs. Tegen zijne *regeling* heb ik nog aan te voeren:

4°. Door het zout overal voor denzelfden prijs te verkoopen, bevoordeelt het gouvernement zonder grond het eene gewest boven het andere met het verschil tusschen de vervoerkosten uit de hoofddepôts. Men kan wel voor de verkooppakhuizen aan de kust één en denzelfden prijs bepalen, aannemende dat, als het monopolie niet bestond, overal aan de kust zout gemaakt zou worden. Maar het opleggen aan de bevolking der binnenlanden van een gelijken prijs als langs de stranden, terwijl zij zelfs onder volslagen vrijheid van aanmaak de vervoerkosten te betalen

zou hebben, komt in de wezenlijkheid neder op het uitschrijven eener ongelijkmatige belasting. Waar echter de vervoerkosten zeer gering zijn, kan men over ons bezwaar heenstappen.

Om al de opgenoemde redenen zij het mij vergund, hun die «het roer van de koloniale staatshulk» in handen hebben, of die bevoegd zijn haren koers tehelpen bepalen, den raad te geven:

Streeft naar langzame vermindering van den verkoopprijs van het zout op Java. Wij eischen geen daling van *het tegenwoordige totaal* uwer winst; acht gij het behoud daarvan noodig, vermindert slechts in zoo ver als het kan zonder iets van dat totaal te verliezen.

Begint met die vermindering in de verkooppakhuizen langs het strand.

Zij bedrage in het eerste jaar b. v. 1 cent voor de kleinste verkrijgbare maat van $\frac{1}{32}$ pikel, dus 32 cents per pikel; in het volgende jaar weder zoo veel. Zoodra de vermindering langs het strand de vervoerkosten naar de binnenlandsche pakhuizen zou overschrijden, vangt haar dan ook dáár aan. En zoo voort.

Op dien voet zult gij, indien geene «noodlottige» omstandigheden den natuurlijken loop der dingen verstoren, uw batig totaal zuiver behouden en de Javaan meer zout eten.

Gaat jaarlijks de uitkomsten van den maatregel na. Gij zult dan, onder het beschermen van uw totaal, tevens op velerlei nuttige denkbeelden komen, die nu niet ontstaan kunnen omdat men niet onderzoekt.

Ik vleije mij zelfs met de hoop, dat, mogt men het hier aanbevolen plan beproeven, het allengs eindelijk zou brengen tot — vervanging van het gansche zoutmonopolie door een matig regt op den aanmaak.

Uitvoer. Buitenbezittingen.

De kronijk der politiek omtrent den uitvoer van Javazout (onder dien naam wordt ook het Madurasche aangeduid) *sedert* 1814 *tot en met* 1849 komt op het volgende neder. [Al de prijzen zijn weder per koijan.]

1814, 1815, 1816. Uitvoer algemeen geoorloofd. Het zout verkrijgbaar tegen 7 Sp. m., vrij aan boord, aanvankelijk bij al de hoofddepôts, na Nov. 1814 alleen te Grissee en Sumanap.

1817. Prijs veranderd in *f* 22 vrij aan boord. Met 21 April uitvoer verboden naar *Borneo's Zuid- en Oostkust.*

1818. Prijs met 1 Aug. *f* 50; het zout verkrijgbaar bij al de pakhuizen.

1819. Uitvoer verboden naar *Palembang* (10 Mei), *Banka* (10 Mei), *Borneo's Westkust* (14 Mei), *Sumatra's Westkust* (6 Sept.).

1820, tweede helft, tot en met 1822. Alle uitvoer verboden wegens gebrek aan zout.

1825. Met 11 Maart dit algemeen verbod ingetrokken.
1 April: prijs bepaald op *f* 75, vrij aan boord.
1 April: verbod van uitvoer naar *Borneo* (Z. O. en W.) ingetrokken; op het daar aangevoerde zout worden *f* 15 van de *f* 75 aan den aanvoerder terug betaald.
15 Julij: deze bepalingen toegepast op *Palembang.*

1826. Uitvoer naar *Sumatra's Westkust*, zoo naar de oude als naar de nieuwe bezittingen (waaronder *Benkoelen*), toegestaan. Voor de betaling van den uitvoerprijs krediet verleend tot den aanbreng te Padang, Benkoelen en Tapanoeli. Met 24 Nov. wordt de prijs voor uitvoer naar deze plaatsen *f* 50.

1827. Met 1 Aug. wordt de prijs voor uitvoer algemeen *f* 50, niet vrij aan boord; terugbetaling van *f* 15 op Borneo en te Palembang vervalt. Het zout is voor uitvoer verkrijgbaar te Pakies, Paradessi, Grissee, Madura en Sumanap.

1831. 5 Maart en 11 Junij: uitvoer naar geheel *Borneo* verboden, anders dan op licentiën (zie blz. 221).
1 April: prijs voor uitvoer algemeen bepaald op *f* 60. De hoofddepôts waar zout voor uitvoer verkrijgbaar is worden voortaan jaarlijks aangewezen.
1832. Prijs voor uitvoer naar *Lampongs* bepaald op *f* 75.
1833. Uitvoer naar *Sumatra's Westkust* verboden. Krediet voor betaling van den uitvoerprijs algemeen bepaald op uiterlijk 9 maanden.
1836, 25 Sept. Uitvoer naar *Palembang* verboden anders dan op licentiën als voor Borneo.
1837. Het bij 1833 bedoelde krediet beperkt tot 5 maanden.

Terwijl dit gebeurde omtrent den uitvoer, was de wettelijke toestand ten aanzien van aanmaak, invoer en verkoop, in de *Buitenbezittingen* (tot ult^{o}. 1849) aldus:

Op *Sumatra's Westkust* begonnen wij na de overname van Padang c. a. in 1819 met allén aanmaak en invoer anders dan voor het gouvernement te verbieden. In 1825, na de overname der andere kantoren, werd dat verbod, gerekend van 1 Aug. 1826, ingetrokken en een inkomend regt op vreemd zout gelegd. In 1833 keerde men tot het monopoliestelsel als beginsel terug, doch zonder verbod van aanmaak, noch van den invoer van vreemd zout.

Het regt op het vreemde zout bedroeg in 1826 aanvankelijk *f* 180, na November *f* 45, in 1827 weder *f* 180, en bleef alzoo voor Padang en aanhoorigheden. In de noordelijke afdeeling (Tapanoeli c. a.) werd het in 1828 *f* 30, in 1836 *f* 180, in 1838 *f* 30, en in 1841 dat laatste cijfer tevens vastgesteld voor Javazout.

Het gouvernement verkocht te Padang c. a. in 1819 tegen *f* 180, ging daarmede na de vrijlating van 1826 voort tegen *f* 200, welke prijs ook sedert 1833 in stand bleef; in de noordelijke afdeeling tegen *f* 150.

Benkoelen. Van 1825 tot 1833 vrije handel, met inko-

mend regt op vreemd zout als Padang. Sedert 1833 aanmaak en invoer verboden. Het gouvernement verkocht aanvankelijk tegen *f* 180, later tegen *f* 200.

Lampongs. Vroeger onder *Bantam;* daarom tot 1852 (zie boven) uitvoerprijs derwaarts met verbruikprijs van Java gelijk. Invoer van ander dan Javazout verboden. Het gouvernement verkocht hier niet.

Palembang. In 1819 monopolie; in 1825 invoer van Javazout toegestaan; in 1827 het verbod van vreemd zout vervangen door een regt van *f* 180; in 1836 monopolie weder ingevoerd.

Het gouvernement verkocht in 1819 tegen *f* 120, in 1825 tegen *f* 150, in 1836 evenzoo, sedert 1845 tegen *f* 175 kontant en *f* 200 op krediet.

Banka. Sedert 1819 monopolie. Het gouvernement verkocht aanvankelijk tegen *f* 100, sedert 1833 tegen *f* 125, aan de mijnwerkers tegen *f* 100.

Riouw. Steeds vrije handel. Sedert 1829 ook regtvrij.

Zuid- en Oost-Borneo. 1817. Monopolie. 1825. Invoer van Javazout toegestaan, vreemd blijft verboden. 1827. Invoer van vreemd zout toegestaan tegen een regt van *f* 180. 1829. Met 1 Aug. door den resident het monopolie hersteld. 1831. Dit door de regering bevestigd.

Prijzen waarvoor het gouvernement verkocht: 1817 *f* 120, 1825 *f* 180, 1829 *f* 155, 1838 *f* 150, 1842 *f* 175.

West-Borneo. 1817, 1825, 1827, 1831. Als de Zuid- en Oostkust.

Gouvernementsprijs aanvankelijk *f* 150, sedert *f* 175.

Makasser c. a. Steeds vrije handel. Op vreemd zout na 1827 een inkomend regt van *f* 180; dit verviel met 1° 1847.

Molukken (waaronder Menado). Steeds vrije handel voor toegelaten schepen (geene vreemde, noch uit vreemde havens). Vreemd zout betaalde het voormeld inkomend regt. Dit verviel voor Menado en Kema met 1° 1849.

Te *Menado* en te *Ternate* verkocht het gouvernement Javazout, wegens tragen aanvoer door den handel, tegen *f* 150.

Timor. Steeds vrije handel; met bovenbedoeld inkomend regt.

Leeren wij uit het tot hier aangeteekende den wettelijken toestand kennen op ult°. 1849, (met verbetering tevens van een paar stel-, schrijf- of drukfouten in de beschrijving van dien toestand bij het regeringsverslag over 1849,) de latere regeringsverslagen berigten ter zake slechts:

dat in 1854 besloten is, geen zout meer naar *Menado* te zenden, vermits de handel na de opening der vrijhaven voldoende in de behoefte voorzag; en

dat in 1857 de verkoopprijs te Padang c. a. van *f* 240 (tijdelijk verhoogd?) tot *f* 200 is verminderd.

Was dit alles? Men had althans ten gevolge op het verslag over 1849 behooren te zeggen, dat het vreemde zout na de wet van 1854 omtrent de Moluksche vrijhavens daar onbelasten toegang kreeg. En de maatregelen sedert dat jaar genomen tot uitbreiding van den gouvernements zouthandel in de Westerafdeeling van Borneo? Werd ook niets meldenswaardigs voorgeschreven ten aanzien van de zoutkwestie tijdens de nieuwe organisatie der *Lampongs* en van *Bandjermasin?* Verviel werkelijk het licentiënstelsel (blz. 221)?

Deze vragen doen den wensch ontstaan, dat de regering goed vinde, bij een eerstvolgend verslag den wettelijken toestand der zoutaangelegenheden buiten Java en Madura geheel te omschrijven.

Intusschen wordt door het voormelde onze blik vrij wel gewapend om dien met eenige vrucht te rigten naar de statistiek van den zoutuitvoer van Java en Madura.

Wij vinden daarvoor de volgende totalen van 1814 tot 1861, alles koijans.

1814	4206	1830	3608	1846	5219
1815	2341	1831	3619	1847	5882
1816	2629	1832	2618	1848	5281
1817	3248	1833	5533	1849	3690
1818	2836	1834	3850	1850	4196
1819	8406	1835	4266	1851	5454
1820	4466	1836	2648	1852	4086
1821	4636	1837	6330	1853	5076
1822	4537	1838	5869	1854	5002
1823	3254	1839	3985	1855	5380
1824	2520	1840	3966	1856	5481
1825	4225	1841	4067	1857	5097
1826	3876	1842	4330	1858	6352
1827	4582	1843	4871	1859	5341
1828	3913	1844	4957	1860	5707
1829	1883	1845	5213	1861	6217

Deze cijfers zijn getrokken:

voor 1814 tot 1828 uit een gedrukten staat van de Direktie der Produkten van 1829, verbeterd voor 1821 uit opgaven van den heer Offers, toen met het algemeen beheer over het zoutwezen belast;

voor 1829, 1848 enz. tot 1852, bij gebreke van andere opgaven, uit de jaarlijksche handelsverslagen van Java en Madura, waarover hieronder meer;

voor 1830, 1832 enz. tot 1847, uit de hooger aangehaalde brochure van den heer Embrechts, gegrond op jaarlijksche gedrukte staten van de Direktie der Produkten;

voor 1831, uit de «algemeene boeken» van Nederlandsch Indië: zie het regeringsverslag over 1849. De daar voorkomende cijfers van 1831 tot 1847 verschillen doorgaans met die van de jaarlijksche staten van Produkten, doch (de 2915 van 1840 zijn vermoedelijk eene schrijffout in plaats van 3915) niet in de duizenden;

voor 1853 tot 1861 uit de regeringsverslagen aan de Staten Generaal, denkelijk gegrond op jaarlijksche opgaven van de Direktie der Produkten.

De handelsverslagen van Java en Madura geven voor

sommige jaren cijfers die van de bedoelde gedrukte jaarstaten zeer afwijken, terwijl zij voor andere jaren daarmede nagenoeg overeenkomen, b. v.:

1828	4006	in stede van	3913
1830	2327	"	3608
1832	510	"	2618
1833	586	"	5533
1834	55	"	3850
1835	1211	"	4266
1836	2641	"	2648
1837	6255	"	6330
1838	4170	"	5869
1839	3549	"	3985
1840	2797	"	3966
1841	3985	"	4067
1842	4245	"	4330
1843	5571	"	4871
1847	5793	"	5882

(Voor 1844, 1845 en 1846 zijn te totalen der hoeveelheden uit de handelsverslagen niet te vinden; de geldswaarden door den gewonen uitvoerprijs van *f* 60 deelend verkrijgt men 5045, 5149 en 4917 koijan tegenover 4957, 5215 en 5219 in de jaarstaten.)

De beduidende, niet door uitvoer in een later jaar dan de afgifte uit de pakhuizen op te lossen, verschillen betreffen alzoo de jaren 1830, 1832, 1833, 1834, 1835, 1838, 1840. Zij hebben vermoedelijk tot oorzaak het gemis van vaste voorschriften omtrent de rangschikking der uitgevoerde hoeveelheden onder uitvoeren voor partikuliere en uitvoeren voor gouvernements rekening. De laatste werden in den regel vroeger niet bij de staten der handelsverslagen opgenomen. Ten aanzien van die rangschikking konden de verslagstellers (veelal ondergeschikte beambten) ligt het spoor bijster worden; want menige overvoer van zout naar de Buitenbezittingen voor het gouvernement geschiedde op voorwaarden die den schijn droegen van eene partikuliere onderneming. Men denke aan de licentiën naar Borneo en Palembang (blz. 221).

Tusschen de handelsverslagen en de regeringsverslagen aan de Staten Generaal is de cijferverhouding deze:

	Regeringsverslag.	Handelsverslag.
1853	5076	4992
1854	5002	4763
1855	5380	5775
1856	5480	5013
1857	5097	7424
1858	6352	6040
1859	5341	19403
1860	5707	8499
1861	6217	3066

Gelijk van zelf spreekt zijn de 19403 koijan van het handelsverslag van 1859 niet anders dan een lompe fout. Onder de specifikatie van den uitvoer naar *Palembang en Banka* (zie de opgave Ir. K) werd door den verslagsteller bij het artikel zout gedachteloos het cijfer 14810 koijan ingevuld, hoezeer de daarnaast uitgetrokken geldswaarde van *f* 153,730, dus ± *f* 10 per koijan, hem terstond had moeten teregtwijzen; want de geldswaarde van het zout, naar dezelfde bezittingen uitgevoerd, bedroeg in het vorige verslag, dat hij dan toch als model vóór zich moest hebben, *f* 158 per koijan. En even gedachteloos werd het cijfer van 14810 k. behouden bij de optelling met de zoutuitvoeren naar andere plaatsen in den «Oosterschen Archipel», waardoor het totaal van 19403 k. ontstond, 't welk men weder machinaal op den algemeenen uitvoerstaat B neerschreef. — Om nu het cijfer, dat in de plaats der 14810 k. treden moet, te raden, kan ons de geldswaarde van *f* 153730 tot basis dienen. Immers terwijl hare optelling bij de overige geldswaarden in de bedoelde specifikatie goed uitkomt, vertoont zij op zich zelve geene onaannemelijke afwijking van hare tegenhangers in vorige en latere jaren, zijnde:

1857	*f* 156024	voor	947	koijan,	=	*f* 144	p. k.
1858	- 183400	»	1173½	»	=	- 158	»
1860	- 145819	»	813	»	=	- 179	»
1861	- 178300	»	1020	»	=	- 175	»

De opklimming der gemiddelden tusschen 1857 en 1860 veroorlooft te gissen, dat het gemiddelde voor 1859 ge-

weest is tusschen *f* 165 en *f* 170, en de hoeveelheid alzoo omstreeks 950 koijan. Deze voegende bij de uitvoeren naar andere plaatsen in den Oosterschen Archipel, volgens het handelsverslag bedragende 4393 koijan, verkrijgt men een totaal van 5545 tegenover de 5341 van het regeringsverslag.

Ook onder de 7424 en 8499 (waarvan 561 naar Nieuw Holland, nader te bespreken), welke het handelsverslag voor 1857 en 1860 opgeeft tegenover de vrij normale 5097 en 5707 van het regeringsvlag, schuilt vermoedelijk eene mistelling. Ze ontstaan door plotselinge buitensporige cijfers voor Borneo in 1857 en West-Sumatra in 1860. — Wij vinden namelijk voor Borneo:

1855.	2400 k.	*f* 454640;	1858.	2470 k.	*f* 478700;
1856.	2068 »	- 420600;	1859.	2375 »	- 479250;

dus gemiddeld 2328 k. tegen omstreeks *f* 200 p. k.; en daartusschen voor 1857 4157 k. tegen *f* 251540 (welke bij optelling met de overige geldswaarden voor Borneo uitkomt), zijnde ongeveer *f* 60 p. koijan. — En voor West-Sumatra: 1859 2218 k. *f* 416915; 1861 2046 k. *f* 379111; of gemiddeld 2132 k. tegen *f* 186 p. k.; en daartusschen 1860 5190 k. tegen *f* 475926 (uitkomende als boven), zijnde *f* 92 p. k. Vermindert men de buitengewone getallen 4157 en 5190 naar rede van de gewone geldswaarden van *f* 200 en *f* 186 p. k., dan bedragen de verschillen 2900 en 2600 koijan.

Alweder stoffe voor de regering om de belangrijkheid van een harer volgende verslagen aan de Staten Generaal te verhoogen door onontbeerlijke ophelderingen.

Welk gedeelte der op blz. 280 vermelde totalen werd inderdaad voor *partikuliere* rekening, dat is op den voet van gewonen handel, uitgevoerd?

Men raadplege de onderstaande ontleding en opheldering (I—IV) van hetgeen in onze bronnen als zoodanige uitvoer voorkomt.

I. Volgens de gedrukte jaarlijksche staten der Direktie

van Produkten, voor zoo ver ze te mijner beschikking stonden, zouden voor partikuliere rekening zijn uitgevoerd (begrepen onder onze totalen, alles koijans):

	Naar:						
	West-Borneo.	Z. O. Borneo.	Palembang.	West-Sumatra (met Benkoelen).	Lampongs.	Andere havens.	Totaal.
1823	252	386	7	0		0	645
1824	660	774	331	0		10	1775
1825	685	1298	1392	0		0	3375
1826	1157	1328	714	23		0	3222
1827	712	1012	1821	964		73	4582
1828	864	885	319	1207		638	3913
1830	646	727	1006	1127		102	3608
1832	710.	728	455	635		90	2618
1833	1620	1178	792	0		165	3755
1834	0	0	1606	0		192	1798
1835	0	0	1108	0	123	90	1321
1836	765	725	510	0	83	70	2153
1837	1161	1150	1616	0	121	40	4088
1838	1153	825	1400	0	101	52	3531
1839	820	774	150	0	90	137	1971
1840	1195	577	1279	0	124	0	3175
1841	710	1370	245	100	175	130	2730
1842	786	975	545	0	168	18	2492
1843	717	810	990	200	207	130	3054
1844	794	1150	694	0	212	30	2880
1845	1005	1400	1080	0	93	0	3578
1846	900	1250	1100	0	159	75	3484
1847	980	1250	880	0	147	0	3257

II. Vermits aan deze lijst de jaren 1829 en 1831 ontbreken, wordt hier over het tijdvak waartoe zij behooren nog medegedeeld wat de handelsverslagen opgeven:

	Borneo.	Palembang en Banka.	West-Sumatra.	Andere havens.	Totaal.
1827	?	?	?	?	4636
1828	869	515	1157	1465	4006
1829	1477	100	80	269	1926
1830	933	894	410	90	2327
1831	761	560	269	101	1691

III. Na 1847 bezitten wij voor de ontleding van den zoutuitvoer geen gids dan de handelsverslagen. Daar vindt men de volgende hoeveelheden koijans.

	Borneo.	Palembang en Banka.	West-Sumatra.	Andere havens.	Totaal.
1848	1305	1583	2363	30	5281
1849	1370	730	1505	85	3690
1850	1590	1200	1266	140	4196
1851	2220	1009	2115	110	5454
1852	1760	819	1352	155	4086
1853	1990	818	2149	35	4992
1854	1580	848	2320	15	4763
1855	1910	1445	2400	20	5775
1856	2063	899	2046	0	5013
1857	4137	947	2340	0	7424
1858	2470	1173	2397	0	6040
1859	2375	14810	2218	0	19403
1860	1935	813	5190	561	8499
1861	0	1020	2046	0	3066

IV. Omtrent de buitensporige cijfers van 4137 voor Borneo in 1857, 14810 voor Palembang en Banka in 1859, en 5190 voor West-Sumatra in 1860, en de hoofdzakelijk daardoor ontstane abnormale totalen van 7424, 19403 en 8499, zie men blz. 282 en 283.

Voorts diene tot opheldering:

1°. De Javasche handelsverslagen beschouwen, jaar in jaar uit de oude sleur aanbiddend, de onderling zoo zeer verschillende deelen van *Borneo*, eveneens van *West-Sumatra*, en ook *Palembang en Banka*, eenvoudig als één geheel! Die verslagen bevatten meer voorbeelden van dergelijke *sancta simplicitas*. Mogt iemand tot vergelijking de handelsverslagen der Buitenbezittingen willen raadplegen, hij kan zich de moeite besparen. Daar blinkt de bedoelde eigenschap zoo mogelijk nog reiner; men achtte er zelfs de vermelding der hoeveelheden van de voornaamste artikelen onnoodig.

2°. De *Lampongs*, voorheen tot de residentie Bantam behoorende, en daarom toen in opgaven van uitvoeren naar

de Buitenbezittingen niet begrepen, zijn ook na hunne zelfstandigverklaring, even «eenvoudig» in de handelsverslagen bij Java getrokken. Men moet alzoo de totalen der zoutuitvoeren na 1847, gelijk die van 1823 tot 1834, met den (mij onbekenden) uitvoer naar de Lampongs verhoogen.

5°. In vele opzigten belangwekkend is de kolom *Andere havens*. Hare totalen bedragen:

voor 1823 tot 1827, toen de uitvoerprijs (tot 1 Aug. 1827) *f* 75 p. k. was, 83 koijan; namelijk 43 naar de Molukken en 40 naar Riouw, de laatste waarschijnlijk na 1 Aug. 1827; dus gemiddeld 's jaars 16 k.;

voor 1828 tot 1831, toen de uitvoerprijs (tot 1 April 1831) *f* 30 was, 1925 koijan; namelijk naar de Molukken 778, Riouw 657, Makasser 250, Bali 90, Timor 20, Nieuw-Holland 130; dus gemiddeld 's jaars 481 k.;

voor 1832 tot 1855, toen de uitvoerprijs *f* 60 was, 1809 koijan; namelijk naar de Molukken 1724, diverse vreemde havens (in 1835) 60 en naar Sumbawa (in 1850) 25; dus gemiddeld 's jaars 75. Het handelsverslag beweert dat in 1845 nog 200 k. naar Sumbawa zijn uitgevoerd;

voor 1856 tot 1861, toen de uitvoerprijs mede *f* 60 was, maar in de Molukken vrijhavens geopend waren, *nul;* ongerekend het buitengewone geval van 1860.

In dat jaar 1860, verhaalt de staat B van het handelsverslag, werden van Java 361 koijan zout uitgevoerd naar Nieuw-Holland. *Kan* het waar zijn? De naast die hoeveelheid gestelde geldswaarde bedraagt slechts *f* 3960, alzoo *f* 7 per koijan: gold het dus een gouvernementsuitvoer of een gouvernementsgeschenk? Tot den uitvoerprijs van *f* 60 vertegenwoordigt die geldswaarde 66 koijan. Wij behoeven er niet meer van te zeggen.

Uit al deze analysen (I—IV), onder de toorts der voorafgaande aanteekeningen over den wettelijken toestand gebragt, blijkt:

dat aanzienlijke werkelijk-partikuliere uitvoeren van Javazout hebben plaats gehad in het tijdvak, toen de zouthandel naar de Buitenbezittingen (in 1823 op Borneo en Palembang en in 1826 op West-Sumatra) was vrijgelaten; maar dat na het verbod van 1831 voor Borneo (ter Z. en O. kust reeds in 1829 toegepast), van 1833 voor West-Sumatra en van 1836 voor Palembang, de gansche werkelijk partikuliere uitvoer zich bepaald heeft bij zeer onbeduidende hoeveelheden naar de Lampongs en de Molukken. (Wáárdoor de stellers der bovenstaande opgaven verleid werden om uitvoeren naar bezittingen, waar partikuliere invoer in zout verboden was, voor partikulier te houden, zeiden wij op blz. 281.)

De regeringsverslagen aan de Staten Generaal over 1857 tot 1861 (vroegere zwegen) melden dan ook, dat onder de totalen der zoutuitvoeren in die jaren, daar opgegeven te bedragen in 1857 5097, in 1858 6352, in 1859 5341, in 1860 5707, in 1861 6217, voor partikuliere rekening slechts begrepen waren 978 (?), 487, 243, 286 en 215, alles vermoedelijk — wanneer men den toevalligen uitvoer naar Nieuw-Holland in 1860, zie vorige blz., buiten rekening laat, — naar de Lampongs.

Met andere woorden: thans wordt in den regel van Java en Madura geen zout op den voet van gewonen handel uitgevoerd dan eene geringe hoeveelheid naar de onmiddellijk aan Java grenzende Lampongs.

Behoorde dit zoo te zijn? Eischt het Nederlandsche belang, dat schier geen uitvoer van Javazout plaats hebbe voor den vrijen handel in den Indischen Archipel? Is een ruime uitvoer van Javazout derwaarts ondenkbaar met behoud van het monopolie op Java?

De zaak verdient overweging.

Men vergunne mij eenige hoofdpunten aan te stippen.

De verkoop van zout werd tot een soeverein regt ver-

klaard op Banka, in sommige afdeelingen van de beide residentiën op Borneo, in de zuidelijke helft (of twee derden) van het gouvernement Sumatra's Westkust, in Benkoelen en in Palembang. — Voor Banka hangt de maatregel zamen met het tinstelsel; geene bedenking. Maar wat beoogt men met het monopolie in de andere landen?

Sommigen verdedigen het om zijne politieke strekking. «Door het zout in handen te houden, beheerscht gij het land dat zout noodig heeft.» Een uitnemend argument voor het «in handen houden» van alle voorwerpen die het land noodig heeft. Doch dit daargelaten: wat leerde omtrent de geschiktheid van het middel de ervaring tijdens de onlusten in de bedoelde landen, b. v. in Bandjermasin? En indien het middel geschikt bleek als bedwang, moet het dan nog wel uitgebreid worden tot een monopolie dat reeds in tijd van vrede tegen den handel altoosdurenden oorlog voert? Men vergete niet, dat veelal vermogende Arabieren bij den zouthandel belang hadden.

Is zijne strekking daarentegen zuiver fiskaal, men dient te onderzoeken of het batig slot op geene betere wijze dan door monopolie verkregen kan worden.

Ik beweer geenszins, dat een onderzoek gewis tot afkeuring van het bestaande leiden zal; maar dat het ongeraden is den tegenwoordigen toestand te laten voortduren zonder onderzoek.

Eenmaal aan het onderzoeken, zal men van zelf opmerkzaam worden op het uitgestrekte gebied waar het zoutmonopolie niet werkt. Waarom hier niet, ginds wèl? Ter beoordeeling van den toestand op dit gebied ontbreken de onmisbaarste gegevens. Van waar komt het zout? Voor welken prijs is het te koop? Wat weet ge van het verbruik? Het statistieke resultaat komt steeds ten voordeele van de verslagen aan de Staten Generaal.

Intusschen schijnt het niet gewaagd, zelfs zonder die

gegevens, alles goeds te voorspellen van eene vermindering van den Javaschen uitvoerprijs tot zijn vorig bedrag van *f* 30 per koijan.

Lage uitvoerprijzen, hoor ik inbrengen, zijn een spoorslag voor den sluikhandel in het monopoliegebied. Toegestemd. Maar daarmede wordt het pleit niet beslecht. De kwestie is: of, bij een verkoopprijs binnen het monopoliegebied van *f* 200 p. k., een uitvoerprijs van *f* 30 zoo veel meer sluikhandel doet verwachten dan een uitvoerprijs van *f* 60, dat men uit dien hoofde zou moeten afzien van de voordeelen, welke de lagere uitvoerprijs kan opleveren. Dit meen ik te mogen ontkennen.

Immers het verschil van *f* 30 beduidt onder de aanwezige verhoudingen weinig. Zout is voor sluikschen wederinvoer een lastig voorwerp; het verbergt niet als opium eene groote waarde in een geringen omvang.

En hebben de mogelijke voordeelen van den lageren uitvoerprijs niets aanlokkelijks?

Ik zal uwe gedachten niet terugleiden naar den tijd, toen zout het voornaamste artikel was, dat honderden van praauwen van den overwal naar Java trok, die om het te betalen allerlei goederen aanvoerden: «zout opwegende tegen goud», zegt een mijner berigtgevers. Ik laat zelfs al de plaatsen waar het monopolie werkt, en ook de Lampongs, (wier geographische verhouding tot Java bijzondere verordeningen kan wettigen,) buiten beschouwing. Bepalen wij ons bij de andere landen, waarheen handel in Javazout geoorloofd is. Wenken zij u niet met blijkbare aanmoediging toe, wanneer gij over het verminderen van den uitvoerprijs tot zijn bedrag van 1828 nadenkt?

Let eens op de hoegrootheid der zoutuitvoeren gedurende de jaren toen de prijs *f* 30 was (blz. 286). Zou het verkieslijk zijn, gelijk thans, voor den uitvoer naar dat gebied geen korrel te verkoopen, instede van, gelijk toen, omstreeks 500 koijan 's jaars tegen *f* 30? Het voordeel van zulke

verkoopen bestaat niet alleen in de ontvangst van den prijs: zij gaan gepaard met retoeren, met vaart, met betrekkingen die zich kunnen uitbreiden.

Merkwaardig vooral waren de uitvoeren naar Riouw en Makasser. Men zag het Javazout doordringen tot bij en aan de stapelplaatsen zijner twee grootste mededingers in den Archipel: het Siamsche en het Mandharsche. Ik heb vergeefs nagegaan, of beide soorten sedert dermate in prijs gedaald zijn, dat een prijs van *f* 30 voor het Javazout het niet op nieuw dien weg zou banen.

Trouwens, indien de aanbevolen vermindering van den uitvoerprijs vruchteloos mogt blijven, wat nood? Bedorven heeft men dan toch niets. In alle geval derhalve kan eene proef geen kwaad.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

IV.

DE KLEINE VERPACHTE MIDDELEN OP JAVA.

(Eerste Gedeelte.)

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1865.

DE KLEINE VERPACHTE MIDDELEN OP JAVA.

Februarij 1865.

Den officieelen titel van *kleine* verpachte middelen danken deze aan het gezelschap der opiumpacht.

Klein zijn ze inderdaad bij dat gevaarte. Evenwel onzer belangstelling overwaardig. Zij vertegenwoordigen nog steeds voor 's lands kas eene jaarlijksche ontvangst van twee millioen, voor de maatschappij dus eene heffing van vrij wat meer. En hunne inwerking op het maatschappelijke ligchaam bepaalt zich niet bij eene financieele.

Wij hebben hier te doen met een aantal soevereine regten, die aan den meestbiedende verhuurd worden.

Een woord over deze manier om ze te gelde te maken in het algemeen.

Drie jaren geleden werd in onze Tweede Kamer de vraag gedaan: «of het stelsel van verpachting van belastingen niet in het algemeen afkeuring verdiende, en of het niet mogelijk zou zijn, dat stelsel door een ander en beter te vervangen.» Men liet daarop volgen: «De bezwaren, aan het thans aangenomen stelsel altijd verbonden, werden in Indië nog vergroot, doordien de verpachte belastingen meestal in handen kwamen van Chinezen, van wie het van algemeene bekendheid was, dat zij er steeds

op uit zijn om de inlandsche bevolking op allerlei wijze te knevelen.» Zie V. V. van 24 Okt. 1861 over begrooting Koloniën 1862.

De toenmalige minister «aarzelde niet», die vraag, «op zich zelve beschouwd, bevestigend te beantwoorden». Doch, schreef hij verder in de M. B. van 16 Nov. 1861: «aan het geheel verlaten van dat stelsel zijn groote, deels onoverkomelijke bezwaren verbonden. Eigen heffing zou zonder aanzienlijke uitbreiding van het ambtenaarspersoneel niet mogelijk en ten aanzien der opiumpacht zelfs dan nog geheel onuitvoerbaar zijn.»

Daarbij bleef het.

Rigt men de vraag aan staatshuishoudkundige schrijvers van onzen tijd, het bescheid luidt als ware door den vrager eene domheid gepleegd. Zoo kort wordt men afgescheept. Te naauwernood verwaardigen zij zich te zeggen, dat verpachting, in zake van belastingen, van alle heffingswijzen de duurste is. De beleefdsten verwijzen u voor redenen naar de geschiedenis der achttiende eeuw.

Onder de werken, die wij raadpleegden, verdient bijzondere melding: E. Laspeyres, *Geschichte der volkswirthschaftlichen Anschauungen der Niederländer und ihrer Litteratur zur Zeit der Republik* (Leipzig, 1863). Men vindt er de voornaamste feiten der geschiedenis van het pachtstelsel hier te lande. Deze zeer belezen «Docent der National-ökonomie und der Staatswissenschaften an der Universität zu Heidelberg» noemt in gelijken zin de bedoelde kwestie «eine Frage welche jetzt wohl überall ihre Erledigung gefunden hat» (blz. 231).

Zouden wij, Nederlanders, ons met zulke uitspraken moeten vergenoegen?

Zeker valt het niet moeijelijk te erkennen, dat gedurende de achttiende eeuw in ettelijke landen van het beschaafde Europa, even als weleer bij de Romeinen, het nadeelige der verpachting van soevereine regten zich zeer insnijdend

deed gevoelen; dat de voorbeelden te dien aanzien geleverd door Italië, Spanje, de Nederlanden, Frankrijk, van groot gewigt zijn; dat ook onder de staatshuishoudkundigen van Duitschland, waar nog in 1827 een PÖLITZ (*Die Staatswissenschaften im Lichte unserer Zeit*, II, 356) verpachting van het zoutmonopolie durfde aanbevelen als « der eigenen Bewirthschaftung durch den Staat weit vorzuziehen, weil der Pachtpreis dem Staate eine bestimmte Rente sichert und ihm die bedeutenden Verwaltungskosten erspart », thans de meening van RAU en de zijnen bovendrijft, die het in pacht geven van soevereine regten veroordeelen. (Het werk van den heer LASPEYRES is aan RAU opgedragen.)

Maar hoe kan, van andere natiën gezwegen, bij ons het vraagstuk « erledigt » heeten, — bij ons die in het eigen land steeds voortgaan met het verpachten van tollen op straatwegen, en in de Oost een lange lijst van soevereine regten verpachten; bij ons, waar een door « liberalen » gesteund minister in 1861 geene wederlegging ontmoette toen hij, tegen regtstreeksche heffing aanvoerend dat zij te veel personeel zou kosten, blijkbaar den voornamen grond der nieuwere staatshuishoudkundigen verwierp?

Voor mij althans bevat dit feit eene aanmaning om de zaak, wat de koloniale verpachtingen betreft, als onafgedaan te beschouwen; om zelfs het herinneren van zeer oude ervaringen omtrent het vraagstuk in het algemeen noodig te achten.

Trouwens, indien eenig vak der wetenschap ooit gesloten verklaard mogt kunnen worden, het vak, staatshuishoudkunde genaamd, heden toch wel niet. Wij beleven het gelukkige verschijnsel, dat ook dáár het besef der onmisbaarheid van voortgezette, telkens op nieuw vergelijkende, naauwkeurige waarneming, dit eenige middel om de waarheid desbewust te naderen, zich krachtig openbaart. Zelfs de vurigste vereerders van vader SAY, ik druk hierop omdat zij onder mijne tijdgenooten in Indië zeer talrijk

waren, moeten begrijpen, hoe veel meer hem regt wedervaart door opvolging van zijne schoone wenken over wetenschappelijken arbeid in het algemeen (zie de *Considérations générales* van zijn *Cours complet*), dan door te zweren bij zijn eigen toepassingen.

Der aangeduide moderne rigting getrouw, nemen wij in de eerste plaats nota van het resultaat, verkregen door een paar scherpzinnige onderzoekers, die gelegenheid hadden het verpachtingstelsel, waar het op uitgebreide schaal werkte, van nabij gade te slaan.

Montesquieu leefde tijdens den vollen bloei der *fermiers généraux*. In *De l'esprit des lois*, dat in 1749, slechts veertig jaren vóór de Revolutie, het licht zag, heeft een hoofdstuk (XIX van boek XIII) tot opschrift: *Qu'est-ce qui est plus convenable au prince et au peuple, de la ferme ou de la régie des tributs?* Ziehier het antwoord:

La régie est l'administration d'un bon père de famille, qui lève lui-même avec économie et avec ordre ses revenus. Par la régie le prince est le maître de presser ou de retarder la levée des tributs, ou suivant ses besoins, ou suivant ceux de ses peuples. Par la régie, il épargne à l'état les profits immenses des fermiers, qui l'appauvrissent d'une infinité de manières. Par la régie, il épargne au peuple le spectacle des fortunes subites qui l'affligent. Par la régie, l'argent levé passe par peu de mains, il va directement au prince, et par conséquent revient plus promptement au peuple. Par la régie, le prince épargne au peuple une infinité de mauvaises lois qu'exige toujours de lui l'avarice importune des fermiers, qui montrent un avantage présent dans des réglements funestes pour l'avenir.

J'avoue qu'il est quelquefois utile de commencer par donner à ferme un droit nouvellement établi: il y a un art et des inventions pour prévenir les fraudes, que l'intérêt des fermiers leur suggère et que les régisseurs n'auroient su imaginer: or, le systême de la levée une fois fait par le fermier, on peut avec succès établir la régie. En Angleterre, l'administration de l'accise et du revenu des postes, telle qu'elle est aujourd'hui, a été empruntée des fermiers.

Dans les républiques, les revenus de l'état sont presque toujours en régie. Dans les états despotiques, où la régie est établie, les peuples sont infiniment plus heureux; témoins la Perse et la Chine. Les plus malheureux sont ceux où le prince donne à ferme ses ports de mer et ses villes de commerce. L'histoire des monarchies est pleine de maux faits par les traitants.

Dan volgt een hoofdstuk (*Des traitants*) over den zedenbedervenden invloed van den rijkdom van pachters. « Tout est perdu lorsque la profession lucrative des traitants parvient encore par ses richesses à être une profession honorée. » Enzv. Op dit laatste had hij reeds aldus gezinspeeld in de vele jaren vroegere *Lettres persanes:*

Qui est cet homme, qui nous a tant parlé des repas qu'il a donnés aux grands, qui est si familier avec vos ducs et qui parle si souvent à vos ministres? .... Cet homme est un fermier. Il est bien impertinent, comme vous voyez; mais il excelle par son cuisinier ....

Omstreeks dertig jaren na *De l'esprit des lois*, in 1776, verscheen de *Inquiry* van ADAM SMITH. Eigen waarneming en gesprekken met mannen als TURGOT, QUESNAY, NECKER, HELVETIUS, MORELLET, gedurende een tweejarig verblijf in Frankrijk (1764—66), hadden hem in staat gesteld de denkbeelden van MONTESQUIEU te toetsen. Zijne slotsom (boek V, hoofdstuk II, artikel 4, bijna aan 't einde) luidt:

The best and most frugal way of levying a tax can never be by farm. Over and above what is necessary for paying the stipulated rent, the salaries of the officers, and the whole expense of administration, the farmer must always draw from the produce of the tax a certain profit proportioned at least to the advance which he makes, to the risk which he runs, to the trouble which he is at, and to the knowledge and skill which it requires to manage so very complicated a concern. Government, by establishing an administration under their own immediate inspection, of the same kind with that which the farmer establishes, might at least save this profit, which is almost always exorbitant. To farm any considerable branch of the public revenue, requires

either a great capital or a great credit; circumstances which would alone restrain the competition for such an undertaking to a very small number of people. Of the few who have this capital or credit, a still smaller number have the necessary knowledge or experience; another circumstance which restrains the competition still further. The very few, who are in condition to become competitors, find it more for their interest to combine together, to become copartners instead of competitors; and when the farm is set up to auction, to offer no rent but what is below the real value. In countries where the public revenues are in farm, the farmers are generally the most opulent people. Their wealth would alone excite the public indignation, and the vanity which almost always accompanies such upstart fortunes, the foolish ostentation with which they commonly display that wealth, excite that indignation still more.

The farmers of the public revenue never find the laws too severe, which punish any attempt to evade the payment of a tax. They have no bowels for the contributors, who are not their subjects, and whose universal bankruptcy, if it should happen the day after their farm is expired, would not much affect their interest. In the greatest exigencies of the state, when the anxiety of the sovereign for the exact payment of his revenue is necessarily the greatest, they seldom fail to complain that without laws more rigorous than those which actually take place it will be impossible for them to pay even the usual rent. In those moments of public distress their demands cannot be disputed. The revenuelaws, therefore, become gradually more and more severe. The most sanguinary are always to be found in countries where the greater part of the public revenue is in farm. Even a bad sovereign feels more compassion for his people than can ever be expected from the farmers of his revenue.

Latere meesters bouwden hoofdzakelijk op deze grondslagen voort.

Say acht het zelfs niet noodig de theorie in zijn *Cours complet* op te nemen. Zie aldaar hoofdstuk VII der afdeeling *Des impôts.* Hij is zoo zeer een vijand van pachten, dat Montesquieu's gezegde over het nut der aanvankelijke

verpachting van nieuwe belastingen hem verontwaardigt. « C'est une vue machiavélique, » roept hij uit, « uniquement dans l'intérêt de ceux qui vivent de la sueur des peuples. Les fermiers d'un droit ne s'occupent pas seulement de prévenir les fraudes, mais de donner à l'impôt le plus d'extension qu'il est possible. » Evenwel merkt hij aan:

Peut-être y aurait-il de l'exagération à proscrire la perception des droits par des fermiers dans tous les cas. Si l'on mettait en ferme la poste aux lettres, elle rapporterait probablement d'avantage, car elle serait exploitée avec plus d'économie; et le tarif qui ferait loi pour le fermier comme pour le contribuable serait un obstacle aux exactions. Les citoyens auraient alors une garantie contre l'abus du contreseign, et une garantie encore plus importante contre la violation du secret des lettres. On peut traduire le fermier d'un droit devant les tribunaux; on ne peut pas en France y traduire un fonctionnaire public.

Wij spraken hooger van Rau. Deze resumeert de theorie aldus in zijne *Grundsätze der Finanzwissenschaft* (uitgaaf 1843, § 288).

Die Steuererhebung sollte nicht verpachtet werden. Sie ist nicht wie ein Gewerbe zu betrachten, welches durch Betrebsamkeit und Sparsamkeit des Unternehmers zu einem höheren Ertrage gebracht werden kann; vielmehr ist die zu erwartende Roheinnahme durch das Steuergesetz und die darin begründete Zahlungsverbindlichkeit festgestellt, und man kann vermittelst guter Aufsicht die besoldeten Einnehmer zu der nämlichen Sorgfalt anhalten welche ein Pachter anwenden würde; auch lässt sich die Bezahlung der ersteren sparsam einrichten. Daher ist es möglich der Staatscasse den Vortheil zuzuwenden, der sonst, auf kosten der Steuerpflichtigen, den Pachtern zufallen würde. Diese rechnen wegen der Ungewissheit, welcher Theil der Steuern uneinbringlich sein werde, bei ihrem Angebote immer auf den ungünstigsten Fall, und gewinnen schon darum. (Man hat in Frankreich nie bemerkt dass die Pachter verloren hätten.) Zudem lassen sie bei der Einforderung nicht jene schonenden Rücksichten eintreten, die man den angestellten Einnehmern anbefehlen kann, wesshalb die Steuerpachter stets ihrer Härte wegen mit dem allgemeinen Hasse beladen waren.

En nu, in hoe ver stemt onze Indische ervaring met de citaten overeen?

Na om zoo te zeggen alles gelezen te hebben wat over de verpachte middelen op Java aan en door het Indische bestuur geschreven is in de twintig jaren van 1838 tot en met 1857, en na eene diepere studie van de werking dier middelen in mijn laatste ambt, verkreeg ik voor mij den totaalindruk, dat de algemeene trekken onzer Indische ervaring door ADAM SMITH geschetst zijn.

Het pachtwezen op Java vertoont nog een bijzonderen, scherp uitkomenden trek, die voor de waarheid der theorie medepleit. De verpachte middelen, schier geen uitgezonderd, bevinden zich, jaar in jaar uit, in handen van een troep sluwe hebzuchtige vreemdelingen. Te regt wees hierop het op blz. 291 bedoelde verslag. In het algemeen, dus de weinige goeden niet te na gesproken, kan van de Chinezen op Java bij uitstek getuigd worden: «They have no bowels for the contributors.» Bij hun streven naar geld ontzien zij noch list, noch bedrog, noch geweld. Zij kennen bijkans geene zedelijke teugels. Gesloten overeenkomsten, hier de zoogenaamde pachtvoorwaarden, hebben in hun oog alleen kracht voor hun eigen belang. Alle bij de pachtvoorwaarden bepaalde tarieven voor heffingen zijn door de Chinesche pachters steeds overschreden. Waar zij slechts konden, trotseerden zij 's lands wetten. De Javaan leest gewoonlijk de pachtvoorwaarden niet; hij ziet daarentegen onbetwistbaar in de pachters werktuigen van het gezag dat hij eerbiedigt; ligtgeloovig, moeijelijkheden schuwend, doet hij wat de pachters vergen. En dezen invloed weet de Chinees, zoo door stoutmoedige bedreigingen als door het vleijen en bevredigen der lusten van den inlander, bij wien hij zich dus doende noodzakelijk maakt, te behouden en te stijven. — Laten we 't niet verzwijgen: het bejag van hooge «territoriale» inkomsten door het opperbestuur en door al te ijverige ambtenaren, en andere betreurenswaardige

omstandigheden (denk aan den *cuisinier* op blz. 295 of iets dergelijks), hebben het kwaad een zeer geruimen tijd helpen wortel schieten.

In stede van aan deze algemeene beschouwingen met gemakkelijke vlugheid radikale gevolgen te ontleenen, zullen wij vooreerst het generaliseren staken en de onderdeelen van ons voorwerp bezigtigen.

Op de begrooting van N. I. over 1863 (de laatste die tot heden het licht zag) verschijnen de Javasche pachten met de volgende titels en sommen:

1.	Slagten van rundvee, buffels, schapen en geiten	*f* 685056
2.	Vischmarkten, vischpachten, visscherijen en het regt om vischnetten te stellen	- 551544
3.	Kleine lombard	- 422364
4.	Arak en andere sterke dranken	- 219648
5.	Licentiën op de pho- en topho-spelen. . .	- 192696
6.	Inlandsche neringen en bedrijven	- 96420
7.	Inlandsche tabak	- 79200
8.	Tolbruggen, sluisgelden, veren en overtoomen	- 71124
9.	Slagten van varkens.	- 65420
10.	Vogelnestklippen	- 62916
11.	Nipahout en kreupelbosschen	- 52064
12.	Hoofdgeld der Chinezen	- 20424
13.	Waijangs	- 5040
14.	Diverse kleine eilanden (voor geheel N. I. *f* 19560) Diverse kleine middelen . . . . . - 960	· ?

Om redenen van redaktie, en tevens al aanstonds ter vergelijking met het bovenstaande, zal ik de middelen, onder kortere titels, rangschikken naar de pachtsommen van 1851.

1. Passers.			f 2018412
2. Visch	(nº.	2 hierboven)	- 519356
3. Rundslagt.	(»	1 »)	- 317412
4. Pandjeshuizen	(»	3 »)	- 232368
5. Dobbelspelen.	(»	5 »)	- 211140
6. Arak	(»	4 »)	- 139984
7. Varkens	(»	9 »)	- 102444
8. Neringen	(»	6 »)	- 96120
9. Tabak.	(»	7 »)	- 90360
10. Tolbruggen en overvaarten.	(»	8 »)	- 76440
11. Vogelnesten	(»	10 »)	- 59276
12. Hoofdgeld der Chinezen .	(»	12 »)	- 26640
13. Houtbosschen	(»	11 »)	- 22860
14. Waijang	(»	13 »)	- 10380
15. Kleine eilanden.	(»	14 »)	- 6720
Totaal, overeenkomende met de opgave in het regeringsverslag over 1851, ...			f 3729912

Hierbij komt nog de pacht der arensuiker in de Preangerregentschappen, die gewoonlijk geene plaats onder de verpachte middelen bekleedt, ofschoon zij er alle aanspraak op heeft. Hare opbrengst over 1851 is mij niet bekend. De regeringsverslagen bewaren te haren aanzien een diep stilzwijgen sedert dat van 1849, waar hare baten en lasten voor den fiscus medegedeeld worden van 1836 tot 1849. Volgens die cijfers zou zij rang moeten nemen tusschen de tolbruggen en de vogelnesten. Wij kunnen haar echter zeer wel afzonderlijk behandelen.

Voorheen was de lijst der kleine middelen vrij wat langer. Wie lust gevoelt tot den aanvang van deze eeuw op te klimmen, leze in het Tweede Stuk der Bijlagen van het werk van Daendels de bescheiden, getiteld *Financieele Zaken*, nrs. 39 tot 46. Wij zullen bij die kuriositeit niet stilstaan.

Aan het Engelsche bestuur komt de lof toe, omtrent twee voorname middelen, de in- en uitgaande regten en het zout, het stelsel van verpachting door dat van regtstreeksch beheer vervangen te hebben.

Het onmiddellijk daarop gevolgde Nederlandsche bestuur (1816—25) schafte een aantal pachten af, t. w.:

1°—7°. in 1818, op één dag, finaal, deze zeven: de belasting op de huwelijken der Javanen in Tagal; op het maken van klein geschut in Grissee; op de siri of den fijnen kalk, en op de rongging, in Bantam en Tagal; op de houtskolen in Tagal; op de suikerpotten in Toeban; en op het brandhout in Bantam; — welke, zegt de afschaffende publikatie van 27 Nov., « in de overige gedeelten van het eiland niet worden geheven, en, zoo dezelve al niet geheel aan willekeur haren oorsprong verschuldigd zijn, echter als ondoelmatig moeten worden beschouwd ». De opbrengst dezer middelen is mij onbekend;

8°. in 1823, de pacht der waskaarsen te Batavia en Buitenzorg, die in 1817—23 omstreeks *f* 6000 's jaars opbragt;

9°. in 1823, de pacht der tolpoorten in de gewesten Pekalongan, Kadoe, Samarang en Soerabaija, die in 1817—23 opbragt:

Pekalongan *f* 20640, 13920, 14640, 12000, 12060, 7260, 4800;
Kadoe *f* 128710, 144000, 200760, 184380, 216480, 218820, 219600;
Samarang *f* 10140, 8580, 11940, 12000, 10812, 13800, 12000;
Soerabaija *f* 5552, 5596, 6780, 5460, 10824, 9240, 5195;

10°. in 1824, de pacht van de rijstmarkt in Batavia; opbrengst in 1817—24 omstreeks *f* 3500 's jaars;

11°. in 1824, de pacht van den handel aan de schepen te Batavia; opbrengst sedert 1817 *f* 5808, *f* 9108, *f* 9636, *f* 9768, *f* 10850, *f* 9794, *f* 10560, *f* 7592.

De Kommissaris Generaal Du Bus zette de politiek van het Engelsche bestuur voort door niet meer te doen verpachten, maar onder direkt beheer te brengen:

12°. met 15 Julij 1826 (Stb. n°. 25), het regt op gambier in Bantam; opbrengst sedert 1817 *f* 5000, *f* 4092, *f* 5828, *f* 5940, *f* 5570, *f* 6468, *f* 8184, *f* 13992, *f* 9108, *f* 13332;

13°. met 1°. 1827 (Stb. 1826, n°. 43), de belasting op paarden en rijtuigen, en wel omdat «de verpachting dezer belasting bij ondervinding minder aan het doel bleek te beantwoorden»; opbrengst in 1817—26:

Batavia *f* 36740, 32450, 33726, 32208, 35904, 37444, 38115, 38192, 39028, 44022;
Samarang 0 0 0 0 0 *f* 2900, 2900, 2180, 3330, 5395;
Soerabaija 0 0 0 0 0 *f* 3850, 4200, 6010, 5500, 7500;

14°. in 1827 (Stb. n°. 44), de tolpoorten en passers in de Vorstenlanden, op grond dat de verpachting daarvan «tot vele misbruiken heeft aanleiding gegeven en ten gevolge der menigvuldige afpersingen, die zich de pachters veroorloofden, tot eene drukkende kwelling voor de inlandsche gemeente geworden is». De pacht der tolpoorten verviel spoedig daarna geheel. Hare opbrengst was van 1817 tot 1826:

Soerakarta *f* 168445, 194495, 331644, 292092, 384360, 405732, 430392, 444120, 371100, 214350;
Djokjokarta *f* 147818, 182521, 362508, 301944, 370380, 353800, 389400, 339760, 338712, ?

Dezelfde landvoogd kwam echter op het ongelukkige denkbeeld om den tegenovergestelden weg in te slaan

ten aanzien van den verkoop van zout. Zie onze zoutbrochure.

Na de opheffing der tolpoorten was, indien mijne aanteekeningen juist zijn, de Gouverneur Generaal ROCHUSSEN de eerste, die weder verpachte middelen afschafte, en wel:

15°. met 1°. 1848, de door DU BUS ingevoerde zoutpacht in Batavia en Buitenzorg, waarvoor nu direkt beheer in de plaats trad, en

16°. met 1°. 1851, finaal, als belemmerend voor «de ontwikkeling van den landbouw en de nijverheid onder de bevolking in die streken», de pacht der kusten en wildernissen van het westelijk gedeelte der residentie Bantam en de daaronder behoorende eilanden. Zij had laatstelijk ongeveer *f* 1000 's jaars opgebragt.

Afschaffing van verpachte middelen, hetzij finaal, hetzij om ze door regtstreeksche heffing te vervangen, kon derhalve in 1851 althans geene «nieuwigheid» genoemd worden.

Ik stelde er prijs op den lezer däärvan verzekerd te weten, alvorens omtrent elk der middelen van onze ranglijst hetgeen meldenswaardig scheen uit de beschikbare materialen aan te teekenen.

Passerpacht.

De passerpacht is, gelijk men weet, ('t zal niet spoedig vergeten worden!) door den Gouverneur Generaal VAN TWIST afgeschaft tegen verhooging van andere belastingen.

Het voorwerp der pacht was het regt tot het heffen van door het gouvernement uitgeschreven belastingen op goederen, te koop geboden op door het gouvernement aangewezen markten en in evenzoo aangewezen kramen.

Daarenboven hief het gouvernement eene onverpachte belasting van de opbrengst der partikuliere markten, die nog bestaat. Zij komt op de begrooting van N. I. voor onder den titel «5 percent op de inkomsten der partikuliere bazaars», maar bedraagt niet overal 5 °/₀. Zie art. 33 van het reglement in Staatsblad 1829, n°. 111. Wij bewaren deze en een paar andere kategorieën van markten voor eene latere Aanteekening over den binnenlandschen handel en houden ons hier bij de gouvernementspacht.

Volgens onze bronnen (*) werd voor de pacht gedurende de eerste tien jaren na de overname van Java geboden:

(*) Omtrent deze bronnen, en het daarvan zoo hier als elders gemaakt gebruik, eensvooral een toelichtend woord.

Ze zijn allerlei officieele opgaven, de meeste nagezien bij de Direktie der Middelen, van denzelfden aard als die wij voor de opiumpacht raadpleegden. De heer EMBRECHTS trok er den bundel staten uit, in 1848 ter landsdrukkerij te Batavia gedrukt; die bundel bevat mede eene, echter niet gewestelijke, statistiek der pachtsommen van de kleine middelen over 1830—48.

De bedoelde opgaven, zelfs de nageziene verzamelstaten, lijden nu en dan aan het voor den gebruiker lastige euvel van oneensluidendheid. Weken sommige verschillen voor geduldige nacijfering en vergelijking, andere weerstreefden elke verzoeningspoging. In het laatste geval is door ons òf eene keus gedaan, òf de plaats van het cijfer met een vraagteeken ingevuld, en waar 't van belang scheen het noodige tot opheldering gezegd.

Onze cijfers vertoonen overal de *geboden* pachtsommen, doorgaans in guldens van 120 duiten, na afronding tot getallen deelbaar door 100. (Wij stelden *f* 50 en meer = *f* 100; minder dan *f* 50 = 0. Van daar dat ettelijke totalen, die weder de cijfers der bronnen zijn, in de honderdtallen niet precies de som der gewestelijke cijfers geven.)

Ik hoop den graad van betrekkelijke juistheid bereikt te hebben, dien het oogmerk dezer Aanteekening behoeft. Mogt iemand, méér wenschend, van de regering verkrijgen dat de opbrengst der behandelde pachten gepubliceerd wierd gelijk zij in de «algemeene boeken» voorkomt, 't zou ons genoegen doen. Men zou daardoor tevens de *betaalde* sommen kennen. Evenwel, volstrekte juistheid ware ook dan nog niet verzekerd. Iedereen weet het immers, de «boeken» zijn verre van onfeilbaar.

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam	25200	23600	18300	26000	27100	33300	44000	28900	51800	53300
Batavia							9500	15300	15400	7400
Buitenzorg . .	8800	4400	4100	3700	4600	5900	5300	5100	5800	5100
Krawang . . .			23000	27000	6100	5900	4600	3100	2400	4500
Tagal	6000	9700	10700	17500	16900	16000	18700	9000	12000	31500
Pekalongan . .	21900	24400	33600	32100	32700	16800	40900	48100	52900	48000
Kadoe								123200	120800	86100
Samarang . . .	122500	132400	168600	185400	192400	209200	237200	283700	224600	220500
Japara.	49500	60700	86900	84800	99600	105400	104400	111900	100100	96700
Rembang . . .	14500	17000	25500	23900	36200	25600	38400	28200	33600	36800
Soerabaija . . .	132100	120300	139800	154600	167200	180500	206900	196500	226000	213900
Pasoeroean . .	22100	23300	28200	28200	30100	37700	47500	57900	59800	61100
Bezoeki	3600	6200	6500	5600	8800	11800	14500	16900	17900	21700
Banjoewangi. .							900	500	1600	1500
Soerakarta. . .	29000	30800	41300	40000	67300	73300	66800	67200	18100	30100
Djokjokarta . .					47200	46800	44400	44500	50800	12500
Totaal	ƒ435400	ƒ452700	ƒ586500	ƒ628700	ƒ736100	ƒ768300	ƒ884000	ƒ1040100	ƒ993600	ƒ930700
Zonder de vorstenlanden. .	ƒ406400	ƒ421900	ƒ545200	ƒ588700	ƒ631600	ƒ648200	ƒ772300	ƒ 928400	ƒ924700	ƒ888100

Nota. In *Bantam* waren na 1822 de visscherijen hieronder begrepen.

De middelen in *Kadoe* werden in 1826 gezamenlijk verpacht voor ƒ 96100, waarvan wij meenen ƒ 86100 aan de passers te mogen toekennen.

Onder *Soerabaija* is de toenmalige residentie Grissee opgenomen.

In *Djokjokarta* werden al de middelen in 1826 gezamenlijk verpacht voor ƒ 91000, zijnde ongeveer $\frac{1}{4}$ van het vorige jaar. Wij namen daarom voor de passerpacht ook ongeveer $\frac{1}{4}$ der som van 1825.

Eenige jaren later had het gebied der pacht zich uitgebreid met de gewesten Cheribon, Banjoemaas, Bageleen, Madioen, Patjitan en Kediri. De pachtsom beliep nu zonder de vorstenlanden:

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Bantam . . .	47600	55400	55400	57100	60200	64800	65400	72000	72900	73700	80000	81500	82600
Batavia . . .	7600	7600	11000	11200	12000	12600	13800	15800	18000	23500	18500	15000	15000
Buitenzorg .	7900	9400	9400	9100	9100	9200	9800	9200	9600	10000	10400	10400	14000
Krawang . .	3400	3700	5200	4200	5000	5800	4900	2900	8900	4100	4200	15600	14100
Cheribon . .	34500	24500	26000	30000	26300	27700	27300	27100	23700	19700	34300	35700	40100
Tagal	41800	42400	47000	35300	47400	46500	51000	55700	60200	64000	69300	68600	71600
Pekalongan .	50000	55500	50000	52500	55200	55200	51300	52500	70000	74700	75100	73500	72400
Samarang. .	262200	277300	290000	297400	321700	315500	269400	350300	362900	367500	408400	474300	454800
Japara . . .	104100	135400	111900	115700	120200	125600	124800	124200	131000	141000	150900	159500	173600
Rembang . .	47300	56500	54200	61100	60900	57700	57700	55100	70000	70000	61000	73000	62000
Soerabaija. .	186800	208700	218800	238600	251700	252200	284900	283900	331000	339800	439600	486200	501100
Pasoeroean .	63800	71000	74300	75500	53800	52600	60500	67400	73200	88000	103100	111400	135700
Bezoeki . . .	19600	29800	31200	32500	35600	36000	32500	36200	37800	41100	52700	58700	67400
Banjoewangi	1300	2000	2300	2500	3100	2800	2800	3000	2400	2400	2500	2800	2900
Kadoe. . . .	126100	130700	148800	146000	158700	167200	168300	160100	140000	160000	170400	190000	190000
Banjoemaas.	41800	40000	38100	43100	45200	50300	47000	56000	59200	62100	71000	68000	64000
Bageleen . .	82500	94000	111000	112000	105500	110000	110400	103000	103000	100000	119100	132000	135900
Madioen . .	53500	47000	62800	61600	68500	74600	71800	78800	94400	96100	100800	117000	109000
Patjitan. . .	4500	5300	6600	6800	6900	7400	8000	11000	7500	8100	10600	11500	11600
Kediri. . . .	22000	23300	24500	26300	30500	44200	59000	62000	74000	79800	86000	87200	77100
	f1209600	f1321500	f1380800	f1421000	f1480600	f1517900	f1520600	f1626200	f1749700	f1825600	f2066900	f2271900	f2294900

Nota. Van de vorstenlanden is ons de pachtsom slechts bekend voor Soerakarta, bedragende: *f* 131000, *f* 126000, *f* 146400, *f* 160500, *f* 175000, *f* 230200, *f* 235900, *f* 246000, *f* 280000, *f* 280000, *f* 280000, *f* 370100 *f* 320000.

In de pachtsom van *Bantam* was die der visscherijen en overvaarten begrepen. In *Kadoe* en in *Bageleen* evenzoo die der rundslagt.

De pachtsom van *Madioen* voor 1845 vonden wij niet. Wij namen het gemiddelde tusschen 1844 en 1846.

De verzameling Embrechts (zie blz. 304) geeft voor de passerpacht gedurende ons middentijdvak de volgende totalen (tot guldens van 120 duiten herleid):

1830	*f* 899400	1838	*f* 1807500
1831	- 1301300	1839	- 1827200
1832	- 1289500	1840	- 1922300
1833	- 1349400	1841	- 2106100
1834	- 1441900	1842	- 2182900
1835	- 1551700	1843	- 2415900
1836	- 1606800	1844	- 2695300
1837	- 1691700	1845	- 2776000

In hare laatste levensjaren bragt de pacht op:

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855
Bantam	83100	72700	87400	87900	67100	37600				
Batavia	15000	16500	30800	22400	15800	15700	16500	16800	16300	18200
Buitenzorg . .	13300	13800	13800	12000	13200	13900	14800	15100	15100	16200
Krawang . . .	9500	7300	8000	10800	6200	6300	6600	7600	0	0
Cheribon . .	41900	42100	39300	44900	43000	41400				
Tagal	76700	80400	88800	94800	88900	76400				
Pekalongan . .	76000	65000	67900	70300	60000	44900				
Samarang . . .	470100	511200	530500	550700	445600	196100				
Japara.	193300	193500	195000	191300	131400	66100				
Rembang . . .	75100	84500	85800	93100	54600	41500				
Socrabaija . . .	538700	509400	546200	544400	451800	498800				
Pasoeroean . .	134900	127200	172100	178300	195800	199600				
Bezoeki	78100	76100	88700	85900	94400	97000				
Banjoewangi. .	3000	3000	3400	3100	3000	3600				
Kadoe	211200	192000	210000	186000	142800	124900				
Banjoemaas . .	67100	60000	72000	58900	55900	45600				
Bageleen. . . .	150000	132000	162000	136800	84000	66000				
Madioen. . . .	101000	93600	93600	90000	61300	60000				
Patjitan	11700	10800	10800	13200	8800	8800				
Kediri.	85100	94200	79400	87600	53900	56000				
Soerakarta. . .	370000	300000	372000	330000	241400	192100				
Djokjokarta . .	205000	186000	252000	204100	140400	126100				
Totaal.	ƒ3009800	ƒ2871400	ƒ3209500	ƒ3096700	ƒ2459300	ƒ2018400	ƒ 37900	ƒ 39600	ƒ 31400	ƒ 34400
Zonder de vorstenlanden .	ƒ2434800	ƒ2385400	ƒ2585500	ƒ2562600	ƒ2077500	ƒ1700200				

Nota. In *Bantam* als boven.

Bageleen. Rundslagt steeds inbegrepen. — Hier werden over 1848 en 1849 al de middelen zamen afgestaan voor ƒ 164300 en ƒ 139100, waarvan wij voor pandjeshuizen en varkenspacht als in 1850 en 1851 aftrokken ƒ 2300.

Gedurende het tweede tijdperk onzer opgaven vernam men omtrent deze pacht meer en meer klagten van ongeveer gelijken aard als die, welke in het vorige tijdperk (blz. 302) tot de opheffing der pacht van de tolpoorten deden besluiten. De handlangers der pachters hieven wat zij goedvonden; voor de policie, al had zij den wil, was het ondoenlijk hen in het gedrang op elk vergrijp tegen de vastgestelde tarieven te betrappen, en hare wilskracht, van nature matig, zwichtte veelal voor omkooping; de belastingschuldige liet gedwee zich uitkleeden, ja naakt zich nog belasten. (Het laatste is meer dan figuurlijk waar.)

Wie zich een begrip wil vormen van de dagelijksche ongeregtigdheden der passerpachters, leze de plaatselijke bijzonderheden in een aantal artikelen van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*. De redaktie zou een goed werk verrigten door, ten vervolge daarop, zekere memorie te publiceren, omstreeks het einde van het bedoelde tweede tijdperk aangaande de werking der pacht op Java geschreven. De vereischte toestemming, waaronder die van den schrijver, zal wel niet geweigerd worden. Elke degelijke ontsluijering van ons *ancien régime* is eene baat voor de toekomst.

Het resultaat der na die memorie voortgezette overleggingen blijkt uit eene mededeeling van Baud ter zitting der Tweede Kamer van 11 Junij 1855 (over het gemaal). « De afschaffing van de passerregten », zeide hij, « was reeds tien jaren geleden een onderwerp van briefwisseling tusschen den toenmaligen minister van Koloniën (spreker) en den Gouverneur Generaal; maar in den financieelen toestand, waarin wij ons destijds bevonden, was die afschaffing zonder æquivalent onmogelijk. » Een geschikt æquivalent kon men maar niet vinden. — Deze mededeeling werd anderhalf jaar later, ter zitting van 14 November 1856, door den spreker herhaald, naar aanleiding van bedenkingen van den heer Rochussen tegen

de afschaffing, welke volgens hem zelfs door de meerderheid der koloniale adviseurs was ontraden. BAUD herinnerde daarop dien gewezen Gouverneur Generaal de zoo even bedoelde briefwisseling, en verklaarde uitdrukkelijk, «dat de afschaffing toen slechts daarom geen plaats heeft gehad, omdat er groote behoefte hier te lande bestond aan de onverminderde oplevering van het geraamd batig slot en omdat men op dat oogenblik geen voldoend æquivalent voor de af te schaffen belasting kon vinden». — Misschien mag de redaktie van het *Tijdschrift* ook die briefwisseling openbaar maken.

Intusschen vergunt het door BAUD medegedeelde de gevolgtrekking, dat hij als minister niet oorbaar achtte, met opzigt tot de passerbelastingen, gelijke proef te nemen als DU BUS in 1827 voorschreef omtrent de tolpoorten en passers in de vorstenlanden (blz. 302), namelijk heffing door bezoldigde gaarders. Men zag dus tevens bezwaren in de belastingen zelve.

Zoo derhalve inderdaad de afschaffing der passerpacht onder den minister J. C. BAUD niet geschiedde, alleen omdat de geldnood van het moederland zulke vrijgevigheid verbood, wij mogen evenmin ontkennen, dat ettelijke koloniale «mannen van ervaring» voorstanders der pacht waren. De Javaan, beweerden deze, kon de belasting best opbrengen: getuige de stijgende pachtschat. Niemand was volgens de wet gedwongen om op de passers te verkoopen. Hun scheen zelfs het overschrijden der tarieven door de pachters een zoo groot kwaad niet. Een der ervarenen, hoog geplaatst, beloofde officieel aan de gegadigden bij het opveilen der pacht op dit punt oogluiking. Alles kwam op eene goede pachtsom aan. Dat de inlander het meerdere bleef betalen deed immers de deur toe?....

Wat hiervan zij, de regering bepaalde zich destijds bij pogingen om de pacht te reinigen. Van daar de verduidelijkte voorwaarden (verordeningen), in Oktober 1846 door

den Gouverneur Generaal ROCHUSSEN uitgevaardigd. Zie bijlage B in Indisch Staatsblad 1849 n°. 52. — Doch allengs won de overtuiging veld, dat ter beteugeling van het kwaad meer noodig was. In 1849 dacht dezelfde landvoogd, blijkens het slot van art. 1 der publikatie in Staatsblad 1849 n°. 44, aan eene herziening der tarieven, ongetwijfeld in milden zin. In afwachting daarvan stelde hij voor 1850 en 1851 rijst en padi over geheel Java van de passerbelasting vrij, hetgeen vroeger slechts op sommige plaatsen het geval was. Bij het nederleggen des bestuurs op 12 Mei 1851, verklaarde hij aan zijn opvolger, het voornemen gehad te hebben om « belangrijke wijzigingen in de pacht te brengen, ten einde de knevelarijen van de pachters te weren ». (*Tijdschrift N. I.* 1856. I. 41.)

Middelerwijl was het opperbestuur in Nederland verder gevorderd. Reeds in de Memorie van Beantwoording van het Voorloopig Verslag omtrent de begrooting van Koloniën voor 1851, Dec. 1850, schreef de minister PAHUD, dat intrekking der passerpacht bepaaldelijk in de bedoelingen der regering lag Ter zitting der Eerste Kamer van 2 Mei 1851 drukte hij het vertrouwen uit, dat het middel voor de laatste maal verpacht zou zijn.

De aftredende Gouverneur Generaal voegde dan ook bij zijne evenvermelde mededeeling van Mei 1851, in zijne voornemens gestuit te zijn door een last van den minister, die een onderzoek verlangde, « ten doel hebbende de pacht af te schaffen en door andere middelen te vervangen ».

[Niet zonder verwondering ontmoet de geschiedschrijver na deze mededeelingen de volgende opmerking in het rapport van de heeren BAUD, ELOUT, HEEMSKERK, ROCHUSSEN en SLOET, vastgesteld op 25 Sept. 1856, omtrent het O. I. regeringsverslag over 1853, naar aanleiding van het daar gemelde, dat in 1853 de koninklijke goedkeuring op de afschaffing der passerpacht ontvangen werd:

« Het blijkt nu dat de Gouverneur Generaal de passer-

pacht heeft afgeschaft zonder vooraf gaande magtiging des Konings. Dit vermogt hij alleen te doen in gevallen van urgentie. Het is twijfelachtig of die urgentie inderdaad bestond. Opmerkelijk is hét althans, dat de goedkeuring op deze handeling van 1851 eerst in 1853 ontvangen werd.»]

Het door den minister verlangde onderzoek geschiedde door het voorleggen van eene «reeks van vragen» in Maart 1851 aan de gewestelijke besturen, waarvan het regeringsverslag over 1851 dus niet geheel juist zegt, dat zij betroffen «de middelen die zouden behooren te worden aangewend om den druk der belastingen op de passers en warongs voor de bevolking te verminderen».

Na de antwoorden der gewestelijke besturen gelezen te hebben, (wier bewerking voor het publiek den redakteur van het *Tijdschrift voor N. I.* mede zij aanbevolen,) velde de Gouverneur Generaal VAN TWIST het lang verschoven vonnis bij publikatie van 16 December 1851. De verpachte passerbelasting werd er afgeschaft met voorloopige uitzondering van de gewesten Krawang, Batavia en Buitenzorg. Daar volgde hare afschaffing in 1853 en 1855.

Als beweegredenen der afschaffing vindt men in de publikatie zelve opgegeven, «dat de belasting op de bazaars en warongs op Java, en vooral de verpachting van dit middel, het binnenlandsch verkeer belemmert, alsmede de strekking heeft om den prijs te verhoogen van alle artikelen die op de bazaars verkocht worden, meest alle artikelen van behoefte voor den minderen man; dat dezelve den belastingschuldige in eene onmiddellijke en dagelijksche aanraking brengt met den belastingheffer; dat dezelve, wegens het vele en uitgebreide toezigt dat uit den aard der zaak voor de behoorlijke inning wordt gevorderd, aanleiding geeft, dat de som, welke van die belasting in 'slands kas vloeit, te eenenmale onevenredig is aan den last, welke daardoor op de bevolking is gelegd; dat dezelve verder aanleiding geeft tot een aantal misbruiken en knevelarijen, welke niet

schijnen te kunnen worden geweerd noch bedwongen, en welke waarschijnlijk eenen nog grooteren last op de bevolking brengen dan de evenbedoelde kosten van inning; en eindelijk dat dezelve eene onzedelijke strekking heeft, als gevende aanleiding niet alleen tot knevelarij aan de eene, maar ook tot sluikerij aan de andere zijde, en zelfs tot omkooping van ambtenaren».

Over sommige dezer beweegredenen en over de gevolgen der intrekking zal het beter zijn te spreken bij het nagaan van den binnenlandschen handel op Java.

Hier echter iets van het æquivalent.

Dit werd gezocht in eene verhooging:

1°. van den verkoopprijs van het zout met 20%, getemperd door groote vermeerdering van het getal verkooppakhuizen en door verkrijgbaarstelling van het zout bij veel kleiner hoeveelheden;

2°. der landrente met 5%;

3°. der belasting op paarden en rijtuigen (Indisch Staatsblad 1851 n°. 65);

4°. der belasting op het bedrijf (aldaar n°. 75);

5°. der belasting op het slagten van rundvee (aldaar n°. 62).

Aangaande het eerste middel staat het noodige in onze zoutbrochure.

Het voorschrift tot verhooging der landrente verviel reeds in het volgende jaar, omdat, zegt het regeringsverslag over 1853, een opzettelijk onderzoek had doen zien, «dat daaruit vele moeijelijkheden geboren werden en de toepassing zeer ongelijk was».

De verhooging n°. 3 moest weldra op een voornaam punt, de karrepaarden, verminderd worden. Zie hetzelfde regeringsverslag. Ook aldus verzacht leverde zij eene aanzienlijk meerdere inkomst. De aanslag, die over de laatste vijf jaren vóór de verhooging, 1847—51, bedragen had

	f 372835	op	Java	en	*f* 11976	daar	buiten,
steeg in de volgende vijf jaren tot . .	- 891614	»	»	»	- 50922	»	»
verschil	*f* 518779	»	»	»	*f* 18946	»	»
zijnde gemidd.'sjaars	*f* 103756	»	»	»	*f* 3789	»	»
of eene vermeerdering van	139 °/o	»	»	»	138 °/o	»	»

Omtrent de belasting op het bedrijf een en ander bij de pacht der *neringen*. Over 5° zie *Rundslagt*.

Vischpacht.

Ook deze pacht, de tweede op onze financieele ranglijst, bestaat niet meer. Zij verviel met ult°. 1865.

Haar voorwerp, gelijk het onder veeljarig streven naar volmaking geworden was, is omschreven in de bijlagen P, Q en R van het Indisch Staatsblad van 1849 n°. 52, bevattende afzonderlijke voorwaarden voor de residentie Batavia, voor de residentie Bantam en voor de oostwaarts van Batavia gelegen residentiën « waar dit middel bestaat » (de residentiën worden niet opgenoemd). Ze bleven daarna zonder meldenswaardige verandering.

In de residentie Batavia gold de pacht hoofdzakelijk het regt tot het heffen eener belasting van:

a. 20 ten honderd van de marktwaarde of, indien de pachter het verkoos, van de hoeveelheid, op van Java en Madura aangebragten verschen *zoutwater*visch, gevangen in de zee om die eilanden en niet met den hengel in hunne moerassen en vijvers;

b. 6 ten honderd van de marktwaarde of, indien pachter en belastingschuldige het daaromtrent niet eens konden worden, van de hoeveelheid, op denzelfden visch gedroogd, gezouten, ingelegd, gestampt of hoe verder toebereid;

c. 7 centen daags, *f* 2 's maands en *f* 3 's maands, van zekere klassen van vischverkoopers en vischbereiders.

In de overige gewesten, waar de pacht bestond, gold zij het regt tot het heffen, hetzij van bij overeenkomst met de visschers te bepalen vaste sommen voor de vergunning om zonder de anders verschuldigde belasting visch aan te voeren, hetzij van de volgende belastingen:

a. in Bantam 20, elders 10, ten honderd van de marktwaarde of, indien de debiteur het verkoos, van de hoeveelheid, op het van Java en Madura in verschen staat aangebragte produkt van «alle visscherijen, welke in zee, langs de stranden of in stroomende rivieren geschieden met vaartuigen, vischstokken of sero, netten, of op eenige andere wijze»; vischvijvers, meren, moerassen en andere stilstaande wateren dus uitgezonderd; buiten Bantam ook uitgezonderd de visch, door personen die van het visschen geen beroep maakten, met den hengel of met schepnetten gevangen voor eigen gebruik;

b. in Bantam 6, elders 10, ten honderd van de marktwaarde of, in Bantam als pachter en debiteur het niet eens konden worden, elders als de debiteur het verkoos, van de hoeveelheid, op van Java en Madura aangebragten gezouten, gedroogden, ingelegden en anders toebereiden visch;

c. in Bantam *f* 1½ tot *f* 3½ 's maands (naar de diepte) op de sero;

d. in Bantam *f* 10 op elk daar thuisbehoorend vaartuig bij iederen terugkeer van eene vaart ter vischvangst naar de Lampongs.

Van de belastingen *a* en *b* waren overal (ook in Batavia) vrij: tripang, agar-agar, vischlijmen en haaivinnen.

Daarlatende hoe de pachtvoorwaarden vroeger luidden, geven wij hieronder de pachtsommen die ons bekend zijn. Zie de noot op blz. 304.

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Batavia	44900	56200	58300	66300	68900	79200	86200	90700	81600	85800
Bantam	2400	2100	2400	3100	5300	3700	?	?	?	?
Krawang.	0	0	0	0	1900	3200	3200	3100	3100	3100
Tagal	500	600	700	700	600	500	400	0	0	0
Samarang	8100	9700	14400	17300	16200	16800	21300	21800	24000	28900
Soerabaija	6500	6200	10300	14700	21300	19700	26700	25600	25900	23800
Pasoeroean.	0	0	1200	1900	1200	2500	2500	3000	4000	3800
Bezoeki	0	0	400	700	1000	2200	26600	4100	3900	3800
	ƒ 62700	ƒ 74800	ƒ 87700	ƒ 104700	ƒ 116400	ƒ 127800	ƒ 166900	ƒ 148300	ƒ 142500	ƒ 149200

Ongerekend eene onbekende som voor Bantam, die op ƒ 6000 gesteld kan worden. (1823–1826)

Nota. Men verpachtte destijds ook hier en daar vischvijvers die sedert uitgezonderd zijn. Ook waren later vereenigde onderdeelen toen afgescheiden. Zoo bestond in Bantam eene afzonderlijke pacht op de gestampte garnalen (blatjan).

Het cijfer voor Bantam is onbekend, omdat sedert 1823 de visscherijen daar vereenigd werden met de passerpacht. De blatjanpacht bleef afgescheiden en bragt in 1823/26 ƒ 1500, ƒ 1300, ƒ 1100 en ƒ 1000 op. De passerpacht rees na de vereeniging in die jaren met ƒ 11000 's jaars boven het hoogste cijfer der vorige jaren.

De buitengewone som van Bezoeki in 1823 ontstond vermoedelijk doordien meer vischvijvers verpacht werden dan in de andere jaren.

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Batavia	50400	51600	55200	49200	58900	64800	72000	82000	99100	108600	111300	96300	100000
Pekalongan	4600	4300	4600	4900	5500	7000	6100	7500	10000	10700	10800	12300	10200
Samarang.	17100	18700	16900	19700	23000	25700	25500	27500	30100	31200	31800	36000	38400
Soerabaija.	31900	35400	35900	37800	38500	41700	43400	46400	54800	56200	60300	65800	67000
Pasoeroean	7200	9300	10300	13300	13700	15300	18200	19900	21600	26700	27100	31300	32400
Bezoeki	14900	18300	19100	20300	23400	22400	25200	26700	30800	40700	40900	43100	56600
	ƒ126100	ƒ137600	ƒ142000	ƒ145200	ƒ163000	ƒ176900	ƒ190400	ƒ210000	ƒ246400	ƒ274100	ƒ282200	ƒ284800	ƒ304600

Alles ongerekend Bantam, waar steeds de visscherijen onder de passerpacht begrepen bleven. In Krawang bestond de vischpacht niet meer.

De staten van den heer Embrechts (zie blz. 304) geven de volgende totalen:

1830	ƒ 125000	1838	ƒ 167700
1831	122700	1839	178300
1832	130400	1840	196700
1833	117800	1841	230200
1834	129900	1842	256300
1835	134600	1843	264100
1836	138400	1844	285000
1837	153800	1845	304900

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Batavia	109600	104200	105500	106000	112300	111400	120600	108000	121300	115400	104600	104300	103000
Bantam.	?	?	?	?	?	27600	32400	29800	27700	32800	36500	37800	46900
Pekalongan	14000	10100	8800	8500	12100	8400	5800	5500	7400	10300	9100	9700	13200
Samarang.	39500	42800	42000	43600	39900	33100	28900	36000	37300	37800	44400	45700	48000
Soerabaija.	43000	40700	37000	39800	40700	43800	31100	41200	44600	42100	30600	46600	45700
Madura.	27900	26400	31600	30500	27600	24100	25900	26900	32900	30900	33600	36100	33800
Pasoeroean	32300	29100	34300	35600	27800	34700	34600	36100	38600	39000	39100	43100	47300
Bezoeki met Banjoe-wangienProbolinggo	53500	53000	54000	41300	46300	35800	38500	48900	43800	54800	56500	61600	55000
	ƒ319900	ƒ306400	ƒ313100	ƒ305300	ƒ306700	ƒ318900	ƒ317800	ƒ332400	ƒ353500	ƒ363200	ƒ354500	ƒ384900	ƒ392900

(1846–1850:) Ongerekend eene onbekende som voor Bantam, wegens vereeniging als boven.

Onder Soerabaija is het eiland Bawean niet begrepen. Zie *Pacht der kleine eilanden.*

Na 1858 verlaten mij de gewestelijke opgaven. Op de gedrukte Indische begrootingen vindt men als gezamenlijk bedrag der vischpachten in Nederlandsch Indië:

1859	*f* 406456,		
1860	- 440164,		
1861	- 457518,		
1862	- 532852,	waarvan voor Java	*f* 519972
1863	- 561612,	» » »	- 551544

Behalve deze verpachte werd van de vischvangst op Java, namelijk van de vischvijvers, (alleen van de vijvers met zoet water?) eene onverpachte belasting geheven, die nog bestaat. Zij bekleedt op de Indische begrootingen en in de regeringsverslagen eene plaats onder de landelijke inkomsten. Hare opbrengst beloopt omstreeks *f* 200000 's jaars. Eene gewestelijke aantooning missen wij.

Alle pachten der visscherijen in Nederlandsch Indië werden «onder nadere goedkeuring des Konings» met 1°. 1864 ingetrokken bij eene koloniale ordonnantie van 20 Augustus 1863.

Op welken grond? — De ordonnantie zegt, ter plaatse door art. 33 van het regeringsreglement aangeduid met de woorden: *Hier volgen de beweegredenen*, (hier liggen voetangels en klemmen!) dat de Gouverneur Generaal de intrekking in het algemeen belang wenschelijk achtte. Dat is kort — maar niet bondig. Het zegt niets hoegenaamd. Elke algemeene verordening zal wel ondersteld moeten worden in het algemeen belang wenschelijk geacht te zijn. — Waarom dat ledig *sic volo*, in stede van zoo vele vroegere intrekkingen van dien aard (zie boven) tot voorbeeld te nemen, die flink met hare «beweegredenen» voor den dag kwamen? En er is meer. Art. 21 van het regeringsreglement ver-

klaart den Gouverneur Generaal bevoegd om algemeene verordeningen « onder nadere goedkeuring des Konings », verordeningen die anders de voorafgaande toestemming des Konings behoeven, vast te stellen alleen « in dringende omstandigheden ». Het in de ordonnantie gebezigde motief was dus tegenover het regeringsreglement onvoldoende.

Door de koloniale verordening in het duister gelaten, zullen wij licht vragen aan het parlementaire Bijblad, waarvan ook de koloniale regeringsverslagen een deel uitmaken.

Van hetgeen dit verhaalt leverde de vorige redakteur van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, met inlassching van den tekst der regeringsverslagen, een historisch-kritisch overzigt in het opstel *De visscherijen in Indië* van het Julijnommer van 1861. Voor ondergeschikte punten derwaarts verwijzend, teekenen wij hier aan wat op de hoofdzaak, het onderwerp der ordonnantie, betrekking heeft.

De eerste mededeeling daaromtrent komt voor in het verslag over 1854, met de woorden: « Over het algemeen is men van oordeel, dat de belasting, welke in eenige residentiën op de visscherijen en in sommige andere op de vischmarkten geheven wordt, voor dezen tak van nijverheid zeer drukkend en voor zijne uitbreiding belemmerend is. » Dit gaf der kommissie uit de Tweede Kamer, met het onderzoek van het verslag belast, zijnde de heeren Baud, Dullert, Elout, Heemskerk en Sloet, aanleiding om bij haar rapport van Julij 1857 op te nemen: « Het blijkt niet dat aan afschaffing of vermindering van dezen last is gedacht. Als bron van inkomst beseft men dat eene opbrengst van een half millioen niet ligtvaardig kon worden prijsgegeven. Maar zou toch in een beredeneerd verslag niet iets moeten gezegd worden van de redenen die ontheffing verbieden en wat in sommige residentiën de afschaffing van de regten op de vischmarkten belet? » Ofschoon zes maanden na de dagteekening van het rapport der kommissie ingediend, liet het verslag over 1855 hare opmerking liggen. De

minister ROCHUSSEN echter, in Januarij 1859 indiener van het verslag over 1856, zette er in eene noot, dat de opmerking niet uit het oog zou verloren worden. Daarop volgde in eene noot van het verslag over 1857, ingediend 21 Januarij 1860, dat ter zake een onderzoek was ingesteld door den Direkteur der Middelen, welks uitkomsten nog niet bij het opperbestuur bekend waren.

Dat onderzoek vorderde zeer traag. Luidens eene nota van den minister UHLENBECK van 22 April 1862 werd «als reden aangevoerd de spoedige achtereenvolgelijke aftreding der hoofden van het departement der Middelen». Luidens den tekst van het Indische verslag over 1860 bestonden voor den langzamen gang «*verschillende* redenen».

Intusschen was uit de Tweede Kamer op behartiging aangedrongen. De kommissie voor het verslag over 1858 — de heeren ELOUT, VAN HOËVELL, MIJER, VAN NISPEN en VAN TWIST — herinnerde in een rapport van Mei 1861 de belofte der noot onder het verslag over 1856. En het Voorloopig Verslag van Oktober 1861 omtrent Hoofdstuk XI voor 1862 formuleerde aldus «het nadeelige» der verpachte belasting op den visch, zonder te zeggen of deze bezwaren door een of door meer leden geuit werden: «Zij belemmert het gebruik van een voornaam voedingsmiddel der inlandsche bevolking, waarvan het integendeel wenschelijk ware, bij de geringe konsumtie van ander dierlijk voedsel, het gebruik zoo veel mogelijk te bevorderen. Zij belemmert daarenboven eene industrie, die voor eene niet te berekenen ontwikkeling vatbaar is. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt de knevelarij der Chinezen, die welligt den last der bevolking eenige malen verdubbelt, alsmede de betrekkelijk geringe som, die uit die belasting in 's lands kas vloeit, dan mag men vragen of niet hervorming of zelfs afschaffing noodig ware. Hierbij werd herinnerd, dat reeds eenige jaren geleden een onderzoek omtrent dit middel had plaats gehad, dat tot een zeer ongunstig rapport

omtrent de werking daarvan had geleid, en dat dit ongunstig rapport nog onlangs was bevestigd door een rapport van gelijke strekking van den resident van Batavia.» De minister LOUDON antwoordde in Nov., «nog onlangs» aan het Indische bestuur bespoediging te hebben voorgeschreven.

Het resultaat der Indische onderzoekingen bleek eindelijk uit eene noot van den minister UHLENBECK onder het verslag over 1860, ingediend 18 November 1862. «In de eerste helft van 1862» had de Gouverneur Generaal voorgesteld «om deze belasting (die wel te onderscheiden is van die op de vischvijvers), daar waar zij in N. I. bestaat, met 1°. Jan. 1863 te doen ophouden». «Ofschoon ook het opperbestuur de opheffing hoogst wenschelijk achtte», was «aan dat voorstel niet onvoorwaardelijk gevolg gegeven, maar de G. G. tot de intrekking gemagtigd onder de mits, dat zij gepaard ga met de noodige beschikkingen om het daardoor te lijden verlies van inkomsten, ten bedrage van ongeveer *f* 300000 's jaars, zoo na mogelijk regtstreeks te vergoeden. Als daartoe bij voorkeur in aanmerking komende middelen werd den G. G. onder andere ter overweging aanbevolen de aanslag der van de vischpacht onthevenen in de belasting op het bedrijf, eene verhooging der belasting op het slagten van varkens en op den verkoop van arak en andere sterke dranken, enzv.» «De intrekking» — zoo besluit de noot — «zal zoo mogelijk reeds met 1 Junij 1863 en anders uiterlijk een jaar later moeten plaats hebben.»

Ter zitting der Tweede Kamer van 6 December 1862 beriep dezelfde minister zich op die voorwaarde van, gelijk hij nu zeide, «een æquivalent», als getuigend hoe hij de belangen der schatkist «geen oogenblik uit het oog verloor» en ook de Indische regering «in dit opzigt binnen hare perken» hield.

De laatste ministerieele mededeeling was van April 1863. Op eene vraag in het Voorloopig Verslag omtrent de definitieve vaststelling van Hoofdstuk IX voor 1863 berigtte de

minister VAN DE PUTTE: «Aan de magtiging tot het intrekken der vischpacht werd de voorwaarde verbonden, dat het te lijden verlies, zoo door den aanslag der visschers in de bedrijfsbelasting, als door andere middelen, althans nagenoeg zou worden vergoed. Immérs het scheen billijk, en ook aan weinig bezwaar onderhevig, de visschers, nadat zij van zeer drukkende opbrengsten en van altijd mogelijke knevelarijen zullen bevrijd zijn, even als de overige neringdoende inlanders aan eene bedrijfsbelasting te onderwerpen. Wegens het voorwaardelijke der magtiging kan daarvan wel niet terstond worden gebruik gemaakt; doch het vooruitzigt bestaat, dat de zoo schadelijke vischbelasting met 1 Januarij 1864 zal ophouden te werken. Bij de berekening van het gevorderd æquivalent zal ook in aanmerking moeten komen de meerdere opbrengst der verpondingbelasting, welke met ingang van hetzelfde tijdstip is uitgebreid tot de goederen, door partikulieren bezeten met regt van opstal, erfpacht en vruchtgebruik.»

Wie deze kronijk feit voor feit nagaat, en daartoe is zij bestemd, zal op menige bedenking stuiten. . Een paar hier.

Doór het Voorloopig Verslag van Oktober 1861 vernam men voor de eerste maal iets van een onderzoek, «eenige jaren geleden» ingesteld, ten gevolge waarvan «een zeer ongunstig rapport» omtrent de werking der vischpacht was uitgebragt. Indien werkelijk slechts weinige jaren geleden zulk onderzoek met zoo beslissende uitkomst plaats had, wat noopte de regering om daarvan bij al hare mededeelingen te zwijgen? Die mededeelingen doelden steeds op een nog noodig onderzoek. — Trouwens, de zeer pertinente verklaring in het regeringsverslag over 1854 (zie boven) kon kwalijk afgelegd worden zonder onderzoek. Het zou mij niet verwonderen dat zij steunde op den inhoud (ligchaam en bijlagen) eener voordragt van den Direkteur der Middelen VAN DE GRAAFF van 1852 tot afschaffing van het grootste gedeelte der vischpacht. Immers het Indische

bestuur was reeds in hetzelfde jaar 1852 van de wenschelijkheid der vervanging van de pacht door betere belastingen overtuigd. Als vervangend middel dacht men ook destijds aan de belasting op het bedrijf. Dan, deze verkeerde toen juist in «reparabelen» staat. Men diende haar wel herzien te hebben, eer men haar verder toepaste. Die herziening nu ging niet gemakkelijk: zij duurde tot December 1857.

Aangenomen echter, een nieuw onderzoek naar de werking der vischpacht ware na 1857 noodig, hoe was het zonder opzet mogelijk, de zaak nog jaren te rekken? Men had slechts berigt en raad in te winnen van de hoofden der tien gewesten waar de pacht bestond en hunne rapporten met die welke tot de overtuiging van 1852 geleid hadden te vergelijken. Dit wetend valt het moeijelijk, de «spoedige achtereenvolgelijke aftreding» van eenige Direkteuren der Middelen van 1858 tot 1861 als geldige «reden» der vertraging te «slikken». Het regeringsverslag over 1860 sprak welligt met beteekenis van *verschillende* redenen.

Onze tweede opmerking betreft het verband tusschen de laatste ministerieele mededeelingen en de afschaffende ordonnantie. De minister Uhlenbeck berigtte schriftelijk, tot den maatregel magtiging gegeven te hebben onder de voorwaarde, dat het bedrag der pacht door «de noodige beschikkingen» «zoo na mogelijk regtstreeks vergoed» wierd. Van de mogelijkheid der vergoeding was hij evenwel voldoende zeker, om op het berigt te laten volgen, dat de intrekking «zal moeten plaats hebben». Ook bij den tegenwoordigen minister, die in de aanschrijving zijns voorgangers las dat het verlies «althans nagenoeg» vergoed moest worden, bestond in April 1863 een bepaald «vooruitzigt» op de afschaffing als uitvloeisel der aanschrijving, dus met vervulling der voorwaarde. Nu maakt de ordonnantie van geenerlei magtiging gewag. Integendeel proklameert zij de afschaffing «onder nadere goedkeuring des Konings».

Derhalve hield de Gouverneur Generaal de door het opperbestuur gestelde voorwaarde voor niet vervuld. En toch besloot hij geene nadere magtiging te verzoeken; hij schafte de pacht af, en wel niet op grond van «dringende omstandigheden», in welk geval het regeringsreglement de daad veroorloofde, maar eenvoudig omdat hij het «wenschelijk» achtte.

Is dat alles regelmatig en helder?

Wij hebben nu gehoord, dat de regering, zoo in Indië als hier, de vischpacht eenige keeren «zeer drukkend», «belemmerend», «schadelijk», noemde; doch niets van de oorzaken dier eigenschappen. Waardoor was het middel drukkend: door de bepaling van den cijns of door de wijze van heffing? Geheele ontlasting van het visschersbedrijf heeft men niet gewild.

Misschien werd de bekendmaking van zulke specialiteiten aan de vrije drukpers overgelaten. Dit is ook haar taak. Gewoonlijk gaat zij een tijd lang met het verkondigen van bijzondere feiten voor, eer de regering eene door die feiten geregtvaardigde verordening uitschrijft.

Men mogt dus het een en ander over ons onderwerp verwachten van het *Tijdschrift voor N. I.*, die schatkamer voor Indische staatsgebreken. Maar zie, hoe vreemd! het alphabetisch register van den heer CANTER VISSCHER op de jaargangen 1858—1860 van het Tijdschrift duidt geen enkel stuk over de vischpacht aan. Pas in Julij 1861, negen jaren na het officieele afschaffingsvoorstel, nam de heer VAN HOËVELL de zaak onderhanden in het reeds vermelde opstel *De visscherijen in Indië*.

Door dat stuk echter wordt men niet wijzer. De schrijver bedoelde «slechts in korte trekken eene schets te leveren, ten einde de aandacht op het onderwerp te vestigen en zoo mogelijk belanghebbenden uit te lokken om meerdere mededeelingen te doen». Hij vergunde zich dan ook al

de losheden eener schets. Erge fouten verbeterde hij zelf in een vervolg: zie het nommer van September 1861. Zelfs de voorname publieke oorkonden, de pachtvoorwaarden, las hij slechts vlugtig; zoodat zijne beschrijving van hoofdpunten der pacht (blz. 14 van het Julijnommer) onjuist is. Moge het gezegde den tegenwoordigen redakteur van het Tijdschrift aansporen tot een degelijken arbeid over de werking der pacht uit de officieele bouwstoffen, die zeker te zijner beschikking staan. Zie blz. 309.

Ondertusschen behoeft men de officieele details niet af te wachten om zich een algemeen juist denkbeeld van de werking der pacht te vormen. Wij bezitten daartoe een eenvoudig middel. De pachtvoorwaarden wijzen in den regel vrij duidelijk de gevaren aan, welke het algemeen belang door de verpachting van haar voorwerp loopt. De jongste tekst der voorwaarden verkondigt ons de lessen van eene langdurige ervaring te dien opzigte. Wilt gij de bezwaren kennen, voor het visschersbedrijf aan de vischpacht verbonden, ga in hare voorwaarden na wat den belastingschuldige en den pachter verboden werd. Natuurlijk werd verboden hetgeen beiden zonder verbod gaarne zouden doen; natuurlijk ook overtraden beiden het verbod waar de policie geen genoegzame kracht of wil had; alleen trok bij het gezamenlijke streven naar ontduiking de belastingschuldige aan het kortste eind.

In de voorwaarden der vischpacht dan bespeuren wij onder meer het volgende. Aan den belastingschuldige in de residentie Batavia was verboden, zijn visch uit zee te brengen naar andere plaatsen dan die, door de overheid in het belang van de heffing bepaald. Wilde hij den verschen visch op de markt ter hoofdplaats brengen, hetgeen te water geschiedde, hij mogt onder weg nergens aanleggen, niets onderhands verkoopen; de visch moest op de markt publiek geveild onder het oog des pachters. In de overige gewesten der pacht mogten de visschers uit zee

komend niet lossen of verkoopen zonder met den pachter te hebben afgerekend ter plaatse door de overheid bepaald. «In geen geval» mogt de visch — zelfs de versche visch — aan het strand of de monding der rivieren verkocht worden zonder des pachters toestemming. — Aan de pachters daarentegen was verboden, in de eerste plaats meer te heffen dan het toegestane. De hooge boete bewijst hoe gaarne zij dit deden. En welke uitvlugten zij verzonnen om straffeloos aan dien lust te voldoen, bewijst de voorzigtige redaktie van het artikel hierover der Bataviasche pacht: «De pachter zal, onder geen voorwendsel of onder welke benaming ook, eenige andere of meerdere belasting of betaling mogen eischen of aannemen.» Wijders was hun in de residentie Batavia verboden: de visschers te noodzaken, of door bedienden te doen noodzaken, om visch buiten openbare veiling op de markt aan hem af te geven of te verkoopen; van den prijs waarvoor de visch op de markt publiek was verkocht, dien de pachter terstond moest betalen, iets te korten voor «prompte betaling, genoten voorschot, verstrekte behoeften, of voor eenige schuld hoe ook genaamd»; zich bij het afslaan van den visch op de markt te «bedienen van eenige kunstgrepen of kwade praktijken, ten einde den visch voor een onbehoorlijken prijs te koopen of te doen verkoopen, of met de djoeragans of opkoopers eenige overeenkomst te treffen, ten nadeele van de visschers»; eigen volk of bedienden te bezigen tot het afbrengen van den visch uit de vaartuigen naar de markt; de vischpraauwen noodeloos op te houden; in een met visch beladen praauw over te stappen of die te onderzoeken; de visschers te verpligten om vaste gemagtigden op de markt aan te stellen. Zeer opmerkelijk is de aanhef van art. 19 der Bataviasche pacht: «De pachter zal verpligt zijn de visschers te beschermen en te beletten dat dezelve beroofd worden»! Evenzoo het verbod aan de pachters buiten Batavia: «om over het al of niet in zee zenden der

visschersvaartuigen, of de wijze waarop dezelve zullen worden gebezigd, zoomede over de visschers, hunne sero, netten of andere gereedschappen, te beschikken, dan wel op eenige wijze, hoe ook genaamd, zich daarmede te bemoeijen».

Mij dunkt, deze verordeningen *speak volumes.* Ook zonder breeder betoog, hoe belangwekkend altoos, kunnen wij het bevrijden der door haar getroffen visscherijen van de inmenging der onverzadelijke pachters toejuichen.

Voeg daarbij, om den toestand wel te vatten, dat van de gewesten waar zeevisscherij gedreven werd slechts de bij onze opgaven genoemde voor de zegeningen der verpachte belasting waren uitverkoren. In alle geval behoorde men met gelijke maat te meten. Het koloniale bestuur had dus te kiezen tusschen uitbreiding der pacht, van tegenstrijdigheden, gezuiverd, over al de gewesten die in de termen vielen, en hare vervanging door eene heffing zonder pachters.

Was het goed, toen men tot het laatste besloot, de belasting zelve te doen wegvallen, dus af te zien van het opdragen harer inning aan bezoldigde gaarders? Ongetwijfeld is dat punt door praktische lieden van elke zijde beschouwd eer men besliste. De regering heeft vermoedelijk in den aard van het te belasten voorwerp redenen genoeg gevonden om de visschers liever op eene andere wijze tot stijving der algemeene kas aan te spreken. Ze zijn nu opgenomen onder de belasting op het bedrijf, waarover lager gehandeld wordt onder *Pacht der neringen.*

Overigens kan de vraag te pas komen, welk geldelijk gevolg de maatregel vertoonde, en, wat meer beteekent, of ten opzigte der belasting eene behoorlijke verhouding is ontstaan tusschen de onderscheiden soorten van visschers (in vijvers en andere stilstaande wateren, in rivieren, in zee).

Rundslagt.

Hier treden wij in de zaal der nog levende pachten.

Van dit eerste nommer worden de hoofdtrekken aldus beschreven door de onderstaande artikelen der voorwaarden, opgenomen in het Staatsblad van N. I. van 1849, maar van veel ouderen datum.

Art. 1. «De pachter zal het regt hebben om van al het rundvee, in de residentie of afdeeling geslagt, of naar de reede gebragt wordende, om aldaar geslagt, dan wel uitgevoerd te worden, te heffen de volgende belasting:

a. voor ieder rundbeest, hetzij koe, os of buffel, *een gulden vijftig centen.* (Koperen munt, dus 150 duiten.)

b. voor ieder kalf (onvolwassen) *een gulden.* (100 duiten.)

Art. 3. «Niemand, wie hij ook zij, zal van de betaling dezer belasting zijn uitgezonderd, en mitsdien ook niet de landeigenaren, bijzondere personen en leveranciers van het gouvernement; ook de inlanders welke gezonde buffels slagten voor eigen gebruik, bij gelegenheid van godsdienstige en andere plegtigheden, worden verstaan in deze geregtigheid onderworpen te zijn.

Art. 4. «Voor buffels echter, welke moeten geslagt worden, omdat dezelve verminkt zijn geworden, zal de eigenaar kunnen volstaan met aan den pachter het vel van het geslagte beest te geven, zonder meer; in zoodanig geval nogtans zullen de eigenaars dit moeten bewijzen, ten genoege van den pachter.

Art. 5. «De pachter zal gehouden zijn eenen gemagtigde te hebben in ieder distrikt van de residentie, en op plaatsen, door het plaatselijk bestuur te bepalen, opdat de ingezetenen niet worden verpligt zich van hunne woningen ver

te verwijderen, ten einde eene licentie te verkrijgen en aan den pachter de verschuldigde geregtigheid te betalen.

Art. 6. «De pachter of zijne gemagtigden zullen geen verlof mogen verleenen tot het slagten van eenig in den hoofde dezes genoemd vee, wanneer aan hen niet genoegzaam zal zijn gebleken, dat hetzelve een wettig eigendom van dengene is, die de licentie tot slagten vraagt, tot staving waarvan deze aan den pachter zal behooren te vertoonen een bewijs van den wijkmeester, de hoofden van de kampong of dessa, danwel van twee getuigen. Ingeval van eenig gegrond vermoeden, dat zoodanig vee ontvreemd is, zullen zij daarvan onverwijld aan de eerst aanwezende civiele autoriteit kennisgeven.

«Zij zullen mede geen verlof mogen verleenen tot het slagten van koeijen en van wijfjesbuffels, die nog jongen kunnen voortbrengen, ook niet van wijfjeskalveren, alsmede niet van witte buffels, hetzij mannetjes of wijfjes, die nog tot den arbeid gebruikt kunnen worden, evenmin tot het slagten van karbouw madjer of zoodanige buffels, die alhoewel jong, echter voor de voortteling niet geschikt zijn, tenzij vooraf een schriftelijk bewijs van het policiehoofd, tot staving dat dit laatste werkelijk zoo zij, te hebben gevraagd en erlangd.

«Ter betere bereiking van het hier voorgeschrevene wordt bij deze bepaald, dat op verbeurte eener boete, *drie honderd gulden* niet te bovengaande, door den pachter geene licentie tot het slagten van eenig hoornvee zal mogen worden verleend, alvorens door den wijkmeester, kampongs- of distriktshoofd het te slagten beest van een door de plaatselijke autoriteit vast te stellen merk zal zijn gebrand, ten bewijze van keuring.»

In de residentie Batavia was daarenboven aan den pachter het uitsluitend regt tot den verkoop van buffelvleesch toegekend, onder verpligting van te zorgen dat steeds op een

aantal bepaalde plaatsen « genoegzaam in de behoefte van dat vleesch ten verkoop in het klein worde voorzien ».

Met 1° 1852 (Staatsblad 1851 n°. 62) werd de bij art. 1 uitgedrukte belasting verhoogd: *a* tot *f* 2 (240 duiten), nu ook toegestaan voor een stier; *b* tot *f* 1 (120 duiten).

Sedert 1° 1864 heeft de pachter in Batavia niet meer het verkoopmonopolie (Staatsblad 1863 n°. 157).

De opbrengst is geweest:

NB. Zie de noot op blz. 304.

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam	2600	3000	3400	4800	5400	6000	8900	9100	9800	9600
Batavia	14100	16600	23900	31700	39600	26600	40000	35200	37400	14500
Buitenzorg.		300	1400	2800	3100	4000	4200	1600	4700	4100
Pekalongan										1200
Kadoe						600	12100	6800	14400	8000
Samarang	7400	6000	4800	6400	4900	8500	10600	9000	7800	9100
Japara	3200	3500	5800	4900	4200	2700	3300	2800	2500	2200
Soerabaija	9800	10300	14000	15100	15300	14100	13900	14100	14600	12000
Grissee.	3900	3100	1600	1700	1600	1900	2000	2000	2300	2500
Pasoeroean.	2100	1600	2200	2000	1600	1800	2600	3200	4500	3800
Bezoeki met Banjoewangi			1300	2900	4200	5400	7900	5900	5000	6100
Madura	6400	8600	6700	8500	9200	11300	12800	12100	11300	9900
Soerakarta	12900	15300	21600	16900	21900	12300	16800	16900	7400	13800
Djokjokarta						3600	3700	5600	3600	0
Totaal	f 62400	f 68300	f 86600	f 97800	f 110900	f 98700	f 138900	f 124400	f 125200	f 96800

Over het cijfer voor *Kadoe* 1826 zie blz. 305.

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Bantam	5200	7000	7600	7600	8000	8000	7200	10100	9100	9000	8700	8600	8800
Batavia	35900	40200	37200	42000	28000	41400	43200	46200	46800	45800	52900	46000	46200
Buitenzorg	7300	8000	8600	9000	7700	7800	8800	9500	10800	8000	8000	10100	13100
Krawang	500	800	1000	800	900	900	1300	1400	700	900	1100	1400	1200
Cheribon	6600	5000	7800	8400	9000	10300	13100	13900	15500	10800	10700	15800	18900
Tagal	3000	2500	2300	2500	3200	3400	4000	3700	3200	3700	3800	4600	5100
Pekalongan	3500	3800	4100	4100	4000	3600	4700	4900	5300	4100	4000	3600	2800
Samarang	14100	17300	17000	17900	20600	22800	23100	23600	24700	26000	25200	33100	38300
Japara	2600	2300	2800	3200	4000	5100	5000	5000	4200	4100	4100	4700	6100
Rembang	3900	2200	2600	2800	2600	3000	3800	4400	6200	5100	4500	5100	5100
Soerabaija.	28300	29100	31000	31600	31100	30600	36700	39700	47900	42500	45900	45100	46300
Pasoeroean	14400	17900	18700	22600	18500	13400	14900	19700	16200	18800	19200	22900	22700
Bezoeki.	14500	19200	23800	29200	26500	18400	20800	27300	24300	26400	22600	21400	28700
Banjoemaas.	4000	4200	4400	4600	4600	6500	6000	7400	6100	7200	10500	12500	12300
Madioen	2400	3700	6400	7000	7900	7300	6400	8000	9700	7200	7300	7200	?
Patjitan.	200	500	300	700	1000	1200	800	900	900	900	1400	1600	1600
Kediri.	1300	2100	2700	3100	2800	3500	5500	4500	5300	5800	6300	6300	5300
Soerakarta	11100	12000	14500	13500	14300	18300	17500	20100	19100	24000	23100	25200	27800

De cijfers voor drie belangrijke gewesten: *Kadoe*, *Bageleen* en *Djokjokarta*, niet kunnende invullen, zie blz. 307, onthouden wij ons van optelling.

De heer EMBRECHTS (zie blz. 304) geeft voor 1830—45 deze totalen:

1830	ƒ 96900	1836	ƒ 209900	1841	ƒ 255400
1831	124700	1837	195700	1842	249900
1832	130500	1838	206800	1843	261800
1833	152000	1839	221800	1844	286500
1834	175500	1840	249900	1845	310600
1835	191200				

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam	8800	8700	8500	6400	6400	7700	10100	12600	12000	16500	20000	26000	30700
Batavia	42000	40600	43200	39000	42800	45800	43400	48100	48500	55600	56000	54100	59900
Buitenzorg	12500	9800	9100	6600	8400	9300	11000	13600	14500	15700	19100	19900	26000
Krawang	1400	800	1700	2000	1700	1600	1700	2100	2100	2800	3100	2400	4900
Cheribon	18300	13300	13300	13600	13200	11800	22000	21400	22000	19900	15800	17200	22600
Tagal	5200	6000	6800	6300	6100	4700	4800	4500	4700	5400	5500	7600	7000
Pekalongan	5400	3700	3800	5300	8200	6000	6000	5500	5300	4400	3600	4100	6100
Samarang	36600	40400	42800	50200	55300	39600	32500	45700	45700	45700	46900	50400	52800
Japara	7800	8800	9700	9500	6200	8600	8800	9300	7800	14000	10500	9600	16900
Rembang	5300	5400	5800	7200	6700	5800	9400	7900	9600	12200	12100	14400	14500
Soerabaija	24400	24200	24800	25100	26400	32400	42600	45700	50600	49800	55300	60500	68000
Madura	20200	15000	13200	8800	12700	16000	19300	20300	19300	21100	21900	24400	24200
Pasoeroean	20900	16600	17300	17600	19100	25700	33800	36800	34700	38800	31300	49600	60800
Bezoeki met Probolinggo	22300	26300	21800	18900	19700	20800	25600	29000	25300	36200	36100	39900	52000
Banjoewangi	1200	1200	1000	700	700	1700	2300	3000	2600	2600	3000	3200	3600
Kadoe	?	?	?	?	?	?	19200	39000	30000	37200	31300	36300	63700
Banjoemaas	11100	9000	9600	13500	12400	13800	13200	10100	12800	11600	10400	10200	16800
Bageleen	?	?	?	?	?	?	10200	10800	12000	11000	11200	11300	30200
Madioen	6100	5400	5400	5500	7900	9500	12300	12000	12300	10900	10900	11000	10900
Patjitan	1700	1700	1700	1400	1400	1600	1800	1900	2000	2000	4200	3900	4500
Kediri	5500	6300	5500	5900	6000	7000	13400	12000	12100	13900	14400	9600	12000
Soerakarta	30300	25800	25800	27600	34800	34800	27600	36300	42100	36000	39700	42100	60000
Djokjokarta	15200	14400	18700	18000	15800	13200	12000	19000	18400	16300	16200	16800	40700
Totaal	ƒ302000	ƒ283400	ƒ289700	ƒ288600	ƒ311800	ƒ317300	ƒ383100	ƒ446700	ƒ446500	ƒ479500	ƒ478600	ƒ524500	ƒ689000

Behalve Kadoe en Bageleen, zie blz. 307.

Volgens de gedrukte begrootingen van N. I., aannemende dat ze steeds, gelijk bij sommige uitdrukkelijk gezegd wordt, den pachtschat van het vorige jaar opgeven, zou de pachtschat geweest zijn:

in	1859	voor geheel N. I. . .	*f*	592700
»	1860	» » » . .	-	595000
»	1861	» Java en Madura .	-	607200
»	1862	» » » » .	-	685600

Van de twee eerstgenoemde sommen kan men omstreeks *f* 5500 's jaars aftrekken voor de Buitenbezittingen.

Over de werking der pacht bevat het *Tijdschrift voor N. I.* (afl. Dec. 1851) een opstel van den gewezen inspekteur VITALIS. Het is misschien, op de hem eigen manier, wat sterk gekleurd. Doch vraagt men aan de gewestelijke besturen hunne bezwaren tegen de pacht, vermoedelijk zullen zij in de hoofdzaak met hem instemmen.

Hij wijst breedelijk op twee punten:

1°. De pachters of hunne agenten heulen met de veedieven. — Niet zonder reden. Het slagten wordt door het stelen bevorderd en *vice versâ*. De pachter heeft er belang bij om zoo veel mogelijk te doen slagten. Ongetwijfeld heft hij van het gestolen vee meer dan den vastgestelden cijns. Wierd dus de pachter door een gouvernementsgaarder vervangen, er zou een moteur tot veediefstal, eene der grootste kwalen van Java, minder zijn.

2°. De pachtersagenten dringen ten tijde der offerfeesten (*sedeka*), die de inlander zich verpligt gevoelt bij bijzondere gelegenheden aan te rigten en waarbij steeds buffels geslagt worden, in al de dorpen door om tegen ontduiking van het regt te waken. Zij doen het opzettelijk op eene zoo lastige wijze, dat de inlander liever eene ronde som, natuurlijk meer dan het verschuldigde, in eens betaalt als afkoop. — Dit schijnt een zeer wezenlijk, ook politiek bezwaar. Ieder dien ik over de pacht in de binnenlanden

sprak noemde het. Hoe men die feesten beschouwe, als godsdienstige of als huishoudelijke, de Chinees moet met zijn invloed daar buiten blijven. Er bestaat geen goede grond om den druk der belasting, waarvan hier de rede is, te verzwaren. Het gouvernement moet alzoo, krachtens art. 55 reg.regl., willen, dat de inlander niet meer betale dan het verschuldigde. Dit bereikt men nimmer zonder wering van den gebreveteerden Chinees.

Tevens wordt gezegd, dat de pachters zich in den regel tegen spotprijs van de huiden der geslagte dieren meester maken als kwamen deze hun steeds toe.

Over het cijfer der belasting heeft, ook na de verhooging sedert 1852, zoo ver ik mij herinner, niemand geklaagd.

Dat hare inning aan gouvernementsbeambten opgedragen kan worden, blijkt onder 't lezen der overgenomen verordeningen. Het zal op verre na niet noodig zijn, daartoe even zoo vele nieuwe beambten aan te stellen als er thans agenten voor de pacht zijn. Let op de inlandsche kashouders in de binnenlanden: onderkollekteurs der landelijke inkomsten, koffijpakhuismeesters, zoutverkooppakhuismeesters; deze kunnen zeer wel bovendien de slagtbelasting ontvangen. De inlandsche autoriteit, die volgens de tegenwoordige regeling den te slagten buffel keurt, geve dan tevens de licentie tot slagten welke thans de pachter verleent; met die licentie ga de eigenaar bij de bedoelde kashouders het regt betalen tegen bewijs; de policie zorge dat niet geslagt worde dan tegen afgifte van dat bewijs. De bewijzen moeten daarna der Europesche autoriteit in handen komen, die nu kontroleren kan. Met aanwijzing van zulke hoofdpunten worde de regeling aan de residenten overgelaten. Alleen in de groote steden en op sommige andere plaatsen zullen bijzondere beambten onmisbaar zijn. Met eenige dier postjes kunnen weder onze Mestiezen hun brood (hunne rijst) verdienen.

Zou de regering de zaak niet willen beproeven? Men

neme b.v. een proeftijd van drie jaren. Niets belet, zoodra de resultaten het aanbevelen, de verpachting te hervatten.

Pandjeshuizen.

Liep de bezigtiging van het vorige nommer spoedig af, bij dit zal de studieuze bezoeker van onze kollektie voor een vrij geruime poos dienen plaats te nemen.

Gelijk men weet was de Nederlandsch-Indische wetgeving die van het moederland een tiental jaren vooruit in het omhelzen der zuivere œkonomische ideeën omtrent den interest. Terwijl de Fransche woekerwet van 1807 hier te lande eerst in December 1857, niet zonder weerstand, werd opgeheven, verkondigde reeds in Mei 1848 eene publikatie van den Gouverneur Generaal Rochussen de leer: geene wettelijke beperking van de maatschappij in het bedingen van interest.

[De heer Wintgens maakte hiervan gewag ter zitting der Tweede Kamer van 11 December 1857 met de woorden: « Dus is de leer van Turgot, vrijheid in het bedingen van interesten bij geldleening, misschien voor het eerst in de wereld, gehuldigd geworden in onze kolonie, op Java, en dat terwijl in het moederland gelijktijdig een voorstel werd gedaan bij het wetboek van strafregt om den woeker te straffen. De kolonie ging dus voor op den weg van vooruitgang; een verlicht bestuur had zich los gemaakt van de oude begrippen die het moederland nog huldigde. » Op die gissing: *misschien voor het eerst in de wereld*, heeft de onpartijdige geschiedschrijver aan te merken, dat de eer der prioriteit niet aan het Indische bestuur toekomt. Wij moeten de vlag strijken voor de Fransche republiek van 1792. Ook was in Noorwegen de woekerwet afgeschaft

van 1824 tot 1851, toen men haar «merkwürdiger Weise» herstelde. Zie MAX WIRTH, *Grundzüge der National-Oekonomie*, 1861.]

Dezelfde te regt toegejuichte Indische wetgeving nu wordt door eene hinderlijke vlek ontsierd; te hinderlijker, omdat tegen de uitwissching zich niets verzette dan «gierigheid», de steeds werkzame bedriegster der wijsheid. Die vlek is de pacht der pandjeshuizen.

De pacht der pandjeshuizen op Java heeft tot voorwerp het uitsluitend regt «om beleeningen van geld op pand te doen beneden of tot de som van *f* 100»; voor den daarbij te bedingen interest stelt de wet grenzen. Men leest dan ook in dat gedeelte der voormelde publikatie van Mei 1848, waar de zoogenaamde wettelijke (niet bij overeenkomst bedongen) interest bepaald wordt: «behoudens de gevallen waarin de wettelijke bepalingen een hooger of ander bedrag hebben vastgesteld.»

Alvorens het wezen dezer pacht te beschrijven lichten wij de verlokking der «gierigheid» toe, door een overzigt van de geboden pachtsommen sedert 1817.

NB. Zie de noot op blz. 304.

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1828	1830	1831
Bantam									600	600	600	500	500
Batavia	9100	10800	11400	14500	22600	22200	22200	26800	23000	31800	22800	23000	23000
Buitenzorg		1100	1700	2800	5300	4600	3000	1500	1300	3000	2000	2300	2300
Krawang						800	1300	800	500	800	400	400	400
Cheribon							400	300	200	1300	2000	2300	2300
Tagal							1000	700	800	1300	4300	3100	3100
Pekalongan							400	300	200	400	600	1000	1000
Samarang.				3600	15600	14400	13200	12000	10800	6000	1900	6000	6000
Japara							15700	6200	3600	1100	800	1400	1400
Rembang						300	600	300	1100				
Soerabaija.							9900	20500	18000	18600	11300	7300	7300
Grissee								3600	1800	1600		1200	1200
Madura											1900	3700	3700
Pasoeroean								2500	3700	3700	1500	1600	1600
Bezoeki												500	1000
Kadoe.							1200	800	1600	1000		500	500
Totaal.	ƒ 9100	ƒ 11900	ƒ 13100	ƒ 20900	ƒ 43500	ƒ 42300	ƒ 68800	ƒ 76200	ƒ 67200	ƒ 71200	ƒ 50100	ƒ 54800	ƒ 55300

Over het cijfer van Kadoe in 1826 zie blz. 305. Bij 1830 en 31 telle men nog ƒ 1600 en ƒ 1200 voor Djokjo.

	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Bantam. . . .	300			300	100	100	200	200	700	100	100	400	100	
Batavia. . . .	23900			29400	34700	39400	39400	39400	37700	37700	37700	48500	40400	
Buitenzorg . .	2000			3000	3600	3600	3600	3600	5100	5100	5100	5800	4900	
Krawang . . .	600			900	900	900	800	900	1300	1300	1300	2400	2000	Als 1844
Cheribon . . .	2900			2500	2500	2500	3700	3000	3400	3400	3400	5800	4800	
Tagal.	4200		Als 1833	6000	6000	6000	11300	10100	12400	12400	12400	14500	12100	
Pekalongan. .	1500			2800	2800	2800	3300	2800	2000	1600	1300	1300	1100	1000
Samarang. . .	15700	Als 1832.		27000	27000	27000	36000	42000	51700	51700	51700	64800	54000	
Japara	5000			5800	5800	5800	12500	12500	11000	11000	11000	15100	12600	
Rembang. . .			500	1700	1700	1700	3400	4800	8400	8400	8400	12800	10700	
Soerabaija. . .	16100			22800	22800	22800	21700	21700	25800	25800	25800	71200	59300	
Madura. . . .	4800			6500	6500	6500	7600	7600	9400	9400	9400	17200	14300	
Pasoeroean . .	4000			9600	9600	9600	10900	10900	15300	15300	15300	26600	22200	
Bezoeki. . . .	800		Als 1833	3300	3300	3300	3000	3000	3900	3900	3900	6500	5400	Als 1844
Banjoewangi .												100	100	
Kadoe.	2400			2700	2700	2700	4800	6300	5200	5800	5800	5800	11100	
Banjoemaas. .	1200	800		800	800	800	1600	1200	1500	1800	1400	3100	2600	
Bageleen . . .			600	2400	2400	2400	2000	2000	2300	2300	2300	2400	2000	
Madioen . . .		400	500	1300	1300	1300	3600	4900	3600	4700	4300	4600	3800	
Patjitan. . . .					100	100	100	100	300	300	300	700	600	
Kediri.	1500	700	600	600	600	2400	2400	2400	4800	4800	4800	8200	6800	
Totaal.	ƒ86900	ƒ86100	ƒ87200	ƒ129300	ƒ135100	ƒ141600	ƒ172000	ƒ179600	ƒ205600	ƒ206700	ƒ205600	ƒ317600	ƒ270800	ƒ270700

Bij 1832, 33 en 34 nog te voegen telkens ƒ 1200 voor Djokjo en bij 1834 ook ƒ 2800 voor Soerakarta.

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam	100	100	100	200	200	400	300	600	900	1500	700	1000	900
Batavia	31200	37700	46700	43200	30000	46000	36000	42400	39600	33800	7200	9600	9600
Buitenzorg	7500	7800	7700	7700	8400	6100	8800	8500	8800	8500	10900	11900	12100
Krawang	1600	1600	1600	1900	1200	1200	1600	3500	2800	1600	2300	1800	1700
Cheribon	2500	2300	2400	3200	2500	2600	2500	11500	7900	3900	6500	5600	4800
Tagal	11100	12600	18000	14800	11400	18200	20500	21600	25100	22800	23900	23900	15900
Pekalongan	1000	1000	1200	1200	4800	3500	3500	3000	2700	3700	3000	3100	2500
Samarang	70100	66000	75000	72000	74400	40800	31200	32500	32500	30000	24100	24100	48000
Japara	20100	19700	26400	24200	19800	16400	13200	17000	14400	24100	24000	24000	24000
Rembang	18000	16900	17100	15300	14500	12200	10800	12000	12300	12500	13000	7200	10600
Soerabaija.	73100	58800	39400	44000	39200	41500	73600	61000	74300	75400	54100	83900	99800
Madura	13600	12700	15100	9400	10800	4900	1300	15400	10200	9200	10400	7900	21100
Pasoeroean	18600	16100	14000	15000	20200	21700	24500	26300	20500	30200	30500	27700	33300
Bezoeki	5800	5200	3300	3200	5100	5300	2300	2800	1900	3200	5500	9400	7000
Banjoewangi	100	100	100	100	100	500	400	300	300	100			
Kadoe.	11100	8400	6000	6100	10800	7100	6600	9400	7300	7300	7300	7300	18100
Banjoemaas.	1600	1300	3100	4800	3700	2400	1800	2600	3300	5700	6600	5300	11500
Bageleen	2000	2100	2100	2100	2000	2000	2000	2200	2300	2300	2300	2300	28800
Madioen.	3000	2900	3000	3100	3100	4200	3100	3500	3900	3100	10100	4900	4900
Patjitan	600	700	800	800	800	800	1000	1000	1100	1300	2400	2200	1900
Kediri.	5400	6000	6200	3600	6000	1300	7100	11900	5000	4200	16500	4000	4900
Totaal.	ƒ298100	ƒ280000	ƒ289300	ƒ275900	ƒ269100	ƒ242300	ƒ252200	ƒ289100	ƒ277100	ƒ284400	ƒ261100	ƒ267200	ƒ361500

Voor Bageleen, 1848 en 1849, toen er al de middelen te zamen verpacht werden, is het cijfer van 1847 behouden.
Onder Bezoeki is Probolinggo begrepen.

Volgens de gedrukte begrootingen van N. I. (aannemende als op blz. 333) kan de pachtsom voor Java en Madura gesteld worden op: 1859 *f* 327000, 1860 *f* 330000, 1861 *f* 372200 en 1862 *f* 422400.

Het getal der pandhuizen in een der laatste jaren van onze gewestelijke statistiek bedroeg 421, dus verdeeld: Bantam 2, Batavia 22, Buitenzorg 14, Krawang 7, Cheribon 22, Tagal 14, Pekalongan 8, Samarang 37, Japara 47, Rembang 33, Soerabaija 14, Madura 13, Pasoeroean 21, Bezoeki en Probolinggo 14, Kadoe 43, Banjoemaas 13, Bageleen 13, Madioen 33, Patjitan 3, Kediri 18.

Aan de Preangerregentschappen werd de pacht niet opgelegd; ook niet aan de vorstenlanden buiten de jaren 1830—34 (zie boven).

't Zou de moeite niet loonen te onderzoeken, hoe de verordeningen omtrent het middel gedurende al die jaren zich ontwikkelden. Haar tekst van 1831 tot 1850 vindt men in Staatsblad 1849 n°. 32. Ziehier den hoofdinhoud der voorwaarden, gelijk zij na jaarlijksche opknapping geworden waren aan het einde van 1837.

Aan een iegelijk buiten den pachter is het verboden « eenige beleeningen van geld op pand te doen beneden of tot de som van *f* 100, hetzij met dan wel zonder berekening van interessen of onder welke andere benaming het ook zijn moge ».

De pachter mag over het bij hem geleende geen hoogeren interest heffen dan volgens vastgesteld tarief. Hij moet krediet geven voor minstens een week en de panden laten lossen zoodra de leener verkiest, met berekening van interest tot op den dag. Het tarief bepaalt den interest voor elken geleenden gulden van 1 tot 100 per week, maand, drie maanden, zes maanden, negen maanden, twaalf maanden; niet voor leeningen beneden *f* 1, noch voor sommen tusschen twee getallen in guldens. Bij de maand bedraagt de

interest o. a.: op *f* 1 *f* 0,06½ = 78 % 's jaars; op *f* 5 *f* 0,33½ = 80½ %; op *f* 10 *f* 0,66½ = 79,8 %; op *f* 15 *f* 0,90 = 72 %; op *f* 20 *f* 1,11½ = 66,9 %; op *f* 50 *f* 2,23¼ = 53,6 %; op *f* 100 *f* 3,25 = 39 %. — Over de waarde van het pand oordeelt de pachter zonder eenige beperking. Niemand mag afgewezen worden wegens gebrek aan geld bij den pachter; hij moet iedereen dadelijk helpen. Waar pandhuizen mogen aangelegd worden, beslist het gewestelijk bestuur, dat ze echter niet mag opheffen dan waar de bevolking er geen of een onbeduidend gebruik van maakt. De pandhuizen moeten genommerd, van een uithangbord volgens model en van een met Nederduitsche, inlandsche en Chinesche karakters geschilderd tarief voorzien zijn. Geen beleening buiten de pandhuizen en de bepaalde uren, zijnde van 's morgens 6 tot 's avonds 7. Geen beleening aan beschonkenen, lijfeigenen, personen beneden 14 jaar, verdachten; noch op gestolen goederen of op militaire equipementstukken; die goederen worden door den pachter afgegeven zonder terugbetaling van het geleende en de rente. «Geen amfioen, noch sterke dranken, zullen in de pandjeshuizen mogen gebruikt, noch eenig dobbelspel in derzelver onmiddellijke nabijheid uitgeoefend worden, dit laatste zonder toestemming van het plaatselijk gezag.» (Dat de opiumkit in de onmiddellijke nabijheid van het pandhuis geplaatst worde is dus niet verboden.) — De pachter moet voor elk pandhuis afzonderlijk boekhouden volgens model. Hij geeft van elke beleening een geteekend bewijs, houdende dezelfde bijzonderheden als het boek. Bij lossing wordt het bewijs teruggegeven. Verlies van het bewijs heeft geene verbeuring van het pand ten gevolge wanneer men zijn regt daarop voor het gewestelijk bestuur aantoont. De pachter vergoedt alle vermindering in waarde, welke de verpande goederen door «verzuim, achteloosheid, gebrek aan toezigt enzv.» zijnerzijds ondergaan, en alle verliezen door brand, diefstal of «andere noodlottige ge-

beurtenissen». Hiervoor stelt hij een afzonderlijken borgtogt. — Van de verstane panden doet hij opgave aan het plaatselijk bestuur te Batavia, Samarang en Soerabaija, uiterlijk op ult°. Junij en Dec., elders uiterlijk op ult°. April, Aug. en Dec. Zij worden, na bekendmaking, onder toezigt van wege het bestuur, in het openbaar verkocht. Hetgeen zij meer opbrengen dan het verschuldigde wordt aan de regthebbenden uitgekeerd, mits binnen een jaar afgehaald; niet afgehaald vervalt het aan het liefdadige fonds onder beheer van het kollegie van Boedelmeesteren te Batavia. — De onafgedane zaken van een aftredenden pachter kan de nieuwe overnemen; anders wijst het gewestelijk bestuur de plaats aan waar de panden bewaard moeten worden.

Zoo ver de *wettelijke* toestand. Welke echter was de *feitelijke?*

Het *Tijdschrift voor N. I.* heeft dienaangaande een drietal opstellen meegedeeld. Het eerste, afl. Nov. 1850, is een pseudoniem beoordeelend overzigt van zekere aanschrijving van den Gouverneur Generaal ROCHUSSEN van 1847, waarbij aan de gewestelijke besturen bepaalde vraagpunten omtrent deze pacht werden voorgelegd; van de antwoorden daarop; en van de bewerking dier antwoorden door den Direkteur LAUNY in 1848. Het tweede, afl. Dec. 1851, een vertoog van den gewezen inspekteur VITALIS, met wetenswaardige bijzonderheden over de praktijken tusschen pachters en dieven. Het derde, afl. Okt. 1857, een ongeteekend vertoog uit Java, benevens eene oproeping van den heer VAN HOËVELL tot een kruistogt tegen de pacht.

In helder verband met dit laatste staat de wensch, dien «men» in het Voorloopig Verslag van 20 Okt. 1857 over de begrooting van Koloniën te kennen gaf, om het gevoelen van de regering omtrent de pacht der pandjeshuizen te vernemen. «Die instelling toch, welke eene weldaad voor de bevolking behoort te zijn, is thans een monopolie» in

handen van woekeraars. «Ieder Javaan, niet tot de weinige aanzienlijken en gegoeden onder hen behoorende, wordt, zoo hij in tijdelijke geldverlegenheid is, naar den Chineschen pachter der pandjeshuizen gedreven....» — De minister MYER antwoordde, «dat deze zaak aan de aandacht der regering niet was ontgaan». Reeds voor geruimen tijd was een onderzoek daaromtrent aan het Indisch bestuur opgedragen en de Gouverneur Generaal had berigt, dat eerlang een eindrapport kon worden te gemoet gezien.

Inderdaad had de Gouv. Gen. VAN TWIST het onderzoek naar de werking der pacht doen hervatten. Men begon (in 1853) op de gewone manier: de «autoriteiten» werden gehoord. Maar dit leverde geene voor een grondige behandeling bruikbare resultaten. Eindelijk werd in Feb. 1856 een hoofdambtenaar met een onderzoek belast. Door ziekten vertraagd, duurde het tot medio 1857. Zijne nasporingen betroffen zestig pandhuizen. Intusschen bezocht schrijver dezes, als Direkteur der Middelen in 1856 en 1857 over Java reizend, een aantal andere, en raadpleegde hij mondeling vele gewestelijke ambtenaren. Alle bevindingen kwamen op het volgende neder.

Schier elke essentieele bepaling der pachtvoorwaarden werd overtreden. Zoo was het ook vroeger: getuige menig berigt van plaatselijke ambtenaren die den tijd gevonden hadden om hare werking persoonlijk na te gaan. Evenwel kwamen geene klagten van de belanghebbenden. Vooral in de binnenlanden liet de hulpbehoevende zich afnemen wat de pachter verkoos. Van renten boven het tarief maakten zelfs de boeken der pachters gewag. Een tarief overeenkomstig de voorschriften was in de pandhuizen eene zeldzaamheid. Bij vele pachters en bij den inlander scheen het een vast begrip, dat de verstane panden den pachter toebehoorden. Een der voornaamste pachters beklaagde zich bij de regering over de terugvordering van hetgeen zulke panden bij openbaren verkoop meer hadden opgebragt dan de geleende som

met renten en kosten; om hem tot afgifte van het overschot te dwingen zijn regtsmiddelen noodig geweest (1857). Ettelijke pandhuizen waren tevens opiumkitten; waar niet, zeer digt in hare buurt; beide pachten veelal in één hand. Hoe soms de verpligting der pachters tot vergoeding van schade werd opgevat, blijkt uit het gebeurde bij den brand op Tandjong Oost (Bataviasche ommelanden) in 1856. Volgens den pachter bedroeg het geleende op de daarbij verloren pandgoederen *f* 500, hunne waarde dus minstens *f* 1500. De eigenaren, die zich tot lossing aanmeldden, had hij met geldelijke uitkeeringen bevredigd. «Hoeveel kregen ze wel?» Antwoord: te zamen ongeveer *f* 100! Dit gebeurde onder eene bevolking die zeker niet onder de meest achterlijke geteld kan worden in de kennis aan het haar toekomende.

Overigens ontbrak, om de werking der pacht op het maatschappelijke ligchaam gade te slaan, de hulp eener goede inwendige statistiek der pandhuizen. Uit de boeken der pachters was de waarheid wel niet te vinden. Alleen wist men uit verspreide opgaven: dat de meeste beleeningen geschiedden voor sommen beneden *f* 1 en zoo daarboven voor geringe; dat bij de groote pandhuizen in de hoofdsteden geene beleeningen beneden *f* 1 toegestaan werden; dat zelfs in Batavia van de panden slechts de helft werd gelost.

Dit was de toestand in 1857. Is hij sedert veranderd?

Ja, wat den *wettelijken* betreft. Bij ordonnantie van 25 Okt. 1863 is voor de pacht over 1864 het rententarief veranderd. De pachter mag nu berekenen: op sommen tot *f* 50 6%, van *f* 51 tot *f* 60 5%, van *f* 61 tot *f* 75 4%, van *f* 76 tot *f* 100 3%, alles 's maands; op sommen tot *f* 10 bij heele weken; op minder dan *f* 1, per week ½ cent van iedere 40 centen of gedeelten daarvan. Voorts is het artikel omtrent des pachters pligt om boek te houden ver-

duidelijkt: in stede van «volgens een bepaald model» leest men voortaan «overeenkomstig de hun daaromtrent door het hoofd van gewestelijk bestuur gegeven voorschriften».

Alzoo heeft het door den minister Myer (blz. 343) «eerlang» verwachte «eindrapport» de regering overtuigd, dat gedurende 1838 tot en met 1863 aan de zaak niets, en later slechts *dit* behoefde veranderd te worden....?

En ik, die mij verbeeldde, bij een zeer omstandig rapport van Oktober 1857, verslag doende van de bovenbedoelde onderzoekingen, zoo overtuigend aangetoond te hebben dat *rede en geweten zich tegen het behoud van de pacht der pandhuizen op Java als middel van inkomsten voor 's lands kas verzetten!* Die mij daarbij afsloofde om eene geheel nieuwe regeling voor te dragen, vrij van fiskale oogmerken, overeenstemmende met de waarnemingen der wetenschap, punt voor punt op ik weet niet hoe vele bladzijden na bestudering van al de te Batavia verkrijgbare werken over deze aangelegenheid toegelicht!!

Ik zou hier iets kunnen laten invloeijen over gebeurtenissen, kort daarna, welke op de aanneming althans der hoofdpunten van die voordragt hoop gaven. Maar *cui bono?* Men vergunne mij slechts de gerezen denkbeelden, herhaaldelijk overwogen, «langs dezen weg» aan de kritiek van bevoegden te onderwerpen.

Zacht beoordeeld, is de pacht der pandhuizen een kluwen van tegenstrijdigheden.

Het is logisch onvereenigbaar, terwijl de algemeene wet (de publikatie van Mei 1848, zie blz. 337) heeft beslist dat aller belang het best gediend wordt door vrijheid van den interest, het tegendeel te willen ten aanzien van zekere geldleeningen op pand. — Toch wijst men gewoonlijk op het belang der verpanders. Gesteld nu, zoodanig motief, ofschoon in strijd met den grond der algemeene wet, ware aannemelijk: waarom dan de verpanders èn van geprivile-

gieerde monopolisten afhankelijk gemaakt èn met eene zeer beduidende som bezwaard door het regt tot vervulling van den wensch dier pandgevers aan den hoogsten bieder te verpachten? Immers de pachtsom moeten de verpanders opbrengen. Men wil mingegoeden helpen door beperking van den interest en begint met hun een cijns voor 's lands kas af te vorderen, op Java van 3 à 4 tonnen gouds in het jaar. — Enkelen wijzen op het zedelijk belang. Van de pandhuizen maken niet alleen mingegoeden gebruik om in levensbehoeften te voorzien, maar veelal ook ligtzinnigen om aan onnutte en schadelijke lusten (naar spel, opium, vrouwen, opschik) bot te vieren; de laatsten worden door de pacht afgeschrikt. Wie hiermede de pacht verdedigt, vindt 1°. geen bezwaar om hun, die bij de pandhuizen toevlugt zoeken uit nooddruft, eene belasting op te leggen omdat anderen van de pandhuizen misbruik maken, en 2°. ter keering van ligtzinnigheid een geschikt middel, den interest in de pandhuizen te beperken.

Gelijken warzin vertoont het eenige overblijvende voorname argument, dat buiten het fiskale tot behoud van de pacht pleegt aangevoerd te worden: « De pandjespacht is een noodzakelijk kwaad. » In elken bundel adviezen daarover bekleedt het een deftige plaats. Bij nader onderzoek echter blijkt dat men 't niet meent. Men meent dat *pandhuizen* een noodzakelijk kwaad zijn. De twee ideeën, verpachting (ten behoeve van 's lands kas) en pandhuizen, zijn in vele hoofden van ouds één.

En nu het fiskale argument. « 's Lands kas kan deze inkomst niet missen. » Verdient het wel tegenspraak? Met het volle besef dat de pachtsom der pandhuizen voor een groot gedeelte door de behoeftigen wordt opgebragt, — opgebragt uit nood, in gevallen waar buiten den geprivilegieerden pachter geen geld te verkrijgen is, — zou de Nederlandsche regering daarvan voordeel blijven trekken tot stijving van haren overvloed?

Indien derhalve het regt om pandhuizen te houden niet ten bate van 's lands kas verpacht mag worden, hoe dan de zaak geregeld?

't Ware al te vermetel in eene sociale kwestie als deze uitsluitend op Indisch licht af te gaan. Nemen wij dus vooraf kennis van eenige Europesche toestanden. (*)

Indien geene recente wetten ons ontsnapten, is in *Engeland* het geldschieten op pand, zoo het bedrag £ 10 over-

---

(*) De literatuur over de banken van leening, al bepaalt men zich bij de laatste helft van onze eeuw, is zeer uitgebreid. Ik hoop niets wezenlijks overgeslagen te hebben door, in 1857 voor het bovenbedoelde rapport en thans, slechts te raadplegen:

Penny Cyclopædia; Encyclopædia britannica; M^c^ CULLOCH, *Dictionary of commerce;* de registers van de *Edinburgh* en *Quarterly Review*, 1850—1864.

Journal des économistes, geheel; (de algemeene registers maken het vinden der voornaamste opstellen gemakkelijk;) *Annuaire de l'économie politique et de la statistique*, geheel; (voornaamste opstellen: WATTEVILLE, *Situation administrative et financière des monts-de-piété en France, suivie de notes sur les m. d. p. en Europe*, 1848; BERNARD, *Du m. d. p. de Paris*, 1848; WATTEVILLE, *Situation des m. d. p. en France en* 1847, 1851; MAURICE, *Sur la nature des opérations et des services du m. d. p. de Paris*, 1855; uittreksels uit de jaarverslagen der direkteuren van den m. d. p. te Parijs over 1848—57, jaarg. 1850—59;) SANDELIN, *Répertoire général d'éc. pol;* COQUELIN et GUILLAUMIN, *Dictionnaire de l'éc. pol.;* (art. *Intérêt* door LÉON FAUCHER; *Monts-de-piété*, d. HORACE SAY; *Usure*, d. MOLINARI;) BLAIZE, *Des m. d. p. et des banques de prêt sur gages en France et dans les divers états de l'Europe*, 1856. (Dit laatste is het nieuwste groote werk over het onderwerp. Ik las alleen den hoofdinhoud, breedvoerig beschreven in een opstel van E. BLANC in het *Journ. des éc.* v. 1858.)

ARNOULD, *Situation administrative et financière des m. d. p. en Belgique*, 1845. RANWET, *Pasinomie belge*, 1848 (hierin de wet van 30 April 1848, uit de debatten toegelicht).

ROTTECK u. WELCKER, *Staatslexikon:* BLUNTSCHLI, id.; MOHL, *Polizeiwissenschaft*.

SLOET's *Tijdschrift voor staatshuish.*, geheel; (voornaamste opstellen: TELLEGEN, *De banken van leening in Nederland*, 1848; KALF, *Onze banken van leening*, 1850; ACKERSDIJCK, *Banken van leening*, 1856;) VAN HEEL, *De b. v. l. in Nederland*, 1849 en 1851; *De economist*, Maart en April 1859; *Bijblad van De economist*, April 1859; VAN AKERLAKEN, *De b. v. l. in Nederland* enzv., 1862 (hierin al de organieke verordeningen); *Bijblad op de Ned. Staatscourant* (al de stukken door de registers aangewezen); *Staatkundig en Staatshuishoudkundig jaarboekje*, geheel.

schrijdt, geheel vrij, maar voor sommen van £ 10 en minder aan tweeërlei voorwaarde gebonden: of men mag niet meer interest vorderen dan 5% 's jaars, want het statuut van 1839 heeft slechts « all bills of exchange and promissory notes, not having more than 12 months to run, and all contracts for sums above £ 10 », van de oude woekerwet vrijgemaakt; òf men moet eene vergunning van staatswege hebben om hoogeren interest te vorderen, op den voet der *Pawnbrokers' act* van 1800. Die vergunning kost voor elk pandhuis te Londen jaarlijks £ 15, elders de helft. De hoogere interest mag uiterlijk bedragen: op 2½ shilling en minder ½ penny 's maands; op elke 2½ sh. meer ½ penny meer, dus op £ 1 4 p.; maar op £ 2 en daarboven 3 p. per £: alles 's maands; men rekent bij maanden of halve maanden. De pandhuishouder legt een boek aan van panden, geleende sommen, datums, namen en woonplaatsen der verpanders; van deze inschrijving krijgt de verpander een eensluidend bewijs, bij verlies hiervan een duplikaat na beëedigde verklaring voor den magistraat. Een jaar ongelost is het pand verbeurd. Alleen panden beleend voor £ ½ tot £ 10 worden dan publiek verkocht, na behoorlijke aankondiging en uitstalling, sommige voorwerpen afgescheiden van andere, op vaste tijden. De opbrengst moet geboekt en het meerdere dan de geleende som en rente aan den verpander uitgekeerd worden, mits binnen drie jaren na den verkoop opgeeischt. Pandhouders mogen geene panden onder hunne bewaring koopen. Geene leening aan beschonkenen en aan kinderen beneden 12 jaar, noch buiten den vastgestelden tijd. Het pandhuis duidt van buiten bedrijf en naam van den houder schriftelijk aan, vertoont van binnen op zigtbare plaats het tarief. Onregtmatig verpande goederen worden teruggegeven, door toedoen van den houder bedorvene of verlorene vergoed. De policie mag, op schriftelijk bevel, in de pandhuizen onderzoek doen gedurende de werkuren.

Omtrent de statistiek der Engelsche pandhuizen vonden wij slechts enkele verspreide opgaven. Het getal vergunningen is aanzienlijk. Maar evenzoo het getal geheime pandhuizen. In de geoorloofde bestaan de verpande goederen grootendeels uit kleederen en beddengoed; daarop volgen in talrijkheid ringen, horologiën, bijbels en parapluiën. De meeste beleeningen geschieden voor kleinere sommen dan 2½ shilling, zeer vele voor 1½ en minder.

In *Frankrijk*, waar het bedingen van interest nog steeds door de wet van 1807 aan een maximum gebonden is, (herziening schijnt ophanden,) veroorlooft eene wet van 1804, gewijzigd in 1851, het bedrijf van geldleening op pand alleen aan openbare instellingen, opgerigt krachtens vergunning van het staatsgezag met toestemming van het gemeentebestuur, en geene winst beoogend. Wordt evenwel winst behaald, dan strekt zij ten voordeele van liefdadige gestichten. Men liet er dan ook aan de pandleenhuizen den naam der «bergen van barmhartigheid» van de 15de eeuw. Elke dezer *monts-de-piété* heeft een onbezoldigden raad van beheer, die alle half jaar het tarief der kosten, door de beleeners te voldoen voor interest, waardering, bewaring enzv., regelt. Men rekent bij halve maanden. De leeningen geschieden voor een jaar, met bevoegdheid voor den pandgever tot vroegere aflossing, die door hulpinstellingen bevorderd wordt, en tot vernieuwing; alleen aan bekende personen, ter plaatse woonachtig, of voor wie door dezulken wordt goedgestaan; ten bedrage van 4/5 der geschatte waarde op edele metalen en juweelen, van 2/3 op andere. De bank geeft een bewijs van ontvangst der goederen, bij welks verlies men eene verklaring, mits tevens met getuigen afgelegd bij het policiekantoor, in hare boeken doet inschrijven. Verloren panden worden door de bank vergoed met 25 % boven de geschatte waarde, beschadigingen tegen taxatie. Onregtmatig beleende goederen krijgt de eigenaar terug tegen betaling van de geleende som en de kosten.

De niet geloste panden worden na de dertiende maand publiek verkocht. Op den verkoop heft men eene belasting, variërende tusschen 1 en 12 %, van de koopers, dus eigenlijk van de verpanders. Hetgeen het pand meer opbrengt dan de leening en kosten (dit meerdere heet *boni*) wordt den verpander uitgekeerd op vertoon, mits binnen drie jaren na de beleening, van den pandbrief. De verpander heeft het regt om te verlangen dat het pand, zoo het uit nieuwe koopwaren bestaat een jaar, anders drie maanden na de verpanding, al is de leeningstermijn niet verstreken, onder de periodieke verkoopingen begrepen worde.

Ten gerieve van hen die van de leenbanken gebruik moeten maken en door afstand of andere redenen verhinderd worden, laat de wet, onder bepalingen bij reglement van algemeen bestuur vast te stellen, tusschenpersonen bij de banken toe, *commissionnaires* of *porteurs jurés* genaamd, die zich met het inbrengen en aflossen van panden belasten. Over het nut dezer inbrengers staan de meeningen scherp tegen elkaar. Te Parijs gaf men laatstelijk de voorkeur aan hulpkantoren voor rekening van de hoofdbank.

Uit den beschikbaren statistischen schat omtrent de Fransche monts-de-piété slechts dit: Buiten Parijs bevonden zich, in het tijdvak waarover onze jongste aanteekeningen loopen, niet meer dan een 40tal. De interest, vroeger veel hooger, was sedert 1830 gewoonlijk 0 tot 15 %, gemiddeld 8—10 %. De meeste zijn wel genoodzaakt een hoogen interest te vorderen omdat zij, geen eigen kapitaal bezittend, en alle overwinst aan liefdadige gestichten moetende afstaan, telken jare zelve geld tegen interest opnemen. Het al of niet, en hoe, bezorgen van een eigen kapitaal (*dotation*) aan de m. d. p. die daarvan verstoken zijn, is een der punten waarop de mannen van het vak telkens terugkomen. — Verre van uitsluitend of voornamelijk den arme te helpen, dienen de m. d. p. bovenal ten nutte van industrieën, wier krediet in den regel of tijdelijk niet gedoogt anders te leenen dan op

pand. Van elke 1000 francs, in 1852 door den m. d. p. te Parijs geleend, werden verstrekt: aan kooplieden, fabrikanten en kleinhandelaren 367, aan werklieden en daglooners 350. Van de overige 283: aan kunstenaren, letterkundigen, ambtenaren en militairen, 127, en aan *rentiers et propriétaires* (onder welken titel ook de lorettes en dergelijken zich plegen aan te geven) 156. Wat echter het getal der beleeningen aangaat geschiedde de overgroote meerderheid aan de behoeftige klasse, voor geringe bedragen, te Parijs 4/5 der beleeningen voor 3 tot 14 francs. Op al die leeningen beneden 15 fr. wordt te Parijs door de bank verloren. Nogtans keerde zij jaarlijks aanzienlijke overwinsten aan de hospices uit. — Buitengewone toestanden ten aanzien van de volkswelvaart hadden te Parijs niet altijd een zigtbaren invloed op de beleeningen. In jaren van duurte der levensmiddelen en andere rampen bleven de gewone verhoudingen der cijfers ongedeerd; bespeurde men in zulke jaren eene afwijking, dan was het meestal eene *vermindering;* jaren van voorspoed, overvloed van werk en matigen broodprijs, kenmerkten zich door vermeerdering. — Dat het bestaan van geregelde pandhuizen de bevrediging van schadelijke lusten zou aanmoedigen, wordt door de Parijsche statistiek evenmin bevestigd. De werkman, die er des zaturdags zijn loon ontvangt, lost met opmerkelijke regelmaat op dien dag en leent eerst na het midden der week. — Tegenover de beschuldiging van uitlokking tot diefstal haalt men aan, dat onder elke 1000 panden te Parijs 5 als ontvreemd herkend worden. Doch hiermede zal wel een ander feit in verband staan: over de verkochte ongeloste panden, die gemeenlijk 1/3 meer opbrengen dan het daarop geleende, wordt van het verschil tusschen de opbrengst en alle kosten meer dan 1/3 niet teruggevraagd. Dit niet teruggevraagde vertegenwoordigt er eene som van 70 tot 80 duizend francs per jaar. Overigens plegen van elke 100 panden en elke 100 francs slechts omstreeks 5 niet gelost te worden.

De Fransche mannen van het vak roemen veelal de *Belgische* wet ter zake, van 30 April 1848. Ook hier heeten de pandleenhuizen monts-de-piété. Hunne oprigting en intrekking en de vaststelling van hunne organieke reglementen behooren tot de taak der gemeentebesturen, doch vereischen de goedkeuring des konings, de provinciale gedeputeerden gehoord. De raad van beheer wordt door het gemeentebestuur benoemd. Het gouvernement kan de inrigtingen doen onderzoeken. Zij werken met eigen of geleend kapitaal; het eerste ontstaat uit schenkingen en overwinsten; het benoodigde wordt verstrekt door openbare liefdadigheidsfondsen; bij onvermogen van deze door de gemeente; bij onvermogen der gemeente, waar de provincie of de staat geen subsidie verleent, wordt de bank opgeheven en haar saldo onder de liefdadige instellingen der gemeente verdeeld. Het reglement van elke bank bepaalt den interest; deze moet verminderd worden zoodra hare middelen het toelaten; dat beslist des noods de koning na advies van gemeente- en provincie-bestuur. Bij toenemenden voorspoed leent zij aan armen renteloos of ontvangen liefdadige kassen de overwinst. Op nieuwe koopwaren krijgt dezelfde pandgever niet meer tegelijk dan 1000 francs. Inbrengers worden bij de Belgische m. d. p. niet meer toegelaten, personen die van zulke handelingen een bedrijf maken gestraft met boete en gevangenis. De beambten der banken mogen de namen der verpanders aan niemand buiten de policie of justitie verklappen, op straffe van 1 tot 6 maanden gevangenis en 100 tot 500 francs boete. Hoogere heffingen door die beambten dan volgens de reglementen zijn met 2 tot 6 jaren gevangenis behalve boete bedreigd. Verloren of gestolen goederen geeft de bank zonder eenige betaling aan den eigenaar terug, indien deze ze opvordert binnen zes maanden nadat hij of de policie, met eene voldoende beschrijving van het voorwerp, van het te loor gaan aan de bank heeft berigt gedaan; anders op den voet van lossing.

In *Nederland* zijn, krachtens een koninklijk besluit van 1826, banken van leening — hetzij aldus, hetzij bergen van barmhartigheid, beleenbanken, lombards of anders genaamd — instellingen van liefdadigheid, ingerigt en bestuurd ten meesten nutte dergenen die genoodzaakt zijn tot haar toevlugt te nemen. Hare oprigting en reglementen vereischen 's Konings goedkeuring. Zij worden beheerd zonder loon en « ook zonder de tusschenkomst van pachters ». « In die bijzondere gevallen echter, waar het wezenlijk belang der zaak blijkbaar vorderen mogt dat er van het middel van verpachting gebruik gemaakt wierd », is toestemming des Konings noodig. Het bestuur der banken staat onder het plaatselijk, provinciaal en algemeen gezag. Hare kapitalen worden aangevuld uit borgtogten van ambtenaren, fondsen van liefdadigheid, fondsen van gemeenten, en eerst daarna, zoo noodig, uit andere opgenomen gelden. Hare inkomsten zijn: 1°. de interest, door de beleeners te voldoen, alle vergoedingen voor kosten van beheer en bewaring daaronder begrepen; deze wordt bij het reglement van elke bank bepaald, mits rekenende dag voor dag; en 2°. de winst op den verkoop van verstane panden, welke verkoop in het openbaar geschiedt veertien maanden na de beleening of vernieuwde beleening, terwijl hetgeen de opbrengst meer bedraagt dan de kosten aan de bank vervalt, indien niet binnen twintig maanden na den verkoop opgeeischt. — Bij de banken worden niet aangenomen onroerende goederen, obligatiën, aktiën, inschrijvingen, publieke of handels-effekten; sieraden en andere voorwerpen tot de eeredienst behoorende; goederen welke blijkbaar komen uit instellingen van liefdadigheid; militaire goederen en wapenen; handwerktuigen en verdere instrumenten tot het uitoefenen van eenig ambacht benoodigd; alle goederen onder de vijftig cents waardig geschat. De schatting heeft plaats door beeedigde personen. Gestolen goederen worden zonder teruggave van het geleende en den interest teruggegeven. Alle

schaden, die de bank had kunnen voorkomen, vergoedt zij. Iedere bank houdt boek van de geleende sommen, den aard, de hoedanigheid en de waarde der panden. De verpander krijgt een bewijs; bij verlies daarvan geldt «genoegzame» aantooning van identiteit. — Inbrengers zijn toegelaten waar «noodig», onder vaste bepalingen. — De banken kunnen, op pand, ook renteloos uitleenen.

Deze verordening leverde langzamerhand gewenschte uitkomsten. De hoogste rente b. v., die in 1826 tot 34 °/₀ liep, was in 1853, een paar levenslang verpachte banken uitgezonderd waar men 21—25 1/4 °/₀ hief, tot 16 °/₀ gedaald. Bestonden in 1830 nog 80 verpachte banken tegen 17 van overheidswege beheerde, in 1853 waren de getallen 64 tegen 53. De pachtsom der eerste bedroeg in 1852 slechts ruim *f* 6000, vroeger meer dan het dubbele; ettelijke werden nu om niet gegund. Vooral de rede der omzettingen kreeg een ander aanzien: de verpachte banken verstrekten in 1830 op 724000 panden *f* 1600000, in 1853 op 508000 panden *f* 970000; de niet verpachte in 1830 op 886000 panden *f* 2840000, in 1853 op 2036000 panden *f* 5657000.

[Onder deze opgaven zijn niet begrepen de zoogenaamde kleine-pandjes-huizen te Amsterdam, volgens een gezegde bij de natemelden diskussie van 1856 meer dan 80 in getal, waar alleen sommen beneden *f* 1 geleend en de ongeloste panden het eigendom der houders worden. Men beleende er destijds omstreeks een millioen panden; de onmogelijkheid der berging van al die goederen bij de groote beleenbank en der opvolging dienaangaande van de organieke voorschriften omtrent verkoop enzv. had tot het vergunnen van deze exceptioneele inrigtingen genoopt.]

Doch het centrale bestuur werd in zijn streven naar vermindering van lasten voor de verpanders belemmerd door ettelijke gemeentebesturen, die gaarne uit de beleenbanken profijt bleven trekken. Men beschouwde de banken

schier als onderdeelen der gemeentehuishouding. (Dezelfde velleïteiten in België waren een der motieven van de wet van 1848.) Om deze meening tegen te gaan, de banken te steunen in hare financieele vrijmaking, en verder noodig gebleken verbeteringen in te voeren, diende een ontwerp van wet van September 1855. Het vorderde tot diep in de openbare beraadslagingen der Tweede Kamer over de artikelen, 16—19 April 1856. Onder andere werd de definitie aangenomen: « De banken van leening zijn inrigtingen van openbaar nut en bevoegd tot het uitoefenen der regten door de wet aan zedelijke ligchamen toegekend. » Ook de oprigting van hulpkantoren « bij bestaande behoefte ». Als overal heerschte groot verschil van gevoelen omtrent de inbrengers. De regering wilde hun behoud of aanstelling, telkens voor een bepaalden tijd, onder voorwaarde dat de pandgevers niet te veel bezwaard mogten worden, van 's Konings beslissing laten afhangen. De kamer nam met 29 tegen 20 stemmen een amendement aan, dat hunne afschaffing binnen twee, of in bijzondere gevallen drie, jaren voorschreef. — Op art. 34: « Bij volstrekte behoefte kan door den gemeenteraad, met Onze voorafgaande toestemming, voor een telkens door Ons te bepalen tijd, aan bijzondere personen, mits niet zijnde burgemeester, noch lid, noch sekretaris van het gemeentebestuur, worden vergund banken voor eigen rekening te houden », stelde de heer Rochussen als amendement voor: « De bestaande banken van leening, door of voor rekening van partikulieren gehouden, blijven in wezen uiterlijk tot het einde des jaars 1859, of zoo veel later als de termijn, bij hare oprigting gesteld, verstreken zal zijn. Geene verpachting of koncessie wordt voor het vervolg aan bijzondere personen toegestaan. » Dit werd met 29 tegen 17 stemmen aangenomen. De ter sprake gebragte argumenten waren aan de eene zijde: dat partikuliere banken, al loofde men de koncessie uit aan hen die zich tot het heffen der minste rente verbonden,

altijd hooge renten moesten vorderen; dat zij er belang bij hadden tot beleeningen aan te sporen; dat een degelijk toezigt op de handelingen der houders bijkans onmogelijk was; aan de overzijde: dat partikuliere banken onmisbaar waren zoolang zij door geene van overheidswege vervangen konden worden; dat zij geene hoogere rente dan de andere behoefden te heffen, vermits de kosten van beheer, doordien de houder en zijn gezin hun eigen arbeid gaven en alles eenvoudiger inrigtten, minder bedroegen; dat het amendement niet ten gevolge zou hebben het vervangen der partikuliere door banken van overheidswege, maar het onvervuld laten eener erkende behoefte, of heimelijke voorziening. Gold het bezwaar der voorstanders van het amendement nog bijzonderlijk de Amsterdamsche pandjeshuizen, daartegen werd aangevoerd dat ook deze het strenge toezigt der policie niet ontgingen en altoos boven klandestiene de voorkeur verdienden. Terstond na de stemming over het amendement nam de regering het geheele wetsontwerp terug.

Kort daarop, 21 Junij 1856, rigtte de regering aan de provinciale kommissarissen vragen, door de besturen der gemeenten waar partikuliere banken waren te beantwoorden, over de verwachte gevolgen van eene opheffing als door de Tweede Kamer verlangd enzv. Sedert is bijna jaarlijks uit die kamer op wederaanbieding van een wetsontwerp aangedrongen. Ook dagbladen deden het nu en dan, nog onlangs. Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen schreef in 1862 als prijsvraag uit: «Eene geschiedenis van de vestiging der banken van leening in Nederland, van de beginselen volgens welke zij in de voornaamste steden zijn ingerigt, en van de uitkomsten die zij hebben opgeleverd, gevolgd door een onderzoek naar de behoefte aan zulke instellingen en, zoo deze erkend wordt, naar de wijze waarop de regering eene goede regeling dier banken kan bevorderen.» Een antwoord schijnt niet in 't licht gegeven.

Intusschen zijn weder eenige partikuliere banken verdwenen. Luidens het jongste verslag over het armbestuur waren er op ult°. 1860 50. Het getal der banken onder administratiën op openbaar gezag ingesteld bedroeg toen 54. « De regering bleef het verminderen van het getal verpachte banken zooveel dit kon bevorderen. »

Overigens kan van Nederland uit onze bronnen aangeteekend worden: dat ook daar degenen, die van de beleenbanken gebruik maken, wel meestendeels behoeftigen zijn, voor kleine sommen en korten tijd, maar tevens kleinhandelaren, in tijdelijke ongelegenheden; evenals ook daar slechte jaren voor de volkswelvaart geenszins een blijkbaar toenemend gebruik van de beleenbanken aanduidden; dat onder de meerderheid de arbeidende klasse behoort, veelal niet voor wezenlijke behoeften, maar voor de zondags- en in sterker mate voor de kermis-pret; dat het aanwezen van inbrengers het misbruik in de hand werkt; dat de oprigting van hulpkantoren goede vruchten droeg; dat geheime pandhuizen niet te weren schijnen.

Over gebrek aan verscheidenheid van stelsels in Europa valt dus niet te klagen.

Elk dier stelsels vindt zijne verdedigers en bestrijders. En het verschil van meeningen gaat zelfs verder. Er zijn er die het geldschieten op pand, als middel om minvermogenden uit verlegenheden te redden, ganschelijk afkeuren: die op zeer goeden grond de voorkeur geven aan eene geheel andere manier om hun te hulp te komen, en wel aan het vrije stelsel van *selfhelp* door vereeniging, dat in vele oorden van Europa reeds krachtig bloeit.

Welk een heerlijk voorwendsel — voor hen die de pandjespacht op Java behouden willen — om alle hervorming « vooreerst » te verschuiven! Waarom, zullen zij zeggen, terwijl zoo weinig eenparigheid heerscht over de eischen eener doeltreffende regeling, juist onze regeling ginds ver-

deren niet. Het is een der voor de maatschappij minst wenschelijke middelen om aan geld te komen. Van beleening op hypotheek onderscheidt het zich hierdoor, dat de op pand gegeven goederen, zoolang zij bij den geldschieter zijn, tot niets gebruikt worden. De maatschappij verliest alzoo het genot van het gebruik dier goederen. Indien de waarde van dit genot, berekend over de massa van verpande losse goederen, met cijfers ware uit te drukken, 't zou een ontzaggelijk cijfer wezen. Tegengang van het leenen op pand is echter evenmin aan te bevelen. De maatschappij kan dit middel, zoo 't schijnt, niet missen; zeker niet de Javasche maatschappij in haar tegenwoordigen toestand. Eene wet, strekkende om het leenen op pand tegen te gaan, zou dezelfde uitwerking hebben als de wetten die aan den interest een grens voorschreven beneden zijn natuurlijk peil: enkele zeer eerlijke burgers zouden er door benadeeld, door de overigen zou zij overschreden worden. Daarenboven, afgezien van de bedenkingen tegen elk wettelijk maximum voor den interest, is het voor de regeringen onmogelijk den interest op alle pandleeningen naar behooren te bepalen. De kans op verlies voor den geldschieter kan zeer gering en zeer beduidend zijn. Dit hangt van velerlei omstandigheden af. Hoe zou de wet al die kansen berekenen? — En hoe zou de wet eene interestbepaling verzinnen, wier effekt ware, het leenen op pand alleen dan te bevorderen als het nuttig, te weren als het schadelijk, moest geacht worden?

Derhalve late de overheid het leenen op pand ongemoeid. Dan zal van zelf de verkwister geen geld magtig worden dan op bezwarende voorwaarden; de voorzigtige, die het noodige wegens onvoldoend krediet niet verkrijgen kan zonder pand, voordeeliger voorwaarden bedingen; de arme, die zijne kleederen verpanden moet om aan voedsel te geraken, bij meedoogende geldschieters hulp vinden. Instellingen ter ondersteuning van minvermogenden ontstaan

zelden daar waar de wetgevende magt liefdadigheid uitoefenen of de burgers tot liefdadigheid dwingen wil.

Maar het is niet genoeg ons onderwerp aan de *staatshuishoudkunde* te toetsen. Wij moeten meer vakken der staatswetenschap raadplegen.

In de eerste plaats de *staatkunde* (staatsbehoudkunde?). Alle staatshuishoudkundige belangen zijn aan het staatkundige ondergeschikt. Het verbiedt dikwerf, tijdelijk althans, hetgeen de staatshuishoudkunde aanprijst. Is dat hier het geval? Mij dunkt, de zusters zijn het hier eens. Aan het staatkundige belang, vooral in wingewesten, wordt groote schade toegebragt door wetten die de maatschappij stelselmatig en met vrucht ontduikt.

In de tweede plaats het *regt*. Eene beschouwing uit dat oogpunt gaat niet verder dan tot de opsporing van het verband met bestaande wetboeken. Van eene wijziging der daar nedergelegde grondbepalingen immers is geene sprake. Volgens die bepalingen nu is het regt om op pand te leenen in Nederlandsch Indië door eenige voorzorgen omgeven ter beveiliging van den eigendom. Zie titel XX in Boek II van het Burgerlijk Wetboek. Geen pandregt b. v. wordt erkend ten opzigte van schulden, meer dan *f* 100 bedragende, dan wanneer daarvan is opgemaakt eene schriftelijke akte in voorgeschreven vorm. Nimmer mag overeengekomen worden dat de schuldeischer bij nietvoldoening der schuld zich het pand kan toeëigenen. Deze bepalingen zien alleen op overeenkomsten tot pandleening tusschen ingezetenen afzonderlijk, niet op dezelfde handelingen van openbare inrigtingen opzettelijk tot het leenen op pand bestemd (art. 1161). Gelijk voorbehoud maakt de Nederlandsche wet. Daaruit mag de gedachte afgeleid worden, dat pandverbindtenissen der ingezetenen met banken van leening andere voorzorgen vereischen dan zulke overeenkomsten tusschen individus.

Vervolgens kloppen wij aan bij het vak bestemd voor

waarnemingen over de vraag, welke daden in den staat toezigt van overheidswege behoeven, en hoe dit toezigt behoort te zijn. Dat vak draagt bij verschillende schrijvers verschillende opschriften. Wij zullen het *staatstoezigtkunde* noemen.

Openbare inrigtingen, zoo leert men daar vrij eenstemmig, vereischen toezigt der overheid. Pandhuizen dus, voor het algemeen toegankelijk, mogen van die zorg niet verstoken blijven. 't Zijn plaatsen waar personen, die zich kwalijk de gewone waarborgen verschaffen kunnen, hun eigendom, vaak het eenige wat zij bezitten, in bewaring geven; waar groote waarden, groot vooral voor de verpanders, liggen opgestapeld; waar vele lieden komen in een toestand van beroering der driften; waar de eigendommen van anderen dan de verpanders gevaar loopen verloren te gaan.

Eindelijk heeft de *statistiek* iets in te brengen. Voor overheid en maatschappij beide is het van hoog gewigt de voornaamste momenten uit het innerlijke leven der pandhuizen te kennen. Menig sociaal verschijnsel, waaromtrent rondtasten in den blinde roekeloos ware, wordt door eene goede beschrijving der bewegingen binnen de pandhuizen opgehelderd. Voornamelijk moet daaraan waarde hechten eene regering als de Indische, wier bemoeijenissen met hare onderdanen zoo moederlijk diep ingrijpen.

Om van dit laatste een voorbeeld te noemen. De Indische regering verbiedt het geven van voorschotten aan inlanders op het hun toekomende gewas. Zij beperkt door andere verordeningen hunne vrijheid in het aanschaffen van kapitaal voor hunne vlijt. Wat nu is aan diezelfde regering bekend van de wijze waarop de inlander dat onmisbare kapitaal verkrijgt? Haalt ook de inlandsche landbouwer op Java, even geregeld als de kleine industrieel te Parijs, het benoodigde geld voor zijn bedrijf uit de zoo talrijke pandhuizen? Men weet het niet! Verscheidene ambtenaren in de binnenlanden, wien ik mondeling de vraag deed, van waar

de Javaan zijn kapitaal kreeg, bleven een voldoend antwoord schuldig. Ongetwijfeld zal dit voorname punt sedert het streven naar eene (zoogenaamde) kultuurwet nader bestudeerd zijn. Wij hopen het zonder statistiek der pandhuizen bijeengebragte resultaat te kunnen bewonderen, maar meenen niettemin op zorgvuldige inachtneming van het statistische element bij eene nieuwe verordening omtrent de pandhuizen te moeten aandringen.

Overeenkomstig deze præmissen is van zoodanige verordening de volgende schets ontworpen.

1. Om van het leenen van geld op pand een bedrijf te maken is vergunning noodig van het gewestelijk bestuur.

Zij wordt niet geweigerd, noch ingetrokken, dan om redenen van openbare orde of algemeen belang, in de beschikking uit te drukken en terstond aan den Gouverneur Generaal mede te deelen.

Bij intrekking neemt het gewestelijk bestuur maatregelen in het belang der eigenaren van de ongeloste panden.

2. De houder der vergunning betaalt jaarlijks eene daarbij te vermelden som aan 's lands kas, bedragende van *f* 50 tot *f* 300, naar mate van de aanzienlijkheid der onderneming en andere omstandigheden.

Nota. Deze retributie dient om de kosten van toezigt te helpen dekken. Zij zal de pandgevers niet bezwaren; integendeel bevorderen dat de zaak alleen ondernomen worde door lieden met genoeg kapitaal om op zulke onkosten niet te zien.

3. Elke vergunning geldt voor ééne aangewezen bergplaats (pandhuis), door het plaatselijk bestuur goedgekeurd en overeenkomstig zijne voorschriften ter bevordering van de openbare orde in te rigten.

4. Het gewestelijk bestuur bepaalt den tijd van opening en sluiting van het pandhuis.

5. In elk pandhuis wordt geregeld boek gehouden overeenkomstig bij de vergunning gevoegd model.

6. Geene beleening is geoorloofd aan beschonkenen, aan krankzinnigen, aan kinderen, op militaire equipementstukken, op sieraden en andere voorwerpen tot de eeredienst behoorende, op ongereinigde goederen.

7. De pandhuishouder bedingt van de verpanders de voorwaarden die hij goed vindt, mits niet in strijd met de tegenwoordige verordening.

Elke beleening geschiedt voor een bepaalden tijd. De interest wordt berekend bij het jaar, bij de maand, en voor afzonderlijke of overschietende dagen.

De voorwaarden moeten op eene zeer zigtbare plaats binnen het pandhuis, duidelijk geschreven, gedrukt of geschilderd, ten toon hangen.

8. Ieder beleener ontvangt van den pandhuishouder een onderteekenden pandbrief, volgens door het gewestelijk bestuur goedgekeurd model.

Lossing van het pand geschiedt tegen overlegging van den pandbrief.

Verlies van den pandbrief heeft geene verbeurte van het regt des pandgevers op lossing ten gevolge, indien van het verlies aangifte wordt gedaan terwijl het pand zich nog bij den pandhouder bevindt. De lossing geschiedt in dat geval niet vroeger dan drie dagen na den vervaldag. Van die aangifte verleent de pandhuishouder schriftelijk bewijs.

Nota. De pandbrief kan verkocht in stede van verloren zijn.

9. De pandhuishouder vergoedt het verlies of de vermindering van het pand, zoo ver zij door zijne nalatigheid ontstaan. Verliezen door brand en diefstal komen in alle geval te zijnen laste.

10. Vermiste of ontvreemde goederen, met genoegzame aanduiding bij den pandhuishouder aangegeven, — van welke aangifte hij schriftelijk bewijs verleent, — en daarna door hem als pand aangenomen, worden aan den eigenaar,

die ze binnen zes maanden na de aangifte opeischt, zonder eenige betaling teruggegeven.

Na dien termijn, of indien de aangifte niet, of zonder genoegzame aanduiding, of eerst na de beleening heeft plaats gehad, betaalt de eigenaar de geschoten som en de rente.

11. De na den vervaldag niet geloste panden worden, na behoorlijke uitstalling en aankondiging, op door het gewestelijk bestuur te bepalen dagen, viermaal 's jaars, in het openbaar verkocht.

Tot op den dag des verkoops kan de pandgever zijn pand lossen.

Hetgeen de panden bij den verkoop meer opbrengen dan het verschuldigde wordt bij het vendudepartement ter beschikking van de verpanders of hunne regtverkrijgenden gehouden. Het plaatselijk bestuur zorgt voor de bekendmaking van eene lijst dier overschotten, met duidelijke vermelding van de panden en van de nommers der pandbrieven, gedurende een jaar, in het gewest waar het pandhuis is.

Na dat jaar niet afgehaald, vervalt het overschot aan 's lands kas. De Gouverneur Generaal kan het evenwel ook dan doen uitkeeren.

12. Door deze verordening wordt geen inbreuk gemaakt op de algemeene wettelijke bepalingen omtrent naamlooze vennootschappen, noch op het oktrooi der Javasche Bank.

13. Strafbepalingen, (ongeveer als die van Indisch Staatsblad 1853 nrs. 28 en 100, behoudens de algemeene strafwet tegen helers van gestolen goederen enzv.) door 's gouvernements regterlijken adviseur voor te dragen.

De verordening zou voorts gepaard moeten gaan met ambtelijke voorschriften aan de gewestelijke besturen omtrent het benuttigen der pandhuisboeken tot jaarlijksche statistische

aanteekeningen, omtrent het bestgekeurde model dier boeken, en dergelijke.

De minister gelieve te overwegen, of de zaak niet in het goede spoor zou komen door een koninklijk bevel, dat in alle geval na 1865 het middel der Javasche pandhuizen niet meer op den tegenwoordigen voet worde verpacht, en door eene daaraan verbonden magtiging voor den landvoogd om, hetzij vooraf een overgangsmaatregel, hetzij terstond eene definitieve verordening, vast te stellen in den geest van het bovenstaande.

AANTEEKENINGEN

OVER

KOLONIALE ONDERWERPEN,

DOOR

E. DE WAAL.

V.

DE KLEINE VERPACHTE MIDDELEN OP JAVA.

(Tweede Gedeelte.)

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1865.

April 1865.

Wij zijn gevorderd tot de pacht der

Dobbelspelen.

De strijd, die in Europa feitelijk nog voortduurt, over de taak van den wetgever jegens inrigtingen voor dobbelspel is ook op Java gestreden. Doch in onze eeuw niet lang.

Aan het einde der vorige, bij publikatie van Dec. 1797, werd besloten het genoegen alleen te gunnen aan Chinezen op bepaalde plaatsen, en het regt om daarvoor huizen of banken (dobbelkitten, topbanen) open te stellen verpacht. DAENDELS liet dit onveranderd. Het Engelsche bestuur wilde van geen uitzondering ten behoeve van Chinezen weten; in Nov. 1811 schafte het de pacht af. Onze eerste Kommissarissen Generaal vonden dus een algemeen verbod. Zij meenden aan de liefhebbers eenige koncessiën te moeten doen. Luidens besluit van 4 Feb. 1817 (Staatsblad n°. 8) zou « de wet tegen het houden van toptafels en het spelen van de topho en pho worden gehandhaafd, met de volgende wijzigingen: dat ter gelegenheid van het Chinesche nieuwejaar en bij de aankomst der Chinesche jonken, door den magistraat te Batavia en door de residenten in hunne onderscheidene residentiën, zullen worden afgegeven verloven of licentiën aan elken Chinees, die bij hen zal aanzoek doen tot het houden dier tafels en het doen spelen dier spelen, gedurende den tijd van drie weken; dat echter dezelve spelen niet zullen mogen gedreven worden dan in de stad, voorstad, of Chinesche kampong; dat voor deze vergunningen in 's lands kas zullen worden gestort *f* 150 voor elken dag van den vergunden tijd, en zulks ten behoeve van zoodanige armenkassen of liefdadige inrigtingen

als nader zal worden bepaald». Toen in 1825 's lands kas buitengewone middelen noodig had, nam de regering onder andere hare toevlugt tot eene verpachting van deze licentiën in de residentie Batavia. Die verpachting geschiedde voor het jaar 1826 en bragt *f* 214000 op.

Onder Du Bus kwam eene nieuwe regeling tot stand. In Nov. 1826 werd het stelsel der licentiën uitgebreid (wij melden straks op welken voet) en de opbrengst niet meer aan liefdadige inrigtingen maar aan den staat toegewezen; in Dec. 1829 beter gevonden, het regt tot het «laten spelen» van dobbelspelen in de residentie Batavia te verpachten. Van den Bosch gelastte dit laatste tevens voor de stad Samarang, de stad en ettelijke binnenlandsche plaatsen in Soerabaija, en vier plaatsen op Madura.

En zoo is de wettelijke toestand gebleven.

Tot bijzonderheden overgaande, nemen wij ten eerste kennis van de verordening van Nov. 1826, pas in 1851, door den Gouverneur Generaal Rochussen, in het Staatsblad afgekondigd (nº. 25). Zij werkt nog overal waar geen pachter is. Ziehier de voornaamste harer 15 artikelen. 1. «Aan elken ter goeder naam en faam staanden Chinees zullen, op het daartoe door denzelven te doen verzoek, door den plaatselijken resident verlofbriefjes worden verleend tot het houden van toptafels en het spelen van po en topho, en zal voor elken dag of 24 uren van den daarbij vergunden tijd in gereed geld in 's lands kas worden betaald, als: op de hoofdplaatsen *f* 100 en op de bazaars buiten de limieten der hoofdplaatsen *f* 50.» 2. «Zoodanige verlofbriefjes zullen moeten zijn gedrukt of geschreven op een zegel van *f* 1; zullende aan den verzoeker geene kosten hoegenaamd in rekening mogen worden gebragt dan het zegel voor het verzoekschrift en het verleend verlofbriefje, en ten behoeve der oppassers, welke bij elke topbaan zullen moeten tegenwoordig zijn, voor elken dag *f* 1.»

3. «Op de alzoo gepermitteerde topbanen zullen hoegenaamd geene der verboden dobbelspelen mogen worden gespeeld, zoomede niet met dobbelspelen die alleen aan vier kanten bespikkeld zijn; terwijl het kaartspel, bekend onder den naam van pijapo, alsmede het spel top met twee steenen of met een tolletje op zes kanten bespikkeld van 1—6, en de spelen pakpsjoe met een koperen pitje, tjoepoa met drie pitjes en messoa met 120 pitjes, in alle gevallen verboden blijven.» 4. «Geene Europeanen, derzelver afstammelingen, of gelijkstandige personen, noch inlanders, geene Chinezen zijnde, zoomede geene kinderen den vollen ouderdom van vijftien jaren nog niet bereikt hebbende, zullen, onder welk voorwendsel ook, eenig deel aan deze dobbelspelen, hetzij middellijk of onmiddellijk, mogen nemen.» 7. «De plaatsen alwaar gespeeld wordt zullen moeten gehouden worden openlijk; zullende ook indien zulks binnenshuis geschiedt de deuren of vensters dier gebouwen met geene gordijnen, matten of iets anders bedekt, veel minder met houten deuren of blinden gesloten mogen worden, waardoor zoude kunnen worden belet het toppen van buitenshuis te zien.» 8. «De ambtenaren der policie, alsmede de verzoekers der verlofbrieven, en zij die tot het houden en voorzitten der toptafels gemagtigd zijn, zullen behoorlijk moeten zorg dragen dat in de topbanen met geene valsche steenen, dan wel op eene andere wijze, hoedanig zulks ook zoude mogen of kunnen geschieden, valsch gespeeld worde.» 9. «Hij die opzettelijk eenig beletsel of stoornis gedurende het spel veroorzaakt of toebrengt zal gestraft worden.» 10. «Alle schulden en vorderingen, van welken aard die ook zijn mogen, voortgesproten door het geven van krediet bij of gedurende het spel, al ware het ook dat deswege eene notarieele schuldbekentenis was gepasseerd, en dit geld door andere personen, bij het spel niet geinteresseerd, voorgeschoten, zullen als onwettig aangemerkt en daarop geen regt mogen worden verleend.»

11. « Het spelen langs 's heeren wegen blijft ten strengste verboden. » — De straffen zijn boeten: van *f* 1000 voor het houden van onwettige topbanen, en voor hen met wier voorkennis of oogluiking valsch gespeeld is, onverminderd krimineele vervolging; van *f* 500 voor overtreders van art. 7; van *f* 100—*f* 300 voor « ieder, die zonder van het bij art. 1 vermelde verlofbriefje te zijn voorzien, speelt of spelen laat, dan wel die zijn huis, tuin, stal of erf, willens of wetens heeft afgestaan (hetzij hij daarvoor al dan niet betaald of beloond worde) om aldaar te laten dobbelen »; van *f* 50—*f* 100 voor hem « die op den top heeft voortgezeten en den onbevoegden speler het spelen niet zal hebben belet en ter kennis van het plaatselijk bestuur gebragt »; van *f* 50—*f* 500 voor overtreders van art. 11 en *f* 10—*f* 25 voor elk hunner medepligtigen; van *f* 100 voor ambtenaren der justitie en policie die eene overtreding niet aangeven; *f* 25—*f* 100 voor overtreders van art. 9. « Ambtenaren, aan deze voor hen ongeoorloofde spelen deel nemende, » hebben daarenboven de straf te wachten welke het gouvernement « zal vermeenen te moeten opleggen ».

't Waren de onvoldoende vruchten van deze regeling die in 1829 haren uitvaardiger zelven de tusschenkomst van pachters in het Bataviasche deden verkiezen. Men leest namelijk in de præmissen van Staatsblad 1829 n°. 121: « dat, zoo al door eene verpachting van de po- en topho-spelen vaste en geregelde inkomsten aan den lande verzekerd worden, zulks tevens de gelegenheid aanbiedt om de vele misbruiken welke daarvan gemaakt worden te weren, en beter de plaatsen te kennen waar die spelen, buiten de vereischte autorisatie, plaats vinden; vermits het belang van den pachter medebrengt om, niet minder dan de policie, het klandestiene spelen tegen te gaan en er alzoo als het ware eene dubbele waakzaamheid in deze wordt uitgeoefend; » en « dat, zoo het toestaan der po- en topho-spelen als een noodzakelijk kwaad moet worden aangemerkt, ook daarom

te meer op het bestuur de verpligting berust om al zoodanige middelen aan te wenden, waardoor dat kwaad zoo veel mogelijk kan worden getemperd».

De bepalingen, voor de pacht vastgesteld, gelijk zij luidden na eene herziening in 1831, zijn te vinden in Staatsblad 1849 n°. 32, waar ze acht gewone bladzijden druks beslaan. Haar voornaamste inhoud is: Art. 1, 3 en 8. «De pachter heeft het uitsluitend regt» om op bepaalde plaatsen, of «bij bijzondere gelegenheden» op zoodanige andere plaatsen als het «plaatselijk bestuur» goedvindt, de toegelaten spelen «te laten spelen». Plaatsen: in de stad Batavia 13; in de ommelanden van Batavia 1 op elken geprivilegieerden partikulieren passer, uitgezonderd Weltevreden en Tanah abang, met verpligting om aan den passerhouder *f* 30 's maands te betalen; te Samarang het Chinesche kamp; in de residentie Soerabaija 9; op Madura 4. Art. 2. Met andere woorden hetzelfde als art. 7 hierboven. 4. De houder van den passer mag den pachter niet hinderen. (Boete tot *f* 300.) 5. Toegelaten spelen: «het spel met kleine dobbelsteenen op zes kanten bespikkeld van 1 tot 6; wangito met zes steenen; top, tjouwkouw, lamtjinking met drie steenen; topho (tauwkouw) met één steen; een tolletje op zes kanten bespikkeld van 1—6, draaijende op een schoteltje; pongkouw met 75 en 60 kaarten; kaihouw en samtiok met 60 kaarten; paiaping met 84 kaarten; paktjoe met een koperen pitje, paktjo met drie pitjes, messoa met 120 pitjes; pongkopai en samkiokpai met kaarten; 15, 21 en 31 met Nederlandsche speelkaarten.» In 1849 is hierbij gevoegd het spel djapdjiki. 6. Geene andere spelen geoorloofd. Ook niet met dobbelsteenen aan vier zijden bespikkeld. (Boete tot *f* 1000.) Bij bijzondere gelegenheden kan het plaatselijk bestuur hiervan dispensatie geven. 7. De topbanen niet open vóór 6 ure 's ochtends en na 12 ure 's nachts. (Boete tot *f* 500.) Doch dispensatie als boven. «De pachter heeft het regt, om, na bekomen vergunning der

plaatselijke autoriteit,» (anders boete tot *f* 1000,) «aan ter goeder naam en faam staande partikuliere Chinesche personen verlof te geven tot het spelen in hunne huizen of woningen; zullende laatstgemelden zich daaromtrent met den pachter moeten verstaan; en deze zulks niet willende toelaten, dan wel voor de vergunning te veel geld eischende, zal hierin door het plaatselijk bestuur, naar gelang der zaak en der omstandigheden, worden beslist en de pachter gehouden zijn zich daaraan te onderwerpen.» 10. «Alle topbanen, pho- en topho of andere kaart- en dobbelspelen, op andere plaatsen of door andere personen gehouden of gespeeld wordende, dan die welke volgens de bovenstaande artikelen geadmitteerd of toegelaten zijn, ofte wel zonder daarop speciale vergunning van de plaatselijke autoriteit en van den pachter te hebben erlangd, zullen worden verklaard onwettig te zijn.» «Onder de bij dit artikel bedoelde verboden spelen zijn almede begrepen het gewone kaartspel, hetzij met Chinesche of Nederlandsche kaarten, en alle andere spelen, waarbij om geld of hoedanige wijze dan ook, of waar het ook zij, gespeeld wordt.» (Boeten voor hen die laten spelen tot *f* 1000, voor de spelers tot *f* 200.) 11. «De pachter zal moeten zorg dragen, dat in de dobbelkitten alleen Chinesche manspersonen, den vollen ouderdom van ten minste zestien jaren bereikt hebbende, worden toegelaten; zoodat buiten hen niemand, van welken stand of natie hij ook zijn moge, zelfs niet eens Chinesche vrouwen of dochters met toestemming harer echtgenooten of ouders, aan de pho- en topho of andere gespeeld wordende spelen mogen deelnemen.» (Boete tot *f* 1000 «door den pachter te voldoen voor iederen persoon, die tegen den geest en de duidelijke letter van dit artikel zal hebben gehandeld, mitsgaders onder terugbetaling van het door hen verloren geld». «Inlanders en daarmede gelijkstaande personen, bevonden wordende te spelen,» verbeuren tot *f* 200. «Ingeval echter

niet voldoende gebleken is, dat zoodanige inlanders enz. aan eenig spel hebben deelgenomen, maar nogtans binnen den omtrek der topbaan zijn gevonden," boete tot *f* 25 of gevangenis tot veertien dagen; «en zal in dat geval de pachter voor ieder derzelven eene boete verbeuren» tot *f* 100. 12. Elken inlander kan de policie uit de topbanen «halen». 13. De policiedienaren, bij elke topbaan van wege het plaatselijk bestuur geplaatst ter handhaving van rust en orde, ontvangen van den pachter *f* 1 per etmaal en voeding. 14. In de topbanen der steden en voorsteden mag op zon- en feestdagen gedurende de Christelijke godsdienstoefening niet gedobbeld worden. (Boete tot *f* 500.) 15. «In de topbanen zal ook niet anders dan tegen gereed geld gespeeld, en gevolgelijk geene goederen, koopbrieven, eigendombewijzen van lijfeigenen, acceptatiën, bons, enz., onder welk voorwendsel ook, noch in bewaring, noch in leening, noch als pand der minne aangenomen, veel minder verdobbeld mogen worden.» (Boete tot 500.) 16. «De pachter zal met de meeste naauwgezetheid moeten waken en doen waken, dat in deze dobbelkitten volstrekt geene amfioen geschoven, noch eenige sterke dranken, onder welke benaming of voorwendsel ook, geschonken of gedronken worden. Ook zullen geene beschonken personen in gemelde dobbelkitten toegelaten worden.» (Boete tot *f* 500.) 17 en 18. Boeten tot *f* 1000 tegen ieder policie- of justitiebeambte die «onwettige topbanen of vereenigingen van personen tot het spelen om geld» niet aangeeft, of daarin deelt. In 't laatste geval daarenboven ontslag. 19. «Elk bewoner of hoofd, en bij ontstentenis van bewoners elk eigenaar, die zijn huis, schuur, tuin, stal of erf, willens of wetens afstaat om daarin eene onwettige topbaan of onwettige vereeniging van spelers om geld te houden, (hetzij hij daarvoor al dan niet belooning of huur heeft ontvangen,) zal voor de eerste maal dat hij in overtreding bevonden wordt verbeuren eene boete niet te boven-

gaande *f* 500. Doch bijaldien hij bij eene tweede keer zich aan dezelfde overtreding schuldig maakt, zal hij vervallen in de dubbele boete, en voor de derde en volgende overtredingen, zoo het Europeanen of gelijkstandige personen zijn, met bannissement uit de eilanden Java en Madura voor den tijd van ten minste een, en ten hoogste tien jaren, en zoo het inlanders, Chinezen, Mooren, Arabieren of onchristenen van andere Indische volken zijn, worden gestraft met kettingarbeid, voor den tijd van ten minste drie maanden, en ten hoogste drie jaren, door den regter te bepalen, onverminderd de dubbele geldboete door ieder der veroordeelde personen afzonderlijk te voldoen.» 20. Ongeveer gelijke bepaling als die van 1826 over het valsch spelen. De pachter betaalt dan boete tot *f* 3000. «Bijaldien de houder van een toptafel onwillig is, om de door een of meer spelers wettiglijk gewonnen gelden dadelijk te betalen,» boete tot *f* 1000; tevens zal hij «worden veroordeeld tot betaling der verloren gelden tot zoodanig bedrage als blijken zal den speler toe te komen; zoowel deze boete als de aan den speler toekomende gelden zal bij onvermogen of onwil van den houder der tafel op den pachter worden verhaald». 21 en 22. Als 9 en 10 van 1826. — Te Batavia mag de pachter aan elk zijner dobbelhuizen een waijang (Chinesche tooneelvoorstelling) verbinden.

Aan deze beschrijving van den wettelijken toestand ontbreekt nog een citaat uit het Burgerlijk Wetboek voor N. I., ingevoerd met Mei 1848. Art. 1788 aldaar luidt: «De wet staat geene regtsvordering toe ter zake van eene schuld uit spel of uit weddingschap voortgesproten.» En art. 1791: «In geen geval kan hij die het verlorene vrijwillig betaald heeft hetzelve terugeischen, tenware van den kant van dengene die gewonnen heeft bedrog, list of opligting hebbe plaats gehad.»

Beide bepalingen gelden sedert 1 Maart 1856 (Staatsblad 1855 n°. 79) ook voor vreemde oosterlingen. Inlanders

kunnen zich vrijwillig aan die bepalingen onderwerpen; zonder dat blijven te hunnen opzigte hunne godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken van kracht, voor zoo ver ze niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en regtvaardigheid. (Alg. bep. van wetgeving voor N. I. en art. 75 regeringsreglement.)

Het financieele resultaat der verordening van 1826 is ons onbekend. Zelfs worden de licentiën, krachtens die verordening af te geven, bij de gepubliceerde begrootingen van N. I. niet afzonderlijk geraamd, dus welligt gemakshalve, doch ten onregte, onder het hoofdstuk Verpachtingen begrepen.

Van de pacht volgt weder, zoover ons mogelijk, eene opgave der geboden sommen. Zie noot op blz. 504.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.	Madura.	Totaal.
1830	f 108100	f 0	f 0		f 108100
1831	98700	0	0		98700
1832			4600		104200
1833			6700		106700
1834			9000		108000
1835			9800		110300
1836			8000		86700
1837			8500		114000
1838			8800		150500
1839			8900		167200
1840			12100		199200
1841			8400		238500
1842			14500		290900
1843			14500		307000
1844			13000		307800
1845			14200		305300
1846	243000	31000	11100	1600	286700
1847	212800	24000	12200	1800	250700
1848	228400	36000	17900	1400	283600
1849	129600	18000	16400	1300	165300
1850	157500	22900	17500	500	198400
1851	191100	7800	11800	500	211100

De opengelaten vakken kunnen wij niet invullen. Onder het totaal van 1833 tot en met 1848 is de pacht der waijangs te Batavia begrepen. Zie onder dat hoofd hierna.

Voortaan zonder de waijangpacht.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.	Madura.	Totaal.	
1852	f 207700	f 6000	f 12600	f 800	f 227100	
1853	186000	6000	10200	1600	203800	
1854	142300	20400	11400	500	174600	
1855	144000	12000	18200	700	174900	
1856	157700	12100	12700	700	183200	
1857	176500	37200	20200	1100	235000	
1858	146400	72000	27000	1100	246500	
1859	?	?	?	?	258000	Volgens de begrooting van N. I. over 1860 en 1861, aannemende als op blz 335, en voor de Buitenbezittingen stellende een gelijk bedrag als in de twee latere jaren, namelijk f 165000 's jaars.
1860	?	?	?	?	224000	
1861	?	?	?	?	234500	Volgens de begrooting van N. I. over 1862.
1862	?	?	?	?	192700	Idem 1863.

Eenige opmerkingen. Wij willen de stof niet uitputten.

Heeft de Nederlandsche lezer opgelet, welke lastigheden te Batavia, en elders waar de pacht werkt, te vervullen zijn eer men een partijtje kan maken? Geen whist of hombre zonder «speciale vergunning van de plaatselijke autoriteit en van den pachter»! Het staat zeer nadrukkelijk in art. 10 der pachtverordening (zie boven). Elk verzuim is duur. Wie b. v. zonder die vergunning in zijn eigen huis whist of laat whisten, betaalt de twee eerste malen f 500 en f 1000 boete; de derde maal wacht hem «bannissement buiten Java en Madura» (art. 19). Gij meent welligt eene wet vóór u te hebben van de tijden der Edele Compagnie, door latere wetgevers per abuis over 't hoofd gezien? Het jaartal wijst u te regt: de wet werd in 1829 expresselijk vervaardigd, in 1831 vermeerderd en verbeterd, in 1849 onveranderd in het Staatsblad geplaatst, daarna jaarlijks hernieuwd.

Verbeeld u nu de kwaadaardige verhoudingen die uit zoodanige wet moeten voortspruiten. Aan den eenen kant de

Europesche maatschappij, evenals iedere beschaafde maatschappij op den aardbol behoefte gevoelend om zich met «het gewone kaartspel» (art. 10) te vermaken; daaronder de hoogste dienaren van den staat, moreel verpligt om te recipiëren, hetgeen in den regel zeggen wil zijn huis te leenen aan «vereenigingen van spelers om geld» (art. 19). Aan den anderen kant een Chinees als pachter, met Argusoogen in de huizen der «overheerschende klasse» glurend om verkorters van zijn regt te betrappen, en eene plaatselijke autoriteit, die er belang bij heeft zoo vele Direkteuren en Raden van Indië als maar mogelijk verwijderd te krijgen, al ware 't met «bannissement», want amotie geeft promotie.......

«Maar waarom dan die dwaze bepaling niet sedert lang ingetrokken?»

Stel u gerust. Die bepaling, welke gij dwaas gelieft te noemen, is zoo verstandig geweest van stonde aan zich zelve in te trekken. Residenten, pachters en bedreigden verklaarden eenparig haar doodgeboren. Zelfs in de meest autokratisch geregeerde kolonie dekreteert de magthebber te vergeefs ondoenlijkheden.

Denken wij dus dat vergrijp tegen de gemeene rede weg, en houden wij 't voor beslist dat de Indische wetgever, althans na in 1848 het spelen om geld, als burgerlijke handeling, aan geen zwaarder band gelegd te hebben dan de ontzegging van de tusschenkomst des regters aan den winner, zich met deze hebbelijkheid alleen verder heeft willen inlaten waar zij op het publieke terrein treedt.

Zóó opgevat betreffen onze verordeningen niet elke «vereeniging van spelers om geld», gelijk er herhaaldelijk voorkomt, maar slechts inrigtingen, waar iedereen tot spelen genood, waar van het spelen en laten spelen om geld een bedrijf gemaakt wordt. In de maatschappij is het onderscheidende merk van deze inrigtingen overbekend. De openbare meening stempelt spoedig met dien titel eene

quasi-gezellige vereeniging waar eigenlijk hetzelfde geschiedt als in een speelhuis.

En dan komen de tegenwoordige verordeningen hoofdzakelijk op deze twee punten neder:

1°. Het aanleggen van speelhuizen (of speelbanken), onverschillig voor welken tijd, is aan Europeanen en inlanders verboden. Chinezen behoeven daartoe eene vergunning van de overheid. In de veroorloofde speelhuizen worden alleen Chinezen toegelaten.

2°. Het regt tot het geven van zulke vergunningen wordt hier en daar verpacht.

Wie over het eerste punt oordeelt, mengt zich in den strijd waarvan onze aanhef (bl. 369) gewaagt. Eischt het belang der maatschappij dat speelhuizen onvoorwaardelijk verboden, of dat zij onder toezigt der overheid gedoogd worden? Kies partij.

Mij dunkt, 't hangt van het karakter der maatschappij af. Tegen een ingeworteld kwaad aangewend, hebben verbodswetten gewoonlijk slechts dit gevolg, dat het kwaad in de duisternis voortwoekert, op schadelijker wijs dan waar het onder den regelenden staf der overheid gedoogd werd, en dat de geregeerden een stelselmatigen weerstand verzinnen, die tevens hooge politieke belangen aanrandt, vooral in een wingewest. Waar echter het kwaad pas dreigt te ontkiemen, waar het nog geen wortel heeft geschoten, vermag de voorkomende hand der wet veel. Hier zou juist het gedoogen schadelijk zijn.

Uit deze, mede ter gelegenheid van de opiumpacht door mij verdedigde, stelling redenerend, keuren wij een volstrekt verbod tegen het aanleggen en bezoeken van speelhuizen door Europeanen op Java goed. Eene koloniale mogendheid, die gedoogde dat zoodanig bedrijf in de kolonie door het beschavende element wierd geoefend en gesteund, zou het edelere doel van hare roeping verzaken. Georganiseerd verzet tegen dit verbod is niet te duchten.

De enkele overtreders moeten «zonder oogluiking of aanzien des persoons» gestraft worden; wij hebben zelfs niets tegen «bannissement» (door den regter dus) voor verstokte recidivisten.

Insgelijks beamen wij het verbod voor den inlander. De hanhaving moge, namelijk wat het bezoeken van speelhuizen aangaat, moeite kosten, zijnerzijds kan hier evenmin sprake zijn van georganiseerd verzet; wel te verstaan: zoolang den Chinees de aanleiding om mede te doen ontnomen of die aanleiding ten minste niet bevorderd wordt.

En ziedaar eene der redenen die ons nopen, aan 't gedoogen boven een verbod de voorkeur te geven ten aanzien van Chinezen. De Chinees, hartstogtelijk speler, geslepen, voor eene voordeelige zaak veel trotserend, zou alle middelen beramen om het verbod stelselmatig te ontduiken. De geschiedenis der opiumpacht leert wat hij durft. Hoe weinig een verbod tegen speelhuizen op Java hem afschrikte, weten wij uit de ervaring die tot de koncessie van 1817 drong. Zelfs tijdelijke licentiën, zie blz 372, baatten niet. Sluit de publieke topbanen en gij kunt verzekerd zijn een aantal geheime te doen ontstaan, lokazen tevens voor den inlander, die dan aan een georganiseerd verzet medepligtig wordt.

Toen het bleek dat tijdelijke licentiën aan Chinezen de geheime speelhuizen niet genoeg weerden, werd op sommige plaatsen de hulp van pachters gebezigd. Ook aan dit beginsel schenken wij bijval. Verpachting was inderdaad versterking van de policiemagt, — mits men nu niet alle toezigt op den pachter liet aankomen, gelijk wel eens gebeurde. Dat pachters kostbare gaarders van 's lands inkomsten zijn, doet hier niets af. De cijns van *deze* pachters moet als een toevallige baat beschouwd worden. En als zoodanig kan de staat het geld zonder eenige wroeging tot zich nemen; want, waar verpachting een doeltreffende maatregel is om een kwaad tegen te gaan, maakt het

financieele voordeel dien niet slechter. Integendeel, hetgeen den staat, zijns ondanks, uit die bron toevloeit vermindert de behoefte uit andere bronnen die liever gespaard moeten blijven. Wij wenschen daarom verpachting van het regt tot het houden van speelhuizen, *overal waar een verbod bedenkelijk is.* Zijn de ethische overwegingen van 1829 gegrond, dan gelden zij voor alle plaatsen die ongeveer in gelijke omstandigheden verkeeren. Het cijfer der Chinesche bevolking geeft den voornaamsten maatstaf. Voorts komen plaatselijke eigenaardigheden in rekening.

Overigens ijveren wij weder (als bij de opiumpacht) voor *kleine* pachtperceelen.

De bepalingen omtrent de geoorloofde speelhuizen verschillen op het pachtgebied van die daarbuiten ten opzigte van ettelijke onderdeelen. Voor zulke afwijkingen bespeuren wij geen reden. Eene algemeene verordening dient alles voor te schrijven wat omtrent elk speelhuis nuttig is.

Is al hetgeen de tegenwoordige verordeningen voorschrijven nuttig?

Niet nuttig schijnt het voorschrift, dat de speelhuizen geheel open moeten zijn, opdat men van buiten het spelen goed kunne zien (art. 7 van 1826 en art. 2 der pachtvoorwaarden). Eerlijkheid bij het spel moge er door bevorderd worden, meer nog lustopwekking bij de toeschouwers. Vraag het maar aan de speelbanken in Europa.

Nutteloos achten wij de liefdevolle zorg om hen, die in het speelhuis hun heil zoeken, voor alle afzetterij te behoeden. Daartoe zag men de overheid eene lijst van geoorloofde spelen opmaken, ja voorschrijven hoe de dobbelsteenen gespikkeld moeten zijn (art. 3 van 1826 en art. 5 en 6 der pachtvoorwaarden); daartoe vergt zij van den in het speelhuis bescheiden policiedienaar, dat hij alle spelen kenne en wel fijn genoeg om het valsch spelen van

den bankhouder terstond te ontdekken (art. 8 van 1826 en art. 20 der pachtvoorwaarden). Moeten de verschrikkingen van het speelhuis zooveel mogelijk weggenomen worden? Laat toch den speler zijn geld verliezen op de wijze die hij goed vindt! 't Is daarenboven een Chinees, geen onnoozele. Tegen «bedrog, list of opligting», kan hij de algemeene wet inroepen (blz. 376).

Naar mijn gevoelen behoeft omtrent de speelhuizen slechts het volgende door den centralen wetgever bevolen te worden.

1°. Het aanleggen en bezoeken van inrigtingen voor dobbelspel, speelhuizen, speelbanken, topbanen en dergelijke, op Java is verboden, behalve aan volwassen mannelijke Chinezen op de plaatsen waar het gewestelijk bestuur het vergunt.

Het regt tot den aanleg van zulke inrigtingen op die plaatsen wordt verpacht.

2°. Opium en sterke dranken worden in deze inrigtingen niet geduld. Ook mag daaraan geen waijang of dergelijk vermaak worden toegevoegd.

Nota. Alle opwekkende toevoegsels bij de speelhuizen zijn schadelijk.

De overige maatregelen ter handhaving van de openbare orde bepaalt het gewestelijk bestuur.

3°. Overtreders worden gestraft als volgt:

In te vullen na overleg met 's gouvernements regtsgeleerde adviseurs. Tegen Chinezen schijnt de straf van dwangarbeid buiten Java aan te prijzen.

4°. Omtrent de handelingen in deze inrigtingen geldt de algemeene wet.

Waaronder de algemeene policiewet (Staatsblad 1851 n°. 26), welke voorziet in gevallen van rumoer enz.

Sterke Dranken.

Om op Java de daar gestookte geestrijke dranken: *arak*, *rum*, *tjoe* en *araklikeur*, bij mindere hoeveelheden dan een halven legger (194 kan) te verkoopen of te laten verkoopen, moet men het regt daartoe, elk voor een bepaald gewest, van het gouvernement gepacht hebben. De verpachting geschiedt jaarlijks. Overtreding wordt bedreigd met boeten van *f* 100 tot *f* 1000.

Het verkoopen van zekere «door de Javanen toebereide» sterke dranken, genaamd *bandrik* of *brom*, en «andere soortgelijke», staat echter iedereen vrij.

Rum van buiten afkomstig mag zonder toestemming der pachters van voormeld regt niet verkocht worden bij mindere kavelingen dan twee dozijn flesschen; vreemde likeur zonder die toestemming niet voor minder dan *f* 1 de flesch van een halve kan of daaromtrent. (Boeten als voren.)

Voor elken niet bij den pachter gekochten legger arak, «welke voor scheepsgebruik uitgevoerd en alzoo niet op het manifest der betrokken vaartuigen wordt bekend gesteld», betaalt men hem *f* 12½. (Boete tot *f* 500.)

De pachter is verpligt «goeden, deugdzamen en onvervalschten arak, van de eerste, tweede, of derde soort, welke de proef houdt», te leveren. (Boete *f* 50 en verbeurdverklaring.) Hij verkoopt alleen op de plaatsen, door het gewestelijk bestuur tijdens de verpachting aangewezen. (Boete tot *f* 500.)

Ter «betere verzekering van 's pachters regt» is «het stoken van arak, rum of tjoe, elders dan in geoorloofde branderijen», en alle vervoer van arak enzv., bij welke hoeveelheid ook, hetzij uit de stokerijen of uit andere plaatsen, hetzij van en naar boord, zonder eene schriftelijke ver-vergunning van den pachter, verboden. (Boete tot *f* 500.) Hij mag evenwel deze vergunning voor hoeveelheden van

een halven legger en meer niet weigeren. (Boete tot *f* 100.)

Ieder die op 15 Januarij arak enz. in mindere hoeveelheid dan een halven legger bezit, moet daarvan aan den nieuwen pachter aangifte doen. (Boete tot *f* 50 per verzwegen fust.) Na 15 Januarij wordt alle arak enz. in mindere hoeveelheid als voren bevonden, en niet bij den pachter van het gewest over het loopende jaar gekocht, zoomede alle arak enz. zonder zijne toestemming vervoerd, verbeurd verklaard en de bezitter bovendien gestraft met eene boete bedragende de waarde van het aangehaalde, doch minstens *f* 50, of, als het vervoer uit eene stokerij heeft plaats gehad, *f* 500.

«De pachter, of iemand zijnentwege, mits daartoe door denzelven behoorlijk gekommitteerd zijnde, zal steeds de bevoegdheid hebben, zich te vervoegen in de woningen, huizen en pakhuizen, op de schepen en vaartuigen, dan wel op zoodanige andere plaatsen, aan wie ook toebehoorende, alwaar hij naar luid van het door hem afgegeven bewijs voor vervoer kennis draagt, dat zich hoeveelheden arak, rum of tjoe, van een halven legger of daarboven bevinden, en aldaar te onderzoeken of de opgegeven en op dit bewijs vermelde hoeveelheid werkelijk nog onaangeroerd, en mitsdien in haar geheel aanwezig is, alsmede of het door of van wege den pachter op ieder vaatwerk geplaatst zegel nog gaaf en ongeschonden is; zullende bijaldien mogt worden bevonden dat de opgegevene hoeveelheid niet meer op de bestemde plaats aanwezig is, en de bezitter niet kan aanwijzen werwaarts dezelve vervoerd, of aan wien die hoeveelheid verkocht is, dan wel in geval de zegels van den pachter geschonden of vernietigd zijn zonder dat daarvan aan denzelven is aangifte gedaan, de bezitters of vervoerders verbeuren eene boete, niet tebovengaande *f* 500, welke boete insgelijks zal worden verbeurd door dengene, die zich tegen het voorbedoeld plaatselijk onderzoek mogt verzetten.» (Art. 10 der pachtvoorwaarden.)

Omtrent den verkoop van de bedoelde dranken aan militairen maken de pachtvoorwaarden bijzondere bepalingen. Militairen, Europesche of inlandsche, mogen in de taphuizen niet toegelaten, hun mag van wege den pachter geenerlei drank verkocht worden. (Boete voor de eerste maal *f* 50 tot *f* 200, daarna van *f* 100 tot *f* 1000.) De houder der militaire kantines voorzien zich van die dranken bij den bevoegden pachter; deze verkoopt ze hun alleen met toestemming van de militaire besturen waaronder de kantines gesteld zijn, en verbeurt anders *f* 100 tot *f* 1000; het militair departement waakt voor 's pachters regten.

Zoo luiden de verordeningen op dit middel sedert 1836, na eene geringe wijziging en bijvoeging van 1837 en 1843, alles blijkende uit Staatsblad 1849 n°. 52.

De geboden pachtsommen bedroegen (zie noot op blz. 304):

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam										
Batavia.	40700	41400	56100	39600	55700	63400	65500	47800	14100	29000
Buitenzorg.					7400					
Krawang.										
Cheribon.										3400
Tagal.	800	800	500	600	800	600				700
Pekalongan	1500	800	600	600	500	400				700
Kadoe										
Samarang			400	300	4800	3000	6000	12000	18400	4800
Soerakarta.										2600
Djokjokarta										900
Japara.	2000	1700	1900	3100	2000	900				700
Rembang	1600	1400	700	1700	1400	600				
Grissee.	1700	1600	1400	1600	2100	2100				
Soerabaija	9200	8000	5200	4200	4900	4300				
Pasoeroean.							10300	12100	10800	12000
Bezoeki										
Banjoewangi.										
Madura	900	1600	1800	1400	1500	1500				
Totaal	*f* 58400	*f* 57400	*f* 68700	*f* 53100	*f* 81100	*f* 76700	*f* 81800	*f* 71800	*f* 43300	*f* 54800

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Bantam	700	900	1000	900	1100	1000	1000	2200	2000	1500	900	800	700
Batavia	67200	33600	37700	43400	30100	42000	31800	33700	37200	74600	74600	62200	80500
Buitenzorg	8000	7900	6100	6100	5000	6000	6800	6500	?	8300	10800	9200	10000
Krawang	1100	1100	1200	700	800	1100	1100	1200	1000	1400	2200	1600	1500
Tagal	2100	2400	2600	3000	3900	4400	5000	7000	8600	12700	10100	10200	9600
Japara	2800	2300	2600	2900	3400	4500	5000	5500	5600	6500	6000	7200	7700
Rembang	2800	2900	3400	2000	3000	3800	3000	3500	3700	3900	4100	4200	4200
Soerabaija met Madura } . .	7000	7500	8200	8300	11000	13000	15000	14000	16000	14300	14500	16000	13200
Banjoemaas	1900	2900	3300	4700	5700	6000	6000	8000	11100	16000	14500	10500	10100
Madioen	700	1600	1800	2100	2200	1800	3000	3600	2300	2900	2900	2400	?
Patjitan	400	200	100	300	100	100	100	300	200	200	100	100	100
Kediri	1400	1200	1100	1200	1200	2000	2100	2600	4000	3100	2600	2800	2100

Van Cheribon, Pekalongan, Samarang, Kadoe, Pasoeroean, Bezoeki, Banjoewangi en Bageleen is de opbrengst ons niet bekend.

De heer Embrechts (zie blz. 304) geeft over 1830—45 de volgende totalen:

1830	*f* 73200	1836	*f* 107900	1841	*f* 146200
1831	92700	1837	105800	1842	184700
1832	115900	1838	128300	1843	192500
1833	121100	1839	122500	1844	206900
1834	94800	1840	139100	1845	218400
1835	100700				

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam	1300	1600	1000	1600	1600	1500	900	600	800	1100	1700	1100	1000
Batavia / Buitenzorg	80500	80500	66000	48000	61200	64800	67200	59200	46200	51700	24000	28100	36100 6600
Krawang	1500	1100	1500	1700	1800	1500	4500	1600	1200	800	1100	700	1200
Cheribon	6000	6000	5400	5400	5400	5400	4200	7600	4000	3600	3600	3600	3700
Tagal	14100	14500	12100	12200	11500	11000	14500	14000	16000	17400	23300	22800	20600
Pekalongan	4400	3500	3000	2900	4900	2900	2500	3000	2600	3000	3000	2600	1300
Samarang	38700	31200	32400	37300	34200	21600	13200	13800	14400	20400	26400	25300	26400
Japara	8100	8800	7000	5500	3600	4800	4800	6100	6700	4000	8600	7800	7800
Rembang	5500	4400	6000	4800	4300	3800	4000	4000	4300	5300	5300	6000	5700
Soerabaija	23400	21700	18400	20000	19200	14300	17500	18200	17000	21000	16600	25700	28700
Madura	3300	3400	3800	3400	3400	3000	3500	2900	2800	3900	3200	3000	3500
Pasoeroean	1900	1200	2000	2600	2900	2200	2300	2800	2300	2900	3000	3100	2100
Bezoeki, Banjoewangi en Probolinggo.	2100	2900	1400	3100	2300	1500	1300	1100	800	2700	1900	1400	2400
Banjoemaas	4000	4200	5300	7000	7200	5900	3800	4200	6000	7400	7100	6700	10900
Bageleen	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1400	1600	1700	1700	1700	3600
Kadoe	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2100	2200	2200	1900	1900	2400	2500
Djokjokarta	3200	3200	2600	5400	3200	3700	3700	4700	5100	5200	5300	4800	14300
Soerakarta	9000	9000	7200	6000	5200	5500	5500	6000	9600	13200	16900	14000	18800
Madioen	1200	1200	600	700	1200	3200	1800	1900	1900	1400	1700	1400	2700
Patjitan	100	100	100	100	100	200	200	200	400	400	400	400	200
Kediri	2600	3400	2700	3200	2100	3300	4000	3100	3000	4000	4000	2000	1300
Totaal	ƒ214100	ƒ205200	ƒ181700	ƒ174100	ƒ178400	ƒ163200	ƒ162500	ƒ158500	ƒ148900	ƒ173000	ƒ160700	ƒ164500	ƒ201400

Voor Bageleen 1846—51, toen òf al de middelen te zamen verpacht, of de dranken onder de passers begrepen werden, namen wij het cijfer van 1852; voor Kadoe, in dezelfde jaren, toen het middel onder de passerpacht begrepen was, een rond cijfer.

Volgens de gedrukte begrootingen van N. I., aannemende als op blz. 335, en van de cijfers over 1859 en 1860 gelijk bedrag voor de Buitenbezittingen aftrekkend als die begrootingen voor de twee latere jaren opgeven, zou de pachtschat voor Java bedragen hebben in

1859	*f* 197000	1861	*f* 196000
1860	» 202000	1862	» 220000

Buiten de pachtvoorwaarden is omtrent den verkoop van sterken drank op Java nog dit voorgeschreven:

Staatsblad 1853 n°. 28. Art. 9. In de tapperijen mag sterke drank niet anders verstrekt worden dan tegen gereed geld. Art. 10. Tapperijen, hetzij met andere bedrijven vereenigd of afzonderlijk gedreven, mogen niet voor het publiek geopend zijn van des avonds 10 tot des morgens 6 ure.

Besluit 19 April 1853 n°. 5 (Staatsbladsbijblad n°. 67). De hoofden van gewestelijk bestuur mogen, waar een garnizoen van de landmagt of een station van de zeemagt is, geene vergunning tot het openen van tapperijen verleenen, noch plaatsen voor den verkoop van arak, rum en tjoe aanwijzen, dan na overleg met de bevelvoerende officieren.

Staatsblad 1853 n°. 30. Art. 1. Het is aan een iegelijk verboden, buiten de militaire kantines, aan militairen beneden den stand van officier, of hunne vrouwen, kinderen of bedienden, sterken drank te verkoopen of in winkels of warongs om niet te verstrekken. Art. 2. Het is verboden sterken drank bij hoeveelheden van minder dan een half dozijn flesschen te verkoopen, elders dan in de door het plaatselijk bestuur toegelaten tapperijen.

Voeg daarbij een aantal huishoudelijke maatregelen tot wering van het misbruik van sterken drank onder militairen, (waarover wij gelegenheid zullen hebben te spreken wanneer het Indische leger aan de beurt komt,) en onder 's lands burgerlijke dienaren (berisping en ontslag), en gij

kent in de hoofdtrekken de taktiek der Javasche regering tegen dezen maatschappelijken vijand. Natuurlijk schragen haar de godsdienst- en andere leeraars. Er bestaat ook n. f. op Java een afschaffingsgenootschap.

De bedoelde vijand nestelt zich op Java voornamelijk in de benedenlagen der Europesche maatschappij. Niet alleen de soldaat, maar de min beschaafde kolonist in 't algemeen, vraagt aan de flesch prikkels, welke het door hitte verslapte gestel ginds meer dan elders begeert, of verdooving van treurige gewaarwordingen, door afzondering te midden van bedrogen verwachtingen enz. daar menigvuldiger dan in het eigen land. Onder de hoogere klassen zijn voorbeelden van habitueele dronkenschap uiterst zeldzaam. Het gebruik van sterken drank echter kan er naar evenredigheid grooter wezen dan in Europa, ten gevolge van het begrip bij oudgasten op vermeende ervaring gegrond, dat een dagelijksche grog de gezondheid bevordert. Naar het zeggen van deze empirici zou namelijk de geregelde toevoer van eene goede hoeveelheid zuiveren jenever of cognac, des avonds met water genomen, het ligchaam vrijwaren van zekere ziekten der ingewanden, waaraan de Europeër in tropische klimaten bijzonder blootstaat.

Gedurende de laatste jaren van mijn verblijf in Indië werd geklaagd over de verspreiding van het gebruik van arak, jenever en brandewijn, onder den inlander. Ettelijke pachtsommen van onze statistiek laten zich wel niet anders verklaren. Jongere berigten gewagen zelfs van toenemende Europeanisatie in dat opzigt.

Welke houding betaamt aan het gouvernement jegens die beweging? Zal het met Mahomed en met den westerschen «afschaffer» tegen alle gebruik van sterken drank ijveren?

Ik moet bekennen geen bewonderaar van de afschaffingstheorie te zijn. Er ligt in die leer eene ascetische overdrijving, ongeschikt voor 't gezonde menschenleven. Vol-

strekte ontzegging kan haar nut hebben als heroisch middel op ergzieken toegepast; en het is humaan-praktisch dronkaards als kranken te beschouwen: de rampzaligen blijven waarlijk niet voor hun pleizier aan den drank! Maar noch humaan noch praktisch schijnt de monnikenvroomheid, die zich en elkaar het gebruik verbiedt uit louter vrees voor misbruik of omdat slechts daardoor misbruik gekeerd zou kunnen worden. Dat het gebruik van geestrijk vocht niet noodwendig tot misbruik leidt, bewijst de doorgaande ondervinding der meerderheid. Heerscht het misbruik bij voorkeur over de lagere klassen, dan duidt dit feit zelf op oorzaken buiten het gebruik. En indien de Javasche oudgast eens gelijk had in zijne straks vermelde bewering?

Het dagelijksche glas grog, ja de dagelijksche onverwaterde borrel, is geenszins op één lijn te plaatsen met de amfioenpijp.

Doch blijkbaar heeft de staat te ijveren tegen het *misbruik* van sterken drank. Dit kan op tweeërlei wijze: voorbehoedend en terugdringend. Voorbehoedend, door den drank gevoelig te belasten, dus juist voor hen die slagtoffers van het misbruik plegen te zijn duur te maken; terugdringend, door maatregelen omtrent 's lands dienaren en door bestraffng van het misbruik waar het zich in 't openbaar vertoont.

Beide methoden worden thans door de Indische overheid aangewend. De wil om het publieke misbruik te straffen blijkt uit de algemeene policiewet (art. 43 in Staatsblad 1829 n°. 8 en Staatsblad 1851 n°. 26). Van maatregelen omtrent 's lands dienaren spraken wij hiervóór. Tot duurmaking draagt de pacht bij.

Draagt evenwel de pacht, gelijk zij bestaat, genoeg bij? Dat meenen wij te mogen betwijfelen.

Ten eerste geldt zij slechts eenige soorten van sterken drank. Waarom niet alle? Dat ingevoerde soorten inkomend

regt betalen kan de reden niet zijn, want enkele ingevoerde soorten worden door de pachtvoorwaarden getroffen, en daarentegen laten deze zekere inlandsche fabrikaten vrij. — Wij herinneren hier ten overvloede, dat de door ons verdedigde ideeën ter bepaling van het inkomend regt een algemeen zeer laag cijfer en gestrenge afscheiding van de verordeningen op het verbruik voorschrijven.

Ten tweede vertrouwt de pacht het duurmaken der voornaamste haar onderworpen dranken in te ruime mate aan den pachter toe. Wel moet hij den inkoopsprijs, benevens de beheerkosten, met de pachtsom verhoogen; maar zijn belang dringt hem veel te slijten. Het monopolie van den verkoop in 't klein wapent hem tegen prijsopdrijving in de eerste hand; de pachtsom bukt onder het gewone expedient van zamenspanning, welks kracht wij bij de opiumpacht bespeurden. Zou inderdaad zulk een monopolie op gansch Java niet meer waard zijn dan twee ton 's jaars?

Gelijk wij op bl. 322 zagen, prees de minister Uhlenbeck «eene verhooging der belasting op den verkoop van arak en andere sterke dranken» aan, tijdens de plannen met de vischpacht. Het bovenstaande doet wenschen naar mededeeling van de argumenten waarvoor het ministerieele denkbeeld moest wijken. Of is de zaak nog in onderzoek?

Zij verdient voorzeker geene vlugtige behandeling. Inzonderheid behoort m. i. met zorg onderzocht te worden, of het heffen van een stevigen accijns op alle geestrijke dranken op Java, en het innen daarvan door gouvernementsbeambten, niet financieel en moreel verkieslijker ware dan de tegenwoordige verpachting van het tapregt. Der publieke kritiek ontbreken de daarvoor onmisbare statistische gegevens.

Varkensslagt.

De woordenrijke «voorwaarden voor de pacht van het slagten van varkens en den verkoop van varkensvleesch», gelijk zij luidden na eene herziening in Oktober 1831, zijn opgenomen in het Staatsblad van 1849 n°. 32. Ziehier hare voornaamste artikelen.

1. «Aan den pachter wordt het uitsluitend regt toegekend tot het slagten van varkens en den verkoop van varkensvleesch, in de geheele residentie, de reede daaronder begrepen.» 2. «Iemand echter voor eigen gebruik, of bij gelegenheid van festiviteiten of godsdienstige en andere plegtigheden, varkens willende slagten, zal de pachter dit niet mogen weigeren, mits alvorens dit geschiedt van hem zij aangevraagd en verkregen eene licentie, waarvoor degene die slagt aan den pachter zal moeten betalen: 200 duiten voor een groot varken, 100 duiten voor een klein dito, levend minder wegende dan een kwart pikol. Voor elk varken hetwelk levend naar boord van de vaartuigen en schepen op de reede wordt vervoerd, om aldaar geslagt te worden, dan wel om te dienen voor gebruik op de reis, of om naar elders te worden gebragt, zal de pachter mogen heffen 100 duiten en daarvoor eene licentie moeten verleenen; zullende het departement der inkomende en uitgaande regten geene varkens aan den boom mogen laten doorgaan, welke niet van des pachters licentie zijn voorzien.» 4. «Het staat den pachter vrij om het regt van verkoop van varkensvleesch, op zoodanige plaatsen en voorwaarden als hij zal overeenkomen, aan anderen af te staan. De varkens zullen echter op geene andere dan op de daartoe bepaalde plaatsen mogen geslagt worden, welke plaatsen door den resident tijdens de verpachting zullen worden bekend gemaakt, en bij het procesverbaal aangeteekend. Partikulieren, die voor eigen gebruik slagten, zijn onder deze bepaling niet begrepen.

De pachter zal verpligt zijn om ten gerieve der bevolking varkensvleesch te verkoopen op de plaatsen daartoe door den resident aan te wijzen.» 5. «De pachter, of de zoodanigen die door hem tot den verkoop van varkensvleesch zijn gemagtigd, of het regt daartoe van hem hebben gekocht, zullen het vleesch niet hooger mogen verkoopen dan tegen den prijs welke iedere maand door het plaatselijk bestuur zal worden bepaald en aan de gemeente bekend gemaakt.» 7. «Opdat de ingezetenen niet verpligt worden zich ver van hunne woonplaatsen te verwijderen, zal de pachter in elk distrikt, ten genoege van het plaatselijk bestuur, eenen gemagtigde moeten hebben, ten einde de licentie te verleenen en de pachtgeregtigheid te ontvangen.» 8. «De varkens, welke door of van wege den pachter voor de konsumtie in de stad en voorsteden der drie hoofdplaatsen zijn bestemd, zullen alle moeten geslagt worden in de slagterijen vermeld bij art. 4, alwaar zij des avonds vóór de slagting moeten gebragt worden; zullende met het slagten der varkens begonnen worden des morgens ten vier ure, en worden voortgegaan totdat al de varkens, die des avonds te voren aan de slagterij gebragt zijn, zullen zijn geslagt.» 10. «Niemand zal eenig geslagt varken, of gedeelte van dien, met vet mogen bekleeden, maar zullen dezelve moeten gelaten worden in hunnen natuurlijken staat; geen ander vleesch dan dat van jonge, gezonde, wel doorvoede varkens, zal door den pachter of zijne bedienden verkocht, en dus ook nog veel minder zieke varkens geslagt, of het vleesch van varkens welke gestorven zijn verkocht mogen worden.» 11. «Niemand zal vermogen eenig varkensvleesch dat naar de reede is gezonden, aan den wal terug te brengen.» 12. «Aan de belasting zullen niet onderhevig zijn varkens welke op de jagt of in het wild geschoten worden, tenzij die geheel of gedeeltelijk ten verkoop worden aangeboden, in welk geval de pachter zal kunnen heffen de geregtigheid, bepaald bij art. 2.» 13. «Het militair depar-

tement zal zooveel doenlijk waken, dat deze pachtvoorwaarden door de militairen van het garnizoen niet worden overtreden, en zal hetzelve verpligt zijn, om den pachter in zijn regt te handhaven, en tot dat einde, zoo dikwerf hij pachter zich daartoe zal aanmelden, hem den vrijen toegang in de kazernen verleenen.» 15—17. Voor Batavia. «De varkensmesterijen zullen moeten gehouden worden ter plaatse waar dezelve thans bestaan, voor zoo veel door het plaatselijk bestuur daarin geene verandering wordt gemaakt, op verbeurte der varkens welke op andere niet toegestane plaatsen worden gemest; blijvende de bepaling der plaatsen geheel aan hetzelve overgelaten. De pachter zal jaarlijks aan de gezamenlijke varkensslagters, behoorende tot de kongsie aan de groote slagterij, eene som van *f* 200 schenken, zoowel tot het onderhoud van de kongsi, als tot goedmaking der gewone feesten, welke daarin gegeven worden. De pachter zal verpligt zijn de zoogenaamde langanans of slijters van varkensvleesch in het klein, welke thans aanwezig zijn, in hunne regten te laten, of in zijn eigen dienst te nemen, en voorts te zorgen dat deze langanans in genoegzaam getal, ten gerieve der Europesche ingezetenen, het vleesch des morgens ten verkoop aan de huizen op Molenvliet, Rijswijk, Weltevreden en het Koningsplein rondbrengen.

Overtredingen worden bedreigd met boeten tot *f* 25, *f* 50 en *f* 100, en sommige nog met verbeurte van het varken of van het vleesch.

Van deze verordeningen is zeer weinig overgebleven. Sedert 1° 1864 hadden de pachters niet meer het uitsluitend regt tot verkoopen van varkensvleesch (Staatsblad 1863 n°. 137). En bij ordonnantie van 14 Oktober 1864 werden voor 1865 nieuwe voorwaarden vastgesteld, volgens welke het regt der pachters zich bepaalt bij het heffen van *f* 1 op elk varken, binnen het pachtgebied geslagt of

naar de reede vervoerd, met verpligting om één gemagtigde te hebben op elke plaats waar het gewestelijk bestuur dit noodig acht, ten einde de ingezetenen niet ver van hunne woningen eene licentie verkrijgen en de belasting betalen kunnen. Ontduikingen worden gestraft met boeten tot *f* 25 per beest.

De pachtsommen bedroegen (zie noot op blz. 304):

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam						100	200	300	400	600
Batavia	24000	25100	24000	25600	28400	29700	27900	31300	31300	29200
Buitenzorg			4400	5300	5000	7400	8100	7500	8400	5900
Krawang						100	500	400	300	900
Cheribon						600	1000	700	800	2100
Pekalongan	1000	800	700	600	600	500	400	300	400	1000
Kadoe							900	1600	1800	1000
Samarang			1300	600	900	1700	1200	1000	1500	1600
Japara	2300	2000	2400	2200	2800	2000	1700	1900	2000	1900
Rembang	1600	1200	1100	1300	2500	1800	2300	1300	2000	2600
Grissee			1000	1000	1100	1100	1200	1600	1700	1300
Soerabaija	3400	4200	4200	4100	4000	4000	4100	13800	7600	6400
Pasoeroean	200	100	100	100	100	200	200	600	700	500
Bezoeki en Banjoewangi						1800	1900	1500	1500	1500
Madura	200	200	400	300	400	300	100	500	300	300
Totaal	ƒ 32700	ƒ 33600	ƒ 39600	ƒ 41200	ƒ 45700	ƒ 51400	ƒ 51700	ƒ 64300	ƒ 60900	ƒ 56500

Over het cijfer van Kadoe 1826 zie blz. 305, 332 en 339.

In Samarang en Grissee was de pacht over 1817 en 1818 met die van de rundslagt vereenigd.

Van het volgende tijdvak kennen wij slechts de totalen, uit de verzameling Embrechts (zie blz. 304), t. w.:

1830	ƒ 50000	1836	ƒ 75200	1841	ƒ 116300
1831	53200	1837	81400	1842	109000
1832	64200	1838	105200	1843	114900
1833	68700	1839	127000	1844	116000
1834	76500	1840	123500	1845	122700
1835	75700				

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam.	900	900	900	1000	1100	1100	1300	1300	500	1100	1300	1200	1100
Batavia.	41200	39700	33700	34800	38900	42800	46200	46900	48700	49000	40800	40200	48000
Buitenzorg	9900	9700	9800	9100	10900	13400	13000	11900	10800	11200	11500	10600	12300
Krawang	1300	1000	1900	2500	2200	1700	2400	2500	2300	1300	1400	1900	1900
Cheribon	4200	3700	3200	5000	3600	4600	7000	10100	7600	6000	6000	4200	2900
Tagal	2800	2300	2900	3600	2300	1300	2200	2700	2400	1600	1700	2300	1700
Pekalongan	2100	1100	1600	1100	1000	800	800	1100	2600	2200	1200	1000	700
Samarang.	17200	24100	23000	15700	18200	7200	6100	17300	15600	14400	17800	10000	6000
Japara	5600	5900	5100	2600	3000	1600	2800	3000	3900	1200	4800	3900	3600
Rembang	3600	3200	4100	4700	4600	4000	4400	5100	5100	5700	4200	4300	4300
Soerabaija.	9100	10000	9200	8500	12900	13200	12700	14900	13300	14000	11300	9300	6900
Madura.	100	300	200	200	200	400	400	500	800	600	600	500	200
Pasoeroean	1300	1000	1000	2200	2600	2300	1300	1600	3000	3100	400	200	900
Bezoeki, Probolinggo en Banjoewangi. . .	1200	1700	500	600	900	1000	1100	2200	2000	1900	900	600	700
Banjoemaas.	1400	1300	1200	1300	1200	600	1000	1400	1600	2200	1700	1400	1700
Bageleen	300	200	200	200	200	200	200	300	400	600	600	600	1300
Kadoe.	2700	1400	500	1000	800	800	900	1200	1200	800	900	1500	1200
Djokjokarta.	1500	1600	800	900	1000	1300	1300	2200	2200	2500	2500	2300	2400
Soerakarta	5500	4300	1400	600	1700	1400	1600	3100	6000	4800	4100	6000	6200
Madioen	400	400	500	500	500	700	1000	1000	1000	1000	1000	800	1700
Kediri.	800	600	400	1000	1300	1900	1900	2000	1600	1200	2100	1700	1800
Totaal.	ƒ112900	ƒ114300	ƒ103000	ƒ 96900	ƒ109500	ƒ102400	ƒ109700	ƒ132200	ƒ132500	ƒ126000	ƒ116600	ƒ104500	ƒ107500

Voor Bageleen 1848 en 1849 zie blz. 341.

Voor latere jaren geven de gedrukte begrootingen van N. I., aannemende als op blz. 355 en dat de pachtsom der Buitenbezittingen over de twee eerst te noemen jaren gelijk was aan het gemiddelde der twee volgende:

1859	*f* 114000	1861	*f* 130000
1860	» 152000	1862	» 63000

Nu het monopolie van den verkoop is opgeheven zal de waarde der pacht beduidend gedaald zijn.

Van waar echter de aanzienlijke daling reeds vóór de opheffende ordonnantie van Oktober 1863?

Tegen die opheffing en de jongste vermindering der belasting hebben wij niets in te brengen. Wel schonk zij eene noodelooze gift aan den vermogenden Europeaan en aan den Chinees, die in stede van verligt zwaarder belast behoorden te worden; maar daartegenover staat, èn dat dit laatste langs andere wegen geschieden kan, èn dat voor den armeren Europeaan en Mesties, bij den algemeen gestegen prijs der levensmiddelen, de maatregel eene tegemoetkoming is, welke van het gouvernement geen bijzonder groot offer vergt.

Doch waarom niet tevens het gebruik van pachters voor het innen van deze belasting opgeheven? Er valt immers aan de duurte van dit middel niet te twijfelen. De jaarlijksche pachters, die onmogelijk vooraf weten kunnen hoevele varkens in hun pachtjaar geslagt of uitgevoerd zullen worden, en toch zich verbinden moeten om den staat over dat jaar eene vaste som te leveren, rekenen bij hun bod op kwade kansen. Alle goede jaren derft 's lands kas. De regtstreeksche inning zal haast zonder personeelvermeerdering kunnen plaats hebben, door het afgeven van verlofbriefjes en de ontvangst van *f* 1 voor ieder aan de policiekantoren op te dragen. Toezigt der policie over de slagterijen is in alle geval, zelfs bij het bezigen van pachters eer meer dan minder, in het belang der openbare gezondheid onvermijdelijk.

Omtrent dit toezigt nog eene opmerking. De vorige pachtvoorwaarden bepaalden dat het gewestelijk bestuur de plaatsen aanwees waar geslagt mogt worden. Die bepaling liet men bij de ordonnantie van Oktober 1864 weg. Om welke reden? Omdat reeds buiten de nu ingetrokken pachtvoorwaarden een algemeen voorschrift van gelijken inhoud bestond? Dan waren wij in de opsporing niet gelukkig. Of omdat de gewestelijke besturen krachtens art. 72 van het regeringsreglement «bevoegd zijn tot het maken van reglementen en keuren van policie»? Maar dan bevreemdt het ons, na die ordonnantie in het officieele nieuwsblad geene reglementen en keuren op de slagterijen aangetroffen te hebben.

Indien de regering werkelijk uithoofde van deze bevoegdheid der gewestelijke besturen tot de weglating besloot, wordt art. 72 (nader omschreven bij Staatsblad 1858 n°s. 17 en 18) op eene wijze toegepast die verre van aanbevelenswaardig voorkomt. Dat de gewestelijke besturen reglementen en keuren van policie mogen maken, verhindert niet het uitvaardigen van verordeningen omtrent onderwerpen van policie door het centrale bestuur. Waar het centrale bestuur omtrent onderwerpen van policie regels nuttig acht die overal opgevolgd moeten worden, zal het uitvaardigen van ééne algemeene verordening door dat bestuur wel de voorkeur verdienen boven het afkondigen van die regels bij even zoo vele gewestelijke reglementen en keuren als er gewestelijke besturen zijn, met al de daarvan onafscheidelijke vormen. Art. 72 vindt eene rationeele toepassing alleen: 1°. aangaande onderwerpen die geene overal geldende policieregels vereischen, dus waaromtrent de noodige policievoorschriften essentieel kunnen verschillen naar gelang van plaatselijke eigenaardigheden; 2°. tot uitvoering van algemeene verordeningen. De regel, dat voor den verkoop niet geslagt mag worden dan in het openbaar, alzoo op door het plaatselijk bestuur goedgekeurde plaat-

sen, hangt van geenerlei plaatselijke eigenaardigheden af. (Gelijk van zelf spreekt ziet deze stelling tevens op de rundslagt.)

Neringen.

Hoofdgeld der Chinezen.

Het verband tusschen deze twee middelen zal onder de beschrijving uitkomen.

De *pacht der neringen* heeft alleen de stad en voorsteden van Batavia tot gebied. Haar voorwerp is eene patentbelasting, door inlanders en vreemde oosterlingen verschuldigd, aanvankelijk over «groentenkramen en winkels», na 1829 over een aantal bedrijven meer. Hare eerste voorwaarden sedert deze uitbreiding leest men in Staatsblad 1829 n°. 115, verbeterd bij Staatsblad 1829 n°. 128; den lateren tekst, na wijzigingen van 1832, 1844 en 1847, in Staatsblad 1849 n°. 52; nadere wijzigingen in Staatsblad 1856 n°. 68, 1861 n°. 102 en 1863 n°. 151.

Het tegenwoordige tarief, hoofdzakelijk met dat van 1829 overeenstemmend, onderscheidt acht klassen van belastbaren. Zij betalen maandelijks *f* 15, *f* 12, *f* 8, *f* 5, *f* 4, *f* 3, *f* 2 en *f* 1½; sommige leden der drie laagste klassen echter slechts 10, 6 en 5 centen over elken dag dat het bedrijf uitgeoefend wordt. De twee hoogste klassen bestaan uit zeehandelaren die met hun schip of vaartuig telkens aanbrengen of vervoeren voor eene waarde van meer dan *f* 1500 of (tweede klasse) van *f* 1000 tot *f* 1500; de derde uit zeehandelaren die als voren van *f* 750 tot *f* 1000, broodbakkers, makelaars of kommissionairs, wagenverhuurders; de vierde uit zeehandelaren die als voren van *f* 500 tot *f* 750, winkeliers die «laken en andere wollen en zijden goederen met of zonder andere objekten verkoopen», en afbrekers «voor den tijd dat zij afbreken en zoolang de

materialen niet opgeruimd zijn»; de vijfde uit winkeliers die «geen laken of andere wollen en zijden goederen verkoopen, maar zich bepalen tot den verkoop van Europesche dranken en eetwaren en tot het uitventen van onderscheidene andere goederen daarboven» (*sic*), zoomede «uitdragers of verkoopers van mobilaire goederen en huisraad». Tot de zesde klasse behooren zeehandelaren die als voren van *f* 500 en minder, rijstverkoopers die met eigen praauwen rijst van elders halen, ambachtsbazen, kleinere winkeliers, grootere rondventers. Voor meer bijzonderheden mogen wij wel naar het stuk zelf verwijzen.

Vrijgesteld zijn, mits niet tevens een belast bedrijf waarnemend: «alle ambachts- en handwerkslieden, die alleen bij daggeld werken en hunne waren of goederen niet te koop stellen; de arakbranders, de suikermolenaars en grasleveranciers; de verkoopers van verschen en gedroogden visch, alsmede van trassi en garnalen; de verkoopers of leveranciers van levend vee, hetwelk vervoerd wordt ter reede naar de schepen, dan wel naar de vleeschhal om geslagt te worden; zij die zich erneren met den handel in Javaschen tabak; geestelijken, tempelbedienden en onderwijzers in de godsdienst en in de scholen der natiën, aan deze belasting onderworpen; landsdienaren, eene vaste bezoldiging van het gouvernement genietende; landbouwers, waaronder ook begrepen zijn de tuiniers en warmoezeniers, wel te verstaan, voor zoo verre zij niet zelve de produkten hunner landen of tuinen uitventen of verkoopen; schippers, djoeragans, schuiten- en praauwvoerders en andere te water of zeevarende lieden, en zulks alleen voor het vervoer van personen of goederen, en niet voor den handel, welken zij voor eigen rekening of gezamenlijk met anderen met hunne praauwen of vaartuigen mogten drijven; huisselijke dienst- of werkboden, gezellen, knechts, werklieden enz., in dienst van hunne bazen of meesters hetzelfde beroep als zij uitoefenende, hetzij dezelve in de huizen, fabrieken,

werkplaatsen of winkels hunner meesters arbeiden, of door dezen daarbuiten, in hunnen naam, uit werken gezonden worden; de alleen arbeidende of in de huizen van bijzondere personen uit werken gaande wollen- en linnen-naaisters; al de zulke, welke eenigerlei waren, goederen of voorwerpen, alleenlijk voor eigen huishoudelijk gebruik of ter bemesting hunner landerijen vervaardigen of toebereiden; barbiers; doekoens; rijstmolenaars, indien zij de rijst niet zelve verkoopen; uitventers van djati-, trateh-, pisang- en andere bladeren, biezen en soortgelijke, voor inpakking of berging geschikt; de verkoopers van rund-, buffel-, geiten- en schapenvleesch; visschers en serozetters; de wasschers en waschvrouwen; de grassnijders; alle zoogenaamde koelies; sinksees of Chinesche doktoren; zeehandelaren, welke niet op het eiland Java, maar elders te huis behooren, en die goederen te Batavia, hetzij aan den wal of op de reede uit de eerste hand verkoopen of koopen; zeehandelaren, komende van plaatsen op het eiland Java gelegen, voor zoo verre zij hunne goederen of waren op de reede uit de eerste hand verkoopen: indien zij deze goederen binnen het distrikt der stad, aan den wal van de hand zetten, zijn zij aan de belasting onderworpen; zoutverkoopers; de pachters van 's lands middelen; eigenaren van praauwen, tot het buiten- of binnen-praauwenveer behoorende.»

De pachter mag ook niets heffen binnen de grenzen der passers, met deze uitzondering dat de bewoners en bezoekers van den passer Pientoe Ketjiel twee derden van het tarief en de bewoners van de gouvernementspassers Baroe en Loear Batang of Borrong het volle tarief betalen.

Van den overigen inhoud der voorwaarden (er zijn 34 artikelen) slechts dit. Behoudens het gezegde van de zeehandelaren is de belasting mede verschuldigd door niet op het pachtgebied gedomicilieerden. Eveneens door vrouwen, tenzij met hare mannen zamen een bedrijf binnenshuis verrigtend. Ieder belastbare moet zich bij den pachter van

eene licentie voorzien en die steeds «bij zich dragen en kunnen vertoonen». De pachter en zijne bedienden mogen hiernaar «bescheiden» onderzoek doen, zonder iemand «langer oponthoud dan noodig is», veel minder «eenige vexatie of kwelling», te veroorzaken. (NB. De boete op overtreding van dit gebod, oorspronkelijk *f* 10 tot *f* 100, werd na ervaring tot *f* 1000 verhoogd.) Het uitreiken der licentiën geschiedt van 's morgens 5 tot 's avonds 10 ure, minstens aan zes pachthuisjes, op de meest met de uitgestrektheid van het distrikt en de massa der bevolking overeenkomende en geschikte plaatsen, door den resident goedgekeurd. In elk dezer huisjes hangt een exemplaar der voorwaarden, Hollandsch, Maleisch en Chineesch. Voor bedrijven in het tarief niet genoemd wordt de klasse door den resident aangewezen.

De pachtsommen bedroegen (zie noot op blz. 304):

a. Voor het middel der groentenkramen en winkels.

1817	*f* 56000	1822	*f* 80000
1818	79200	1823	87300
1819	66000	1824	85500
1820	62600	1825	87500
1821	71800	1826	92000

b Voor het middel der neringen enz.

		1846	*f* 90000	
1830	*f* 100000	1847	84600	
1831	83000	1848	84700	
1832	87000	1849	87600	
1833	95200	1850	91300	
1834	112000	1851	96100	
1835	113200	1852	96100	
1836	111000	1853	97300	
1837	86100	1854	102900	
1838	93000	1855	103300	
1839	87000	1856	103700	
1840	90000	1857	108000	
1841	86300	1858	106800	
1842	89200	1859	104600	Volgens gedrukte begrooting van N. I. over 1860—63, aannemende als op blz. 335.
1843	86800	1860	108500	
1844	85900	1861	97400	
1845	86000	1862	96400	

Het *hoofdgeld der Chinezen* is eene oude belasting, die thans nog alleen in de residentie Batavia bestaat. Zij wordt er verpacht met de uitdrukkelijke voorwaarde dat de pachter een Chinees moet zijn.

De cijns bedraagt: in de stad en voorsteden, voor «werklieden of zoogenaamde koelies in dienst van pottenbakkers, steenbakkers, kalkbranders, tuiniers, arakbranders enzv.» *f* 1.33½ 's jaars, voor anderen 25 centen 's maands; in de Ommelanden voor ieder *f* 1 's jaars. Belastbaar zijn «alle Chinesche manspersonen en derzelver mannelijke afstammelingen», van 14 tot 60 jaar, zoomede knapen van beneden 14 jaar die «bekwaam geoordeeld worden» (de wet zegt niet door wien) «om hun kost te winnen»; vrijdom genieten zieken en gebrekkigen die niet werken kunnen, officieren, boedelmeesteren, wijkmeesteren en wachthoofden. De pachter verleent aan elk volwassene (aan de vrijgestelden gratis) een hoofdbriefje dat men bij zich draagt. Hij mag naar belastbaren onderzoek doen, doch niet «in huizen of besloten plaatsen». Zie bijlage M in Staatsblad 1849 n°. 52.

Buiten Batavia plagt het hoofdgeld bij kollekte geïnd te worden, door de Chinesche hoofden. Een spoor hiervan vertoont de Instruktie *c* in Staatsblad 1829 n°. 10, Soerabaija betreffend. Bij resolutie van 5 Dec. 1825 kregen de gewestelijke besturen magtiging om de inning te verpachten. Slechts drie — Krawang, Samarang en Madura — maakten van de bevoegdheid gebruik.

In Krawang schijnt men het bij een korte proef, over 1826 en misschien nog een paar jaren, gelaten te hebben. De pachtsom voor 1826 beliep *f* 700.

In Samarang werd de verpachting, met 1824 begonnen, voortgezet tot ult. 1851, toen Staatsblad 1851 n°. 76 het hoofdgeld door de nieuwe bedrijfsbelasting verving. Luidens de in 1836 herziene voorwaarden, bijlage N van Staatsblad 1849 n°. 52, betaalde daar, alleen in de stad en voorsteden, «ieder Chinees» van 15 tot 60 jaar 30

duiten 's maands, van 60 tot 70 de helft. Officieren, boedelmeesteren, wijkmeesteren, zieken en gebrekkigen vrij. Chinezen uit andere residentiën betaalden als voren, bij langer verblijf dan een maand; Chinesche opvarenden der van buiten Java komende vaartuigen insgelijks, bij langer verblijf dan tien dagen.

Op Madura duurde de verpachting van 1°. 1824 tot ult. 1864. De cijns bedroeg *f* 6 's jaars voor «alle Chinezen op Madura en de onderhoorige eilanden woonachtig»; wijders verschilden de verordeningen weinig van de Bataviasche. Zie Staatsblad 1849 n°. 52, bijlage O. Bij ordonnantie van 14 Okt. 1864 is daar met 1°. 1865 deze belasting opgeheven en de bedrijfsbelasting van 1857 ingevoerd.

De pachters boden (zie blz. 304):

	Batavia.	Samarang.	Madura.	Totaal.
1817	*f* 11600			*f* 11600
1818	16400			16400
1819	17200			17200
1820	17700			17700
1821	19100			19100
1822	20200			20200
1823	19500			19500
1824	22700	*f* 3100	*f* 2100	27900
1825	21400	4000	1600	27000
1826	23000	4000	1500	28500
1830				27400
1831				23200
1832				18700
1833				23500
1834				26000
1835				25400
1836				27600
1837				25200
1838				25800
1839				22000
1840				21700
1841				21800
1842				24600
1843				26200

	Batavia.	Samarang.	Madura.	Totaal.	
1844				f 24600	
1845				24400	
1846	f 17200	f 5000	f 1300	23400	
1847	19300	9600	1300	30200	
1848	17500	7800	1100	26300	
1849	16300	7800	1200	25300	
1850	16300	7800	1200	25300	
1851	18100	7800	700	26600	
1852	18100	0	1400	19400	
1853	16300	0	1300	17600	
1854	15200	0	1300	16600	
1855	15000	0	1600	16600	
1856	16400	0	900	17400	
1857	19600	0	1300	20800	
1858	19200	0	1200	20400	
1859	?	0	?	20300	Volgens gedrukte begrootingen van N. I. over 1860—63, aannemende als op blz. 335 en van de beide eerste jaren f 1500 aftrekkend voor de Buitenbezittingen.
1860	?	0	?	19400	
1861	?	0	?	20100	
1862	?	0	?	20400	

Over de beide voormelde middelen valt kwalijk te oordeelen zonder kennisname van de *belasting op het bedrijf*. Wij zagen in die belasting het hoofdgeld der Chinezen van Samarang en Madura zich oplossen. De pacht der neringen te Batavia wordt geacht, langs een weg dien de plaatselijke omstandigheden schenen voor te schrijven, gelijk oogmerk te bedoelen als de bedrijfsbelasting elders. Zie de praemissen in Staatsblad 1829 n°. 115. En uit dezelfde praemissen blijkt, dat het denkbeeld was geopperd om ook het hoofdgeld der Chinezen te Batavia af te schaffen tegen toepassing van de bedrijfsbelasting, welk voorstel door du Bus verworpen werd: «als kunnende deze belasting (het hoofdgeld) nog niet in vergelijking gebragt worden met de voordeelen welke deze natie in het algemeen in deze gewesten geniet».

Krachtens het door Raffles ingevoerde *revenue-system* (artt. 38 en volgg. der instruktie van Februarij 1814)

moest, terwijl de landrente den inlandschen landbouwer treffen zou, eene gelijksoortige belasting opgebragt worden door inlanders die geen landbouwers waren. Deze belasting, daar genaamd «a tenement tax, or more properly a small rent for the ground on which their houses stand», heette sedert huistaks. Voor den aanslag verdeelde men de huizen, naar hunne grootte en de algemeene omstandigheden der eigenaren, in drie klassen, betalende *f* 3, 2 of 1 Javaropij per jaar. Personen, wien zelfs de laagste der drie sommen te zwaar zou vallen, bleven vrij. Ook mogt de belasting niet geheven worden in zeer kleine gemeenten.

Het daarop gevolgde Nederlandsche bestuur behield deze huistaks met wijziging van het laatste. De belasting mogt sedert 1818 niet geheven worden «van de ingezetenen der dessa's en plaatsen verre buiten de hoofdnegorijen gelegen», maar slechts «in de hoofdnegorijen en andere plaatsen waar zulks zonder bezwaar der landrenten kan zijn». (Staatsblad 1818 n°. 14 en 1819 n°. 5.) Staatsblad 1824 n°. 47 verklaart, «dat het steeds de bedoeling geweest is en nog is, dat de belasting der huistaks zal worden geheven van alle ingezetenen, welke hun middel van bestaan niet hoofdzakelijk in den landbouw vinden, maar zulks verkrijgen door de uitoefening van eenig ambacht, nering of andere vaste hantering, onverschillig of de personen in de hoofdnegorijen dan wel op andere plaatsen woonachtig zijn». De inning geschiedde door de dorpshoofden tegen een loon van $8\frac{1}{3}$ %.

Bij die verklaring van 1824 werd «ten overvloede» aanbevolen, de hier bedoelde huistaks niet te verwarren met «de zwaardere belasting in sommige residentiën alsnog van de Chinezen geheven onder den naam van huistaks». Er schijnt alzoo destijds verwarring tusschen hoofdgeld en huistaks geweest te zijn.

Du Bus stelde in 1829 omtrent al die huistaksen eene nieuwe regeling vast voor geheel Java, met provisioneele

uitzondering van Batavia, de Preanger, de Vorstenlanden en Madura. Zie Staatsblad n°s. 19 en 97 en de resolutie van 15 Dec. 1829 aangehaald in Staatsblad 1834 n°. 36.

In de huistaks, die wezen moest «eene belasting op het bedrijf der ingezetenen», zouden aangeslagen worden: 1°. «alle Javanen, geene landbouwers of ambtenaren zijnde, naar eene klassifikatie loopende van *f* 1 tot *f* 5 's jaars». Dit was dus eene verhooging, en daarom werd bepaald dat zij eerst na het ophouden der onlusten zou ingaan; 2°. «alle overige inlandsche ingezetenen, daaronder ook Chinezen, geene landbouwers of ambtenaren zijnde, naar eene klassifikatie loopende van *f* 1 tot *f* 20 's jaars». Daarmede vervielen alle opbrengsten van «hoofdgelden en belastingen door vreemde inlandsche natiën aan hare hoofden». De aanslag zou geschieden: in de gewesten Samarang en Soerabaija door kommissiën van Europeanen, «met overleg van de regenten en de hoofden der betrokken natiën»; elders door den resident met overleg als voren. Men moest bij den aanslag «het belang en de omstandigheden der belastingschuldigen zoo veel mogelijk in aanmerking nemen». De inning bleef aan de betrokken hoofden, tegen 8 °/₀ loon: oosterlingen zonder eigen hoofden onder Javanen gerekend.

Bij de organisatie der door den oorlog verkregen gewesten Banjoemaas, Bageleen, Madioen en Kediri, werden alleen de Chinezen aan de verordening van 1829 onderworpen. (Staatsblad 1832 n°. 24.)

In 1837, Staatsblad n°. 26, legde de huistaks dezen titel af om dien van belasting op het bedrijf aan te nemen. Zij moest opgebragt worden afgescheiden van de belastingen verponding en grondhuur, waarmede men haar ook al verward had. Evenzoo door «opgezetenen van partikuliere landen, op gelijken voet als de opgezetenen van gouvernementsgronden»; doch zonder hen te bezwaren «ten koste van de inkomsten of opbrengsten welke de landheer regtmatig van hen kan vorderen». Vrijgesteld werden behalve

landbouwers en ambtenaren nog: «al degenen die géen hoofd zijn van het huis dat zij bewonen»; «zij die te armoedig zijn om een gulden 's jaars op te brengen»; «alle gebrekkigen wien het uithoofde van dat gebrek aan een behoorlijk middel van bestaan ontbreekt»; «alle oude lieden boven de 60 jaren door wie geen bedrijf op hunnen naam wordt uitgeoefend»; «alle bedienden van inlândsche hoofden, zonder onderscheid».

Met 1° 1852, Staatsblad 1851 n°. 75, onderging de belasting voor meer vermogenden eene aanzienlijke verhooging als bijdrage ter vergoeding van de opgeheven passerpacht. De klassifikatiën liepen in twaalf afdeelingen van *f* 1 tot *f* 500 's jaars. Belastbaar bleven «inlanders en daarmede gelijkgestelden, die van den landbouw niet hun hoofdbedrijf maken»; doch nu «onverschillig of zij al dan niet hoofden zijn van huisgezinnen, vrouwen en weduwen daaronder begrepen». De uitzonderingen waren meer bepaald, namelijk landbouwers, aan de landrente onderworpen, en hoofden, door den Gouverneur Generaal of door de gewestelijke besturen benoemd. Voor den aanslag, die goedkeuring van de residenten vereischte, zouden gebezigd worden kommissiën, door de residenten jaarlijks te benoemen uit de kontroleurs der landelijke inkomsten en kultures en de hoofden der belastingschuldigen, «bijgestaan door een dubbel getal eenig bedrijf uitoefenende personen uit de gemeente tot welke de belastingschuldigen behooren». Het daaromtrent voorgeschreven beginsel luidde: «Bij het doen van den aanslag moet in het bijzonder daarop worden gelet, dat de belasting zoodanig worde toegepast, dat dezelve zoo min mogelijk strekke tot bezwaar der nijverheid van den belastingschuldige.» Ook dessagewijze aanslag werd veroorloofd «bijaldien zich daartegen geene zwarigheden voordoen» (Staatsblad 1852 n°. 29). De bepaling omtrent de opgezetenen der partikuliere landerijen was behouden.

Deze regeling werd niet toegepast op de gewesten Batavia, Preanger, Soerakarta, Djokjokarta, Buitenzorg, Krawang en Madura, waar «de bestaande verordeningen voorloopig» in werking bleven.

Onder de uitvoering klaagde men hier en daar over ongelijkmatigheden en moeijelijkheden, ten gevolge waarvan zes jaren later de thans nog levende ordonnantie van 30 Okt. 1857 verscheen (Staatsblad n°. 99). Zij onderscheidt zich van de vorige door een aantal vrijstellingen, de Bataviasche pachtvoorwaarden naderend. Vrijgesteld zijn: (art. 1) «vrouwen welke gemeenschappelijk met hare echtgenooten eenigen handel, bedrijf, handwerk of nering uitoefenen»; (art. 2) landbouwers, aan de landrente onderworpen; «zoogenaamde orang menoempang of raijat, die bij landbouwers in dienst zijn; verhuurders van ploegvee; houders van vischvijvers en nipabosschen, die daarin alleen hun bestaan vinden en in den jaarlijkschen aanslag der ongebouwde eigendommen zijn begrepen; inlandsche hoofden, beambten en geemployeerden, voorzien van eene akte van aanstelling van den Gouv. Gen. of van het hoofd van gewestelijk bestuur; onbezoldigde en erkende hoofden van vreemde oosterlingen, ook voor den handel, het handwerk of de nering, welke zij tevens mogten uitoefenen; schrijvers, klerken en bedienden van al de voormelde hoofden, niet overtreffende zeker door het hoofd van gewestelijk bestuur vast te stellen getal; alle beambten in dienst van den lande, onverschillig onder welke benaming; knechts van ambachtslieden, mits niet voor eigen rekening hetzelfde of een ander bedrijf uitoefenende; inlandsche koelies of daglooners, met uitzondering alleen van de zoodanige die uitsluitend hun bestaan vinden in het vervoer van goederen; geestelijke personen, die als zoodanig door de hoofden van gewestelijk bestuur erkend zijn; onderwijzers in de godsdienst en in de scholen; opgezetenen van dessas die afgezonderd zijn om graven en tempels te bewaren en te onderhouden, ook

voor het bedrijf en den handel die zij tevens mogten uitoefenen; allen die in de belasting der verpachte middelen vallen, pachters of onderpachters daaronder niet begrepen; waijang- en gamelanspelers; het weven en batikken van kleedjes in de dessas of kampongs; inlandsche danseressen; alle huisbedienden zonder onderscheid; inlandsche doekoens en Chinesche doktoren; inlandsche zoutverkoopers en zoutmakers, mits geene andere artikelen daarbij verkoopende.»

De belasting bedraagt nu van *f* 1 tot *f* 500 's jaars zonder afdeeling in klassen. De aanslag geschiedt, met woordelijk hetzelfde beginsel, weder door kommissiën uit de kontroleurs en de hoofden der belastingschuldigen, doch die «zich toevoegen twee of meer onzijdige personen in de gemeente tot welke de belastingschuldigen behooren, naar gelang zulks door de hoofden van gewestelijk bestuur geraden mogt geoordeeld worden». Dessagewijze aanslag steeds geoorloofd. Opgezetenen van partikuliere landerijen als vroeger.

Uigezonderd blijven, met instandhouding der aldaar «bestaande verordeningen», de gewesten op blz. 412 genoemd, behalve Krawang. Dat met 1° 1865 ook Madura van de uitzonderingen geschrapt werd meldden wij boven.

De geheele opbrengst of aanslag der bedrijfsbelasting, gewoonlijk onder de «landelijke inkomsten» opgenomen als belasting op de «gebouwde eigendommen», is volgens gedrukte stukken geweest:

1818	*f* 39800	1836	*f* 202600	1851	*f* 259700
1819	50300	1839	190300	1852	548200
1820	52100	1840	198000	1853	567700
1821	49500	1841	205900	1854	542300
1822	53600	1842	212900	1855	541100
1823	56600	1843	217000	1856	555300
1824	56700	1844	229400	1857	570200
1825	64500	1845	236100	1858	503100
1826	90500	1846	251600	1859	522200
1827	89500	1847	272300	1860	544300
1828	91900	1848	277300	1861	562900
1829	105600				

De gapingen in deze opgave kan ik niet aanvullen.

Het beschreven zamenstel dezer drie verwante belastingen kan naar mijn gevoelen niet in alle opzigten den toets der kritiek doorstaan.

De grondidee der belasting op het bedrijf, gelijk zij zich onder latere regelingen ontwikkelde met loslating der oorspronkelijke formule van RAFFLES, — de gedachte dus, dat de niet landbouwende inboorling evenzeer als de landbouwer uit de vruchten zijns arbeids eene hoofdelijke belasting, volgens billijken aanslag, aan den staat moet opbrengen, — acht ik regtvaardig, staatkundig. Er is geene goede reden om op Java uitsluitend van den landbouw eene speciale belasting te heffen, den inboorling dien tak van nijverheid bezwarender te maken dan andere, hem van de velden («het platte land») weg te lokken naar de hoofdnegorijen («de steden»). Praktisch komt mij dan ook dat gedeelte der tegenwoordige regeling voor, dat den aanslag van de inlanders in de belasting op het bedrijf, binnen ruime grenzen, opdraagt aan dezelfde ambtenaren wien het toevoorzigt over landbouwbelangen is vertrouwd. De verhouding tusschen beide belastingsoorten zal hun steeds klaar voor den geest wezen.

Maar verwerpelijk in beginsel en in de toepassing schijnt mij de dooreenmenging, met die belasting op het bedrijf der inlanders, van eene hoofdelijke belasting der oostersche vreemdelingen. Verwerpelijk in beginsel; want voor het vorderen eener hoofdelijke belasting van de oostersche vreemdelingen, inzonderheid van de Chinezen en Arabieren, die door ons op Java slechts gedoogd worden, moeten andere begrippen, eischen, vormen, gelden dan voor het opleggen eener hoofdelijke bijdrage ten behoeve van den staat aan de autochthonen. Het kenmerk van een cijns voor de vergunning om op Java te wonen, dat aan het vroegere «hoofdgeld» verbonden was, en dat den Chinees telkens het onontbeerlijke der vergunning moest herinneren, ging door die vermenging teloor. Verwerpelijk in de toepas-

sing, omdat de aanslag der vreemdelingen op gelijken voet werd ingerigt als die der inlanders. Men gebruikt daarvoor kommissiën, waar hoofden der vreemdelingen zamenzitten, zonder onderscheid van stem, met Europesche ambtenaren van het plaatselijk bestuur. En die ambtenaren worden gekozen uit de kontroleurs der landelijke inkomsten en kultures, wier dagelijksche bemoeijenissen weinig gelegenheid aanbieden om eene diepere kennis van de huishouding der oostersche vreemdelingen op te doen.

De verdedigers van het bestaande meenen alles gezegd te hebben door te wijzen op het ruime maximum der belasting: een maximum, beweren zij, juist zoo hoog gesteld om de vreemdelingen degelijk te treffen. Ik zal niet tegenspreken; zelfs niet onderzoeken of de bereiking van het doel krachtig wordt bevorderd door de geslepen hoofden der vreemdelingen als gelijkstandige leden met min zaakkundige jongere ambtenaren in de aanslagskommissiën te roepen. Het gansche argument ligt buiten de kwestie. De kwestie is van politieken aard. Al kan uwe verordening de Chinezen en Arabieren degelijk doen belasten, toch begaat zij eene politieke fout. Zij plaatst hen op een standpunt dat hun ginds niet toekomt, waarvan zij in ons politiek belang behooren geweerd te worden. Ik hoop dit nader uiteen te zetten in eene latere Aanteekening, aan Nederlands politiek jegens de vreemde oosterlingen op Java gewijd.

Doch verstaan wij elkaar wèl. Het is niet mijn wensch, dat ten aanzien van *elke* belasting de oostersche vreemdelingen op Java anders behandeld worden dan de inlander. Er zijn algemeene en bijzondere belastingen. De algemeene, b. v. de in- en uitgaande regten, de venduregten, kennen geen onderscheid van landaard. Bijzondere daarentegen rusten op dat onderscheid. Landrente en huistaks (bedrijfsbelasting) zijn bijzondere belastingen, uitgedacht voor de breede basis der Javasche maatschappij, den inlander. De Chinees en de Arabier moeten daarbuiten blijven. Hunne

opname in die belasting leidt tot niets dan verwarring, politieke en financieele. Zoo was ook het hoofdgeld der Chinezen, en is het nog in Batavia, eene bijzondere belasting. Had men haar afzonderlijk geregeld, met uitsluitende inachtneming van de betrekking dezer klasse van belastbaren tot den staat, alle verwarring ware gemeden. Zulk eene regeling zou meteen op den duur het overzigt vergemakkelijkt hebben van de opgaven, die steeds periodiek noodig zijn, om de gewigtige vraag levend te houden, of de vreemde oosterling bijdraagt aan 's lands kas naar rede van de voordeelen welke zijne toelating op Java hem verschaft. Gelijk Du Bus in 1829 (blz. 408), beantwoordt de openbare meening gewoonlijk die vraag ernstig ontkennend.

En zie nu eens welke verwarring, gezwegen van de politieke, uit die dooreenmenging van heterogene dingen voortsproot.

Het algemeen beheer over de belasting op het bedrijf wordt gevoerd door den Direkteur der Kultures, terwijl de Bataviasche pachten der neringen en van het Chinezen-hoofdgeld, die beide essentieel tot de belasting op het bedrijf behooren, onder den Direkteur der Middelen staan. Zonder eenigen twijfel is laatstgenoemde Direktie, van wege het geheel der haar toegewezen aangelegenheden, het ware kantoor voor al deze middelen.

Op de Indische begrooting verschijnt de belasting op het bedrijf, eene belasting van niet-landbouwers, grootendeels opgebragt als hoofdelijke cijns door vreemde oosterlingen, te eenenmale buiten het «landelijk stelsel», onder — *Landelijke inkomsten en kultures!* 't Ware reeds dwaas genoeg, had men haar onder die rubriek afzonderlijk vermeld. Maar zelfs dit heeft niet plaats. Zij verschuilt zich daar in den misbouwden term *Ongebouwde*, *gebouwde eigendommen en tuinen.*

De regeringsverslagen aan de Staten Generaal zijn iets wijzer. Ook daar verschijnt de belasting op het bedrijf

onder de *Landelijke inkomsten;* doch men noemt haar afzonderlijk. De «natie» krijgt er te weten hoeveel die belasting opbrengt. Evenwel alleen het totale bedrag. Welk aandeel daarin de inlanders, welk de vreemde oosterlingen hebben, aan dit groote item wordt niet gedacht.

In één woord: niemand, noch het bestuur, noch de vertegenwoordiging, noch de publieke kritiek, ontvangt de onmisbaarste periodieke opgaven ter overweging van de gewigtige vraag op de vorige bladzijde. Zij wordt stelselmatig aan de aandacht onttrokken.

Hoe dan de tegenwoordige regeling der belastingen op het bedrijf veranderd?

Wij stellen voor:

1°. te verklaren, dat Staatsblad 1857 n°. 99 niet meer van toepassing is op die vreemde oosterlingen, die krachtens art. 73 van het regeringsreglement vereenigd zijn onder de leiding van hunne eigen hoofden. Dus gelde de *belasting op het bedrijf*, zijnde eene belasting op niet-landbouwers, uitsluitend inlanders en zoodanige andere oosterlingen die geen eigen hoofden hebben;

2°. van de vreemde oosterlingen die onder eigen hoofden staan, te heffen eene *belasting op de inkomsten*, in klassen verdeeld, met een zeer hoog maximum, betaalbaar bij twee tot vier termijnen 's jaars. Van deze belasting zij geen der bedoelde oosterlingen vrij; ook landbouwers niet. De aanslag worde opgedragen, onder toezigt van den resident, aan plaatselijke Europesche ambtenaren te zijner keuze, bijgestaan door inlichting gevende personen uit de betrokken natie, waaronder hare hoofden. Men verbinde den aanslag aan eene jaarlijksche telling dezer oosterlingen (geene zeer moeijelijke operatie) en verpligte ieder hunner bij die gelegenheid zijne akte van verblijf te vertoonen, waardoor de voorschriften tegen het insmokkelen van Chinezen minder dan thans ontdoken zullen worden. Verzwijgingen moeten

niet gestraft met boeten, maar met dwangarbeid; bij herhaling met intrekking der verblijfakte.

De verwezenlijking van dit plan zal eenigen tijd kosten. Hetgeen echter terstond geschieden kan is:

3°. de overdragt van het algemeen beheer over de belasting op het bedrijf aan den Direkteur der Middelen en de afscheiding der «gebouwde eigendommen» van de landelijke inkomsten op de begrooting.

Gelijke afscheiding bij de regeringsverslagen, waarvan trouwens het modelverslag over 1849 het voorbeeld gaf, volgt dan van zelve. Intusschen verhooge men de waarde van een der eerstkomende verslagen door:

4°. eene omstandige opgave van den aanslag der bedrijfsbelasting sedert de regeling van 1829, of, ziet men hiertegen op, althans na de regeling van 1837, met afzonderlijke vermelding van de landaarden en voorname groepen van bedrijven.

Van de belasting op het bedrijf zijn thans nog uitgesloten de gewesten Batavia, Buitenzorg, Preanger, Soerakarta en Djokjokarta. Beschouwen wij die uitzonderingen van naderbij.

Batavia. Hier wordt, door pachters, eene belasting op het bedrijf van inlanders en vreemde oosterlingen geheven *in de stad en voorsteden*, en daarenboven een hoofdgeld van de Chinezen *in de geheele residentie.*

Waarom geene bedrijfsbelasting buiten de stad en voorsteden? Voor die uitzondering bestond reden tijdens de publikatie van Dec. 1851, omdat de passerpacht in de residentie Batavia toen voorloopig behouden werd. Na de intrekking met 1°. 1856 hield alle reden op. Dat de Bataviasche Ommelanden partikulier eigendom zijn doet niets ter zake. Te regt heeft sedert 1837 elke verordening omtrent de bedrijfsbelasting hare toepasselijkheid op de bevolking der partikuliere landen bevestigd.

En waarom deze belastingen, elders overal door gouver-

nementsgaarders geïnd na aanslag door gouvernementskommissiën, die evenzeer het belang der belastingschuldigen als dat van 's lands kas in rekening brengen, te Batavia verpacht, dus aan de gewone praktijken van pachters prijsgegeven? Regtstreeksche heffing zal daar wél even mogelijk zijn als te Samarang en te Soerabaija.

Buitenzorg. Alweder eene stuitende onregelmatigheid. Staatsblad 1829 n°. 19 onderwerpt de Chinezen in dit gewest aan eene hoofdelijke belasting van *f* 1 tot *f* 20 's jaars. Staatsblad 1851 n°. 75 en 1857 n°. 99 lieten die verordening voorloopig onveranderd. Dus betalen de vermogende Chinezen in Buitenzorg, (en hun getal is niet gering,) terwijl zij elders tot *f* 500 kunnen worden aangeslagen, in geen geval meer dan *f* 20.

Wat de inlanders betreft, die mede krachtens de verordeningen van 1851 en 1857 onder die van 1829 bleven, alzoo niet hooger dan voor *f* 5 's jaars aangeslagen kunnen worden: ook voor deze uitzondering op den algemeenen regel vinden wij, in verband met de opmerking omtrent de Bataviasche Ommelanden, geen grond.

Preanger. De Preanger regentschappen leven onder bijzondere bepalingen aangaande het landelijk stelsel. Gebieden die bepalingen hunne ontheffing van de tegenwoordige belasting op het bedrijf? Of volgde de ontheffing eenvoudig uit het ongetoetst begrip, dat bedrijfsbelasting en landrente te zamen «het landelijk stelsel» zijn?

Vorstenlanden. Deze werden bij de intrekking der passerpacht gunstiger bejegend dan de gouvernementslanden. Terwijl de gouvernementslanden door andere bijdragen de vervallende pachtsom gedeeltelijk moesten vergoeden, is van vergoeding in de vorstenlanden afgezien. Behoorde dit? Er was, zegt men, niets aan te doen; wij konden immers geene bedrijfsbelasting in de vorstenlanden heffen: zij vordert meer inwendige bemoeijenissen dan onze regten veroorloven. Zonderling. Wij konden daarheen pachters zenden

te midden der nijvere bevolking, om haar door allerlei kwelling op hare marktplaatsen omstreeks een millioen 's jaars af te persen; (veel minder zal het niet geweest zijn, want de pachtsom alleen bedroeg in de laatste zes jaren gemiddeld ongeveer vijf ton, zie blz. 508;) maar wij konden er die afpersingen niet door billijker heffingen vervangen! Het geval verdient opheldering en gezette overweging, vooral uit een staatkundig oogpunt.

Nog zonderlinger klinkt het, dat van de Chinezen in de vorstenlanden geen hoofdgeld ten behoeve van den Nederlandschen staat zou geheven mogen of behooren te worden.

Eindelijk lette men op de vrijstellingen.

De Bataviasche verschillen van de overige: wij zagen gaarne elke afwijking met de motieven toegelicht. Hetgeen zij gemeen hebben is talrijkheid: bestond voor zulke massa aanleiding?

Mij dunkt, eene bedrijfsbelasting moet ieder beroep treffen, dat niet door den staat bezoldigd of niet reeds door eene andere belasting speciaal getroffen wordt. De tegenwoordige vrijstellinglijsten noemen een aantal binnen dezen kring. Over sommige nadenkend zouden wij haast durven beweren, dat motieven gebezigd zijn welke, bij konsequente redenering, de vrijverklaring van menig ander beroep ten gevolge moesten hebben. Dit ware een duidelijk teeken hunner onbruikbaarheid.

Tabak.

Het voorwerp van deze pacht, beschreven in bijlage D van Staatsblad 1849 n°. 52, is het regt tot de volgende heffingen in de gewesten Bantam, Batavia, Buitenzorg en Krawang:

a. een accijns op Javaschen en Chineschen tabak, die

er «over land, over zee, of door en langs de rivieren wordt ingevoerd, dan wel gekultiveerd»; bedragende: voor eerste soort per kodi van 40 krandjang à 28 katti *f* 45, voor tweede soort per kodi van 40 krandjang à 18 katti *f* 30, voor in pakjes à ½ katti afgedeelden «zoogenaamden Javaschen Chineschen» tabak *f* 6 per 160 pakjes, en voor evenzoo afgedeelden «echten Chineschen» tabak *f* 10 per 140 pakjes;

b. een patent, bedragende uiterlijk *f* 2 's maands, van «winkeliers, kramers, waronghouders, of andere verkoopers van tabak in het klein, hetzij in of aan hunne huizen, op de wegen of straten, op de passers of markten, dan wel langs en door de grachten en rivieren, en aan de schepen op de reeden van Batavia, Bantam, Anjer en Tjiriengien». Van dit patent zijn vrij de verkoopers van met siri toebereiden tabak en de vrouwen in Bantam die voor minder dan 25 centen daags verkoopen. Verkoopers van Javasigaren in nipabladeren betalen 2 centen per dag.

Groothandelaren zijn verpligt den tabak af te pakken in krandjangs en mogen niet minder tegelijk verkoopen dan 40 krandjang, die de pachter bestempelt, waartoe de bij ieder voorhanden hoeveelheid den 10den Januarij van elk jaar aan den pachter wordt aangegeven. Om Javatabak van elders in het pachtgebied te brengen tot uitvoer over zee, en om Java- en China-tabak van het pachtgebied uit te voeren, heeft men verlofbrieven van den pachter noodig, die hij zonder eenige heffing moet verleenen.

Dus luiden de voorwaarden na herziening in 1836, 1841 en 1842. Eene vroegere editie voor Batavia levert Staatsblad 1829 n°. 117, toen de accijns 10 °/o van de waarde bedroeg. Die editie was ook eene verbeterde en strekte om «niet alleen aan den pachter de gelegenheid tot willekeurigheden die den handelaar bezwaren te ontnemen, maar tevens een aanzienlijk voordeel aan het gouvernement te verzekeren».

Het middel bragt op (zie blz. 304):

	Bantam.	Batavia.	Totaal.
1817	f 10100	f 9400	f 19500
1818	17700	8700	26400
1819	18100	9200	27300
1820	24200	8200	32400
1821	39700	108900	148600
1822	59000	116500	175500
1823	49100	12700	61800
1824	49600	19700	69300
1825	34600	20500	55100
1826	59500	21500	81000

1830	Totaal	f 73800	
1831	"	73000	
1832	"	71000	
1833	"	55000	
1834	"	61000	
1835	"	62200	
1836	"	68400	
1837	"	79100	Sedert 1837 (misschien nog eenige jaren vroeger) met inbegrip van Buitenzorg en Krawang, alles in één perceel.
1838	"	68800	
1839	"	79000	
1840	"	78000	
1841	"	76200	
1842	"	90600	
1843	"	100000	
1844	"	100000	
1845	"	100000	
1846	"	112100	
1847	"	106700	
1848	"	92600	
1849	"	90000	
1850	"	97200	
1851	"	90400	
1852	"	90800	
1853	"	90800	
1854	"	85800	
1855	"	78000	
1856	"	72100	
1857	"	74400	
1858	"	78400	
1859	"	78200	Volgens de gedrukte begrootingen van N. I. over 1860—63, aannemende als op blz. 335.
1860	"	91300	
1861	"	92500	
1862	"	79200	

Elders op Java deelen de tabakverkoopers in de belasting op het bedrijf.

Voorts wordt er, zonder verpachting, een «konsumtieregt» geheven bij «vervoer van tabak van Java, *ter zee*, van de eene residentie naar de andere op de eilanden Java en Madura» (Staatsblad 1826 n°. 62). Het bedraagt *f* 20 per kodi van 800 katti. De wijze van heffing is voorgeschreven bij Staatsblad 1826 n°. 73. Als opbrengst vindt men in het regeringsverslag aan de Staten Generaal over 1849 voor de jaren 1839—48 gemiddeld *f* 63000. (Latere regeringsverslagen achten opgaven daaromtrent overbodig. De begrooting van N. I. vermeldt het cijfer van Java en van de Buitenbezittingen te zamen.)

Alles, gelijk in de genoemde vier gewesten, afgescheiden van de in- en uitgaande regten.

Nu en dan werd onderzocht, of het «konsumtieregt» bezwarend was voor den binnenlandschen handel. Daarover liggen stukken bij de Direktie der Middelen van 1852 en 1855. De laatste maal antwoordden van de dertien geraadpleegde residenten slechts vijf ja. Mijne plaatselijke navorschingen in 1856 en 1857, natuurlijk mede door ondervraging van de voornaamste tabakhandelaren, deden mij naar het gevoelen der meerderheid overhellen, maar waren niet genoeg gevorderd om tot een besluit te komen toen ziekte aan mijn ambtelijken arbeid een einde maakte.

Het verbruik van tabak op Java schijnt een onwraakbaar voorwerp van belasting. Goed overdacht belooft zij eene degelijke bijdrage aan de staatskas. Zoo echter als de zaak nu is kan men haar kwalijk laten. Waarom de belasting in vier gewesten geheven bij elk vervoer te land en te water, overal elders alleen bij vervoer ter zee? Waarom in het bedrag der belasting verschil tusschen die vier en de overige? Waarom voor die vier bij uitzondering een pachter, na al de ervaring omtrent pachters opgedaan?

Eene grondige herziening van het middel, in verband

met onze denkbeelden over de belasting op het bedrijf, komt noodig voor.

Tolbruggen en overvaarten.

Het regt tot door de regering vastgestelde heffingen op bruggen (*a*), bij sluizen (*b*) en op pontveren (*c*), werd gedurende het eerste tijdvak onzer statistische opgaven verpacht in de gewesten en voor de sommen hieronder vermeld.

(Zie blz. 504.)

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam (*c*).						1000	400	6600	14400	14100
Batavia (*a* en *b*)	10600	12400	13100	13400	11200	13400	11000	9300	12000	12300
Buitenzorg (*a*).				1900	1200	1900	2400	2500	2400	2000
Krawang (*c*)						200	1100	500	300	400
Cheribon (*c*)								400	500	1600
Tagal (*c*).								800	800	3200
Japara (*c*)	3700	5200	8000	8300	8300	8400	6800	10300	7600	7400
Rembang (*c*).						900	600	400	1200	1500
Grissee (*c*)	7000	6400	6900	8000	9100	8500	8600	8800	9100	8800
Soerabaija (*c*)	9300	9700	11400	12600	13500	17000	19100	20700	22500	20000
Totaal	*f* 30600	*f* 33700	*f* 39500	*f* 44200	*f* 43300	*f* 51300	*f* 50000	*f* 60300	*f* 70800	*f* 71300

Van het volgende tijdvak kennen wij slechts, uit de verzameling Embrechts (zie blz. 504), deze totalen:

1830	*f* 52100	1836	*f* 46800	1841	*f* 57700
1831	56800	1837	48600	1842	64600
1832	44300	1838	53400	1843	67400
1833	40200	1839	55100	1844	68400
1834	43000	1840	60000	1845	70600
1835	42800				

Later bragt de pacht op (zie blz. 304):

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam	?	?	?	?	?	?	2700	3200	3500	3600	3400	5700	6900
Buitenzorg . .	3600	3900	3900	3200	4200	5000	4900	5500	4700	5300	3800	5000	5400
Cheribon. . . .	3600	3200	2900	3200	3200	3200	3700	3800	4600	3400	3700	4900	4700
Tagal	3500	3900	4300	4900	4900	3800	5100	4400	4000	4000	4600	5200	5200
Pekalongan . .	1400	800	900	800	1300	1500							
Japara.	14700	14400	14400	13400	7300	13200	3200	6000	2400		7200	4800	6400
Rembang . . .	7600	8300	9100	8700	8600	6000	4900	7000	7000	8500	6800	7600	8000
Soerabaija . . .	46300	45000	42200	42200	40600	43700	40600	34600	39600	30500	30000	35000	33700
Totaal	ƒ 80600	ƒ 79500	ƒ 77800	ƒ 76300	ƒ 70000	ƒ 76400	ƒ 65100	ƒ 64600	ƒ 65600	ƒ 55200	ƒ 59700	ƒ 68200	ƒ 70300

1859	Totaal	ƒ 57200	Volgens de gedrukte begrootingen van N. I. over 1860—63, aannemende als op blz. 335 en over de twee eerste jaren voor de Buitenbezittingen stellende ongeveer gelijk cijfer als het gemiddelde van de twee andere.
1860	„	67000	
1861	„	62300	
1862	„	71100	

De voorwaarden der pacht voor 1853—64 staan in Staatsblad 1849 n°. 52, bijlage E, en Staatsblad 1853 n°. 88. Ziehier den verkorten tekst.

Art. 1 en 6. De pachter mag op de door den resident aan te wijzen plaatsen (doet hij het elders, *f* 500 boete) het volgend getal duiten heffen:

Van een rijtuig	met 4 wielen,	bespannen met	4 paarden	100
„ „ „	„ „ „	„ „	2 „	75
„ „ „	„ 2 „	„ „	2 „	50
„ „ „	„ „ „	„ „	1 „	25
„ „ boerenwagen	„ 4 „	„ „	4 „	50
„ „ „	„ „ „	„ „	2 „	25
„ „ „	„ „ „	„ „	4 buffels of ossen	30
„ „ „	„ „ „	„ „	2 „ „ „	15
„ „ kar of pedati	„ 2 „	„ „	2 „ „ „	10
„ „ „ „ „	„ „ „	„ „	1 paard	6
„ „ „ „ „	„ „ „	„ „	1 buffel of os. . .	4
(De drijver of geleider daaronder begrepen, en wat de rijtuigen betreft, ook de passagiers, koetsiers en voorloopers.)				
„ „ Europeaan of daarmede gelijkgestelde, te paard				8
„ „ inlander „ „ „ „				2
„ „ beladen paard, os of buffel met geleider.				4
„ „ onbeladen „ „ „ „ „ „				2
„ „ kalf, varken of schaap „ „				2
„ „ geit of bok „ „				2
„ „ voetganger met goederen				1
„ „ „ zonder goederen				½

Voorts op de tolbrug bij Kedong Badak in Buitenzorg over de door menschen getrokken voertuigen:

Van een wagen	me 4 wielen.	50	en daarenboven ½ duit per persoon.
„ „ „	„ 2 „	20	
„ „ boerenwagen	„ 4 „	30	
„ „ kar of pedati	„ 2 „	20	

Vrij van tol zijn: wie op denzelfden dag voor de tweede maal van de brug of overvaart gebruik maken (voor elken volgenden keer wordt weder betaald); alle onbeladen terugkeerende draag- of trekbeesten, al is het op een anderen dag; kinderen beneden de acht jaren, vergezeld van een persoon die voor zich tol betaalt.

Van 's avonds 8 tot 's morgens 5 ure bedraagt het tarief het dubbele.

Art. 2 tot 4. Waar de noodige ponten, vlotten of vaartuigen en gereedschappen van wege den lande bestaan, ontvangt de pachter ze in gebruik; hij zorgt voor het onderhoud naar de aanwijzing van het plaatselijk bestuur. Waar zij niet zijn, moet hij ze «daarstellen» en zijn opvolger ze tegen taxatie door het plaatselijk bestuur overnemen.

Art. 5. De pachter moet het volk voor de bediening der overvaarten door vrijwillige overeenkomst en tegen door den resident goed te keuren betaling inhuren. Hij mag «zich uithoofde van deze pacht, onder welk voorwendsel ook, niet het minste regt aanmatigen op verpligte dienst der omliggende bevolking».

Art. 7. «Van de betaling der overvaarten, tollen, sluizen, bruggen en overtoomen, zijn geheel vrijgesteld de plaatselijke resident, de adsistent-resident, de inlandsche regenten en rijksgrooten, de kontroleurs der landelijke inkomsten, en voorts in het algemeen alle opzieners, in dienst van het gouvernement geëmployeerd; mitsgaders de dienaren der policie; voorts alle militaire transporten, 's gouvernements postkarren, koeriers, estafetten en ledig terugkeerende postpaarden, alle gouvernements goederen, praauwen en karren zonder onderscheid, hetzij dezelve in dienst van het gouvernement staan, dan wel aan de aannemers van bruggen en wegen toebehooren, en met grind en puin of andere bouwstoffen, ter verbetering der bruggen en wegen, beladen zijn, of ten behoeve van 's gouvernements werken gebezigd worden.»

Art. 8. «De pachter en zijne ondergeschikten moeten bij zware afwateringen aan de vaartuigen en vlotten, zoodra zulks gevorderd wordt, de noodige bijstand en hulp verleenen; dus zorgen, dat de ponten, vaartuigen, touwen en gereedschappen zich in een goeden staat bevinden, en

dat zoowel bij dag als bij nacht het vereischte werkvolk tot het overzetten van personen en goederen aanwezig zij, opdat, zonder dringende noodzakelijkheid, volstrekt geen nutteloos oponthoud veroorzaakt worde. Hij en zijne borgen zijn verantwoordelijk voor alle schade en verliezen, welke uit den slechten staat der veren voortvloeijen.»

Art. 9. «Om de pachters der tolbruggen, sluizen en overvaarten des te beter van hun regt te verzekeren, zal het aan niemand, onder welk voorwendsel ook, vrijstaan om personen, niet onmiddellijk tot zijn gezin behoorende, of goederen van vreemdelingen, binnen den afstand van een paal van een wettig opgerigt veer, met zijn schuit of vlot over te zetten, noch tot vervoer van personen en goederen zijne vaartuigen of vlotten te leenen of te verhuren, alsmede zijne draag- en trekbeesten achter de vaartuigen van het veer vast te binden, en alzoo de rivier te laten overzwemmen, tenzij de pachter zulks uitdrukkelijk toesta, op verbeurte eener geldboete van drie gulden, ten voordeele van den pachter. Het is evenwel aan de inlanders toegestaan, om van hunne eigen vlotten of vaartuigen tot de overvaart gebruik te maken voor zich zelven, hun gezin en hunne goederen, mits den pachter vooraf daarvan kennis gevende, alsmede om de rivieren over te zwemmen of door te waden, zonder aan den pachter eenige belasting te betalen.»

Bij Staatsblad 1864 n°. 146 is art. 5 voor 1865 in dier voege veranderd, dat het getal manschappen, ter bediening van elke overvaart noodig, staande de verpachting door den resident wordt opgegeven, en de pachter dat getal moet inhuren «bij onderlinge overeenkomst zonder bemoeijing van het bestuur».

Men ziet uit onze statistiek dat het pachtgebied thans kleiner is dan voorheen. Batavia en Krawang vielen weg.

Weldra, hopen wij, zal ook de verpachte *tolbrug* in

Buitenzorg, ééne onaangename ontmoeting nabij het landvoogdelijk paleis, de lijst der Javasche staatsinkomsten niet meer ontsieren. Denk aan den ontworpen spoorweg tusschen de residentie en de hoofdstad. Op die brug werd oorspronkelijk een tol geheven om de groote kosten eener in 1819 gelegde nieuwe brug goed te maken. Deze en alle latere kosten zijn lang goedgemaakt. Maar toen de tol een «aardig» cijfer bereikte en zoo gemakkelijk binnenvloeide, wilden «bekwame financiers» niets van intrekking weten. Het gouvernement, voerden zij aan, kreeg door dien tol ten minste nog dàt van de zeer bevoorregte partikuliere landheeren. Volkomen juist. Al de handelaren die mede betalen moesten, — de Preangerees b. v., zijne zware vrachten uit het gebergte naar de Bataviasche markt pikelend, — behoorden met het schrandere motief tevreden te wezen!

Ik zal er niet meer van zeggen, daar de spoorweg «naakt». De financiers worden door die omstandigheid sterker dan ooit. Wie zou «voor een zoo korten tijd» «in het zoo lang bestaande» verandering brengen?

Overvaarten, pontveren, vindt men op Java in menigte.

Verre de meeste worden bediend door de nabijwonende inlandsche bevolking, op huishoudelijken voet, ongeveer als het model in Staatsblad 1853 nº. 45. Dit luidt: Art. 1. «De overvaart te ..... over de rivier ..... blijft ten voordeele van de ingezetenen van de kampong ....., aan welke het regt wordt toegekend tot het overzetten ter plaatse van personen, vee en goederen.» Art. 2. «Voor het overzetten mag gevorderd worden» ..... Volgt hetzelfde tarief als op blz. 427. Art. 3. «Het hoofd der kampong bestemt een vertrouwden persoon tot de inning der overvaartgelden.» Art. 4. «Het zuiver bedrag der overvaartgelden, d. i. na aftrek van de uitgaven ter dienste van het veer gedaan, wordt door genoemd hoofd telker

maand onder de ingezetenen der kampong verdeeld.» Art. 5. «Voor de dienst van het veer wordt uit de ingezetenen van de kampong een door den resident te bepalen getal personen afgezonderd, die te dier zake blijven vrijgesteld van andere heerendiensten, en uit welke, tot het overzetten van personen, vee en goederen, door het hoofd dagelijks en naar een daarvan te houden rooster een genoegzaam getal bekwame manschappen worden aangewezen en bestemd.» Art. 6. «De ponten, schuiten en verdere benoodigdheden voor de overvaart worden geleverd en onderhouden voor rekening van de ingezetenen der kampong.»

Bij ordonnantie van 12 Julij 1861, Staatsblad n°. 61, heeft de Indische regering het tarief der verpachte overvaarten op alle «door het gouvernement onverpachte» (*sic*), «met uitzondering van die in de residentie Batavia waaromtrent afzonderlijk is voorzien», toegepast. Zij achtte «een algemeen tarief wenschelijk», «opdat ten deze geen willekeur besta».

Hield werkelijk na die ordonnantie alle willekeur «ten deze» op?

De regel is dat wegen en bruggen op Java door den staat worden aangelegd met hulp van den dienstpligtigen inboorling, en dat een iegelijk van de aanwezige wegen en bruggen gebruik maakt zonder tol. — Overvaarten zijn bruggen, middelen tot verbinding van twee door water gescheiden einden landweg. Plaatselijke gegevens, veelal echter het oogenblikkelijk gemak voor den staat, schreven hier deze, daar gene soort van bruggen voor. Sommige overvaarten werden terstond bij den aanleg bestemd om zoodra mogelijk door vaste bruggen vervangen te worden. Omtrent andere werd een gelijk besluit genomen na ervaring. — Noemt men het nu geen «willekeur», noemt men het *regtvaardig*, van den algemeenen regel omtrent gebruikmaking van 's lands bruggen de overvaarten uit te sluiten, den bewoner der streken waar die soort van bruggen

verkieslijk scheen eene bijzondere belasting voor het gebruik af te vorderen?

Zou welligt het gebruik van de overvaarten betaald moeten worden op grond dat zij de slechtste soort van bruggen zijn? — Of beroept ge u op hare duurte? Menige vaste brug kost over eenig tijdsverloop aan onderhoud en zware reparatiën vrij wat meer dan het onderhoud en de bediening der meeste overvaarten. En daarbij moet een staat die rentedragende schuld heeft zeker den interest van het aanlegkapitaal in rekening brengen. Evenmin kan men bewijzen, dat de belaste overvaarten alleen in zulke streken liggen waar de bevolking, in andere opzigten, de belasting aangaande, bijzondere voordeelen genieten. Trouwens, dit wordt nergens beweerd. Het zuiver fiskale denkbeeld eindelijk: wij heffen deze belasting als eene «doelmatige» bijdrage tot vulling der kas, — gesteld dat het te berde durft komen na erkenning der onregtvaardigheid, — bezwijkt onder de motieven der intrekking van alle heffingen aan de tolpoorten en op de passers.

Onregtvaardig zouden de heffingen op de overvaarten reeds inderdaad zijn, al beoogde men slechts het bestrijden der kosten van onderhoud en bediening. Men heft echter een aanmerkelijk hooger bedrag. De pachters der verpachte overvaarten moeten zelve voor haar onderhoud en bediening zorgen, moeten zooveel doenlijk winnen, en betalen toch jaarlijks aan pachtschat ruim zestig duizend gulden in zeven gewesten. En dezelfde tarieven, die hen daartoe in staat stelden, werden op de onverpachte overvaarten toegepast.

«Opdat ten deze geen willekeur besta». Alsof het willekeurige verdween door het produkt eener onregtvaardige belasting aan zekere gemeenten, buitendien van andere heerendiensten ontslagen, ten geschenke te geven! Waar dientengevolge meer ontvangen wordt dan het noodige voor onderhoud en bediening, kleeft aan de niet verpachte overvaarten grooter onregt dan aan de verpachte. Immers

de laatste storten een deel harer heffingen in de algemeene kas, zoodat daar de onregtmatige belasting niet met eene onregtmatige begunstiging gepaard gaat.

Gewoonlijk sleept de eene afwijking van hetgeen regt is de andere mede. Zoo was het den uitvinder der verpachte overvaarten niet genoeg, den betrokken landschappen de elders kosteloos verstrekte betere soort van bruggen te onthouden en hen voor het gebruik van de slechtere soort te belasten. Hij verzwaarde den last door een monopolie ten behoeve van den pachter. Niemand mag op den afstand van een paal aan beide zijden van een aanwezig veer een ander, een beter, een goedkooper, aanleggen. Zie art. 9 op blz. 429. (Bij de onverpachte zal het belanghebbende dorpsbestuur wel dergelijk monopolie met de daad handhaven, ofschoon de verordening van 1855 het niet toewijst.)

Doch — laten wij zelve geen onregt begaan. Het monopolie werd verzacht. Uit art. 9 blijkt dat, vlak naast het verpachte veer, ieder zijn eigen persoon, gezin en goederen, met eigen schuit of vlot mag overzetten, ja dat het daar een ieder vrijstaat «de rivier over te zwemmen of door te waden zonder eenige belasting».

Wij haasten ons bij te voegen: waar het kan wordt deze vrijheid ijverig benut. Jammer maar (altijd weder een maar) dat het soms niet anders mogelijk is dan op eene wijze, weinig geschikt om het zedelijk gevoel te verfijnen. De reiziger over den grooten postweg vormt zich hiervan een begrip bij ettelijke niet breede rivieren met verpachte overvaarten (Losari, Tjomal). Ik voor mij moet verklaren, ze in 1857 op een dag van druk verkeer bezoekend, mij over het tafereel dier wadende schare — mannen en vrouwen, wien het water tot het midden reikte en die met boven water gebeurden sarong ('t was onder hen *regu* geworden) stap voor stap dwars tegen den stroom opwerkten, — geschaamd te hebben. Geschaamd als ambtenaar, als hoofd van het departement der verpachtingen.

Die schare toch, door de verpachting en monopolisering van het veer tot zulke manier van overtogt gedwongen, had regt op een goede tolvrije brug. En de brug werd haar door het rijke gouvernement onthouden om louter financieele bedenkingen.

't Spreekt van zelf dat de reiziger van 1857 met warmte op afschaffing der pacht aandrong. Heeft de koloniale regering zijne voordragt bij den minister ondersteund? Ik weet het niet. Misschien acht de minister, wien deze Aanteekening onder de oogen komt, om te doen wat regtvaardigheid eischt nader betoog overbodig. Mogt nogtans eene officieele aanleiding verlangd worden, het archief van zijn departement bevat de daartoe dienstige stukken.

Vogelnesten.

De klippen of holen, waar zekere vogels eetbare nesten bouwen, behooren op Java, met uitzondering van de partikuliere landen, doch met inbegrip van de vorstenlanden (Staatsblad 1832 n°. 66), aan den staat.

Het afnemen («plukken») en verhandelen van die nesten is hier en daar den inlander kosteloos vrijgelaten. Elders wordt òf het regt daartoe verpacht òf de zaak voor 's gouvernements rekening gedreven.

Verpachting geschiedt op drieërlei wijze.

In de Preanger wordt de bewerking der vogelnestgrotten van de afdeeling Bandoeng aan den regent afgestaan tegen eene vaste som, *f* 2750 's jaars.

Op een paar plaatsen betaalt de inlandsche bevolking, die de nesten plukken mag, eene bij overeenkomst geregelde kleine huur. Bedrieg ik mij niet, dan maken deze huur en de *f* 2750 te zamen den post «Verhuring van

vogelnestklippen» op de Indische begrooting van ontvangsten uit.

In andere gewesten wordt het regt op den gewonen voet der landsmiddelen aan den meestbiedende toegewezen. De voorwaarden sedert 1833 (Staatsblad 1849 n°. 52 en 1852 n°. 73), waarmede de vroegere wel hoofdzakelijk zullen overeengestemd hebben, luiden:

Art. 1. «De pachter heeft het uitsluitend regt om al de vogelnestklippen, welke hem door den resident tijdens de verpachting zullen worden bekend gemaakt, in de maanden Februarij, Junij en Oktober te plukken, dan wel niet meer dan drie malen in elk pachtjaar.» In Rembang mag men vier maal 's jaars plukken.

«Hiertegen handelende, zal de pachter verbeuren eene boete, niet tebovengaande *f* 150, telken reize.»

Art. 2. «Tot het doen plukken der nesten, zoo wel als tot de bewaking der klippen, zal het den pachter vrijstaan om met de bewoners der naastbij gelegene dessas minnelijke overeenkomsten aan te gaan, onder nadere goedkeuring van den resident.»

Art. 3. «De pachter zal moeten zorgen dat de klippen niet geheel van vogelnesten beroofd worden, maar bij het einde des pachttermijns aan zijnen opvolger in dienzelfden goeden staat worden overgegeven, als hij ze van zijnen voorganger ontvangen heeft; zullende alle nadeelen, door den aftredenden pachter of zijne ondergeschikten aan de klippen veroorzaakt, op hem en zijne borgen verhaald worden.»

Wáár deze pacht ingevoerd was of werd, en wat zij opbragt, blijkt uit de volgende statistiek (zie blz 504):

	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
Bantam								900	1300	1300
Tagal						100	100	100	100	100
Rembang	700	700	1100	0	1500	1100	1400	800	800	800
Grissee	0	400	2000	2300	3600	3200	2900	3100	3100	3100
Pasoeroean					300	100	100	100	100	100
Bezoeki			1800	1700	2300	3300	3700	2500	2500	2500
Banjoewangi			700	1200	700	1000	1500	400	400	400
Totaal	f 700	f 1000	f 5600	f 5200	f 8500	f 8800	f 9800	f 8000	f 8400	f 8400

	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845
Bantam	900	900	800	800	800	600	600	600	1000	1000	1000	700	700	700
Japara													3600	3600
Rembang	8800	12100	12100	12100	18400	18400	18400	50600	50600	50600	46100	46100	46100	60000
Grissee	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Pasoeroean	200	300	200	200	300	300	300	300	500	300	400	300	300	300
Bezoeki	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Banjoewangi	1100	900	900	900	1200	1200	1200	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1400
Totaal volgens EMBRECHTS	f15900	f18200	f16900	f16900	f25600	f27600	f27600	f59600	f64800	f64600	f60200	f57000	f60700	f79000

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858
Bantam	800	1000	600	700	600	600	800	900	600	500	700	700	700
Japara.	3600									700			
Rembang	60000	60000	62800	54600	48100	31200	31200	54500	15000	19800	14400	24500	19300
Grissee	5400	4900	6000	3600	4800	2500	3900	4900	2800	2000	4800	5600	8400
Pasoeroean	300	100	300		200	400	600	700	400	300	1100	3600	4000
Bezoeki en Probolinggo . . .	7600	7600	5600	7200	6000	3000	2600	2400	1400	500	1500	6400	2200
Banjoewangi.	1400	1400	700	700	700	600	1000	1400	1200	500	500	500	500
Kediri	3100	3700	4000	2500	1200	1000	2400	1200	1200	700	2400	400	400
Totaal	f 82200	f 78700	f 80000	f 69300	f 61600	f 39200	f 42500	f 65800	f 22600	f 25000	f 25300	f 41700	f 35500

de werkelijke waarde kunnen leiden, b. v. om den sluikhandel bevorderlijk te zijn; en dit het geval zijnde, deswege in 't kort in de noodige redenering ten bewijze te treden; redenen van vooruitgang in de verkregen resultaten, sedert de laatste jaren: 1°. van de verpachte klippen, 2°. van die, voor rekening van het gouvernement geëxploiteerd wordende; redenen van achteruitgang in de verkregen resultaten sedert de laatste jaren: 1°. van de verpachte klippen, 2°. van die voor rekening van het gouvernement geëxploiteerd wordende; aan te brengen of te nemen maatregelen, om verbetering te erlangen van de tegenwoordige inkomsten; of 's lands belang niet vordert, dat alle klippen verpacht worden; alle andere bijzonderheden, welke verder geacht kunnen worden tot het zakelijke te behooren, en noodig kunnen zijn voor een volledig en beredeneerd overzigt.»

De residenten voldeden aan dien last. De Generale Direktie zond hunne antwoorden met konsideratiën en advies aan de regering bij missive van Februarij 1850. Wat verder gebeurde kan ik niet meedeelen. Dit blijkt genoeg, dat de tegenwoordige toestand geboren of gebleven is na een algemeen doordringend onderzoek.

Des te meer wordt men benieuwd naar de motieven der uit dat onderzoek voortgevloeide beslissing. Zou de regering ze bij een eerstvolgend verslag aan de Staten Generaal willen bekend maken? Ongetwijfeld zonder opzet werd het gansche onderzoek tot heden bij de verslagen niet aangeroerd. Onderzoekingen zijn daden, feiten. Zij getuigen van ijver. Hare vermelding voorkomt schadelijke aanmerkingen.

Zoolang de motieven zich verbergen, blijft het der publieke kritiek een raadsel, waarom eigen beheer verkieslijk ware voor de nestgrotten in Djokjokarta, Patjitan en Bageleen, verpachting daarentegen voor andere.

Tegen verpachting hebben wij meer dan een bezwaar, ook speciale.

'tGeldt hier de benutting van een grondrijkdom, die, om op den duur de meeste voordeelen af te werpen, zekere matiging van de zijde des benutters verlangt. Een gretige pluk bederft de legplaatsen der nesten, verjaagt de bouwmeesters. Nu weet men hoe gretig van nature pachters zijn. Zij kunnen niet anders. Hun tijd is zoo kort. De pachtvoorwaarden (zie boven) trachten hen te bedwingen door slechts drie of vier plukken in het jaar toe te staan. en door het «geheel berooven» der klippen te verbieden. Vleide men zich inderdaad met eene strikte gehoorzaamheid aan zulke bevelen? Wordt ten onregte het verminderen in produkt van menige grot aan mishandeling toegeschreven?

«Pachters waken het best tegen ontvreemdingen.» Noemt men dit een sterk argument, dan moest niet elders aan eigen beheer de voorkeur gegeven worden. Doch beschouwen wij het argument op zich zelf, uitsluitend ten aanzien van het onderwerp. Is het wel zoo sterk? Kan de gouvernementspolicie zonder pachters de dieven niet uit de grotten houden of bij 't verlaten der grotten vangen? De toegangen zijn in den regel niet vele. Ieder lezer kent uit overal herhaalde beschrijvingen het gevaarvolle en tijdroovende van den arbeid, pluk genaamd. Slaagt de dief, hij moet het produkt nog van de hand zetten. En dat is geen allemansgading. Met weinig uitzondering vindt het alleen aftrek bij Chinezen. Daarom worden uit het distrikt Karangbollong, waar de vogelnestgrotten niet verpacht zijn, de Chinezen geweerd. Hetzelfde moet van ouds op het partikuliere vogelnestenland Klappanoengal in Buitenzorg onvermijdelijk zijn bevonden.

Terwijl het gouvernement dit weringstelsel zoo ver mogelijk behoorde uit te breiden, strekt de verpachting van vogelnestgrotten integendeel om Chinezen te roepen waar

zij gewis eer kwaad dan goed doen. Deze aartssmokkelaars deugen vooral niet in afgelegen streken. De meening dat pachters het best tegen ontvreemding waken, komt hun voor zulke praktijken uitnemend te stade; want vaak wordt daaruit het logische gevolg getrokken: waar pachters zijn kan het gouvernement met minder policiemiddelen volstaan.

Naauw aan het voorgaande sluit eene bijzonderheid die mede tegen verpachting pleit. In de vogelnestindustrie speelt *opium* eene voorname rol. Het heulsap geeft den plukker moed. Hij waagt zich eerst in de grot wanneer door een offerfeest hare geesten bezworen zijn, en daarbij, verzekeren de liefhebbers, mag opium niet ontbreken. Gij begrijpt hoe pachters dien volkswaan voeden. Het verband tusschen de twee zaken is zoo innig, dat de regering, om het regentschap Trengalek onder de opiumverbodskringen te kunnen opnemen, er de pacht der vogelnestklippen moest intrekken.

Van daar ook de verstrekking van opium door het gouvernement aan zijne vogelnestplukkers te Karangbollong sedert het verwijderen van de Chinezen uit dat distrikt. Deze verstrekking vindt men nog op de begrooting van 1862 in rekening gebragt. Zij werd echter weldra daarna, als kwalijk harmoniërend met een stelselmatigen tegengang van het opiumverbruik (zie den parlementairen opiumbundel van 1862), gestaakt; althans de in 1862 opgemaakte begrooting voor 1863 gewaagt van eene « schadeloosstelling voor het gemis van meerdere» (?) «verstrekking van amfioen aan het personeel te Karangbollong». Wij hopen zeer in een eerstvolgend regeringsverslag het welgelukken dier proef te vernemen; want nalating van opiumgenot door onbeschaafde lieden die lang daaraan verslaafd waren is een hoogst gewigtig feit. Doch wat hiervan zij, het staat vast dat onder pachters zelfs aan de mogelijkheid eener proeve van dien aard niet te denken viel.

Om deze bezwaren als kaf voor den wind te doen verstuiven, zouden de motieven, die tot behoud van de pacht leidden, al uitermate krachtig moeten zijn.

Wij zullen één gissen. Eigen beheer, plegen voórstanders van verpachting met klem aan te voeren, geeft zoo veel omslag. Voor de nesten uit Djokjo, Patjitan en Bageleen, heeft men welligt gezegd, kan het er nog even door, omdat deze alle ter sortering naar Soerakarta gezonden kunnen worden; hier is ten minste eenige koncentratie. Maar behouden wij elders de zoo eenvoudige pacht.

Ook van dien kant bezien komt mij hun gevoelen zwak voor. Immers wat belet, de nesten van den oosthoek eveneens daar ergens ter sortering te verzamelen? Dan, er is meer. Het geheele argument heeft sedert 1853 uitgediend. Wij lezen in het regeringsverslag over dat jaar: «Voorheen werden de nesten, afkomstig uit de holen van Karangbollong, ter bereiding en sortering gezonden naar Soerakarta. Behalve de kosten van transport waren daaraan beduidende verliezen wegens tekortkomsten verbonden. Daarom is het denkbeeld geopperd, de bereiding en sortering eenvoudiger te doen geschieden op de plaats van herkomst. Eene daarmede genomen proef is uitnemend goed geslaagd; zijnde voor de te Karangbollong bereide nesten bij de veilingen zelfs betere prijzen behaald dan voor die welke te Solo waren bereid. Alzoo is besloten den maatregel te bestendigen.»

Ligt in dit citaat geen gegronde aanleiding om de methode van Karangbollong overal te beproeven?

Dat men het niet deed is misschien alleen te wijten aan de zonderlinge regeling, die het algemeen beheer over de gouvernementsvogelnestgrotten onder twee departementen verdeelde. De Direkteur der Produkten, hoofd der onverpachte, zal bij zijne voordragt tot bestendiging van de proef te Karangbollong zich voorzigtiglijk van elke schrede op het gebied van den Direkteur der Middelen, hoofd der

verpachte, hebben onthouden. De Direkteur der Middelen vernam waarschijnlijk niets van de zaak. (Schrijver dezes was met zijne studiën niet tot de vogelnesten gevorderd toen hij Java verliet.)

Alles derhalve, zoo ver onze kennis reikt, werkt zamen om vervanging van de pacht door eigen beheer (onder één departement van algemeen bestuur) aan te prijzen.

Als einddoel?

Neen. Is eenmaal eigen beheer tot stand gekomen, de Chinesche bederver verdreven, de onontbeerlijke matiging regel geworden, een naauwgezette en voor ieder zigtbare boekhouding van baten en lasten ingevoerd, en wenscht dan een deskundig kapitalist (geen Chinees), op den voet eener industrieele onderneming, dus voor een aantal jaren, vogelnestgrotten te exploiteren, het gouvernement verklare zich tot den afstand tegen billijke voorwaarden bereid. Ook in deze zaak kan het doorzigt van den belanghebbenden deskundige verbeteringen ontdekken welke den gouvernementsagent niet invallen. Reeds werd in Dec. 1850 een oktrooi verleend «op de uitvinding, ten doel hebbende de meerdere produktie der vogelnestklippen op Java». 't Is waar, eene proef met die uitvinding in het Buitenzorgsche genomen mislukte. De oktrooihouder, vertelde men mij daar in 1856, had in de buurt van vogelnestgrotten eene plek zoo ingerigt, dat de bedoelde vogelsoort er zeker gaarne hare nesten zou bouwen. Na den noodigen tijd ze ongestoord gelaten te hebben ging men onderzoeken. Men ontmoette noch nesten, noch vogels, maar wel — geiten, die de koelte daarheen had getrokken. De proef schijnt niet herhaald. Hoe dikwerf echter leerde de geschiedenis, dat juist bespotte mislukkingen den weg voor de waarheid baanden. Daar het oktrooi vijftien jaren duurde zal de uitvinding weldra publiek eigendom zijn. Wie weet welke groote resultaten eene kleine wijziging van het denkbeeld

oplevert. In alle geval kan diepere studie door de straks voorgestelde bereidverklaring uitgelokt worden.

Bosschen.

Terwijl het gouvernement in den regel zijne bosschen op Java onder direkt beheer heeft gehouden, en eerst sedert 1853, als proef, tot den afstand van een paar perceelen aan Nederlanders op den voet eener industrieele onderneming overging, werd voor de benutting van zekere bosschen in de gewesten Bantam en Krawang van ouds de leest der «verpachte middelen» beter geacht.

De voorwaarden dezer pacht in Bantam vóór 1852 en in Krawang vóór 1854 ken ik niet.

Over 1852—54 luidden de *Bantamsche* (na wijzigingen van 1843 en 1844, zie Staatsblad 1849 n°. 52):

Art. 1. «De pachter zal het regt hebben zoo veel hout in de residentie Bantam, tambangersgewijze of anderzins, ten verkoop af te zenden, als hij zal goedvinden, mits echter de kap van het hout, hetwelk hij doen zal, niet strekke tot bederf of uitroeijing der bosschen; weshalve hem striktelijk verboden is het omhakken van boomen, anders dan die welke geheel volwassen zijn, op verbeurte eener boete van *f* 100 tot *f* 2000 voor ieder boom, ter beoordeeling van den regter.»

Art. 2. «De pachter zal insgelijks het regt hebben brandhout, dat binnen Bantam gekapt is, te vervoeren naar Batavia of elders; met uitzondering van anderen te mogen kappen in de wilde bosschen van het eiland Toenda, van Ponthang, en die van Pamangkan, Tondjon, Kepoeh, Kasoeban, Lamongan, Trate, Pangsoran, Kagas, Poeloekali, Tjililia, Salmonger en Bantaboean, om de west van Bantam.»

Art. 3. «Het is den pachter verboden meer hout in voorraad te kappen en op te slaan, als hij zal kunnen berekenen voor het debiet noodig te wezen,» (*sic!*) «terwijl hij verpligt zal zijn, om bij den afloop van zijnen pachttijd en verwisseling van pachter, al het hout, hetwelk op dat tijdstip reeds mogt zijn gekapt en opgeslagen, tegen billijke vergoeding der onkosten van den kap enz., aan den nieuwen pachter te laten, met uitzondering echter van eene hoeveelheid van vijftig vadem brandhout, waarvan het regt van verkoop hem zal blijven toegekend.»

Art 4. «Alle personen, welke, zonder daartoe verlof bekomen te hebben, zich veroorloven hout te kappen in zoodanige bosschen, als welke uitsluitend aan den pachter zijn afgestaan, zullen verbeuren eene boete van *f* 25 of zoo veel minder als de regter zal meenen te behooren, telken reize naar gelang der omstandigheden.»

Later kwamen hierin de volgende wijzigingen:

Staatsblad 1854 n°. 75. Het is aan de bevolking vrijgelaten in de tot de pacht behoorende bosschen zonder verlof van den pachter brandhout te kappen voor eigen gebruik.

Staatsblad 1863 n°. 139. Eenige houtsoorten, «welke bestemd blijven voor de plaatselijke behoefte in de residentie Bantam», mag de pachter niet kappen.

Staatsblad 1864 n°. 145. De pacht wordt uitgebreid over «de bosschen langs het strand der afdeeling Tjiriengien». (Dit was een gedeeltelijke terugkeer naar de in 1850 afgeschafte pacht der kusten en wildernissen van het westelijk gedeelte der residentie Bantam. Zie blz. 303 en bijlage G van Staatsblad 1849 n°. 52.)

De *Krawangsche* voorwaarden van 1834, verbeterd in 1836 en 1844, afgekondigd bij Staatsblad 1849 n°. 52 en sedert onveranderd, bevatten:

Art. 1. Grenzen van het pachtgebied.

Art. 2. «De pachter heeft het regt om in zijn pachtgebied alle soorten van hout, met uitzondering alleen van:

djatihout, waarvan het gouvernement de beschikking aan zich behoudt, bamboes, rotting, rangas enz. te kappen, tot houtskolen te verbranden, te verkoopen en te vervoeren, alsmede de inzaam van nipa en poetjoek te laten doen en in zoodanige hoeveelheden als hij zal goedvinden, onder voorwaarde nogtans, dat door den houtkap de bosschen niet geschonden, veel minder uitgeroeid worden.»

Art. 3. «De pachter is verpligt om aan de inlandsche bevolking het kappen van brandhout, bamboes, bindrotting en atap tot eigen gebruik vrij en ongehinderd toe te staan, zonder betaling, op zoodanige plaatsen als bij de verpachting zullen worden bekend gemaakt, op verbeurte eener geldboete van vijftig gulden voor elk beletsel van de zijde des pachters.

«Hiervan zijn echter uitgezonderd de benoodigde materialen tot maken van seroos, omtrent welke hieronder nadere bepalingen zijn gemaakt.

«Intusschen zal al het hout, dat zonder verlof of op verkeerde plaatsen wederregtelijk en tot andere doeleinden, door de ingezetenen gekapt, verkocht, vervoerd, dan wel tot houtskolen verbrand wordt, bij de aanhaling verbeurd verklaard en de overtreder nog bovendien tot eene geldboete van het drievoudige der waarde van het aangehaalde veroordeeld worden; zullende deze boete in geen geval minder mogen bedragen dan drie gulden.»

Art. 4. «Buiten en behalve het djatihout, waarvan het gouvernement den aankap alleen aan zich reserveert, zal hetzelve ook nog kunnen doen aankappen de materialen, van tijd tot tijd benoodigd voor kleine reparatiën aan de civiele gebouwen in de residentie, zonder dat deswege iets door den pachter zal kunnen worden gevorderd. Zoodanige aankap zal echter niet mogen geschieden dan op vertoon van een schriftelijk bewijs van de plaatselijke autoriteit met de bekendstelling van den aard en de hoeveelheid der te kappen materialen.

«Het gouvernement behoudt zich tevens voor om over zoo vele en zoodanige gronden en bosschen te beschikken als hetzelve aan de kultures of aan andere einden dienstbaar maken zal, zonder dat den pachter het regt wordt toegekend om daaromtrent eenige geldheffing of vordering te doen.»

Art. 5. «De pachter is geregtigd om van alle voortbrengselen, welke in de Krawangsche bosschen binnen de limieten zijner pacht gekocht of verzameld worden, en bestemd zijn om naar elders te worden uitgevoerd, daaronder ook gerekend houtskolen, geene uitgezonderd, een vijfde gedeelte of wel de daaraan gelijkgestelde waarde in geld, naar verkiezing der belastingschuldigen, als geregtigdheid te heffen; zullende de pachter geene andere heffingen, hoe ook genaamd, vermogen te bewerkstelligen, maar gehouden zijn zich stiptelijk te gedragen naar dit voorschrift en de bij het algemeen reglement gemaakte bepalingen; onder verklaring ten overvloede, dat het tarief, volgens hetwelk de geregtigdheid thans nog wordt opgebragt, ten gevolge van deze alteratie als vervallen moet worden beschouwd, en met bepaling, dat de materialen, benoodigd voor het maken van zoogenaamde seroos, voor zoo verre zij in de bedoelde bosschen worden aangekapt of bijeenverzameld, aan de voorzegde geregtigdheid niet onderhevig zijn, en mitsdien voortaan behooren te worden aangemerkt als vallende in de kategorie van het bepaalde bij het 4de artikel.»

Art. 6. «De pachter zal gehouden zijn een gemagtigde te hebben in ieder distrikt der residentie dat tot zijn pachtgebied behoort, opdat de ingezetenen niet worden verpligt zich ver van hunne woningen te verwijderen tot het bekomen van licentiën tot het kappen der verlangde materialen; zullende de pachters verpligt zijn die te verleenen zoo wel voor den in art. 5 als in dit artikel bedoelden aankap van materialen.»

Art. 7. «De pachter zal stiptelijk zorgen:

a. dat het kappen van hout worde begonnen op zooda-

nige plaatsen alwaar de zwaarste en meeste boomen, rotting en bamboezen zijn;

b. dat de boomen en bamboezen schuins, en wel twee en een halven voet boven den grond gekapt en de goede stammen behoorlijk met aarde bedekt worden, en dat al de stammen, die niet meer kunnen uitschieten, worden uitgeroeid en de ledige vakken op redelijken afstand met jong plantsoen, pitten of zaad worden aangevuld;

c. dat na elke houtkapping de daardoor opengevallen vakken van heesters, ruigten en onbruikbaar hout gezuiverd en gebrand worden, mits tevens zorgende, dat door deze branding geen nuttig hout of bamboes beschadigd worde;

d. dat het branden van houtskolen op zoodanige plaatsen geschiede, waardoor alle ongelukken of schade kan worden voorgekomen, en dat de gemaakte gaten door den pachter of zijne ondergeschikten telkens wederom digt gemaakt worden; zullende de pachters moeten zorgen dat deze voorschriften ook worden opgevolgd door hen, wien hij den aankap van hout, bamboes, rotting, of het branden van houtskolen zal hebben toegestaan, blijvende dezelve daar alleen voor verantwoordelijk;

e. dat de ingezetenen van Krawang door den pachter niet verhinderd worden om tuinen, gaga of tipar-velden in de bosschen aan te leggen, veel minder over gronden te beschikken, welke tot dat einde reeds zijn ontgonnen, evenzoomin als zich het regt toe te matigen over des ingezeten eigendommen, gelegen in de bosschen, hetzij nipatuinen of andere;

f. dat geen houtstapels, onder welke benaming ook, zonder uitdrukkelijk verlof van het plaatselijk bestuur worden aangelegd;

g. dat geene takken van gekapte boomen, hetzij door den pachter of diens ondergeschikten of wel anderen in de rivier of slooten worden geworpen, ten einde de be-

hoorlijke vaart te belemmeren; en zal het den pachter ook niet geoorloofd zijn, om in de nabijheid der zoutpannen van Pakkies slooten te doen graven; alles op verbeurte eener geldboete niet minder dan *f* 10 en niet hooger dan *f* 100, naar gelang van omstandigheden, onverminderd de vergoeding der schade en onkosten hierdoor veroorzaakt.»

Art. 8. «Bij het einde der pacht zal de pachter verpligt zijn om zijnen voorraad van hout tegen billijke vergoeding der onkosten aan zijnen opvolger over te doen, met uitzondering alleen van vijftig vademen brandhout, welke de afgetreden pachter naar goedvinden zal mogen verkoopen binnen de eerstvolgende drie maanden na het eindigen zijner pacht, mits zoowel het plaatselijk bestuur als den tijdelijken pachter van de overgehouden hoeveelheid en de plaats, waar dezelve opgestapeld is, onverwijld kennis gevende. Alles op straffe van verbeurdverklaring van den verzwegen voorraad van hout.»

Voor de beide pachten werd geboden (zie blz. 304):

	Bantam.	Krawang.	Totaal.
1817	*f* 700		*f* 700
1818	700		700
1819	800		800
1820	1300		1300
1821	1300	*f* 11500	14500
1822	1900	11500	20500
1823	2200	11500	33500
1824	8300	6300	14600
1825	7200	6300	13500
1826	7900	6300	14200
1830	?	?	5700
1831	?	?	5300
1832	1500	3800	5300
1833	1700	3100	4800
1834	1400	2400	3800
1835	1000	2200	3200
1836	1400	3300	4700

	Bantam.	Krawang.	Totaal.	
1837	f 1200	f 4000	f 5200	
1838	2500	7000	9500	
1839	1800	9300	11100	(Embrechts f 11700)
1840	2300	10900	13200	
1841	3100	13300	16400	(Embrechts f 20800)
1842	2900	12900	15800	
1843	2600	13500	16100	
1844	3300	18100	21400	
1845	3100	18000	21100	
1846	3100	14500	17600	
1847	3100	12800	15900	
1848	3100	14000	17100	
1849	3100	23500	26600	
1850	1300	26400	27700	
1851	1000	21900	22900	
1852	5000	17000	22000	
1853	5300	20600	25900	
1854	3200	13400	16600	
1855	1300	10200	11500	
1856	3700	13600	17300	
1857	5800	13600	19400	
1858	4500	27600	32100	
1859	?	?	36700	Volgens de begroo-
1860			29300	tingen van N. I. over
1861			35200	1860—63, aannemende
1862			32100	als op blz. 335.

Reeds eene oppervlakkige kennisname van het aangeteekende, met inbegrip der cijfers (die bewijzen hoezeer men van de mededinging afhing), stemt ons tegen de bestaande regeling. Haar voorwerp is blijkbaar veel meer geschikt voor benutting op den voet eener industrieele onderneming, over een ruimen tijd loopend, dan voor jaarlijksche opveiling als « landsmiddel », waardoor men telkens en telkens Chinezen tot pachters krijgt.

Welligt moet de voortduur der tegenwoordige regeling aan eene organieke fout geweten worden, van denzelfden aard als die wij bij de vogelnesten aantroffen. Ook hier namelijk zijn deelen van één geheel, wat het algemeen toevoorzigt betreft, gescheiden. Het bestuur over dit ge-

deelte van het houtwezen is opgedragen aan den Direkteur der Middelen, dat over al de andere bosschen aan den Direkteur der Kultures met speciale inspekteurs. De deskundige zorg dus, welke de overige ondervinden, missen de verpachte.

Indien de regering begon met de verpachte bosschen van het departement der Middelen naar dat der Kultures over te planten, en van dit laatste een ontwerpkontrakt verlangde voor de exploitatie door bevoegde kapitalisten, zou de zaak vermoedelijk den goeden weg opgaan.

NB. Op de staten van 's lands middelen over het eerste tijdvak onzer opgaven verschijnen nog als zoodanig de *nipabosschen* in Pekalongan (opbrengst van 1821—26 *f* 3700, *f* 3700, *f* 3000, *f* 1800, *f* 1200, *f* 1400) en in Pasoeroean (alleen in 1823 en 1824, opbrengst *f* 2000 's jaars). Ze werden later onder de landelijke inkomsten gebragt. Deze pachtafschaffing had op blz. 302 vermeld moeten zijn.

Waijang.

Op deze Chinesche en inlandsche tooneelvoorstellingen wordt alleen in de residentie Batavia eene belasting geheven, wier inning van ouds werd verpacht. De hoegrootheid der belasting vóór 1835 is mij niet bekend. De pachtsommen beliepen toen:

1817	*f* 8100	1822	*f* 37300	1830	*f* 14500	
1818	23800	1823	31900	1831	15000	
1819	17700	1824	45300	1832	17700	
1820	28000	1825	17800	1833	?	Begrepen in de pachtsom der dobbelspelen. Zie bl. 377.
1821	29600	1826	16000	1834	?	

Sedert 1835 bedraagt de belasting, luidens bijlage L in Staatsblad 1849 n°. 52, opgehelderd bij Staatsblad 1862

n°. 126: per etmaal, voor vertooningen door vrouwen *f* 80, door mannen *f* 60, door poppen *f* 50, door Chinesche schimmen *f* 20; voor korter tijd naar evenredigheid, met een vierde als minimum. Van de belasting is vrijgesteld (art. 3) «de inlandsche waijang koeliet, welke bij godsdienstige en andere plegtigheden of festiviteiten door inlanders in hunne kampongs vertoond worden. Wanneer deze inlandsche waijang koeliet echter wordt gespeeld ten huize van Chinezen, of op de passers en andere plaatsen, alwaar geene inlandsche godsdienstige en andere inlandsche plegtigheden of festiviteiten plaats vinden, zal de pachter van dit spel mede mogen heffen eene belasting van *f* 20 voor ieder etmaal». Op «zon- en feestdagen» (men zal bedoelen Christelijke) mag geen waijang vertoond worden dan na zonsondergang.

De opbrengst der pacht onder deze verordeningen is tot en met 1848 weder begrepen in de pachtsom der dobbelspelen, daar de twee middelen vereenigd waren. Later beliep zij, na 1849 met de bepaling dat de pachter der dobbelspelen bij elke zijner twee groote dobbelplaatsen één waijang mogt laten spelen zonder belasting:

1849	*f* 7200	1854	*f* 6200	1859	*f* 6000	Volgens de Indische begrootingen van 1860 tot 1863, aannemende als op blz. 335.
1850	7700	1855	8500	1860	6000	
1851	10400	1856	7800	1861	6000	
1852	11000	1857	8000	1862	5000	
1853	8500	1858	7200			

Van waar die sterke daling?

Er zijn er die beweren, dat achter het groote waijangspel, met levende tooneelisten, waarvoor veelal zeer jeugdigen dienen, gruwelen schuilen. Kinderen zouden geroofd of gekocht, in feitelijke slavernij gehouden, mishandeld, tot allerlei ontucht gebezigd worden. (Wie denkt niet aan zekere «spullen» in het beschaafd Europ?) Ervaringen van dien aard moeten behoord hebben onder de motieven der

verordeningen van 1829 en 1851, Staatsblad n°. 29 en 57, tegen het vervoer van kinderen over zee.

Ik belijd omtrent deze *mystères* volslagen onkunde. De Direktie der Middelen had zich dáármede niet te bemoeijen.

Ook eene beoordeeling van de waijangpacht kan logisch buiten het inwendige van het waijangspel blijven. Zoolang de bedoelde soort van vertooningen bestaat, publiek, in de hoofdstad waar zoo vele krachten van policie en justitie zamenwerken, mag men haar bestaanbaar achten zonder misdaden. Blijkt zij zonder misdaden onbestaanbaar, de gewone vervolging van misdaden door policie en justitie zal dit beduidende onderdeel der pacht doen verdwijnen; doch de pacht zelve, de verpachting van het regt om op tooneelvoorstellingen der Chinezen en inlanders eene door het gouvernement uitgeschreven belasting te heffen, ware dan niet mede verdwenen.

Tegen het denkbeeld eener zoodanige belasting en hare heffing door middel van pachters zie ik geen bezwaar, voor zoover zij speciaal (zie blz. 415 en 416) den *vreemden oosterling* treft. Een cijns op zijne vermakelijkheden bevat niets onbillijks.

Maar — steeds uitsluitend van den vreemden oosterling gesproken — waarom werd de pacht alleen te Batavia ingevoerd? Aan Staatsblad 1818 n°. 79, hare toepassing op Samarang en Soerabaija voorschrijvend met lager quotum, schijnt nooit gevolg gegeven: geen der geraadpleegde rendementstaten gewaagt van de pacht buiten Batavia. Men zegt dat de Chinesche bevolking elders te klein is om een theater met levende tooneelisten te bekostigen; dat rijke individus op de twee andere hoofdplaatsen voor bijzondere gelegenheden den Bataviaschen troep, of een deel daarvan, laten overkomen en dan wel tegelijk den pachter zullen betalen. Men lost echter hierdoor de vraag niet op ten aanzien van de poppen- en schimmen-waijang.

Voorts, indien er geen kans was om de zaak buiten

Batavia te verpachten, waarom buiten Batavia zelfs alle waijangondernemers uitdrukkelijk van de belasting op het bedrijf vrijgesteld (blz. 415)? Te Batavia moet èn betaald worden aan den pachter der waijang, door hen die *laten* spelen, èn aan den pachter der neringen, door de «eigenaren, houders of verhuurders van inlandsche of Chinesche spelen», onverschillig of die kostwinners vreemde oosterlingen of inlanders zijn (art. 20 van bijl. T in Staatsblad 1849 nº. 52). De algemeenmaking van dit laatste acht ik rationeel.

Overigens komt mij, wat den *inlander* aangaat, die buiten Batavia zulke vermaken zonder speciale belasting geniet, de op blz. 453 geformuleerde vrijstelling voldoende voor. Ging men verder, Chinezen zouden inlanders gebruiken om de belasting te ontduiken.

Kleine eilanden.

Hieronder verstaat men thans, wat Java aangaat, niets anders dan de pacht der Duizend Eilanden bij Batavia.

Hare voorwaarden sedert 1835, gelijk ze verbeterd werden tot 1850, zie Staatsblad 1849 nº. 52 en 1850 nº. 54, geven wij zoo goed als geheel. Zij verdienen punt voor punt met aandacht gelezen te worden.

Art. 1. «Het regt van eigendom voor alle agar-agar, sipoet, tripang, koraal of kalksteenen, visch, karret, en andere voortbrengselen der zee, welke tusschen, langs en in den omtrek der Duizend Eilanden gevischt en vergaderd worden, behoort bij uitsluiting aan den pachter.»

Art. 2. «Zoomede wordt aan den pachter bij uitsluiting toegekend het regt van eigendom van alle agar-agar, sipoet, tripang, karret, koraal of kalksteenen, en andere

zeegewassen, welke gevischt en vergaderd worden op, langs en bij de koraalklippen, banken en gronden, welke gelegen zijn, of in vervolg van tijd mogten ontdekt worden, in de baai van Batavia, tusschen den vasten wal en de genoemde Duizend Eilanden; zullende evenwel de vangst van visch in de baai van Batavia, evenals altijd, vrijgelaten zijn aan een ieder, zonder dat het den pachter veroorloofd zal wezen iemand hierin eenige hindernis toe te brengen.» (Boete *f* 100 tot *f* 500.)

Art. 3. «Eindelijk nog heeft de pachter het regt van eigendom van al het hout, hetwelk op de Duizend Eilanden (zijnde alle andere eilanden in de baai van Batavia hiervan uitgezonderd) groeit, en zal hij pachter daarover naar welgevallen kunnen beschikken; met dien verstande nogtans, dat indien hij voor het kappen van hetzelve de hulp der eilandbewoners verlangt te genieten, hij dezen daarvoor eene behoorlijke betaling zal doen geworden; gelijk het den pachter almede verboden is de genoemde eilandbewoners hinderlijk te zijn, veel minder te beletten, om het hout, hetwelk zij voor eigen gebruik, hetzij voor bouw van huizen of vaartuigen, hetzij voor brandstof wenschen te bezigen, te kappen.» Groote boomen, die dienen kunnen als zigtbare kenteekenen voor de schepen, mag men niet kappen. (Alles boete *f* 100 tot *f* 500.)

Art. 4. «De pachter is gehouden en verpligt (boete *f* 100 tot *f* 500 met verbeurdverklaring) om alle agar-agar, sipoet, tripang, karret, koraal of kalksteenen, gedroogden visch en andere voortbrengselen der zee, welke op voorschreven plaatsen gevangen, gevischt of vergaderd zijn, benevens het hout, gekapt op die eilanden, te Batavia alleen en op geene andere plaatsen in te voeren, en aldaar te verkoopen.»

Art. 5. «Ofschoon aan den pachter behoort het regt van eigendom van alle voortbrengselen der zee, langs, bij en omstreeks de Duizend Eilanden, zoo zal evenwel de pachter

de bewoners van die eilanden niet hinderlijk mogen zijn, veel minder beletten, gemelde voortbrengselen der zee zelve te visschen en te vergaderen, maar zullen die bewoners in dat geval verpligt zijn, die voortbrengselen aan den pachter af te staan, tegen de prijzen, door den resident van Batavia naar billijkheid vastgesteld en bekend gemaakt. Voorts is de pachter verpligt om de vaartuigen der eilandbewoners welke de voortbrengselen der eilanden te Batavia aanvoeren om aan hem te worden afgeleverd, binnen den tijd van drie maal vierentwintig uren te doen lossen, ten einde de eilandbewoners er niet langer te doen vertoeven dan volstrekt noodig is, en zulks op eene boete van *f* 25 voor iederen dag dat zoodanig vaartuig langer zal zijn aangehouden.»

Art. 6. «Evenwel zal het visschen van koraal of kalksteenen, welke op en nabij of tusschen de Duizend Eilanden of elders worden gevonden, door den pachter tegen zekeren overeen te komen prijs, zoowel aan de genoemde eilandbewoners als aan anderen kunnen worden afgestaan, die echter alsdan, evenals de pachter zelf, verpligt zullen zijn die kalksteenen te Batavia en op geene andere plaats in te voeren of te verkoopen, sub pœne eener boete van *f* 100 tot *f* 500 en konfiskatie van het alzoo wederregtelijk ingevoerde of verkochte. De pachter zal van dezen afstand mogen heffen voor eene praauw sampang van tien koijang *f* 11 en voor eene praauw tenggang van tien koijang *f* 9; zullende voor kleinere praauwen deze geregtigdheid naar evenredigheid worden verminderd, ter bepaling van den resident. De pachter zal echter geene geregtigdheid mogen heffen van den koraalsteen welke voor gouvernements rekening van gemelde eilanden mogt worden afgehaald; ook is hij gehouden om den kalksteen tegen een billijken prijs, door den resident bepaald, aan de kalkbranders te verkoopen.»

Art. 7. «Indien eenige der voornoemde voortbrengselen der zee, afkomstig van de gemelde plaatsen, alsmede het op de Duizend Eilanden gekapte hout; hetzij te Batavia of elders mogten worden ingevoerd, of op zee verkocht, zonder van den pachter gekocht te zijn, of zonder van denzelven tot den invoer verlof te hebben bekomen, in welke beide gevallen zulks door een bewijs of konsent van den pachter zal moeten blijken, zal de invoerder of verkooper verbeuren eene boete van *f* 100 tot *f* 500 en daarenboven het alzoo wederregtelijk ingevoerde of verkochte worden gekonfiskeerd.»

Art. 8. «Bij invoer te Batavia van gedroogden visch, afkomstig van de Duizend Eilanden, hetzij zulks door den pachter of met zijne voorkennis door anderen geschiedt, zal aan den pachter der vischmarkt de daarop gestelde geregtigdheid moeten worden betaald.»

Art. 9. «Alle handel op de gemelde Duizend Eilanden, hetzij door den pachter, hetzij door de eilandbewoners, hetzij door anderen, is en blijft verboden, sub pœne eener boete van *f* 25 tot *f* 500, benevens konfiskatie der achterhaalde goederen en waren; zijnde hiervan uitgezonderd de aanbreng op de eilanden van zoodanige levensbehoeften en objekten, als voor de huishouding der bewoners volstrekt noodzakelijk zijn.»

Art. 10. «Aan elk der hoofden van de Duizend Eilanden zal eene Maleische vertaling dezer pachtvoorwaarden door de plaatselijke autoriteit worden ter hand gesteld, met last aan die hoofden, om hunne onderhoorigen daarmede bekend te maken, en te waken, dat evenzoomin de regten van den pachter verkort, als de belangen der eilandbewoners gekrenkt worden; zullende wanneer in het laatste geval bewezen wordt, dat zij daartoe de behulpzame hand aan den pachter verleend hebben, dan wel dat zij van eenige malversatiën of overtredingen van den pachter kennis

gedragen en ze niet aangegeven hebben, deswege eene boete verbeuren van *f* 100 tot *f* 1000, onverminderd de krimineele vervolging ter zake van konkussie of knevelarij.»

Wie dezen tekst oplettend naging heeft tot het vormen van een oordeel geene toelichting noodig. Monopolievrienden zullen zonder iemands leiding het vertoonde voorwerp weten te schatten als een juweel van het helderste water.

Mij verblindt vooral de facet, gemerkt «art. 9». De eilanders, zeide art. 5, moeten billijk betaald worden. Maar, laat art. 9 daarop volgen, zij mogen voor de vrucht van hun arbeid niets koopen dan de «volstrekt noodzakelijke» levens- en huishouding-behoeften. Zal nu de resident, hier als beslissend makelaar aangewezen, het tarief van prijzen daarnaar inrigten? Zoo niet, wat doen de eilanders met een gebeurlijk overschot? — Een verbod tegen alle vestiging op gindsche eilanden, uithoofde van strategische oogmerken, ware denkbaar. De pachtvoorwaarden echter spreken herhaaldelijk het tegendeel van die gedachte uit: zij laten bevolking toe en verlangen bescherming van den ingezeten tegen pachters en andere knevelaars. Hoe rijmt daarmede de gelijktijdige onderdrukking bij art. 9?

Wij hopen door dit weinige genoeg aanleiding te geven tot een grondig onderzoek in verband met hedendaagsche bestuursideeën.

Van ééne uitkomst mag men zich bij voorbaat verzekerd houden: indien het monopolie niet vervangen wordt door vrijheid met gewone belasting, zal exploitatie op den voet eener industrieele onderneming verkieslijk blijken boven den jaarlijkschen afstand als landsmiddel aan zamenspannende Chinezen.

De opbrengst der pacht is mij slechts bekend over het eerste en derde tijdvak. Zij bedroeg (zie blz. 304):

1817	f 2900	1846	f 5400	
1818	1600	1847	5400	
1819	2900	1848	5800	
1820	2200	1849	6600	
1821	1600	1850	6200	
1822	2900	1851	6700	
1823	1300	1852	8200	
1824	2400	1853	6100	
1825	3000	1854	7600	
1826	1500	1855	7300	
		1856	9700	
		1857	12300	
		1858	11000	
		1859	10000	Volgens de Indische begrootingen van 1860—63, aannemende als op blz. 335.
		1860	10200	
		1861	11100	
		1862	19600	

Voorheen telden de officieele pachtstaten onder Kleine Eilanden nog:

a. de pacht «der kusten en wildernissen van het westelijk gedeelte der residentie Bantam en de daaronder behoorende eilanden», met 1°. 1851 opgeheven (blz. 505);

b. het eiland Bawean.

De heffingen op dit eiland werden van 1817 tot 1825 als één middel verpacht voor *f* 2600, *f* 4400, *f* 2800, *f* 5000, *f* 6000, *f* 5400, *f* 4900, 5400 en *f* 1500.

Later had men er vier pachtmiddelen: passers, visch, rundslagt, vogelnesten; wier opbrengst bij die van de residentie Soerabaija, waartoe het eiland behoort, insmolt. De passerpacht verviel na 1851. Nog later werden de overgebleven middelen weder te zamen afgestaan. De gezamenlijke pachtsommen, in de voorgaande opgaven omtrent elk middel niet begrepen, bedroegen van 1846 tot 1858: *f* 3000, *f* 2700, *f* 1600, *f* 1200, *f* 1900, *f* 900, *f* 1400, *f* 1000, *f* 1100, *f* 1100, *f* 400, *f* 1700, *f* 1600.

Arènsuiker.

In eenige distrikten van de Preanger regentschappen Tjiandjoer en Bandoeng is de inlandsche bevolking verpligt, bij wijze van heerendienst, het zoete vocht der arènpalmen tot suiker te bereiden en deze tegen vastgestelden prijs aan de daartoe aangewezen gouvernementspakhuizen te leveren. Elders op 's gouvernements gebied bestaat zoodanige verpligting niet. De bevolking der bedoelde distrikten mag overigens vrijelijk gebruik maken van de vele nuttige produkten, welke de arènboom verschaft. Zij mag ook «onderling van de suiker koopen of verkoopen», doch het is «aan een ieder verboden arènsuiker uit die distrikten uit te voeren».

De aan het gouvernement geleverde arènsuiker wordt jaarlijks afgestaan aan den bieder van den hoogsten prijs voor een bepaald gewigt. Hij moet de suiker aan de pakhuizen ontvangen en kan dan daarmede «handelen naar verkiezing, mits zich voor den uitvoer van een door de plaatselijke autoriteiten af te geven konsentbillet voorziende». «Het staat hem vrij», gedurende het aangeslagen jaar, «ter plaatse waar het pakhuis van zijn perceel gelegen is, op den passer een warong te houden».

Dit een en ander vindt men in het regeringsverslag aan de Staten Generaal over 1849 en in het Indische Staatsblad van 1857 n°s. 15 en 112, 1858 n°. 111, 1859 n°. 55, 1861 n°. 65. en 1863 n°s. 124 en 125.

De pacht heeft dus tot voorwerp: het uitsluitend regt om aan het gouvernement geleverde arènsuiker te verkoopen buiten de leveringdistrikten, en het voor Chinezen zeer begeerlijke regt om in de Preanger, waar zij slechts individueel bij bijzondere vergunning toegang hebben, op bepaalde plaatsen «een warong te houden», dat is met hun handelstalent te woekeren. Twee dingen die genoeg mijne

rangschikking der zaak onder 's lands «verpachte middelen» staven. Zie blz. 300.

Men brengt dan ook verkeerdelijk op de begrooting den pachtschat voor dat middel onder «verkoop van produkten en goederen». Een zuiver verkoopsbedrag is hij niet. De Chinees berekent bij zijn bod de waarde der aan de pacht verbonden «warong». Wil de regering zich hiervan overtuigen, zij verkoope hare arènsuiker *te Buitenzorg* en late ze derwaarts vervoeren op geheel dezelfde wijze als de pachters.

Eene wijziging in dien zin, altoos raadzaam ter konsequente toepassing van het Preangerstelsel omtrent de Chinezen, schijnt meer dan ooit uitvoerbaar sedert het getal plaatsen voor de ontvangst der arènsuiker tot twee om de west, Tjiandjoer en Tjiriengien (bij Tjitjoeroek), verminderde. In 1857 waren er vier; met 1858 (Staatsblad 1857 n°. 112) verviel Tjipoetri door ontvangst der daar geleverde suiker te Tjiandjoer; in 1863 Tjikao door finale opheffing van de verpligte levering in de distrikten van dat perceel.

Deze opheffing geschiedde bij besluit van 2 Okt. 1863, Staatsblad n°. 124. Wel beweert zijne eerste zinsnede slechts «de arènsuikerpacht van het derde perceel Tjikao in te trekken», maar de tweede: «met bepaling dat de voor de levering daarvan afgezonderde huisgezinnen bij de koffijkultuur en de heerendiensten worden ingedeeld», laat geen twijfel over. De redakteur zag het onderscheid tusschen de pacht, de levering door het gouvernement aan den hoogsten bieder, en de verpligte levering door den inlander aan het gouvernement voorbij. Men had alleen de verpligte levering in te trekken; daarmede verdween tevens de pacht.

Oorzaak of reden der opheffing meldt het Staatsblad niet. Jammer voor hen wier belangstelling zoo ver gaat van te willen weten, of de maatregel op zich zelf stond of maar een begin was van de afschaffing der geheele

arènsuikerlevering. Die afschaffing werd eens verlangd in een rapport van vijf leden der Tweede Kamer, — de heeren VAN NISPEN, HEEMSKERK, ELOUT, VAN HOËVELL en STOLTE, — op 17 Feb. 1859 uitgebragt, over regeringsverslag O. I. 1855. De minister ROCHUSSEN antwoordde, bij noot onder gelijk verslag 1857, met de mededeeling van ettelijke maatregelen tot verligting van deze heerendienst genomen. Wij moeten nu, indien geen interpellant in de kamers ons helpt, onzen weetlust bedwingen tot medio 1866. Dan verschijnt naar den gewonen loop — dien mijne opmerkingen in *De koloniale politiek der Grondwet* tot heden niet mogten verbeteren — het regeringsverslag over 1863! Misschien zal dat verslag het voorbeeld zijner voorgangers, op blz. 300 bedoeld, eindelijk eens minder navolgenswaardig keuren.

Uit het verslag over 1849 kennen wij de baten en lasten der arènsuikerlevering van 1836 tot 1849. Het voordeel bedroeg gedurende de eerste helft dier 14 jaren *f* 40700, gedurende de andere helft *f* 48000, 's jaars. De laatstuitgekomen begrootingen van N. I. ramen de ontvangst ter zake van 1861—63 op *f* 58300, *f* 61600 en *f* 53845, en de uitgaaf op *f* 23000, *f* 26374 en *f* 23840, dus het voordeel op *f* 35300, *f* 35000 en *f* 30000. Hoeveel zou vrijlating met regelmatige belasting opbrengen?

Bij deze gelegenheid bevelen wij der regering een onderzoek aan naar hetgeen met de arènsuiker der partikuliere landen bewesten de Tjimanoek gebeurt. Hier en daar schijnt er een monopolie van gemaakt te worden, door het reglement in Staatsblad 1836 n°. 19 niet vergund.

De bezigtiging waartoe wij op blz. 299 noodden is afgeloopen. Zeide ik te veel door die zoogenaamde kleine middelen uwer belangstelling overwaardig te verklaren?

Het medegedeelde dient nog aangevuld met eene algemeene opheldering omtrent de pachtverordeningen.

Aanvankelijk werd de bekendmaking der pachtvoorwaarden van elk middel aan de gewestelijke besturen overgelaten. Van 1820 tot 1828 verscheen jaarlijks in het Staatsblad eene regeringspublikatie, houdende dat tot die bekendmaking last was gegeven. (Staatsblad 1820 n°. 45, 1821 n°. 50, 1822 n°. 50, 1823 n°. 52, 1824 n°. 43, 1825 n°. 41, 1826 n°. 74, 1827 n°. 106, 1828 n°. 79.) In 1829—33 deed men een stap op den goeden weg door althans de Bataviasche voorwaarden bij het Staatsblad op te nemen. De voorwaarden elders bleven er buiten. (Stb. 1829 n°. 112, 115, 117, 118, 121, 123, 128; 1830 n°. 45; 1831 n°. 63; 1832 n°. 56; 1833 n°. 75.) Van 1834 tot 1841 meldde het Staatsblad tevens de veranderingen, welke niet daarin opgenomen voorwaarden ondergaan hadden. (1834 n°. 53, 1835 n°. 49, 1836 n°. 51, 1837 n°. 53, 1838 n°. 48, 1839 n°. 33, 1840 n°. 18, 1841 n°. 52.) Daarna kreeg weder eenige jaren achtereen de gebrekkige manier van vóór 1829 de overhand, (1842 n°. 43, 1843 n°. 29, 1844 n°. 30, 1845 n°. 29, 1846 n°. 33, 1847 n°. 30, 1848 n°. 47,) totdat eindelijk in 1849 het juiste begrip zegevierde, dat voor al de voorwaarden, als belastingverordeningen, afkondiging in het Staatsblad noodig was. Zij heeft dan ook sedert jaarlijks plaats. (1849 n°. 44 en 52, 1850 n°. 33 en 34, 1851 n°. 62, 1852 n°. 73, 1853 n°. 88, 1854 n°. 73, 1855 n°. 67, 1856 n°. 68, 1857 n°. 78, 1858 n°. 103, 1859 n°. 71, 1860 n°. 96, 1861 n°. 102, 1862 n°. 126, 1863 n°. 141, 1864 n°. 143—147 en 154.)

Vandaar in mijne aanteekeningen de herhaalde betuiging

van onbekendheid met vroegere toestanden, toestanden namelijk die niet bij het Staatsblad beschreven zijn.

Behalve speciale voorwaarden voor elk middel had men van ouds algemeene. Met de bekendmaking van deze ging het lang even onregelmatig. De eerste uitgave van «algemeene voorwaarden waarop 's lands middelen op Java en Madura zullen worden verpacht, vindt ge in Stb. 1829 n°. 112. Vóór dat jaar bevat het Staatsblad slechts gedeelten van zulke verordeningen (1816 n°. 10, 1817 n°. 46, 1819 n^{rs}. 47 en 83, 1821 n^{rs}. 15, 24 en 31). De wijzigingen, van 1830 tot 1836 in de algemeene voorwaarden gebragt, zijn weder slechts gedeeltelijk te zien uit Stb. 1830 n^{rs}. 13 en 20, 1832 n^{rs}. 30 en 56, 1833 n^{rs}. 31 en 73, 1834 n°. 53, 1835 n°. 48, 1836 n^{rs}. 18, 28 en 31; want bij resolutie van 2 Nov. 1831 n°. 22, aangehaald in Stb. 1832 n°. 56, werden nieuwe algemeene voorwaarden vastgesteld zonder opname in het Staatsblad. Later echter verdween alle onzekerheid. Stb. 1837 n°. 1 geeft eene herziene editie, geëxpliceerd bij Stb. 1837 n°. 38. In 1838, Stb. n°. 37, vervangt haar een «algemeen reglement op de verpachting en de administratie van 's lands middelen», dat na ettelijke veranderingen (1841 n°. 32, 1843 n°s. 6 en 9, 1846 n°s. 7 en 33, 1847 n°. 49) met 1°. 1854 zich oplost in een «reglement voor de verpachting van 's lands middelen op Java en Madura», thans nog hoofdzakelijk van kracht. Zie Stb. 1853 n°. 86, gewijzigd bij 1857 n°. 77, 1861 n°. 102, 1862 n°. 123.

Wat die algemeene voorwaarden of reglementen regelen blijkt genoeg uit het volgende overzigt van het tegenwoordige reglement. Artt. 1—11 betreffen de wijze van verpachting, vereischten en verpligtingen van bieders en borgen, opmaking der akten; 12 en 13 de termijnen van betaling van den pachtschat en de boeten op achterstallen; 14 de voorzieningen bij ontstentenis van een pachter; 15

en 16 de gevallen waarin afslag of kwijtschelding van pachtschat verzocht mag worden; 17—20 en 24—27 het pachtpersoneel en zijne algemeene verpligtingen jegens ambtenaren en ingezetenen; 21 het gebruik van landsmaterieel; 23 de verhouding der pachters tot de militaire kantonnementen; 28 geschillen omtrent de toepassing der pachtvoorwaarden; 29 de verpligtingen van ambtenaren en ingezetenen jegens pachters; 30 de reeden.

Karakteristieke bepalingen zijn:

Art. 5. De pachten worden geveild bij opslag. Vroeger na opslag mijning.

Art. 6. «Geene inlandsche hoofden mogen deelnemen aan de verpachting van 's lands middelen.» (Men bedoelde: aan de pachten zelve.) Vroeger de inlandsche hoofden in de residentie Batavia wel.

Art. 17. «Het is aan de pachters vrijgelaten de door hen gepachte middelen bij onderverpachting aan anderen af te staan, mits deze, ter beoordeeling van de hoofden van gewestelijk bestuur, de vereischten bezitten. De pachters blijven niettemin met hunne borgen voor het geheel aansprakelijk, zoo voor de geregelde betaling der pachtpenningen als voor de behoorlijke opvolging van alle bepalingen, op de door hen gepachte middelen van toepassing.» Vroeger ook zoo.

Art. 18. «De pachters en bij het bestuur erkende onderpachters zijn bevoegd, met goedkeuring der betrokken hoofden van gewestelijk bestuur, zoo vele ondergeschikten en bedienden ten behoeve der pacht in dienst te nemen als noodig is.» Vroeger: zoo vele als de pachters zelve noodig oordeelden.

Art. 25. «De pachters, onderpachters, noch hunne ondergeschikten, mogen diensten vorderen van de omliggende dessa- of kampong-volkeren, noch tot uitoefening hunner pacht of pachten in dienst nemen ander dan vrijwillig volk tegen behoorlijke vooraf te bedingen betaling, op straffe bij de

wet bepaald tegen aanmatiging van gezag.» Vroeger eveneens.

Art. 26. «Het aanbieden of geven van geschenken, hetzij als uitkeering, belooning of onder welke benaming ook, aan ambtenaren en inlandsche hoofden, is aan de pachters uitdrukkelijk verboden, op straffe eener boete van *f* 100 tot *f* 1000. Ambtenaren en inlandsche hoofden, zich schuldig makende aan het aannemen van geschenken van pachters, worden van hunne posten ontzet. Bijaldien de in deze bedoelde handeling kenmerken draagt van omkooping, wordt op de schuldigen toegepast de gewone straf op dit misdrijf bij de strafwet gesteld.» Dit verbod is altijd onmisbaar geacht — en met reden. Het had verre van altijd 't gewenschte gevolg.

Voorts worden de dagelijksche aanrakingen tusschen pachters, ingezetenen en bestuur, aldus geregeld:

a. Art. 19. «De pachters, onderpachters, hunne vertegenwoordigers, zaakgelastigden, ondergeschikten en bedienden, moeten zich steeds ordentelijk en bescheiden gedragen, en vooral bij het verleenen van verlofbriefjes, bij het doen hunner heffingen, nasporingen en onderzoek, de meest mogelijke bereidvaardigheid betoonen en alle noodige ophelderingen en teregtwijzingen geven, ter voorkoming zooveel mogelijk van klagten en geschillen, alles op verbeurte eener boete, niet tebovengaande *f* 25.»

b Art. 25, bijvoeging van 1862. «De pachters, onderpachters, hunne vertegenwoordigers, zaakgelastigden en bedienden, die zich opzettelijk schuldig maken aan het vorderen of aan het ontvangen van meerdere of verdere regten, tollen of belastingen, dan uitdrukkelijk bij de pachtvoorwaarden zijn toegestaan, of welke opzettelijk bevel hebben gegeven tot het heffen van zoodanige meerdere of verdere regten, tollen of belastingen, zijn strafbaar als schuldig aan knevelarij.»

c. Art. 24 al. 2. «Het is aan niemand veroorloofd om den pachters in de uitoefening van hun verkregen regt eenig beletsel toe te brengen, op verbeurte eener geldboete

van *f* 25 tot *f* 200, onverminderd vergoeding van kosten, schaden en interesten.»

d. Art. 29. «De hoofden van gewestelijk bestuur, officieren van justitie en policie en ambtenaren bij het departement der inkomende en uitgaande regten, zijn gehouden en verpligt, naauwkeurig te waken en te doen waken tegen alle sluikerij en verkeerde praktijken, door welke de pachters van 's lands middelen zouden kunnen worden benadeeld, gehoor te geven aan billijke vertoogen van de pachters en hen bij te staan en te ondersteunen in de heffing der aan hen verschuldigde geregtigdheden en in de vervolging der daartegen gepleegde overtredingen.»

Omtrent die aanrakingen was vroeger voorgeschreven:

ad a, bij art. 31 van 1829, art. 26 van 1837 en art. 15 van 1838, hetzelfde;.

ad b, bij art. 32 van 1829 hetzelfde; bij Staatsblad 1830 n°. 13, dat de regter tevens mogt opleggen boeten tot *f* 1000; bij art. 28 van 1837 en art. 24 van 1838 evenzoo; bij het reglement van 1833 niets, vermoedelijk omdat men aan de speciale pachtvoorwaarden wilde overlaten om de hier bedoelde daden te straffen naar gelang van hare beteekenis in verband met den aard van het pachtvoorwerp;

ad c, bij art. 23 van 1837 en art. 23 van 1838 hetzelfde;

ad d, bij Staatsblad 1821 n°. 15 en art. 41 van 1838 hetzelfde, doch met sterker aanbeveling van het belang der pachters. Art. 30 van 1829 bepaalde hieromtrent nog, dat belastingschuldigen, des pachters regt ontduikend, gestraft zouden worden met betaling van tienmaal het ten onregte geweigerde en wel minstens *f* 3.

Zouden de voormelde bepalingen tot rigtsnoer kunnen dienen om den geest der politiek, die ten aanzien van 's lands middelen gedurende elk tijdvak heerschte, te ontdekken? Enkele geven inderdaad licht. Gezamenlijk zijn ze daartoe ongeschikt. Onder gelijke bewoordingen der wet

kon de wijze van uitvoering voor den belastingschuldige gevoelig verschillen.

Er is, al zegt ons dit het Staatsblad niet, in de nieuwere geschiedenis van Java een tijd geweest, toen het Nederlandsche bestuur den pachter voortrok boven den belastingschuldige. In weerwil van alle milde verzekeringen der wet werd de inlander feitelijk aan den Chineschen pachter overgeleverd, voor de knevelarijen des pachters het oog geloken, ja hem bij de publieke opveiling door hooge ambtenaren oogluiking beloofd. 't Was de tijd van den geldnood in het moederland onder den nasleep der Volharding, de tijd tevens der heillooze overdrijving van het kultuurstelsel.

Wanneer het opperbestuur tot bezinning kwam, of tot bezinning gedwongen werd, verhaalt het Staatsblad evenmin. Men moet den datum nasporen in de financieele «aanschrijvingen» van den minister J. C. Baud. Ettelijke van deze zullen openbaar worden bij naauwkeurige voortzetting der bekende uitgave van stukken over het «landelijk stelsel». Mogt iemand, daartoe bevoegd, ook de brieven van denzelfden minister over andere deelen der Indische financiën uitgeven! Dit ware voor de «goede zaak» grooter dienst dan oningewijden vooraf kunnen vermoeden. Intusschen op herinneringen afgaande, plaatsen wij het keerpunt, namelijk den aanvang der toepassing, niet der konceptie, van betere bestuursideeën voor Indië, bij de optreding van den Gouverneur Generaal Rochussen.

Daarom begint in onze statistische opgaven de derde periode met 1846.

Gedurende die derde periode spreken afzonderlijke regeringsdaden meer en meer de gedachte uit, dat de staat niet de partij der pachters te kiezen, maar veeleer nadrukkelijk den inlander tegen pachters te beschermen heeft. Bijzonder kenmerkt zich daardoor het bestuur van den Gouverneur Generaal van Twist. Op haar zigtbaren voortduur bouwen wij de nederige hoop, de tegenwoordige Aanteekening niet geheel vergeefs geschreven te hebben.

Alzoo van lieverlede naar de hoogten der algemeene beschouwing teruggekeerd, trekken wij ten slotte kortelijk zamen hetgeen in de dalen der details werd opgemerkt.

Waar we ook vertoefden, telkens deden zich verschijnselen voor die de theorie der Europesche staatshuishoudkundigen omtrent het verpachten vàn soevereine regten staafden.

Doch daaruit volgde niet noodwendig, dat deze manier van benutting in ieder geval verworpen moest worden. Wij ontwaarden maatschappelijke verrigtingen, waarop de staat belastingen behoort te leggen welke hij niet regtstreeks behoort te innen. Als zoodanig vertoonde zich bij een vorig onderzoek het opiumgenot. Wij voegen thans daarbij het dobbelspel der Chinezen en hunne waijangs.

Van de andere verpachte middelen op Java moeten naar onze overtuiging twee, de pandjeshuizen en de overvaarten en tolbruggen, met voorwerp en al weggevaagd, omdat zulke belastingen door eene regering die zich zelve respekteert niet geduld mogen worden.

De overige tien moeten plaats maken, òf voor regtstreeksche heffing, doorgaans met gelijktijdige herziening der verordeningen omtrent het voorwerp (rundslagt, sterke dranken, varkensslagt, neringen, Chinezen-hoofdgeld, tabak, arènsuiker), òf voor benutting op den voet van industrieele ondernemingen (vogelnesten, bosschen, kleine eilanden).

En het eindcijfer? vragen financiers, — die daarom welligt bij 't in handen nemen van dit stuk eerst het slot inzien.

Het zal hun meevallen. De schrijver is «geen slooper». Tegenover de opbrengst der twee middelen wier totale afbraak hij verlangt, — neen, wier allerspoedigste wegruiming volgens hem door heiligen regeringspligt geboden wordt, — staan de vruchten der verbeteringen, bij menig onderdeel voorgesteld. Haar bedrag, ofschoon kwalijk te schatten, kan niet anders dan aanzienlijk zijn.

STATISTISCHE SCHETS VAN DE VERPACHTE MIDDELEN DER BUITENBEZITTINGEN IN NEDERLANDSCH INDIË.

Een klein toevoegsel slechts aan onze bijdragen over de Javasche pachten.

't Kwam onnoodig voor, de verpachte middelen der Buitenbezittingen aan eene even omstandige ontleding en kritiek te onderwerpen. Acht de beslissende magt het omtrent gene opgemerkte harer overweging waardig, dan volgt een onderzoek naar de toepasselijkheid op deze van zelf. — Ik hoop ook, dat dit de inteslane weg zal zijn; dat men dus, tot algemeene herziening besloten, eerst Java afdoe en niet elke pacht voor geheel Nederlandsch Indië. Java en de Buitenposten, en de Buitenposten onderling, staan ten opzigte van de voorwerpen der verpachtingen niet gelijk. Voorname volksmomenten verschillen.

Wel noodig echter schijnt het, het kluwen der verpachte middelen van de Buitenbezittingen iets meer te ontwarren dan bij openbare regeringsbescheiden tot heden plaats vond. Te meer nu weldra de Indische begrooting bij de wet zal worden vastgesteld. Op die aanstaande gewigtige gebeurtenis houden alle Aanteekeningen het oog gevestigd.

Hetgeen de koloniale regeringsverslagen aan de Staten Generaal over het pachtwezen der Buitenbezittingen mededeelen bepaalt zich, weinige bijzonderheden van latere jaren uitgenomen, bij opgaven van het totaal der sedert 1839 geboden pachtsommen. Ziehier de cijfers, afgerond als elders (blz. 304):

	Opium.	Andere.	Zamen.
1839	f 494800	f 254800	f 749600
1840	658700	275000	933700
1841	609600	278100	887700
1842	658800	301500	960300
1843	591600	298600	890200
1844	536300	301800	838100
1845	539000	301000	840000
1846	533600	291500	825100
1847	508000	279100	787100
1848	523400	293300	816700
1849	531800	300200	832000
1850	561200	291500	852700
1851	496200	300200	796400
1852	592000	322000	914000
1853	637100	331200	968300
1854	638400	345600	984000
1855	878400	515300	1393700
1856	974400	481600	1456000
1857	941500	451200	1392700
1858	759300	452000	1211300
1859	833600	509600	1343200
1860	772900	558800	1331700
1861	935300	588500	1523800
1862	920900	606700	1527600
1863	943400	636000	1579400

De gedrukte begrootingen van N. I. over 1862 en 1863 (vroeger niet) vullen deze globale opgaven aan door ook de namen der «andere» middelen te noemen; doch weder globaal, voor al de Buitenbezittingen als één geheel, en soms met zamentelling van «diverse» middelen. Zij verdeelen de middelen der Buitenbezittingen aldus:

	1862.	1863.
Dobbelspelen	f 165400	f 165000
Sterke dranken	126600	125200
Varkensslagt	74800	68800
Pandjeshuizen	28600	27500
Visch.	12900	10100
Overvaarten	3900	4200
Rundslagt	3600	3700
Hoofdgeld der Chinezen . . .	1500	1500
Vogelnesten	100	100
Diverse	188100	222400
	605500	628500
Kleine eilanden? Stel	1200	7500
Als boven . . .	606700	636000

Ter vergelijking voegen wij daarbij een ongeveer evenzoo ingerigten staat van den pachtschat over 1846—55. Zie blz. 504.

	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	In welke gewesten geheven:
Dobbelspelen .	79500	72900	67800	72900	79200	68700	82300	86200	94500	149400	Alle, behalve Banda en Ternate.
Sterke dranken	70700	73400	73600	72100	75300	69500	77600	79200	82700	118600	Alle.
Peper	30500	29300	29800	24000	30500	32900	33200	33700	33800	32700	Riouw.
Passers	32800	20200	15500	21000	19500	20400	13500	15100	15200	16300	Palembang, Banka, Riouw, Makasser, Ternate, Menado.
Pandjeshuizen.	28600	31600	28400	25500	25600	26800	28500	27900	22800	31900	Alle, behalve Banda sedert 1849.
Varkensslagt .	17700	20300	19400	17700	18300	15700	20600	22400	27900	49200	Sumatra's Westkust, Banka, Riouw, Borneo, Makasser.
Visch	14300	15300	14100	15200	15600	15100	15700	16700	17200	32200	West-Borneo, Makasser, Amboina.
Siri	8400	7900	27100	30000	8900	9000	9400	8900	9000	8700	Makasser.
Overvaarten. .	3000	3300	3400	3700	3500	3200	3000	2900	2500	2600	Palembang, Riouw.
Hoofdgeld der Chinezen. . .	2700	2600	1200	1200	1300	1300	1300	1400	1800	1500	Makasser 1846 en 1847, Ternate, Menado, Timor.
Rundslagt. . .	2600	1700	1600	1500	1800	2200	2800	2700	3300	3600	Benkoelen, Makasser, Ternate, Timor.
Vogelnesten. .	600	600	600	600	600	300	300	300	300	300	Benkoelen.
Waskaarsen . .	100	100	100	100	100	100	0	100	100	100	Timor.
Goudmijnen . .										47400	W. Borneo.
Diverse			10800*a*	14900*a*	32700*b*	35000*c*	33900*d*	22500*e*	22900*f*	28200*g*	*a*. Z. en O. Borneo.
Totaal.	*f*291500	*f*279100	*f*293300	*f*300200	*f*312900	*f*300200	*f*322000	*f*319800	*f*334100	*f*522700	

b. Z. en O. Borneo . *f*	11300	*c*. Z. en O. Borneo . *f*	12900	*d*. Z. en O. Borneo . *f*	12100	*e*. W. Borneo . *f*	300	Makasser . *f*	22200
W. Borneo.	1400	W. Borneo.	200	W. Borneo	300	*f*. "	300	"	22600
Makasser.	20000	Makasser.	21900	Makasser	21500	*g*. "	3000	"	25200

Men ziet hieruit meteen dat de regeringsverslagen van 1850, 1853, 1854 en 1855, onjuiste cijfers gaven. Dit is ook het geval met de cijfers der opiumpacht van de drie eerste dier jaren, waarvoor men leze *f* 539900, *f* 648500 en *f* 650000, in 1850 ongerekend Z. en O. Borneo. In die bezitting namelijk werden over 1848 tot en met 1852 al de pachten (opium, varkens, pandjes, arak, dobbelspelen) gekombineerd afgestaan voor de sommen bij *a* tot *d* hierboven vermeld. Bij de pachtsommen van elk dezer middelen over die jaren moet dus een onbekend bedrag gedacht worden als aandeel van Z. en O. Borneo.

Deze specifikatiën zijn in zoo ver nuttig als zij de rol doen kennen, welke ieder middel buiten Java op het tooneel der staatsontvangsten vervult. Maar haar basis, de beschouwing der Buitenbezittingen als één geheel, is financieel niet te verdedigen. Zij belet alle klaar begrip van de financieele werkelijkheid. De werkelijkheid eischt afdeeling van het gebied in groepen, die door den aard der zaken worden aangewezen.

Met voorbehoud om bij later gelegenheid dit thema omtrent de begrooting in het algemeen uiteen te zetten, willen wij nu door de openbaarmaking van eenige gewestelijke cijfers tot het bekendworden van de werkelijkheid middellijk bijdragen. Ik zeg middellijk, niet regtstreeks, omdat de te geven cijfers slechts over een kort tijdvak loopen dat lang verstreken is (1846—55). Zij maken er alzoo geen aanspraak op, den lezer de jongste toestanden voor te stellen. Zij willen bevoegden opwekken om te zorgen, dat het gewestelijk-aktueele voortaan uit de begrooting blijke. Misschien zal de regering tevens goedvinden bij hare verslagen aan de Staten Generaal een vervolg op onze statistiek te leveren.

Vooraf een woord over de pachtverordeningen. Evenals voor Java bestaat voor de Buitenbezittingen, nevens de speciale voorwaarden, een algemeen reglement op de verpachting van 's lands middelen, Staatsblad 1854 n°. 73. Het is schier geheel met het Javasche eensluidend. De speciale voorwaarden, vroeger alleen plaatselijk bekend gemaakt, werden in den voorgeschreven vorm afgekondigd bij Staatsblad 1857 n°. 105. Dit geschiedde zoo laat na de beslissing voor Java van 1849, vermeld op blz. 464, wijl men liever de verordeningen alle eerst in een nieuw kleed gestoken had. Het herscheppingsplan vlotte slechts omtrent sommige: van daar ettelijke speciale voorwaarden in het Staatsblad tusschen 1849 en 1857. Bij andere stuitte men op moeijelijkheden, die eindelijk deden besluiten om ze maar gelijk ze waren in de wereld te zenden.

Gouvernement Sumatra's Westkust.

Statistiek 1846—55. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Sterke dranken. *c.* Dobbelspelen. *d.* Varkensslagt. *e.* Pandjeshuizen. (*f.* Vogelnesten, opbrengst onbekend, zie lager.)

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	Totaal.
1846	*f* 193100	*f* 12000	*f* 7000	*f* 2200	*f* 500	*f* 214700
1847	188200	12000	6200	2000	600	208900
1848	193800	13200	6000	1800	700	215500
1849	203500	14200	7300	2200	2000	229100
1850	203500	16200	8600	2200	2800	233300
1851	203500	14400	7100	2500	3000	230600
1852	216100	11800	7700	1900	3600	241100
1853	216100	12000	7700	1900	3600	241300
1854	216100	12000	7000	2000	2300	239400
1855	218800	12000	6100	2100	2900	242000

Een zeer luttel bedrag alzoo buiten de opiumpacht. Van deze vindt men de voorwaarden niet volledig in de verzameling bij Stbl. 1857 n°. 105. De dáár afgekondigde be-

treffen alleen de opiumpacht der Padangsche bovenlanden. Er is nog een perceel opiumpacht, betreffende de benedenlanden van Sinkel tot Indrapoera, geregeld bij Stbl. 1854 n°. 70. Beide verleenen aan den pachter het regt tot invoer (dus geene verstrekking van gouvernementswege als op Java) tegen betaling van een inkomend regt, boven den pachtschat, van *f* 200 tot *f* 525 per pikel naar gelang van soort enz. (Zie blz. 168.)

Men is bezig, dit middel te vervangen door een volstrekt verbod, reeds in 1858 (Stbl. n°. 84) voor Nias en in 1864 (Stbl. n°. 112) voor de bovenlanden en een stuk der benedenlanden uitgesproken.

De voorwaarden der overige middelen staan in Stbl. 1857 n°. 105, vermeerderd bij Stbl. 1864 n°. 155 door eene zeer aanmerkelijke territoriale *uitbreiding* (*!*) van de pacht der pandjeshuizen.

Voorts kan als afzonderlijk middel vermeld worden de pacht van *a*, *c*, *d*, *e* en *f* op de Batoe-eilanden, te zamen aan één pachter toegewezen krachtens Stbl. 1860 n°. 122. Opbrengst misschien een gedeelte der som voor « kleine eilanden » op de begrooting.

Benkoelen.

Statistiek. (Zie blz. 504.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Sterke dranken. *d.* Pandjeshuizen. *e.* Rundslagt. *f.* Vogelnesten.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	Totaal.
1846	*f* 20000	*f* 4600	*f* 2400	*f* 1600	*f* 700	*f* 600	*f* 29900
1847	20100	5000	2400	3100	500	600	32000
1848	21100	3300	2800	3100	600	600	31400
1849	21100	3600	2900	1100	600	600	29900
1850	21200	4800	3300	1200	800	600	31900
1851	21200	5200	3200	1200	900	300	32000
1852	22400	7600	2800	2400	900	300	36400
1853	22400	5400	2100	2400	800	300	33400
1854	29400	5400	1900	3100	1000	300	41200
1855	29400	5000	1600	1200	1000	300	38600

Voorwaarden. Opium, Stbl. 1857 n°. 4 (invoer en inkomend regt als boven), gewijzigd bij Stbl. 1862 n°. 110 door volstrekt verbod voor zes afdeelingen. Overige middelen, Stbl. 1857 n°. 105.

Lampongs.

Deze Buitenbezitting, weleer een deel van de residentie Bantam, is begrepen in de Javasche opiumpacht; vroeger ook in de thans afgeschafte vischpacht. Opbrengst onbekend. Zijn er sedert de nieuwe organisatie geene andere pachten ingevoerd? Staatsblad en verslagen zwijgen.

Palembang.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Overvaarten. *d.* Sterke dranken. *e.* Pandjeshuizen. *f.* Passers.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	Totaal.
1846	*f* 19600	*f* 7000	*f* 2700	*f* 2600	*f* 2300	*f* 2100	*f* 36200
1847	23400	9500	3000	2500	2900	2100	43400
1848	25200	6200	3200	2700	2200	2600	42100
1849	29800	15000	3500	2600	3100	2800	56800
1850	29800	11400	3200	2500	2400	2600	52000
1851	29800	7600	3000	1900	2500	2800	47500
1852	14900	5500	2700	1300	2800	2600	29700
1853	24000	5600	2600	1300	2600	2200	38300
1854	13300	5800	2200	1000	1300	1900	25300
1855	19200	7200	2300	1600	3200	2200	35800

Voorwaarden. Opium, Stbl. 1855 n°. 71 (invoer als boven, inkomend regt *f* 200 tot *f* 350 per pikel, zie blz. 169), gewijzigd door volstrekt verbod voor verscheidene afdeelingen bij Stbl. 1861 n^rs^. 91 en 94, 1862 n°. 114 (geëxpliceerd

bij 1863 n°. 47) en 137. — Overige, Stbl. 1857 n°. 105 en 1862 n°. 6, met uitzondering van passerpacht die afgeschaft is bij Stbl. 1855 n°. 72.

Banka.

Statistiek. (Zie blz. 504.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Sterke dranken. *d.* Pandjeshuizen. *e.* Varkensslagt. *f.* Passers.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	Totaal.
1846	*f* 59200	*f* 9100	*f* 6300	*f* 5100	*f* 1800	*f* 1700	*f* 83200
1847	59200	8300	6200	5100	2200	1600	82600
1848	60100	10100	6400	5600	1300	1800	85200
1849	63000	10200	7400	5400	1000	2200	89200
1850	63000	10400	6000	5300	800	2200	87700
1851	53000	9200	5700	4300	0	2500	74700
1852	60000	10000	6700	5600	600	2500	85500
1853	90500	7800	5000	5800	1300	2200	112500
1854	61100	6100	4000	3500	700	2000	77200
1855	70900	13800	7500	5200	1700	2300	101500

Voorwaarden. Opium, Stbl. 1855 n°. 71 (als Palembang). Overige, Stbl. 1857 n°. 105, met uitzondering der bij Stbl. 1855 n°. 72 afgeschafte passerpacht.

Billiton.

Eerst sedert medio 1853 zelfstandig, vroeger onder Banka.

Bij Stbl. 1852 n°. 22 werd hier opium verboden, doch zonder het doel te treffen. Van daar na 1856, Stbl. n°. 59, verpachting op den voet van Banka.

Voorts bestaan er de pachten: der pandjeshuizen, Stbl. 1857 n°. 105, opbrengst in 1853—55 *f* 300, *f* 100 en *f* 200; der dobbelspelen, ibidem, opbrengst als voren *f* 800, *f* 3300 en *f* 1000; en der sterke dranken, ingevoerd met 1859, Stbl. 1858 n°. 127.

Riouw.

Van deze bezitting kennen wij de pachtsommen, behalve over 1846—55, nog over de laatste tien jaren voor, en de eerste tien jaren na, de vrijverklaring der haven van Riouw. (Zie steeds blz. 504.)

a. Opium. *b.* Peper. *c.* Sterke dranken. *d.* Dobbelspelen. *e.* Varkensslagt. *f.* Passers en visch. *g.* Pandjeshuizen. *h.* Overvaarten.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	*g.*	*h.*	Totaal.
1819	*f* 4000	*f* 0	*f* 4100	*f* 1600	*f* 500	*f* 0	*f* 0	*f* 0	*f* 10200
1820	6700	0	6000	3000	1200	0	0	0	16900
1821	9600	0	7700	3800	1800	0	0	0	23000
1822	13300	0	8600	7300	6400	0	0	0	35600
1823	20500	0	17000	11900	4600	0	0	0	54100
1824	64100	24100	27100	27700	6800	0	0	0	149800
1825	82200	14400	31800	24400	6300	0	0	0	159100
1826	86500	13200	36700	27800	9700	0	0	0	174000
1827	53800	10000	24600	17700	9900	0	0	0	116100
1828	23600	6900	10500	7900	6900	0	0	0	55700
1829	12500	7900	5200	5800	3600	0	0	0	35000
1830	13400	7900	5900	5800	3600	0	0	0	36600
1831	17300	11200	6900	5300	4700	800	0	0	46200
1832	23000	15900	11200	6500	6400	600	0	0	63600
1833	37400	15900	20400	16700	10800	500	0	0	101700
1834	49000	15900	17200	20100	7300	700	0	0	110200
1835	58900	18100	17900	16000	6700	1000	0	0	118600
1836	50100	19000	19800	8000	7700	1100	0	0	105700
1837	62900	18600	23000	19500	11400	1300	0	200	136900
1838	91800	17600	21900	19600	8800	1200	0	100	161000
1846	84800	32500	17600	14100	8300	1400	500	300	159600
1847	63000	29300	19400	13100	8900	1500	800	300	136300
1848	67600	29800	18100	13200	9400	1500	1300	200	140900
1849	55200	24000	17300	12200	8800	1500	1400	200	120700
1850	72100	30500	15700	12400	8600	1600	1100	300	142200
1851	54200	32900	17400	14300	8000	800	1000	200	128800
1852	96000	33200	23000	24100	11200	1200	1400	300	190400
1853	108000	33700	25900	25200	12000	1200	1600	300	208500
1854	136200	33800	28800	36400	17100	1500	1800	300	255900
1855	112800	32700	28800	39000	15600	1500	1700	300	232400

Tegenwoordige voorwaarden. Opium, Stbl. 1857 n°. 105 (als op Sumatra, zonder inkomend regt). Peper, Stbl. 1855 n°. 76. Overige, Stbl. 1857 n°. 105 (gewijzigd bij Stbl. 1861 n°. 22), uitgezonderd 1°. passers en visch, ingetrokken bij Stbl. 1855 n°. 72, en 2°. overvaarten, die buiten het Staatsblad opgeheven werden in 1856.

Bij Stbl. 1863 n°. 11 en 107 zijn *a*, *c*, *d* en *g*, in de tot deze residentie behoorende afdeeling Siak ingevoerd.

West-Borneo.

Statistiek. (Zie blz. 504.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Sterke dranken. *d.* Varkensslagt. *e.* Pandjeshuizen. *f.* Visscherijen. *g.* Goudmijnen.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	*g.*	Totaal.
1846	*f* 56400	*f* 10300	*f* 7000	*f* 4600	*f* 4400	*f* 4000	*f* 0	*f* 86400
1847	58000	12000	9600	6200	5500	4200	0	95500
1848	72400	13800	9600	6200	4900	3700	0	110600
1849	72400	11700	7900	5200	4400	3900	0	105400
1850	71000	11100	10000	5800	3400	4000	0	105200
1851	50000	6100	6100	4200	2700	3100	0	72300
1852	114000	11300	9600	5800	4000	3900	0	148600
1853	99000	12700	9400	5800	2900	4300	0	134000
1854	108000	10700	10300	6800	4400	4200	0	144500
1855	336000	55700	41000	28600	11000	18800	47400	538400

Het groote verschil in 1855 ontstond door de toepassing der pachten op de nieuwe Chinesche distrikten.

De geraadpleegde statistiek spreekt nog van « diverse kleine middelen in de onderafdeelingen », ten bedrage van: 1850 *f* 1400, 1851 *f* 200, *f* 1852 *f* 500, 1853 *f* 300, 1854 *f* 300, 1855 *f* 3000, die men in de voorwaarden niet terugvindt. Vermoedelijk bedoelt zij kleine opbrengsten van eenige der genoemde middelen buiten Sambas en Pontianak.

Voorwaarden. Opium, Stbl. 1837 n°. 105 (als Riouw). Goudmijnen, Stbl. 1862 n°. 134. Overige, Stbl. 1837 n°. 105, gewijzigd bij Stbl. 1861 n°. 22. Visscherijen ingetrokken bij Stbl. 1863 n°. 99.

Zuid- en Oost-Borneo.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Pandjeshuizen. *d.* Sterke dranken. *e.* Varkensslagt.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	Totaal.
1846	*f* 8900	*f* 5700	*f* 3000	*f* 1700	*f* 1300	*f* 20500
1847	12600	2300	2000	1300	1000	19200
1848		alle	te zamen	verpacht		10800
1849		"	"	"		14900
1850		"	"	"		11300
1851		"	"	"		12900
1852		"	"	"		12100
1853	11400	600	500	800	100	13500
1854	11500	600	600	1000	100	13800
1855	9100	700	800	900	100	11600

Voorwaarden. Stbl. 1857 n°. 105, tijdelijk beperkt tot de hoofdplaats Bandjermasin bij Stbl. 1863 n°. 134 en 1864 n°. 186. De opium wordt door het gouvernement verstrekt tegen *f* 68½ per bol.

Er bestond nog een pacht betreffende «het regt tot het graven en wasschen van goud en tot het heffen van belasting op dat metaal in de afdeeling Tanah Laoet» (zie regeringsverslag 1855), wier opbrengst mij niet bekend is en wier voorwaarden het Stbl. niet vermeldt.

Makasser en onderhoorigheden.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Dobbelspelen. *c.* Siri. *d.* Sterke dranken. *e.* Pandjeshuizen. *f.* Rundslagt. *g.* Varkensslagt. *h.* Visch.

	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	h.	Totaal.
1846	f 62900	f 16800	f 8400	f 5000	f 4200	f 1200	f 0	f 100	f 98500
1847	53100	13100	7900	3700	3500	900	0	100	82300
1848	48300	10000	27100	3100	2500	400	600	100	92100
1849	52800	10100	30000	2600	2000	700	600	100	98800
1850	40000	13000	8900	3400	4000	800	900	1700	92600
1851	48100	13500	9000	3800	7000	1000	1000	2700	108000
1852	35100	11000	9400	3100	3500	1100	1100	2400	88000
1853	41500	13500	8900	3300	3200	1200	1300	2800	97900
1854	39000	12000	9000	3500	700	1500	1200	2700	92100
1855	46000	14000	8700	3900	800	1500	1100	3200	104300

Gedurende 1846 en 1847 verpachtte men nog het hoofdgeld der Chinezen voor *f* 1500 en *f* 1600, en gedurende 1846—52 belastingen op markten voor *f* 19400, *f* 6900, *f* 900, *f* 5600, *f* 2500, *f* 5900 en *f* 300, welke beide middelen buiten het Staatsblad om verdwenen. De siripacht ter hoofdplaats, met 1848 ingevoerd, werd ingetrokken bij Stbl. 1849 n°. 54.

Voorwaarden. Stbl. 1857 n°. 105. Opium als Riouw, met 1°. Julij 1860 ook in de nieuwe Oosterdistrikten ingevoerd (zie regeringsverslag).

Menado.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a*. Opium. *b*. Passers. *c*. Dobbelspelen. *d*. Pandjeshuizen. *e*. Sterke dranken. *f*. Hoofdgeld der Chinezen.

	a.	b.	c.	d.	e.	f.	Totaal.
1846	f 11400	f 3700	f 3400	f 2100	f 400	f 400	f 21300
1847	8400	2800	1900	900	500	300	14700
1848	11400	3500	3500	2400	800	300	21900
1849	8500	3600	1200	1000	300	300	14800
1850	11600	3900	5000	500	300	300	21600
1851	10000	3700	2900	500	300	300	17700
1852	6500	0	1300	500	300	300	8800
1853	9500	3100	3700	500	1000	400	18100
1854	8700	3400	4200	300	1400	900	18800
1855	7700	3300	4300	300	800	500	16400

Voorwaarden in Stbl. 1857 n°. 105, met uitzondering der bij Stbl. 1855 n°. 72 afgeschafte passerpacht (zie Stbl. 1863 n°. 36). Opium wordt door het gouvernement verstrekt tegen marktprijs.

Ternate.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Passers. *c.* Sterke dranken. *d.* Pandjeshuizen. *e.* Hoofdgeld der Chinezen. *f.* Rundslagt.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	Totaal.
1846	*f* 6500	*f* 4600	*f* 2300	*f* 1200	*f* 300	*f* 100	*f* 15000
1847	7900	5300	3500	3300	300	100	20400
1848	7900	5300	3500	3300	300	100	20400
1849	7900	5300	3500	3300	300	100	20400
1850	9900	6800	3500	3600	300	200	24200
1851	9900	6800	3500	3600	300	200	24200
1852	9900	6800	3500	3600	300	200	24200
1853	7900	6300	3000	3200	300	100	20900
1854	7900	6400	3000	3200	300	100	21000
1855	7900	7100	3000	3200	300	100	21700

Voorwaarden in Stbl. 1857 n°. 105 (gewijzigd bij Stbl. 1861 n°. 22), met uitzondering der bij Stbl. 1855 n°. 72 afgeschafte passerpacht. Opium wordt door het gouvernement verstrekt tegen *f* 130 per katti.

Amboina.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Passers en visch. *c.* Sterke dranken. *d.* Pandjeshuizen. *e.* Dobbelspelen.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	Totaal.
1846	*f* 13000	*f* 10200	*f* 7100	*f* 3000	*f* 2100	*f* 35300
1847	11800	11000	5800	3200	1500	33300
1848	12600	10300	6800	1900	1500	33100
1849	14300	11200	6500	1600	1300	35000
1850	14500	9900	6600	1200	2000	34200
1851	12800	9300	7200	600	2200	32100
1852	13900	9400	8000	700	3600	35700
1853	14500	9600	9000	900	3100	37200
1854	16000	10300	9400	1100	2800	39500
1855	17100	10300	9900	900	2500	40700

Voorwaarden in Stbl. 1857 n°. 105 (gewijzigd bij Stbl. 1861 n°. 112), uitgezonderd passers en visch die krachtens Stbl. 1855 n°. 72 verdwenen. De opium wordt aan den pachter, des verkiezend, door het gouvernement geleverd tegen het kostende verhoogd met vijf ten honderd.

Banda.

Hier bestaat alleen de pacht der sterke dranken, Stbl. 1857 n°. 105; opbrengst 1846—55 *f* 3200, *f* 3000, *f* 2900, *f* 2900, *f* 4100, *f* 3000, *f* 3000, *f* 2400, *f* 3700, *f* 3200.

Vroeger verpachtte men ook pandjeshuizen; opbrengst in 1846—48 *f* 500 's jaars. Sedert deden zich daarvoor geen gegadigden op.

Het verbod tegen opium is bevestigd bij Stbl. 1851 n°. 24.

Timor.

Statistiek. (Zie blz. 304.) *a.* Opium. *b.* Sterke dranken. *c.* Rundslagt. *d.* Hoofdgeld der Chinezen. *e.* Dobbelspelen. *f.* Pandjeshuizen. *g.* Waskaarsen.

	a.	*b.*	*c.*	*d.*	*e.*	*f.*	*g.*	Totaal.
1846	*f* 3300	*f* 4200	*f* 700	*f* 600	*f* 600	*f* 300	*f* 100	*f* 9700
1847	2200	3500	200	400	100	100	100	6500
1848	3100	3700	500	600	200	100	100	8300
1849	3300	4000	100	600	400	100	100	8500
1850	3200	3700	100	700	500	200	100	8600
1851	3600	3000	200	700	500	400	100	8500
1852	3200	4600	600	700	400	400	„	9900
1853	3000	4000	600	700	100	400	100	8800
1854	2800	2800	800	600	300	400	100	7800
1855	3400	2900	1000	600	100	500	100	8500

Voorwaarden in Stbl. 1857 n°. 105 (gewijzigd bij Stbl. 1862 n°. 128). Het middel der waskaarsen (heffing bij stempeling voor de konsumtie) is in 1857 afgeschaft buiten het Staatsblad, zie regeringsverslag. Opium als Palembang.

